

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI**

ACENTENİN ÜCRET HAKKI

Doktora Tezi

Ufuk TEKİN

Ankara-2018

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI**

ACENTENİN ÜCRET HAKKI

Doktora Tezi

Ufuk TEKİN

Tez Danışmanı
Prof. Dr. İsmail KIRCA

Ankara-2018

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI**

Ufuk TEKİN

ACENTENİN ÜCRET HAKKI

Doktora Tezi

Tez Danışmanı : Prof. Dr. İsmail KIRCA

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı

Prof. Dr. İsmail KIRCA

Prof. Dr. Asuman TURANBOY

Prof. Dr. Vedat BUZ

Prof. Dr. Feyzan Hayal ŞEHİRALİ ÇELİK

Doç. Dr. Burçak YILDIZ

İmzası

Tez Sınavı Tarihi 09.10.2018

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE**

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim.

Tezi Hazırlayan Öğrencinin
Adı ve Soyadı
Ufuk TEKİN

.....

İmzası

.....09.10.2018.....

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER.....	I
BİBLİYOGRAFYA	V
KISALTMALAR.....	XII
GİRİŞ	1
BİRİNCİ BÖLÜM	3
KONUNUN DÜZENLENİŞİ VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....	3
I. FARKLI HUKUK SİSTEMLERİNDE VE TÜRK HUKUKUNDA KONUNUN DÜZENLENİŞİ	3
1. GENEL OLARAK	3
2. ALMAN HUKUKUNDA.....	4
3. AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKUNDA	7
4. İSVİÇRE HUKUKUNDA.....	10
5. TÜRK HUKUKUNDA	12
II. ÜCRET KAVRAMI ve TÜRRLERİ.....	14
1. KAVRAM.....	14
2. TÜRRLER.....	17
A. Genel Olarak	17
B. Zaman Bakımından	17
C. Başarıya Bağlı Olup Olmaması Bakımından	18
D. Faaliyete Dayalı Olup Olmaması Bakımından	23
E. Diğer Ücret Türleri.....	23
III. ÜCRETİN ALACAKLISI VE BORÇLUSU	29

İKİNCİ BÖLÜM.....	33
ÜCRET HAKKININ KAZANILMASI	33
I. GENEL OLARAK.....	33
II. ŞARTLARI.....	38
1. MÜVEKKİL İLE MÜŞTERİ ARASINDA İŞLEM KURULMASI	38
A. İŞLEMİN GEÇERLİ BİR ŞEKİLDE KURULMASI.....	38
B. KURULAN İŞLEMİN TARAFLARI	51
C. İŞLEMİN KURULMA ZAMANI.....	56
a. ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN DEVAMI SIRASINDA.....	56
aa. Acentenin Kendi Çabasıyla Kurulan İşlemler.....	56
ab. Aynı Nitelikteki İşlemler İçin Kazandırılan Üçüncü Kişilerle Kurulan İşlemler	61
ac. Acenteye Belirli Bir Bölge veya Müşteri Çevresinin Bırakılması	65
b. ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN BİTİMİNDEN SONRA.....	80
aa. Genel Olarak.....	80
ab. Ücret İstenebilecek Haller	82
aaa. Acentenin Faaliyetine Dayanan İşlemin Acentelik Sözleşmesinin Bitiminden Sonra Uygun Bir Süre İçinde Kurulması.....	82
aab. Müşteri Önerisinin Acentelik İlişkisinin Sona Ermesinden Önce Ulaşması.....	89
D. BİRDEN FAZLA ACENTENİN ÜCRET TALEP EDEBİLMESİ SORUNU	95
2. KURULAN İŞLEMİN YERİNE GETİRİLMESİ (İFASI).....	102
A. Genel Olarak	102
B. İşlemin Müvekkil Tarafından Yerine Getirilmesi	113
C. İşlemin Müşteri Tarafından Yerine Getirilmesi	119

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM	125
ÜCRETİN MİKTARI, ÖDENMESİ VE ÜCRETE İLİŞKİN KONTROL HAKKI	125
I. ÜCRET MİKTARININ BELİRLENMESİ VE HESAPLANMASI.....	125
1. BELİRLENMESİ	125
A. GENEL OLARAK	125
B. TARAFLARCA BELİRLENMESİ.....	127
C. TİCARİ TEAMÜLE GÖRE BELİRLENMESİ.....	136
D. ASLİYE TİCARET MAHKEMESİ TARAFINDAN BELİRLENMESİ	139
2. HESAPLANMASI	140
II. ÜCRETE İLİŞKİN KONTROL HAKKI.....	151
1. GENEL OLARAK	151
2. BİLGİ ALMA HAKKI	153
3. DEFTER KAYITLARININ SURETLERİNİN GÖNDERİLMESİNİ TALEP ETME HAKKI.....	158
4. İNCELEME HAKKI	165
III. ÜCRETİN ÖDENME ZAMANI VE YERİ	176
1. ZAMANI	176
2. YERİ.....	180
IV. ÜCRETİN ÖDENMEMESİNİN SONUÇLARI	181
1. TEMERRÜT FAİZİ TALEP HAKKI	181
2. HAPİS HAKKI	184
3. TAKAS HAKKI.....	190
V. ZAMANAŞIMI.....	191
SONUÇ.....	193

<i>ÖZET</i>	200
<i>ABSTRACT</i>	201

BİBLİYOGRAFYA*

Ankele, Jörg: **Das deutsche Handelsvertreterrecht nach der Umsetzung der EG-Richtlinie**, DB Heft 44 vom 3.11.1998 s. 2211-2213.

Arkan, Sabih: **Ticari İşletme Hukuku**, 24. Bası, Ankara 2018.

Asam, Herbert: **Italienisches Handelsvertreterrecht vor deutschen Gerichten**, <http://www.blume-asam.de/wp-content/uploads/2016/06/Italienisches-Handelsvertreterrecht-2003.pdf>, s. 1-64.

Ayan, Özge: **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, Ankara 2008.

Baş, Kadir: **Online Platformların Acentelik Niteliği ve Bu Platformlar Özelinde Türk Ticaret Kanunu'nun Acenteliğe İlişkin Hükümlerinin Uygulanması**, Batider 2017, C. 33, S. 4, s. 113-154.

Baumbach, Adolf/Hopt, Klaus: **Handelsgesetzbuch**, München 2016, (Baumbach/Hopt).

Behrend, Alexander: **Aktuelle Handelsvertreterrechtliche Fragen in Rechtsprechung und Praxis**, NJW 2003, s. 1563-1567.

Boujong, Karlheinz/Ebenroth, Carsten, Thomas/Joost, Detlev/Strohn, Lutz: **Handelsgesetzbuch**, München 2014, ATK § 87, Rn. 5 (EBJS).

Bozkurt, Tamer: **Türk Hukukunda ve Uygulamada Tellâllık**, Ankara 2007.

Busche, Jan: **Handelsgesetzbuch** (Hrsg. Oetker, Hartmut), 2017.

Buz, Vedat: **Medeni Hukukta Yenilik Doğuran Haklar**, Ankara 2005.

Bühler, Theodor: **Der Agenturvertrag, Art. 418a-418v OR, Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Obligationenrecht**, Kommentar zur 1. und 2.

* Birden çok eserinden yararlanılan veya soyadı aynı olan yazarlara yapılan atıflarda kullanılan kısaltmalar parantez içinde gösterilmiştir.

Abteilung, Zürcher Kommentar Band/Nr. V/2f (Hrsg. Gauch, Peter/Schmid, Jörg), 2000.

Can, Ozan: **Limited Şirketlerde Ortakların Bilgi Alma ve İnceleme Hakkı**, Ankara 2015.

Canaris, Claus-Wilhelm: **Handelsrecht**, München 2006.

Cemal, Ahmet: **Edime Uygun İfa Kuralının Bir İstisnası Olarak İfa Uğruna Edim**, İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 3, S. 5, İstanbul 1969, s. 239-256.

Centel, Tankut: **İş Hukukunda Ücret**, Türkiye Denizciler Sendikası Eğitim Dizisi 9, İstanbul.

Çetiner, Bilgehan: **Hapis Hakkı**, İstanbul 2010.

Doğanay, İsmail: **Türk Ticaret Kanunu Şerhi**, Birinci Cilt, Madde 1-419, İstanbul 2004

Domaniç, Hayri: **Türk Ticaret Kanunu Şerhi**, C. I, İstanbul 1988.

Dural, Mustafa/Öğüz, Tufan: **Türk Özel Hukuku, Kişiler Hukuku**, C. II, İstanbul 2006.

Eberstein, Hans Hermann: **Der Handelsvertretervertrag, Eine Anleitung mit Beispielen zur Abfassung von Verträgen**, 9. neu bearbeitete und erweiterte Auflage, Frankfurt 2008.

Emde, Raimond: **Abrechnung und Buchauszug als Informationsrechte des Handelsvertreters**, MDR 20/2003 (Emde, Buchauszug), s. 1151-1159.

Emde, Raimond: **Darf die Handelsvertreter-Richtlinie als geltendes Recht vereinbart und ein einheitlicher europäischer Mustervertriebsvertrag gefasst werden?**, ZIP 2017 (Emde, HV-Richtlinie), s. 1090-1096.

Emde, Raimond: **Vertriebsrecht**, 3. Aufl., Hamburg 2014, (Emde, Vertriebsrecht).

Emde, Raimond/Valdini, Daniel: **Die Handelsvertreter-Richtlinie (Teil 2)**, ZVR 2017-3, s. 3-13.

Engin, Baki İlkay: **İfa Uğruna Edim**, Erdoğan Moroğlu'na 65. Yaş Günü Armağanı, İstanbul 1999, s. 839-862.

Eren, Fikret: **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, Ankara 2016.

Flohr, Eckhard/Wauschkuhn, Ulf: **Vertriebsrecht**, 2014.

Franko, Nisim: **Acentanın Ücret Hakkı (TTK m. 128-131)**, Prof. Dr. Reha Poroy'a Armağan, İstanbul 1995, s. 164-174.

Gamm, Otto Friedrich: **Die Neuere Rechtsprechung des BGH zum Handelsvertreterrecht**, NJW Heft 49, 05.12.1979, s. 2489-2495.

Gautschi, Georg: **Berner Kommentar, Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Das Obligationenrecht, Die einzelnen Vertragsverhältnisse, Kreditbrief und Kreditauftrag, Maklervertrag, Agenturvertrag, Geschäftsführung ohne Auftrag, Art. 407-424 İsvBK**.

Giedinghagen, Jan: **Provisionspflichtige Eigengeschäfte des Handelsvertreters**, NJW-Spezial 2011, s. 655-656.

Giefers, Hans-Werner: **Recht des Handelsvertreters**, Freiburg i. Br. 1965.

Glanegger, Peter/Kirnberger, Christian/Kusterer, Stefan/Ruß, Werner/Selder, Johannes/Stuhlfelner, Ulrich: **Heidelberger Kommentar zum Handelsgesetzbuch, Handelsrecht, Bilanzrecht, Steuerrecht**, Heidelberg 2007, ATK § 87, Rn. 3.

Guhl, Theo/Merz, Hans/Kummer, Max: **Das Schweizerische Obligationenrecht**, Zurich 1980.

Gül, Neytullah: **Simsarın Ücret Hakkı**, AÜHFD, C. 65, S. 4, 2016, s. 2795-2820.

Hannover Sanayi ve Ticaret Odası Raporu, **Geschaftsbericht** 1926, 20.

Häublein, Martin/Hoffmann-Theinert, Roland: **Beck'scher Online-Kommentar**, München 2017, (BeckOK).

Holling, Werner: **Der Provisionsanspruch des Handelsvertreters bei Nichtausführung eines abgeschlossenen Geschäftes durch das vertretene Unternehmen**, DB 1960, Nr. 3, s. 79-80.

Hopt, Klaus J.: **Handelsvertreterrecht**, 5. Aufl., 2015 (Hopt, Handelsvertreterrecht).

Hübsch, Gerbert/Hübsch, Alexandra: **Die neuere Rechtsprechung des Bundesgerichtshofs zum Handelsvertreterrecht**, WM Sonderbeilage, Nr. 1 zu Heft 9/2005, s. 1-27.

İmregün, Oğuz: **Kara Ticareti Hukuku**, İstanbul 2005.

İnceoğlu, M. Murat: **Borçlar Hukukunda Doğrudan Temsil**, İstanbul 2009.

İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anabilim Dalı, **Yargıtay 11. Hukuk Dairesinin Türk Ticaret Kanununa İlişkin Kararları**, İstanbul 2018.

Karaege, Özge: **Acentenin Ücret Hakkı**, Ankara 2016.

Karasu, Rauf: **Acentenin Ücreti ile İlgili Bilgi Alma ve İnceleme Hakkı**, İnÜHFD, C. 4, S. 2, 2013, s. 61-74.

Karasu, Rauf: **6102 sayılı Türk Ticaret Kanununa Göre Müvekkilin Acenteye Bilgi ve Belge Verme Yükümlülüğü**, GÜHFD, C. XVIII, S. 1, 2014, (Karasu, GÜHFD), s. 113-128.

Karayalçın, Yaşar: **Ticaret Hukuku I, Giriş-Ticari İşletme**, Ankara 1968.

Karayalçın, Yaşar: **Ticaret Hukuku II, Şirketler Hukuku**, B. 2, Ankara 1973.

Kaya, Arslan: **Türk Ticaret Kanunu Şerhi, Acentelik**, İstanbul 2016, (Kaya, Şerh).

Kaya, Mustafa İsmail: **Acentelik Hukuku**, Ankara 2014 (Kaya, Acentelik).

Kaya, Mustafa İsmail: **Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Acentenin Ücrete Hak Kazandığı Hâller ve Ücrete Hak Kazanma Zamanı**, Batider 2009, C. 24, S. 4 (Kaya, Ücret), s. 17-48.

Kayihan, Şaban: **Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi**, Ankara 2011.

Kendigelen, Abuzer: **Notlu Türk Ticaret Kanunu ve İlgili Mevzuat**, İstanbul 2017.

Kendigelen, Abuzer: **Türk Ticaret Kanunu, Değişiklikler, Yenilikler ve İlk Tespitler**, Değişiklikler İşlenmiş ve Güncellenmiş 2. Bası, İstanbul 2012.

Kınacıoğlu, Naci: **Acente ve Acentelik Sözleşmesi**, Ankara 1963.

Kırca, İsmail: **Ticarî Mümessillik**, Ankara 1996.

Kindler, Peter: **Italienisches Handels- und Wirtschaftsrecht**, R&W – Online Datenbank 2015, s. 151-170.

Kindler, Peter: **Neues deutsches Handelsvertreterrecht aufgrund der EG – Richtlinie**, RIW 1990, Heft 5, s. 358-364.

Kocayusufpaşaoğlu, Necip/Hatemi, Hüseyin/Serozan, Rona/Arpacı, Abdulkadir: **Borçlar Hukuku Genel Bölüm, Birinci Cilt, Borçlar Hukukuna Giriş-Hukukî İşlem-Sözleşme**, İstanbul 2010, (Kocayusufpaşaoğlu).

Kocayusufpaşaoğlu, Necip/Hatemi, Hüseyin/Serozan, Rona/Arpacı, Abdulkadir: **Borçlar Hukuku Genel Bölüm, Üçüncü Cilt, İfa-İfa Engelleri-Haksız Zenginleşme**, İstanbul 2009, (Serozan).

Klunzinger, Eugen: **Grundzüge des Handelsrecht**, 14. Auflage, 2011.

Knütel, Rolf: **Die Provisionsteilung bei Mitwirkung Mehrerer Makler oder Handelsvertreter**, ZHR 1980, 144, s. 289-329.

Köprülü, Bülent/Kaneti, Selim: **Sınırlı Aynî Haklar**, 2. Bası, İstanbul 1983.

Krefeld, Schnitzler: **Provision für Eigengeschäfte des Handelsvertreters**, DB 1965, s. 463-464.

Narbay, Şafak/Güllüce, Muhammet Ali: **Türk Hukukunda Sigorta Acenteleri**, Cevdet Yavuz'a Armağan, C. II, İstanbul 2016, s. 1963-2006.

Nomer, Haluk, N.: **Beklenen Haklar Üzerindeki Tasarrufların Hukukî Sonuçları**, İstanbul 2002.

Oğuzman, Kemal/Barlas, Nami: **Medenî Hukuk, Giriş-Kaynaklar-Temel Kavramlar**, B. 22, İstanbul 2016.

Oğuzman, Kemal/Öz, Turgut: **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, C. 1, İstanbul 2014, (Oğuzman/Öz, C. I).

Oğuzman, Kemal/Öz, Turgut: **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, C. II, İstanbul 2014, (Oğuzman/Öz, C. II).

Oğuzman, Kemal/Seliçi Özer/Oktay-Özdemir Saibe: **Eşya Hukuku**, 17. Baskı, İstanbul 2014.

Poroy, Reha/Yasaman, Hamdi: **Ticarî İşletme Hukuku**, Genişletilmiş ve Güncelleştirilmiş 13. Bası, İstanbul 2010.

Reichelsdorfer, Jörg: **Praxiskommentar zum Handelsrecht** (Hrsg. Haag, Oliver/Löffler, Joachim), Münster 2010.

Roemer, Manfred: **Die Realisierung des Handelsvertreterprovisionsanspruchs**, Münih 1981.

Röhrich, Volker/Graf von Westphalen, Friedrich/Haas, Ulrich: **Handelsgesetzbuch**, 4. Aufl., 2014.

Schröder, Georg: **Gesetzlicher und vertraglicher Provisionsanspruch des Handelsvertreter**, BB, 1963, Heft 14, s. 567-571.

Seetzen, Uwe: **Die Kontrollrechte des Handelsvertreters nach § 87c HGB und ihre Durchsetzung**, WM, Nr. 7, 16.02.1985, s. 213-220.

Sirmen, Lale: **Eşya Hukuku**, Ankara 2016, (Sirmen, Eşya Hukuku).

Sirmen, Lale: **Türk Özel Hukukunda Şart**, Ankara 1992, (Sirmen, Şart).

Stötter, Karin: **Das Recht der Handelsvertreter**, 6. neubearbeitete Auflage, 2007.

Şehirali Çelik, Feyzan Hayal: **6102 sayılı TTK m. 55.1.c Kapsamında “Başkalarının İş Ürünlerinden Yetkisiz Yararlanma”**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü 60. Yıl Armağanı, Ankara 2015, s. 341-402.

Şener, Oruç Hami: **Ticari Temsilci ve Ticari Temsil Yetkisi**, Ankara 2015.

Şener, Oruç Hami: **Yargıtay Kararları Işığında Limited Ortaklıklar Hukuku**, Ankara 2017.

Tekin, Ufuk: **TTK m. 121.5 Hükmüne İhtiyaç Var Mıdır?**, Batider 2018, C. 34, S. 1, s. 171-177.

Thume, Karl-Heinz/Riemer, Jens-Berghe/Schürr, Ulrich: **Handbuch des Gesamten Vertriebsrecht, Band 1, Handelsvertreter**, Frankfurt 2016, (Thume, Band 1).

Thume, Karl-Heinz: **Provisionsansprüche des Handelsvertreters beim Vertrieb von Dauerverträgen**, MDR, 2011/12, s. 703-709.

Türkiye Denetim Standartları, **Bağımsız Denetim Standardı (BDS) 200**, Bağımsız Denetçinin Genel Amaçları ve Bağımsız Denetimin Bağımsız Denetim Standartlarına Uygun Olarak Yürütülmesi

v. Hoyningen-Huene, Gerrick: **Münchener Kommentar zum Handelsgesetzbuch**, 4. Aufl. 2016, (MüKoHGB/von Hoyningen-Huene).

Weber, Rolf H./Vlcek, Michael: **Kurzkomentar OR Art. 1-529** (Hrsg. Honsell Heinrich), Basel 2008.

Westphal, Bernd: **Neues Handelsvertreterrecht in der Europäischen Union**, EWS 1996.

Westphal, Bernd: **Provisionskollisionen durch Zusammenwirken mehrerer Handelsvertreter für einen Geschäftsabshchluß**, BB 1991, (Westphal, Provisionskollisionen), s. 2027-2029.

Westphal, Bernd: **Vertriebsrecht**, Band 1, Handelsvertreter, 1998, (Westphal, Vertriebsrecht).

KISALTMALAR

AB	: Avrupa Birliği
AET	: Avrupa Ekonomik Topluluğu
AkfDR	: Akademie für Deutsches Recht
AMK	: Alman Medeni Kanunu
Art.	: Artikel
aşa.	: Aşağıda
ATK	: Alman Ticaret Kanunu
Aufl.	: Auflage
AÜHFD	: Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
B.	: Bası
Batider	: Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi
BB	: Betriebs-Berater
BBl	: Bundesblatt
BDS	: Bağımsız Denetim Standartları
BGBI	: Bundesgesetzblatt
BGH	: Bundesgerichtshof
Bkz.	: Bakınız.
C.	: Cilt
CDH	: Centralvereinigung Deutscher Wirtschaftsverbände für Handelsvermittlung und Vertrieb
DB	: Der Betrieb
dn.	: Dipnot
E.	: Esas
EG	: Europäischen Gemeinschaft

eTTK	: 6762 sayılı mülga TTK
EWS	: Europäisches Wirtschafts & Steuerrecht
GATK	: Genel Alman Ticaret Kanunu
GÜHFD	: Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
HD.	: Hukuk Dairesi
HMK	: Hukuk Muhakemeleri Kanunu
Hrsg.	: Herausgeber
HV	: Handelsvertreter
İİK	: İcra ve İflas Kanunu
İnÜHFD	: İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi
İsvBK	: İsviçre Borçlar Kanunu
İtMK	: İtalya Medeni Kanunu
K.	: Karar
karş.	: Karşılaştırınız
LG	: Landgericht
m.	: Madde
MDR	: Monatsschrift für Deutsches Recht
NJW	: Neue Juristische Wochenschrift
Nr.	: Nummer
OJEC	: Official Journal of the European Union
OLG	: Oberlandesgericht
P.	: Paragraf
RG	: Resmi Gazete
RIW	: Recht der Internationalen Wirtschaft, Betriebs-Berater International
Rn.	: Randnummer

s.	: Sayfa
S.	: Sayı
T.	: Tarih
TBK	: Türk Borçlar Kanunu
TL	: Türk Lirası
TMK	: Türk Medeni Kanunu
TOBBK	: Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
Urt.	: Urteil
vb.	: Ve benzeri
vd.	: Ve devamı
vs.	: Ve saire
VVG	: Gesetz über den Versicherungsvertrag
WM	: Zeitschrift für Wirtschafts- und Bankrecht, Wertpapier-Mitteilungen
YHGK	: Yargıtay Hukuk Genel Kurulu
YİBGK	: Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu
yuk.	: Yukarıda
ZHR	: Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht und Wirtschaftsrecht
ZIP	: Zeitschrift für Wirtschaftsrecht
ZVR	: Zeitschrift für Vertriebsrecht

GİRİŞ

Her tacir daha çok müşteriye ulaşmak amacıyla faaliyet alanını genişletmek ister. Ancak, faaliyet alanı ve işlem hacmi genişleyen tacirin ticari faaliyetlerini tek başına yürütmesi son derece güçtür. Bu güçlüğü aşmak isteyen tacir, işletmesiyle ilgili faaliyetlerini yürütürken çeşitli tacir yardımcılarının emek ve mesailerinden istifade eder. Tacir yardımcılarının bir kısmı tacire bağımlı bir şekilde, onun talimatları ve denetimi altında çalışmakta iken; bazı tacir yardımcıları faaliyetlerini esas itibariyle serbestçe düzenleyebildiklerinden ve mesailerini bizzat belirleyebildiklerinden tacirin bağımsız yardımcılarındırlar. Acente tacirin bağımsız yardımcılarındandır.

Acentelik, acentenin tacirle ilişkisinin süreklilik arz etmesi ve taciri doğrudan temsil etmesi sebebiyle diğer bağımsız tacir yardımcılarından ayrılır (TTK m. 102.1). Ticari işletmenin, faaliyetlerin devamlı şekilde yürütüldüğü işletme (TTK m. 11.1) olduğu düşünüldüğünde, tacirin faaliyetlerini kesintiye uğramadan sürdürmesi gerektiği açıktır. Bu gereklilik, tacirle ilişkisi süreklilik arz eden acentenin uygulamada en çok tercih edilen tacir yardımcılarında olmasını sağlamıştır. Ayrıca, acentelik ilişkisinde tacirin, başarılı acentelik faaliyetleri sebebiyle acenteye ödemesi gereken ücret dışında herhangi bir masrafının bulunmaması, faaliyet alanının şube açmak yerine acente tayin etmek suretiyle genişletilmesini daha cazip kılmaktadır. Görüldüğü üzere acentenin ücret hakkı (TTK m. 113-116), müvekkilin en önemli borcunu oluşturmaktadır. Acentenin acentelik ilişkisinin zayıf ve korunmaya muhtaç tarafı olması, onun ücret hakkının ayrıntılı bir şekilde ele alınmasını gerekli kılmaktadır ki çalışmamız da bu gereklilikten hareket etmektedir.

Acentenin ücret hakkına ilişkin TTK hükümlerinin kaynağı o zamanki adıyla Avrupa Ekonomik Topluluğu'nun 86/653 sayılı Yönergesi ile Alman Ticaret Kanunu'nun §87-87c hükümleri olduğundan çalışmamızda konu, yeri geldikçe bu

hükümlerden istifade edilmek suretiyle açıklanmaya çalışılacaktır. Bu doğrultuda çalışmanın birinci bölümünde Türk hukukunda ve karşılaştırmalı hukukta konunun düzenlenişi üzerinde durulacak ve buradan hareketle ücret hakkına ilişkin TTK hükümlerinin yorumlanmasında dikkat edilecek hususlara değinilecektir. Yine aynı bölümde ücret kavramından ne anlaşılması gerektiği ele alınarak çalışmanın konusunu teşkil eden ücret hakkının diğer ücret türlerinden ayrılan yönleri üzerinde durulacaktır. Bu bölümde ayrıca, ücret hakkının alacaklısı ve borçlusu konusunda belirlemelere yer verilmek suretiyle özellikle ana acente, alt acente, müvekkil ve müşteri arasındaki ilişki açıklığa kavuşturulacaktır.

Çalışmanın ağırlık noktasını ise ücrete hak kazanılmasına ilişkin ikinci bölüm oluşturmaktadır. Bu bölümde, acentenin ücrete hak kazanmasının şartları TTK'daki sistematik esas alınmak suretiyle irdelenecektir. Bu doğrultuda öncelikle TTK m. 113'e göre ücrete hak kazandıran işlemlerin neler olduğu belirtildikten sonra, ücret hakkının varlığından söz edebilmek için aranan diğer şart olan işlemin ifa edilmesi ile ifa edilmemesinin ücret hakkına etkisi (TTK m. 114) üzerinde durulacaktır.

Çalışmanın son bölümünde TTK'daki sistematığe uygun bir biçimde, acenteye ödenmesi gereken ücret miktarının belirlenmesi (TTK m. 115) ve hesaplanması konuları açıklanmaya çalışılacak; acentenin ücret hakkına ilişkin bilgi alma, defter kayıtlarının suretlerinin incelenmesi ve inceleme hakkından oluşan ücrete ilişkin kontrol hakkı (TTK m. 116) üzerinde durulduktan sonra ücretin muacceliyeti ve ödenmemesi halinde acentenin sahip olduğu haklar ele alınacaktır.

Çalışmanın sonuç kısmında ise, çalışmada varılan sonuçlara yer verilecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KONUNUN DÜZENLENİŞİ VE KAVRAMSAL ÇERÇEVE

I. FARKLI HUKUK SİSTEMLERİNDE VE TÜRK HUKUKUNDA KONUNUN DÜZENLENİŞİ

1. GENEL OLARAK

Birçok Avrupa ülkesinde acentelik hukukuna ilişkin çeşitli düzenlemelere yer verilmiş olup, bu düzenlemelerin büyük ölçüde Alman Ticaret Kanunu'nu (ATK) ile 86/653 sayılı Avrupa Birliği (AB) Yönergesi'ni¹ (Yönerge) esas aldığı görülmektedir. Şöyle ki, 1953 yılında Alman Ticaret Kanunu'nda yapılan değişiklikle acentelik hukuku alanında öngörülen öncü düzenlemeler, diğer Avrupa ülkelerini de etkilemiş; daha sonra 1986 yılında çıkarılan ve ana omurgasını Alman Ticaret Kanunu'ndaki hükümlerin teşkil ettiği Yönerge ile, AB üyesi ülkelerin acentelik hukukuna ilişkin düzenlemeleri yeknesaklaştırmaya çalışılmıştır.

Türkiye'nin 1959 yılında başlayan Avrupa Birliği serüveni, 1999 yılındaki Helsinki Zirvesi'nde aday ülke statüsünü kazanmasıyla ayrı bir noktaya gelmiş ve

¹ OJEC, 31.12.1986, L. 382/17, <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L:1986:382:TOC>, 20.11.2017; 1986 tarihli bu Yönerge her ne kadar Avrupa Ekonomik Topluluğu (AET) Yönergesi olsa da 01.11.1993'te yürürlüğe giren Maastricht Anlaşması, diğer adıyla Avrupa Birliği Anlaşması ile Avrupa Toplulukları, Avrupa Birliği çatısı altında toplandıklarından, çalışmamızda söz konusu Yönerge, AB Yönergesi olarak ifade edilmektedir, Birliğin Tarihçesi için bkz. <https://www.ab.gov.tr/105.html>, 20.11.2017.

Türkiye için hazırlanan ilk Katılım Ortaklığı Belgesi 8 Mart 2001 tarihinde AB Konseyi tarafından onaylanmıştır². Bunun üzerine, TTK'nın genel gerekçesinde de belirtildiği üzere, Türkiye'nin "aday ülke" statüsü, Türk hukukunun, Türkçeye “AB müktesebatı” diye çevrilen “*acquis communautaire*”ye intibakını zorunlu kılmıştır. Bu zorunluluk, etkisini Türk Ticaret Kanunu'nun (TTK)³ diğer kitaplarında olduğu gibi "Ticari İşletme" başlıklı ilk kitabında da göstermiş ve acentelik hukukuna ilişkin düzenlemelerde 86/653 sayılı Yönerge'nin dikkate alındığı belirtilmiştir⁴.

ATK ile Yönerge'nin Türk hukuku ve diğer hukuk sistemleri bakımından taşıdığı önem, çalışmamızın bu bölümünde öncelikle ATK ve Yönerge düzenlemelerine değinmeyi kaçınılmaz kılmaktadır. Ancak, burada şunu özellikle belirtmek isteriz ki, çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde her başlık altında yeri geldiğinde mehzaz hükümler detaylı bir şekilde ele alınacağından, bu bölümde ilgili hükümlere sadece ana hatlarıyla "değinilmekle" yetinilecektir.

2. ALMAN HUKUKUNDA

Alman hukukunda tacir yardımcıları ilk defa, 1.1.1900'de yürürlüğe giren ATK'nin "Ticari İşletme" başlıklı birinci kitabının yedinci kısmında "Acentelik"⁵ başlığı altında § 84-92 hükümleri arasında özel olarak düzenlenmiştir⁶. Uygulanmaya

² <https://www.ab.gov.tr/111.html>, 20.11.2017.

³ RG, 14.02.2011.

⁴ TTK Genel Gerekçe p. 33.

⁵ ATK'nin bu halinde acente için, "*Handlungsagent*" terimi kullanılmakta iken, 1953 değişikliklerinden sonra "*Handelsvertreter*" terimi tercih edilmiştir.

⁶ Bu Kanun'un yürürlüğe girmesinden önce tacir yardımcılarının, 1861 tarihli Genel Alman Ticaret Kanunu'nda (GATK) hizmet sözleşmeleri bağlamında düzenlendiği

başlanmasından kısa bir süre sonra, çeşitli açılardan ihtiyaca cevap vermediği düşünülen ATK hükümlerinin değiştirilmesi gündeme gelmiş ve bu vesileyle Alman Hukuk Akademisi (AkfDR) tarafından 1933 ile 1940 yılları arasında bir değişiklik tasarısı hazırlamıştır⁷. Daha sonra bu Tasarı esas alınarak ATK'nın tacir yardımcılara ilişkin hükümleri 01.12.1953'te yürürlüğe giren Ticaret Kanunu'nu Değiştiren Kanun (Acente Hukuku)⁸ ile esaslı bir değişikliğe uğramıştır. Adından da anlaşılacağı üzere, acentelik hukukuna ilişkin düzenlemeler içeren bu değişiklik kanunu ile acentenin, hukuki konumu büyük ölçüde iyileştirilmek suretiyle korunması amaçlanmıştır⁹. 1953 yılındaki bu değişiklik dışında ayrıca 1967 tarihli Katma Değer Vergisi Kanunu¹⁰ ile ücret miktarına ilişkin ATK § 87b hükmünde değişikliğe gidilmiştir. Nihayet, AB'nin 86/653 sayılı Yönergesi'nin etkisiyle yapılan değişiklikler¹¹ neticesinde ATK bugünkü halini almıştır. Bugün itibariyle Alman hukukunda, acentelik hukukuna ilişkin başlıca yasal düzenlemeler, Alman Ticaret Kanunu'nun (ATK) § 84-92c ile sigorta acentelerine ilişkin Sigorta Sözleşmeleri Kanunu'nun (VVG) § 43-47 hükümleridir.

hakkında bkz. Hopt, Klaus J.: **Handelsvertreterrecht**, 5. Aufl., 2015, ATK § 84, Rn. 2 (Hopt, Handelsvertreterrecht). ATK, daha sonra İsveç, Norveç, Danimarka, Avusturya, Hollanda, İtalya ve İsviçre gibi Avrupa ülkelerini de etkilemiş ve söz konusu ülkeler, ticaret kanunlarını bu kanunu örnek almak suretiyle hazırlamışlardır.

⁷ **Hopt**, Handelsvertreterrecht, ATK § 84, Rn. 2.

⁸ BGBl I, 7.8.1953, Nr. 45, s. 771-776, <https://www.bgbl.de>, 20.11.2017.

⁹ Röhrich, Volker/Graf von Westphalen, Friedrich/Haas, Ulrich: **Handelsgesetzbuch**, 4. Aufl., 2014, ATK § 84, Rn. 1.

¹⁰ BGBl I, 2.6.1967, Nr. 30, s. 545 vd, <https://www.bgbl.de>, 20.11.2017.

¹¹ BGBl I, 23.10.1989, Nr. 50, s. 1910 vd, <https://www.bgbl.de>, 20.11.2017.

ATK'nın ilk halinde, acentenin ücret hakkına ilişkin § 88 ve devamında yer alan hükümler, 1953 yılındaki revizyonla büyük ölçüde değişikliğe uğramıştır. Söz konusu değişiklikle, ücrete hak kazandıran işlemlerin düzenlendiği § 87 yeniden kaleme alınmış, Kanun'a bu hükümden sonra gelmek üzere, § 87a-d hükümleri eklenmiştir. 1989 yılındaki değişiklikle, § 87'nin 1. fıkrasının ve 2. fıkrasının 2. cümlelerine "ölçüde" ifadesi ile, 3. fıkrasının 1. ve 2. bentleri eklenmiştir¹².

Acentenin hangi tür işlemler için ücrete hak kazanacağı § 87 hükmünde düzenlenmiştir. Hükümde yer alan işlemlerden birinin gerçekleşmesiyle acentenin ücrete ilişkin beklenen bir hakkı doğmuş olacaktır. Bu beklenen hak, müvekkil ile müşteri arasında kurulan işlemin § 87a hükmüne göre taraflarca yerine getirilmesi halinde talep edilebilir (gerçek) bir hak haline gelecek veya bu işlemin yerine getirilmemesi halinde ortadan kalkacaktır. Talep edilebilir bir hak haline gelen ücretin miktarı ise § 87b hükmüne göre belirlenecektir. Ücretin hesaplanması ile acentenin ücret hakkına ilişkin bilgi alma ve inceleme hakkı § 87c, masrafların iadesi konusu ise § 87d hükmünde düzenlenmiştir.

Acentenin ücret hakkına ilişkin § 87 ve devamındaki hükümler bağlamında üzerinde durulması gereken bir diğer husus da § 86b'de düzenlenen dükrüar ücretidir¹³.

¹² BGBl I, 23.10.1989, Nr. 50, s. 1910 vd, <https://www.bgbl.de>, 20.11.2017.

¹³ Dükrüar sözcüğünün kökeninin İtalyanca "delcredere" sözcüğü olduğu hakkında bkz. Emde, Raimond: **Vertriebsrecht**, 3. Aufl., Hamburg 2014, ATK vor § 86b, Rn. 1 (Emde, Vertriebsrecht); v. Hoyningen-Huene, Gerrick: **Münchener Kommentar zum Handelsgesetzbuch**, 4. Aufl. 2016, ATK § 86b, Rn. 4 (MüKoHGB/von Hoyningen-Huene). Dükrüar ücretine ilişkin ATK § 86b hükmü, Kanun'a 1953 değişikliğiyle eklenmiştir. Öğretide hüküm, yerinin sistematik açıdan hatalı olduğu gerekçesiyle haklı olarak eleştirilerek, bu hükme ücrete ilişkin § 87 ve devamındaki hükümler arasında,

Her ne kadar acente, müşterinin ödeme gücünü araştırmak ve bu araştırmalarının sonucunu müvekkiliyle paylaşmakla yükümlü olsa da, kural olarak müvekkiliyle müşteri arasında kurulan sözleşmenin ifa edilmemesinden herhangi bir sorumluluğu bulunmamaktadır¹⁴. Kural böyle olmakla birlikte, şayet acente sözleşmeden doğan borcun ifasını da üstlenirse, dükruar ücreti denen özel bir ücreti talep hakkı doğar. Ancak bunun için, öncelikle sorumluluğun yazılı şekilde üstlenilmesi gerekmektedir. Acentenin sözleşmenin ifasına ilişkin bu yükümlülüğü üstlenmesi § 86b'nin 1. fıkrasına göre, sadece onun aracılık ettiği ya da bizzat akdettiği “belirli” bir sözleşme yahut “belirli bir üçüncü kişi” ile yapılan sözleşmeler bakımından mümkündür. Böylelikle acentenin, sayısı belirsiz birçok sözleşme sebebiyle önceden dükruar sorumluluğu altına girmesi önlenmeye çalışılmıştır¹⁵.

3. AVRUPA BİRLİĞİ HUKUKUNDA

Ticaret, endüstri ve zanaat sektörlerinde yer alan aracılardan faaliyetlerine yönelik hizmet sağlama ve yerleşme serbestisine ilişkin sınırlamaların AET'nin 64/224 sayılı Yönergesi¹⁶ ile kaldırılmasıyla, acentelerin topluluk içerisinde serbestçe faaliyette bulunmalarının önü açılmıştır. Acentelere tanınan bu serbesti, üye devletlerin acenteliğe ilişkin hükümleri arasındaki farklılık düşünüldüğünde, rekabet şartlarını ve topluluk

özellikle de § 87a'dan sonra § 87b'den önce yer vermek gerektiği ifade edilmiştir, söz konusu eleştiriler için bkz. **Emde**, Vertriebsrecht, ATK vor § 86b, Rn. 2; **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 86b, Rn. 3.

¹⁴ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 86b, Rn. 1.

¹⁵ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 86b, Rn. 9.

¹⁶ <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/DE/TXT/PDF/?uri=CELEX:31964L0224&from=en>, 29.11.2017.

içerisinde acentelik faaliyetlerinin gerçekleştirilmesini önemli ölçüde etkileyerek, acentenin müvekkili karşısında korunmasız kalmasına ve işlem güvenliğinin bozulmasına sebep olmuştur. Bu durum ayrıca, müvekkil ve acentenin farklı üye devletlerde bulunduğu aracılık sözleşmelerinin yürütülmesini de büyük ölçüde zorlaştırmıştır. Nitekim, belirtilen sorunların giderilmesi ve ortak pazarın acentelik faaliyetleri bağlamında yeniden işlerlik kazanabilmesi için 1986 yılında AET bünyesinde “Üye Devletlerin Bağımsız Ticaret Acenteleriyle İlgili Hükümlerin Uyumlaştırılması Hakkında Yönerge¹⁷” çıkarılmak suretiyle, üye devletlerin acentelik hukukunun uyumlaştırılması amaçlanmıştır¹⁸.

Yönerge'nin birinci bölümünde; hükümlerin uygulama alanı (m. 1.1), acentenin tanımı (m. 1.2), acente olarak nitelendirilemeyecek kişiler (m. 1.3) ile Yönerge'nin kapsamı dışında kalan acenteler (m. 2) düzenlenmiştir. “Hak ve Borçlar” başlığını taşıyan ikinci bölüme bakıldığında, bölümün içeriğinin başlığıyla tam olarak örtüşmediği anlaşılmaktadır. Zira, Yönerge'nin bu bölümdeki 3. maddesinde acentenin borçları, 4. maddesinde müvekkilin borçları, 5. maddesinde ise tarafların 3. ve 4. madde

¹⁷ Yönergenin tam metni için bkz. <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A31986L0653>, 29.11.2017.

¹⁸ Bkz. Yönerge m. 1.1. Söz konusu Yönergede üye devletlere çeşitli konularda iç hukuklarında düzenleme yapma serbestisinin tanındığı düşünüldüğünde, bu amacın gerçekleştiğini söylemek son derece zordur. Bu doğrultuda bkz. Emde, Raimond: **Darf die Handelsvertreter-Richtlinie als geltendes Recht vereinbart und ein einheitlicher europäischer Mustervertriebsvertrag gefasst werden?**, ZIP 2017, s. 1096 (Emde, HV-Richtlinie).

hükümlerinden feragat edemeyecekleri düzenlenmiş, acentenin en temel hakkı olan “ücret hakkına” bu başlık altında yer verilmemiştir.

Acentenin ücret hakkı, Yönerge’nin “Ücret” başlıklı üçüncü bölümünde, 6-12. maddeler arasında özel olarak düzenlenmiştir. Yönergenin 6. maddesinin 1. fıkrasında, ücret miktarının belirlenmesinde, taraflarca aksi kararlaştırılmadıkça yahut üye devletlerin ulusal hukukları aksinin uygulanmasını gerektirmedikçe, sözleşme konusu malların türüne göre faaliyetlerin gerçekleştirildiği yerdeki teamülün, şayet böyle bir teamül yoksa işlemin tüm yönleri dikkate alınarak belirlenen makul bir ücretin esas alınacağı belirtilmektedir. Aynı maddenin 2. fıkrasında, "Yapılan işlemlerin sayısına ve değerine göre değişen komisyonun her bir kısmı bu Yönerge anlamında ücret olarak kabul edilir." şeklinde bir ücret tanımına yer verilmiştir¹⁹. Yönergenin 7. maddesinde, acentelik sözleşmesinin devamı sırasındaki, 8. maddesinde ise sözleşmenin sona ermesinden sonraki ücrete hak kazandıran işlemler, 9. maddesinde önceki ve sonraki acenteler arasında ücretin paylaşılması emredici olmayacak bir şekilde, ATK § 87 ve devamındaki hükümlere paralel düzenlenmiştir. Bu hükümlerden başka Yönergenin 10. maddesinde ücrete hak kazanma zamanı, 11. maddesinde ücret hakkının yitirilmesi ve 12. maddesinde ücretin ödenme zamanına yer verilmiştir.

ATK § 87'nin 1. fıkrasının 1. cümlesi, Yönerge'nin 7. maddesinin 1. fıkrasına, 2. cümlesi de 9. maddesine karşılık gelmektedir. § 87'nin "bölge veya müşteri çevresi acentelerine" ilişkin 2. fıkrası, Yönerge'nin 7. maddesinin 2. fıkrasının üye devletlere sunduğu seçeneklerden birini düzenlemektedir. Bu seçeneklerden ilki acenteye belirli bir bölge yahut müşteri çevresinin tahsisi, diğeri ise belirli bir bölge yahut müşteri

¹⁹ Bu tanımın, her ne kadar ATK'ya dahil edilmiş olsa da yargı kararlarında sıklıkla dikkate alındığı hakkında bkz. **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 1.

çevresinin "münhasır olarak" tahsisi halinde acentenin ücrete hak kazanacağına ilişkin olup Alman kanun koyucu bu seçeneklerden ilkinin tercih etme yoluna gitmiştir²⁰.

Acentenin acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonraki ücret hakkı Yönerge'nin 8. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendinde düzenlenmiştir. Buna göre, işlemin kurulması büyük ölçüde acentenin acentelik ilişkisinin devamı sırasında gerçekleştirdiği faaliyetlerine dayanıyorsa ve işlem, sözleşmenin sona ermesinden uygun bir süre sonra kurulmuşsa acente ücrete hak kazanabilecektir. Ancak, ATK § 87'nin 3. fıkrasında ise "işlemin kurulması büyük ölçüde acentenin acentelik ilişkisinin devamı sırasında gerçekleştirdiği faaliyetlerine dayanıyorsa" ifadesi yerine "acente, işlemlere aracılık ettiği veya işlemlere dair müzakereleri başlatıp onları büyük ölçüde kendi faaliyetlerine dayanacak şekilde hazırlamışsa" ifadesine yer verilmiştir. Böylelikle Yönerge'nin, ATK § 87'den daha geniş bir şekilde kaleme alındığını söylemek mümkündür²¹. Zira Yönerge'nin 8. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendine göre ücret hakkının doğduğu her durumda ATK § 87'nin 3. fıkrasına göre ücret hakkı doğmayabilir.

4. İSVİÇRE HUKUKUNDA

İsviçre Borçlar Kanunu'nun (İsvBK) ilk halinde acentelik sözleşmesine ilişkin özel düzenlemelere yer verilmemiş; öğretide vekâlet sözleşmesine ilişkin hükümlerin, kanunda düzenlenmeyen ve konusu iş görme olan diğer sözleşmeler bakımından da uygulanacağına ilişkin İsvBK m. 394.2 hükmünün, acentelik sözleşmeleri bakımından

²⁰ Westphal, Bernd: **Neues Handelsvertreterrecht in der Europäischen Union**, EWS 1996, s. 46.

²¹ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 1.

da uygulama alanı bulacağı kabul edilmiştir²². Vekâlet sözleşmesine ilişkin hükümlerin acenteler hakkında da uygulanması, vekâlet sözleşmesinin müvekkil ve vekili tarafından her zaman tek taraflı olarak sona erdirilebilme ihtimalinin acenteler bakımından doğuracağı sıkıntılar başta olmak üzere çeşitli sıkıntılara sebep olmuş ve bunun üzerine kanunda değişiklik yapma ihtiyacı hasıl olmuştur²³. Bu amaçla Kanuna, 1947 yılında m. 418a-v hükümleri eklenmiş ve böylelikle acentelik sözleşmesi İsviçre hukuku bakımından açıkça düzenlemeye kavuşmuştur²⁴.

Acentenin ücret hakkı, İsvBK m. 418g ve devamında düzenlenmiştir. Acentenin hangi faaliyetlerinin ücrete hak kazandıracağı m. 418g hükmünde düzenlendikten sonra, m. 418h’de ücret hakkının yitirilmesine, m. 418i’de bu hakkın ne zaman muaccel olacağına, m. 418k’da ücrete ilişkin hesap özetine ve m. 418l’de tahsil ücretine yer verilmiştir. Ayrıca m. 418c’nin 3. fıkrasında, yazılı olarak öngörülmüş olması kaydıyla acetenin dükrüar ücretine hak kazanacağı düzenlenmiştir.

²² Gautschi, Georg: **Berner Kommentar, Schweizerisches Zivilgesetzbuch, Das Obligationenrecht, Die einzelnen Vertragsverhältnisse, Kreditbrief und Kreditauftrag, Mäklervertrag, Agenturvertrag, Geschäftsführung ohne Auftrag**, Art. 407-424 İsvBK, Vor. 418a-418v, Rn. 1a.

²³ **Gautschi**, Vor. 418a-418v, Rn. 1a.

²⁴ Değişiklik kanunu için bkz. BBl III, 4.12.1947, Nr. 48, s. 688 vd; Söz konusu hükümler incelendiğinde İsviçre hukukunda, acenteyi ifade etmek için Alman hukukundaki “*Handelsvertreter*” ifadesinden farklı olarak “*Agent*” sözcüğünün tercih edildiği görülmektedir. Her iki hukuk düzeni arasındaki farklılık elbette salt terminolojiye ilişkin bu farklılıktan çok daha fazlası olup, tezimizde yeri geldikçe diğer farklılıklara da detaylı bir şekilde yer verilmeye çalışılacaktır.

5. TÜRK HUKUKUNDA

Türk hukukunda acentelik, ilk defa 01.01.1957 yılında yürürlüğe giren mülga 6762 sayılı TTK'nın 116-134. maddeleri arasında, İtalyan Medeni Kanunu'nun (İtMK) 1742-1753. maddeleri esas alınarak modern ticaret hayatının gereklerine uygun bir şekilde düzenlenmişti²⁵. Acentenin ücret hakkına ilişkin düzenlemeler de bu Kanun'un 128-131. maddeleri arasında yer almaktaydı. Acentenin en önemli ve hatta bir anlamda tek hakkı²⁶ olan ücret hakkına ilişkin hükümlerin, onun emeğinin karşılığını alamayacak ölçüde yetersiz kalması, bu hükümlerde değişiklik yapılmasını kaçınılmaz hale getirmiş ve 6102 sayılı yeni Türk Ticaret Kanunu hazırlanırken acenteliğe ilişkin hükümlerde revizyona gidilmiş²⁷ ve mülga TTK'nın ücrete ilişkin hükümleri yeni bir sistem getirilerek tamamen değiştirilmiştir.

TTK m. 113'ün gerekçesine göre, Almanya bir acenteler ülkesi olmamasına ve acenteyi özel bir şekilde korumak için ulusal bir sebebi bulunmamasına rağmen, Yönerge doğrultusunda yapılan 1989 ATK değişiklikleriyle, acenteyi ücret hakkı yönünden müvekkili karşısında daha güçlü bir konuma getirmiştir²⁸; bu sebeple, acentenin ücret hakkına ilişkin hükümlerin oluşturulmasında ATK § 87 ve devamı hükümleri ile Yönerge hükümleri esas alınmıştır²⁹. Ücrete hak kazandıran işlemlerin

²⁵ 6762 sayılı TTK'ya İlişkin Adliye Encümeni Mazbatası, s. 25, <https://www.tbmm.gov.tr/tutanaklar/TUTANAK/TBMM/d10/c012/tbmm10012083.pdf>, 20.11.2017.

²⁶ TTK m. 113'ün gerekçesi.

²⁷ TTK Genel Gerekçe p. 109.

²⁸ TTK m. 113'ün gerekçesi.

²⁹ TTK Genel Gerekçe p. 54.

düzenlendiği TTK m. 113, ATK § 87'den; ücrete hak kazanma zamanına ilişkin 114, ATK § 87a'dan; ücretin miktarına ilişkin TTK m. 115, ATK § 87b'den ve ücretin ödenme zamanına ilişkin TTK m. 116³⁰, § 87c'den alınmış olup, çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde ücret hakkına ilişkin TTK hükümleri³¹, ATK hükümleri ile mukayeseli olarak detaylı bir şekilde açıklanmaya çalışılacaktır.

Acentenin ücret hakkına ilişkin TTK hükümleri kural olarak emredici değildir³². Ancak, buradan hareketle, acentenin ücret hakkının önceden, geleceğe yönelik tümüyle kaldırılabilmesi sonucuna varılmaz³³. Başka bir ifadeyle, hükümlerin emredici olmaması, taraflara ücretin tamamen ortadan kaldırılmasına ilişkin serbesti tanımayıp, "ücretin belirlenmesine ilişkin" yetki vermektedir. Nitekim, 120. maddenin 1. fıkrasının

³⁰ TTK m. 116'nın kenar başlığında yer alan "ödeme" ifadesinin "ödenme" olarak kabul edilmesi gerektiği hakkında bkz. Kendigelen, Abuzer: **Notlu Türk Ticaret Kanunu ve İlgili Mevzuat**, İstanbul 2017, s.40.

³¹ Bazı konularda acentelik hukukuna ilişkin TTK dışında özel düzenlemelere yer verildiği görülmektedir. Örneğin, sigorta acenteleri bakımından Sigortacılık Kanunu; seyahat acenteleri bakımından Seyahat Acentaları ve Seyahat Acentaları Birliği Kanunu; gemi acenteleri için Gemi Acenteleri Yönetmeliği; taşıma işleriyle ilgili olarak Karayolları Trafik Kanunu bu özel düzenlemelerden birkaçıdır. Çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde bu hükümlere de yeri geldikçe TTK hükümleriyle mukayese edilmek suretiyle yer verilecektir.

³² Benzer şekilde, mehz ATK § 87 vd. hükümleri için bkz. Thume, Karl-Heinz/Riemer, Jens-Berghe/Schürr, Ulrich: **Handbuch des Gesamten Vertriebsrecht, Band 1, Handelsvertreter**, Frankfurt 2016, s. 318, Rn. 8 (Thume, Band 1).

³³ Kaya, Arslan: **Türk Ticaret Kanunu Şerhi, Acentelik**, İstanbul 2016, s. 139, (Kaya, Şerh).

(d) bendinde yer alan "*Acentenin istemeye hak kazandığı ücreti ödemek*" hükmünün, acente aleyhine aksinin kararlaştırılmasının mümkün olmadığı hükümlerden biri olarak öngörülmesi de bu görüşü doğrular niteliktedir³⁴. Ayrıca, acentenin ücrete hak kazanabilmesinin, acentelik sözleşmesinde bu yönde bir hükme yer verilmiş olmasına bağlı olmadığının da belirtilmesinde fayda vardır. Gerçekten, böyle bir hüküm olmasa ve hatta ücrete ilişkin TTK m. 113 ve devamı hükümleri öngörülmemiş olsa bile, hem tacirler hem de esnaflar bakımından (TTK m. 15) uygulanma kabiliyetine sahip, ücret isteme hakkına ilişkin TTK m. 20 gerekçe gösterilmek suretiyle, acentenin ücrete hak kazanabileceğini söylemek mümkündür³⁵.

II. ÜCRET KAVRAMI ve TÜRLERİ

1. KAVRAM

Acentelik sözleşmesi, acente ile müvekkil arasında akdedilen ve taraflara karşılıklı borç yükleyen bir sözleşmedir³⁶. Bu sözleşmeyle acente müvekkili ilgilendiren sözleşmelerde aracılık etmeyi veya bunları müvekkili adına yapmayı üstlenirken, müvekkil de acentelik faaliyetlerinin mutad karşılığı olarak acenteye bir ücret ödemeyi

³⁴ **Kaya**, Şerh, s. 139-140.

³⁵ **Kaya**, Şerh, s. 141.

³⁶ Canaris, Claus-Wilhelm: **Handelsrecht**, München 2006, s. 261, Rn. 53; Häublein, Martin/Hoffmann-Theinert, Roland: **Beck'scher Online-Kommentar**, München 2017, ATK § 87, Rn. 1 (BeckOK); Baumbach, Adolf/Hopt, Klaus: **Handelsgesetzbuch**, München 2016, ATK § 87, Rn. 2 (Baumbach/Hopt).

taahhüt etmektedir³⁷. Acentenin ücret hakkı, onun denkleştirme hakkıyla birlikte Kanun'da düzenlenen en önemli hakkı; müvekkilin de en önemli borcudur³⁸.

Ücret, acentenin müvekkil için yapmış olduğu münferit aracılık işlemlerinin bedeline göre belirlenen bir mutlak değeri yahut yüzdeyi ifade etmektedir³⁹. Başka bir ifadeyle ücret, müvekkilin acente vasıtasıyla elde ettiği kazancın belirli bir kısmını ifade eden belirli bir tutar şeklinde (örneğin, acentelik faaliyetleri sonucunda elde edilen her 100.000 TL'lik net işletme kazancında, acentenin 10.000 TL'lik bir ücrete hak kazanacağı şeklinde) yahut komisyon olarak nitelendirilen belirli bir oran üzerinden (örneğin, acentelik faaliyeti sonucu elde edilen net işletme kazancının %10'u şeklinde) belirlenebilir vs.⁴⁰. Ne şekilde belirlenirse belirlensin, acentenin ücret hakkı bakımından

³⁷ **Baumbach/Hopt**, ATK § 87, Rn. 2; **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 3.

³⁸ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 3.

³⁹ Birçokları yerine bkz. **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 11; **Canaris**, s. 261, Rn. 53; bu tanımın Yönergenin 6. maddesinin 2. fıkrasına uygun olduğu hakkında ayrıca bkz. **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 3. Ücretin bedel üzerinden hesaplanacak olması, ücret miktarının mutlaka para ve belirli bir meblağ olmasını gerektirmez, **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87b, Rn. 17. Örneğin, acenteye, finansal kiralama sözleşmesinin konusunu oluşturan araçların satımından elde edilecek gelirin bırakılması suretiyle bir ücret ödeneceği de kararlaştırılabilir, **Kaya**, Şerh, s. 115. Yine bu doğrultuda, müvekkilin, satış acentesine, acentelik faaliyetlerinin karşılığı olarak satım konusu malları normal fiyatının altında yahut ücretsiz bir biçimde vermeyi teklif etmesi de ücret hakkının para olarak belirlenmediği durumlara örnek olarak gösterilebilir.

⁴⁰ Bu doğrultuda bkz. **Kaya**, Mustafa İsmail: **Türk Ticaret Kanunu Tasarısı'na Göre Acentenin Ücrete Hak Kazandığı Hâller ve Ücrete Hak Kazanma Zamanı**, Batider

belirleyici olan, başarılı bir acentelik faaliyetine dayalı olup olmadığıdır⁴¹. Başka bir ifadeyle, acentenin başarıya ulaşmayan aracılık faaliyetlerinin, kural olarak onun ücrete hak kazanmasında herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. Ancak, tarafların sözleşmeyle bunun aksini kararlaştırabilmeleri de mümkündür⁴².

Ücretin başarıyla orantılı bir şekilde belirlenmesi acentenin faaliyette bulunurken daha azimli çalışması ve iyi sonuçlar almasına katkı sağlar⁴³. Ancak, ücret hakkına ilişkin başarı odaklı bu yaklaşım, acentenin işlemin kurulmasında sarf ettiği çabayı göz ardı etmektedir. Şöyle ki, kural olarak acentenin, ücrete hak kazanabilmesi için çaba göstermiş olması gerekmediği gibi⁴⁴; başarıya ulaşmayan yoğun çabaları da onun ücrete hak kazanmasına tek başına yetmez. Çabalarının karşılıksız kalması, bağımsız bir işletme niteliğini haiz acentenin üstlenmek zorunda olduğu bir işletme riskidir⁴⁵. Ancak, tarafların sözleşmeyle bunun aksini kararlaştırarak, başarı elde edilmese bile, acentenin yeterli çabayı göstermesi halinde dahi ücrete hak kazanabileceğini öngörmeleri mümkündür⁴⁶. Ayrıca, başarıya dayalı bir ücret

2009, C. 24, S. 4, s. 17 (Kaya, Ücret). Ücret türleri hakkında ayrıntılı bilgi için ayrıca bkz. aşağı. Birinci Bölüm, II, 2.

⁴¹ Birçokları yerine bkz. **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 12; **Canaris**, s. 261, Rn. 53; **Baumbach/Hopt**, ATK § 87, Rn. 2; **Thume**, Band 1, s. 316, Rn. 4.

⁴² **Kaya**, Mustafa İsmail: **Acentelik Hukuku**, Ankara 2014, s. 187 (Kaya, Acentelik).

⁴³ **Kaya**, Acentelik, s. 183.

⁴⁴ Boujong, Karlheinz/Ebenroth, Carsten, Thomas/Joost, Detlev/Strohn, Lutz: **Handelsgesetzbuch**, München 2014, ATK § 87, Rn. 5 (EBJS).

⁴⁵ **Thume**, Band 1, s. 316, Rn. 4.

⁴⁶ **Thume**, Band 1, s. 316, Rn. 4.

belirlemesinin acentelik ilişkisinin unsurlarından olmadığını, TTK m. 102 ve devamının hukuki sonucu olduğunu da belirtmemiz gerekir⁴⁷. Başka bir ifadeyle, ücretin başarıya bağlı olup olmadığının, taraflar arasındaki ilişkinin acentelik olarak nitelendirilmesinde herhangi bir önemi bulunmamaktadır⁴⁸. Bu husus, ücrete hangi hükümlerin uygulanacağını tespiti bakımından önem taşımaktadır.

2. TÜRLER

A. Genel Olarak

Ücret türlerine ilişkin açıklamalarda, ücretlerin ortak özellikleri itibarıyla tasnifi yoluna gidilmiştir. Tarafların ücretin belirlenmesinde diledikleri gibi hareket edebilecek olmaları, herhangi bir tasnife dahil edilemeyecek birçok ayrık ücret türünü de beraberinde getirmektedir. Bu ücret türleri, diğer kategorilerdeki ücret türlerinin bazı özelliklerini bünyesinde barındıran karma türler olabileceği gibi tamamen kendilerine özgü nitelikler de taşıyabileceklerinden, herhangi bir kategoriye dahil edil(e)memiş, diğer ücret türleri başlığı altında ele alınmıştır. Bu türlerin tamamının öngörülebilmesinin yarattığı güçlük, bu başlıkta sadece uygulamada sıklıkla karşılaşılan istisnai ücret türlerinin açıklanmasıyla aşılmaya çalışılmıştır.

B. Zaman Bakımından

Acenteye ödenecek ücretin zaman bakımından tasnifinde belirleyici olan TTK m. 113'ün sistematiğidir. Buna göre, hükmün ilk iki fıkrasında acentenin, acentelik sözleşmesinin devamı sırasındaki ücret hakkı düzenlenmekte iken, 3. fıkrasında acentelik sözleşmesinin sona ermesinden sonraki ücret hakkı düzenlenmiştir. Buradan

⁴⁷ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 3, 18.

⁴⁸ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 3.

hareketle zaman bakımından ücret, sözleşmenin devamı esnasında ve sözleşmenin sona ermesinden sonra ödenen olmak üzere ikili bir tasnife tabi tutulabilir.

C. Başarıya Bağlı Olup Olmaması Bakımından

Acentenin ücret hakkına ilişkin hükümlerin emredici nitelik taşımamaları, etkisini ücretin belirlenme tarzı bakımından da göstererek taraflara ücreti diledikleri şekilde belirleyebilme imkanı tanımaktadır. Yönerge ve ATK hükümleri incelendiğinde, kanun koyucunun ücret kavramına yaklaşımının tek bir ücret tipini öngörecektir şekilde dar olmadığı anlaşılmaktadır⁴⁹. Böylelikle taraflar, sözleşme özgürlüğünün sınırlarını aşmamak kaydıyla, ücreti diledikleri şekilde belirleyebileceklerdir⁵⁰.

Daha önce belirtildiği üzere acente, başarılı acentelik faaliyetlerinin bir sonucu olarak ücrete hak kazanır. Acenteye, başarılı faaliyetlerinin sonucu olarak ödenecek bir tutarın yerine, önceden belirlenen ve başarıdan tamamen bağımsız sabit bir bedelin (*fixum*) ödeneceğinin kararlaştırılması da mümkündür. Ancak, tamamen sabit bir ücret ödeneceğinin kararlaştırılmasının, acentenin bağımsız bir işletme⁵¹ niteliğini ortadan

⁴⁹ **Thume**, Band 1, s. 316-317, Rn. 2 ; **Hopt**, Handelsvertreterrecht, ATK § 87, Rn. 5; Busche, Jan: **Handelsgesetzbuch** (Hrsg. Oetker, Hartmut), 2017, ATK § 87, Rn. 8.

⁵⁰ Bu belirlemenin kesin hükümsüzlüğü (TBK m. 27) gerektirecek şekilde yapılmaması gerektiği hakkında bkz. **Thume**, Band 1, s. 318, Rn. 8.

⁵¹ Acentelik faaliyetinin esnaf işletmesine mi yoksa ticari işletmeye mi vücut verdiği tartışmalıdır. Gerçekten de, TTK m. 102.1'ye göre acente, bir "ticari işletmeyi ilgilendiren" sözleşmelerde aracılık etmeyi veya bunları o "tacir adına" yapmayı meslek edinen kimsedir. Bu hükümde, [Alman hukukundan farklı olarak (bkz. ATK § 84.1)] müvekkilin tacir olması gerektiği belirtilmekte iken; acentenin esnaf mı yoksa tacir mi olması gerektiğine ilişkin açık bir belirleme yapılmamıştır. Türk hukukunda *Kayıhan*,

kaldırıp kaldırmadığına dikkat edilmesi gerekmektedir⁵². Öğretide, sabit ücrete ilişkin belirlemenin, acenteyi müvekkile bağımlı bir tacir yardımcısına dönüştürerek, onun maaşlı çalışanı olarak nitelendirilmesine yol açabileceği ileri sürülmektedir⁵³. Hemen belirtelim ki biz de, hem Türk hem de yabancı hukuk sistemlerinde üzerinde fikir birliğine varılmış bu görüşe katılmaktayız. Ancak, burada özellikle vurgulamak isteriz ki, acentenin bağımsız tacir yardımcısı olup olmadığına ilişkin belirlemede, ücretin ne şekilde belirlendiği yol gösterici olsa da, bu tek başına esas alınabilecek bir kıstas olmaktan uzaktır. Zira, tacir yardımcısının bağımsız olup olmadığı belirlenirken, öncelikle o tacir yardımcısının kendi faaliyet düzenini ve çalışma saatlerini serbestçe

6102 sayılı TTK bakımından da geçerli olacak şekilde, acentenin *mülga* TTK m. 12/1, 12.b gereği kendiliğinden (*ipso iure*) tacir olması gerektiğini belirtmektedir, Kayıhan, Şaban: **Türk Hukukunda Acentelik Sözleşmesi**, Ankara 2011, s. 44. *Arkan* ve *Kaya*'ya göre ise, acentenin işletmesinin, ticari işletme olarak nitelendirilebilmesi için TTK m. 11.1'de aranan diğer şartların varlığının yanı sıra, "esnaf işletmesi için öngörülen sınırı aşan düzeyde gelir sağlamayı hedef tutup tutmadığına bakılarak bir sonuca varmak gerekecektir, Arkan, Sabih: **Ticari İşletme Hukuku**, Ankara 2018, s. 216; **Kaya**, Acentelik, s. 19 vd.

⁵² **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 16.

⁵³ Birçokları yerine, Türk hukukunda bkz. **Arkan**, s. 217; Doğanay, İsmail: **Türk Ticaret Kanunu Şerhi**, Birinci Cilt, Madde 1-419, İstanbul 2004, s. 614; **Kaya**, Acentelik, s. 189; **Kaya**, Şerh, s. 140-141; **Kayıhan**, s. 38; ayrıca Alman hukuku için bkz. **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 16; **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 84, Rn. 47.

tain edebilip edemediğine bakılmalıdır⁵⁴. Şayet tacir yardımcısı, çalışma saatlerini, plan ve şartlarını, müvekkilinden herhangi bir talimat almaksızın serbestçe belirleyebiliyorsa, onun bağımsız olduğu kabul edilmeli⁵⁵; salt acentelik sözleşmesinde bu faaliyetlerin karşılığı olarak kendisine sabit bir ücret ödenmesinin kararlaştırılmış olması sebebiyle o ilişkinin acentelik ilişkisi olmadığı sonucuna varılmamalıdır. Taraflarca sadece sabit bir acentelik ücretinin ödeneceğinin kararlaştırıldığı bu gibi hallerde, her ne kadar aradaki ilişki acentelik ilişkisi olsa da⁵⁶, acenteye ödenmesi kararlaştırılan bu sabit ücret TTK m. 113 ve devamındaki hükümlerin kapsamı dışında kalır⁵⁷. Yani bu durumda, artık TTK m. 113 ve devamı, örneğin, ücret hakkına ilişkin

⁵⁴ Türk hukukunda acentenin bağımsızlığından ne anlaşılması gerektiğine ilişkin TTK m. 102 ve devamı hükümlerinde herhangi bir düzenleme öngörölmüş değildir. Ancak, ATK § 84'ün 1. fıkrasının 2. cümlesinde, "*Faaliyetlerini esas itibariyle serbestçe düzenleyebilen ve çalışma zamanını kendisi belirleyebilen kişi bağımsız sayılır.*" şeklinde bir tanıma yer verilmiştir. Her ne kadar kanun koyucu tarafından kanuna dahil edilmese de söz konusu hükmün, Türk hukuku bakımından da acentenin bağımsız karakterinin tespiti bakımından dikkate alınabileceğini söylemek mümkündür.

⁵⁵ **Hopt**, Handelsvertreterrecht, ATK § 84, Rn. 35-36.

⁵⁶ TBK m. 19/I'e göre, bir sözleşmenin türünün ve içeriğinin belirlenmesinde ve yorumlanmasında tarafların, yanlışlıkla veya gerçek amaçlarını gizlemek için kullandıkları sözcüklere bakılmaksızın, gerçek ve ortak iradeleri esas alınacağından, aralarındaki ilişkiyi acentelik olarak nitelendirmelerinin herhangi bir öneminin bulunmadığını hatırlatmakta fayda vardır.

⁵⁷ OLG Oldenburg, 25.2.2014-13 U 86/13, **Baumbach/Hopt**, ATK § 87, Rn. 6; Ruß, Werner (Glanegger, Peter/Kirnberger, Christian/Kusterer, Stefan/Selder,

bilgi alma hakkının düzenlendiği TTK m. 116.2 hükmü uygulama alanı bulamayacaktır⁵⁸.

Taraflar tamamen sabit bir ücret kararlaştırabilecekleri gibi, başarıya bağlı bir ücret belirlemesi ile sabit ücreti kombine ederek farklı ücret türleri de öngörebilirler⁵⁹. Örneğin, ücretin acentenin satılmasına aracılık ettiği mallar üzerinden parça başına belirlendiği⁶⁰ bir acentelik sözleşmesinde, buna ek olarak sabit bir tutarın da kararlaştırılabilmesi mümkündür⁶¹. Acenteye, gerçekleştirdiği başarılı faaliyetlerin karşılığı olarak ödenen ücretin yanında, buna ek olarak ayrıca sabit bir ücret ödeneceğinin kararlaştırılmış olması halinde, ödenmesi kararlaştırılan sabit ücretin, somut olayın özelliklerine göre acenteyi teşvik etmeye yönelik asgari bir ücret garantisi olarak değerlendirilebileceği ileri sürülmektedir⁶². Şayet başlangıçta acenteye sabit bir ücret ödenmiş ve daha sonra, onun acentelik faaliyetleriyle orantılı olarak kendisine, daha önce ödenen sabit ücrete ek olarak yeni bir ödeme daha yapılmışsa⁶³, başlangıçta ödenen sabit ücretin asgari bir ücret garantisi olduğu kabul edilmelidir. Öte yandan,

Johannes/Stuhlfelner, Ulrich): **Heidelberger Kommentar zum Handelsgesetzbuch, Handelsrecht, Bilanzrecht, Steuerrecht**, Heidelberg 2007, ATK § 87, Rn. 3.

⁵⁸ **Kaya**, Acentelik, s. 249-250.

⁵⁹ **Baumbach/Hopt**, ATK § 87, Rn. 6; **Busche**, ATK § 87, Rn. 8.

⁶⁰ Ücret miktarının parça başına belirlenmesi için öğretide akort ücret terimi de kullanılmaktadır, Centel, Tankut: **İş Hukukunda Ücret**, Türkiye Denizciler Sendikası Eğitim Dizisi 9, İstanbul, s. 104.

⁶¹ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 16.

⁶² OLG Nürnberg, 12.06.1964 - 6 U 5/64; **Busche**, ATK § 87, Rn. 8; **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 17; **Baumbach/Hopt**, ATK § 87, Rn. 5.

⁶³ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 20.

acentenin faaliyetlerine göre zaman içerisinde değişmeyen⁶⁴ sabit bir ücretin ödenmiş olması halinde, artık bu sabit ücretin asgari bir ücret garantisi olarak nitelendirilmesinin isabetli olmadığını ve bu durumun onun bağımsızlığına halel getirdiğini söylemek mümkündür⁶⁵.

Acenteye başarıya ek olarak veya sadece sabit bir ücret ödeneceğinin kararlaştırılmış olması, acenteyi teşvik etmeye yönelik olsa da onun üstlendiği işletme riskinin azalmasına ve motivasyonunun düşmesine sebep olabilir. Gerçekten, hiçbir acentelik faaliyetinde bulunmaması halinde bile nasılsa ücrete hak kazanacağını bilen acente, müvekkile karşı sorumluluklarını eskisi gibi yerine getirmeyebilir, ihmalkâr davranabilir ve hatta tamamen faaliyetsiz kalabilir. Ancak, her ne kadar acente tamamen faaliyetsiz kalması halinde dahi ödenmesi önceden kararlaştırılan sabit ücrete hak kazansa da⁶⁶ müvekkil, acentenin TTK m. 109.1'de öngörülen menfaatini koruma yükümlülüğüne aykırı hareket ettiğini ileri sürerek TTK m. 121'e göre acentelik sözleşmesinin haklı sebeple feshini ve uğradığı zararın tazminini talep edebilecektir⁶⁷.

⁶⁴ Zaman içerisindeki değişim, mutlak surette ücrette acente lehine bir artışın gerektiği şeklinde anlaşılmamalıdır. Zira, acentenin yoğun bir şekilde başarılı faaliyette bulunması halinde ücretinde bir artış yaşanabileceği gibi, çeşitli dönemlerde işlem hacminin azalması sebebiyle bir düşüşün yaşanması da kuvvetle muhtemeldir. Burada değişimle kastedilen, ücrette zaman içerisinde yaşanan artma veya azalma yönündeki herhangi bir dalgalanmadır.

⁶⁵ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 17.

⁶⁶ **Busche**, ATK § 87, Rn. 8.

⁶⁷ TTK m. 113.2'ye göre kendisine belirli bir bölge yahut müşteri çevresi tahsis edilen acentenin, tahsis edilen bölgede yahut müşteri çevresiyle kendi katkısı olmadan kurulan işlemler için de ücrete hak kazanabilmesi için asgari bir çaba göstermesi gerektiğinin

D. Faaliyete Dayalı Olup Olmaması Bakımından

Acente, yerine getirdiği aracılık yahut sözleşme yapma faaliyetlerinin karşılığı olarak ücrete hak kazanabileceği gibi, bazı durumlarda bu türden faaliyetlerde bulunmasa bile ücrete hak kazanabilmektedir. Faaliyete dayanmayan ücret türleri sözleşmeden kaynaklanabileceği gibi, kanundan da kaynaklanabilir. Acenteye belirli bir bölge yahut müşteri çevresinin tahsisine ilişkin TTK m. 113.2, faaliyete dayanmayan ücretin tipik bir örneğidir. Böyle bir durumda, acente kendisine bırakılan bölgede yahut müşteri çevresiyle kendi katkısı olmaksızın kurulan işlemler için de ücret isteyebilecektir⁶⁸.

E. Diğer Ücret Türleri

Acenteye sözleşmelere aracılık etmesine veya bunları bizzat yapmasına ilişkin klasik acentelik faaliyetleri sebebiyle ödenen olağan ücret dışında, gerçekleştireceği diğer işlemler için de ayrıca ücret ödeneceği kararlaştırılabilir⁶⁹. Öğretide bu tür ücretler için, bunlar, acentenin mutad ücretine ek olarak ödendiği gerekçesiyle "ek ücret"⁷⁰ (*Zusatzprovision/Sonderprovision*) ifadesi kullanıldığı gibi; acenteye müvekkil için

kararlaştırıldığı; yahut böyle bir kararlaştırma olmasa bile TMK m. 2 uyarınca çaba göstermesinin kendisinden beklendiği hallerde, acentenin hiç faaliyette bulunmaması halinde aynı sonuca varılabileceği hakkında bkz. **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 18.

⁶⁸ Bkz. aşa. İkinci Bölüm, II, 1, C, a, ac.

⁶⁹ **Kaya**, Acentelik, s. 187.

⁷⁰ **Baumbach/Hopt**, ATK § 87, Rn. 3; Karaege, Özge: **Acentenin Ücret Hakkı**, Ankara 2016, s. 105.

müşteri bulma faaliyetinden çok, yönetsel faaliyetler gerçekleştirilmesi sebebiyle ödendiği için "yönetsel ücret"⁷¹ (*Verwaltungsprovision*) ifadesi de kullanılmaktadır.

Acenteye yerine getirdiği yönetsel faaliyetler sebebiyle ücret ödenebilmesi için, bunun taraflarca açıkça kararlaştırılmış olması gerekir⁷². Ancak bunun için, sözleşmede sadece yönetsel faaliyetlerin öngörölmüş olması yeterli olmayıp, söz konusu faaliyetler için ayrıca ücret ödeneceğinin de açıkça kararlaştırılmış olması gerekir⁷³. Aksi takdirde, olağan acentelik faaliyetleri sebebiyle ödenmesi kararlaştırılan ücretin, aynı zamanda acentenin bu tür faaliyetlerini de kapsadığı kabul olunur⁷⁴.

Yönetsel ücret, taraflarca acentelik sözleşmesinde kararlaştırılabileceği gibi, kanun koyucu tarafından da öngörölebilir. Kanunda yer verilen yönetsel ücretlere örnek olarak, ATK § 86b'deki "*dükrüar ücreti*"⁷⁵ ile TTK m. 113.4'te (ATK § 87'nin 4. fıkrası) düzenlenen "*tahsil ücreti*" gösterilebilir. TTK'da, dükrüar ücretine ilişkin ATK § 86b hükmüne yer verilmemiştir. Ancak, TTK m. 102.2'deki, "*Bu kısımda hüküm bulunmayan hallerde aracılık eden acentelere Türk Borçlar Kanununun simsarlık sözleşmesi hükümleri, sözleşme yapan acentelere komisyon hükümleri ve bunlarda da hüküm bulunmayan hallerde vekalet hükümleri uygulanır.*" düzenlemesinin atfıyla acentelik sözleşmelerine de uygulanacak komisyon sözleşmelerine ilişkin TBK m. 537/II'ye göre, "*Garanti veren komisyoncunun bundan dolayı ayrıca ücret isteme hakkı vardır.*"

⁷¹ Flohr, Eckhard/Wauschkuhn, Ulf: **Vertriebsrecht**, 2014, § 87 ATK, Rn. 9; **Busche**, ATK § 87, Rn. 7; **Thume**, Band 1, s. 316, Rn. 10.

⁷² **Kaya**, Acentelik, s. 188.

⁷³ **Thume**, Band 1, s. 320, Rn. 11.

⁷⁴ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 20.

⁷⁵ Dükrüar ücreti için bkz. yuk. Birinci Bölüm I, 2.

Dükrüar ücretinin aksine, tahsil ücretine (*Inkassoprovision*) ilişkin ATK § 87'nin 4. fıkrasının⁷⁶ TTK m. 113.4'e alındığı görölmektedir. Acente, kural olarak müvekkilin parasını tahsil etmekle yükümlü değildir⁷⁷. Dolayısıyla, müvekkilin paralarını tahsil eden acenteye, aracılık yahut sözleşme yapma faaliyetlerinin karşılığı olarak ödenmesi gereken türden bir ücretin ödenmesine gerek yoktur⁷⁸. Ancak, TTK m. 113.4'e göre, müvekkilin tahsile ilişkin bir talimatının söz konusu olması halinde, acente, tahsil ettiği paralar için tahsil ücreti isteyebilir⁷⁹. Başka bir ifadeyle, acenteye kendisi adına para tahsil etme yetkisi veren müvekkilin, acenteye bu faaliyet için ücret ödeyeceği

⁷⁶ Tahsil ücretine ilişkin 4. fıkranın, hükmün sistematığıne uygun düşmediği hakkında bkz. **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 44. Gerçekten, TTK m. 113'e bakıldığında, 4. fıkrasındaki tahsil ücretinin, müşteriyle müvekkil arasında işlem kurulması şartına bağlı olmadığı gerekçesiyle, hükmün diğer üç fıkrasından ayrıldığı ve yönetsel bir ücret olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Bu sebeple, tahsil ücretine aşağıda ele alınan müşteriyle müvekkil arasında işlem kurulması esasına dayanan ücret tipleri arasında yer vermek yerine, çalışmanın bu bölümünde yönetsel ücret türleri arasında yer vermenin daha isabetli olacağı görüşündeyiz.

⁷⁷ **Busche**, ATK § 87, Rn. 34.

⁷⁸ **EBJS**, ATK § 87, Rn. 70-71; Ayrıca bkz. TTK m. 113.4'ün gerekçesi.

⁷⁹ Ayrıca bkz. ve karşı. İsvBk m. 418I. Müvekkilin parasının tahsili halinde acente her ne kadar bir faaliyette bulunmakta ise de, söz konusu faaliyet aracılık yahut sözleşme yapmaya yönelik olağan acentelik faaliyeti olmadığından, burada artık klasik anlamda bir acentelik faaliyetinden söz edilemez. Bu sebeple, acentenin ücrete hak kazanabilmesi için gereken kurulan işlemin ifası şartı, tahsil ücretine hak kazanılması bakımından aranmaz.

kararlařtırılabilir⁸⁰. Bu yetki, kanundan kaynaklanabileceği gibi⁸¹; acentelik sözleşmesi akdedildiği esnada yahut acentenin daha sonra açıkça veya zımnem yetkilendirilmesi suretiyle de verilebilir⁸². Müvekkil tarafından kendisine tahsil yetkisi verilmeyen acentenin, buna rağmen tahsilde bulunması halinde ise tahsil ücreti talep hakkı bulunmamaktadır⁸³.

Acenteye ödenmesi kararlaştırılan tahsil ücreti, ona TTK m. 113'ün 1 ila 3. fıkraları gereği ödenmesi gereken ücretten bağımsızdır. Diğer bir ifadeyle, acente hem gerçekleştirdiği olağan acentelik faaliyetlerinin karşılığı olan ücrete, hem de bu

⁸⁰ Bu hüküm emredici nitelik taşımadığından, taraflarca aksinin kararlaştırılması mümkündür. Gerçekten, acentelik sözleşmesine konulacak bir hükümle, acenteye tahsile rağmen ayrıca tahsil ücreti ödenmeyeceği kararlaştırılabilir, **Kaya**, Şerh, s. 151.

⁸¹ Bu duruma örnek olarak, özel ve yazılı yetki gerektiren hallere ilişkin TTK m. 106.1 hükmü gösterilebilir. Söz konusu hükme göre, müvekkilin özel ve yazılı izni veya vekaleti olmadan acente, bizzat teslim etmediği malların bedelini kabule yetkili değildir. Demek ki acente, bizzat teslim ettiği malların bedelini özel ve yazılı olarak verilmiş bir izne yahut vekaletle gerek olmaksızın kabul edebilir. Bu sebeple, bizzat teslim ettiği malların bedelini kabule yetkili olan acentenin, tahsil ettiği bedeller dolayısıyla tahsil ücretine de hak kazanabilmesi gerekir, **Karaeğe**, s. 174-175.

⁸² **EBJS**, ATK § 87, Rn. 71. Örneğin acente, müvekkil tarafından açıkça yetkilendirilmemesine rağmen müşterilerden para tahsil etmiş ve müvekkil bu duruma sessiz kalmışsa, tahsil yetkisinin zımnem verildiğini söylemek mümkündür, **Karaeğe**, s. 172.

⁸³ **Kaya**, Şerh, s. 151.

faaliyetinin sonucunda müvekkilin parasını tahsil yetkisi verilmişse, tahsil ücretine hak kazanabilir⁸⁴.

Ödenmesi gereken tahsil ücretinin miktarı, acentenin müşteriyle müvekkil arasında işlem kurması sebebiyle hak kazanacağı ücret miktarının belirlenmesiyle aynı esaslara tabidir⁸⁵. Tahsil ücretinin muacceliyeti ise, bu ücret, işlemin kurulması ve kurulan işlemin ifası şartına bağlı olmadığından, acentenin TTK m. 113'ün 1 ila 3. fıkralarına göre talep edeceği ücretten farklılık taşımaktadır. Şöyle ki, tahsil ücreti, para müvekkilin talimatına uygun olarak tahsil edildiği anda ve ölçüde muaccel olacaktır⁸⁶.

Dükürar ücreti ve tahsil komisyonun dışında, sözleşmeyle kararlaştırılan bazı faaliyetlerin yerine getirilmesi halinde de yönetsel ücretten söz etmek mümkündür. Bu türden faaliyetlere örnek olarak, mevcudun muhafazası, depo ve ambarların işletilmesi, müvekkile ait malın müşteriye gönderilmesi⁸⁷ ile bazı müşterilere danışmanlık hizmeti verilmesi⁸⁸ gibi faaliyetler gösterilebilir.

Yönetsel ücretin istisnai niteliği, böyle bir ücretin kararlaştırılmış olması halinde TTK'nın ücrete ilişkin m. 113 ve devamındaki hükümlerin uygulanma kabiliyetinin bulunup bulunmadığı sorusunu gündeme getirmektedir. *Baumbach/Hopt*, yönetsel ücretlerin kanunda öngörülüp öngörülmediğine ilişkin bir ayrıma gitmeksizin, ücrete ilişkin ATK hükümlerinin, sadece acentenin aracılık yahut sözleşme

⁸⁴**Busche**, ATK § 87, Rn. 34. Bu durum ATK § 87.4'te tahsil ücretinin, “*Kurulan işlemler için verilecek ücretin yanında...*” ödeneceği şeklinde açıkça düzenlenmiştir.

⁸⁵ **Busche**, ATK § 87, Rn. 34. Ücretin miktarı hakkında bkz. aşağı. Üçüncü Bölüm, I.

⁸⁶ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 118.

⁸⁷ Birçokları yerine bkz. **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87, Rn. 9; **Baumbach/Hopt**, ATK § 87, Rn. 3; **EBJS**, ATK § 87, Rn. 7; **Busche**, ATK § 87, Rn. 7.

⁸⁸ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 18.

yapma faaliyeti şeklindeki olağan faaliyetleri bakımından geçerli olduğunu; hem kanunda öngörülen hem de taraflarca kararlaştırılan yönetsel faaliyetlerin yerine getirilmesi halinde ise bu hükümlerin uygulanamayacağını belirtmektedirler⁸⁹. *Emde* ise, kanunda öngörülen yönetsel faaliyetlerin yerine getirilmesi halinde ödenecek ücretin, bu faaliyetler başarıya bağlı oldukları gerekçesiyle, TTK m. 113 ve devamı hükümlerine tabi olduğunu belirtmektedir⁹⁰.

Flohr/Wauschkuhn, yönetsel ücretin kanundan mı yoksa sözleşmeden mi kaynaklandığı üzerinde durmaksızın, bu ücretin başarıdan ziyade faaliyete dayalı olduğunu gerekçe göstererek, ücrete ilişkin ATK hükümlerinin uygulanamayacağını görüşündedirler⁹¹. Bizim de katıldığımız *Hoyningen-Huene*'e göre ise, bir ücretin başarıya mı yahut faaliyete mi bağlı olduğu, taraflar arasındaki sözleşmenin yorumlanmasıyla belirlenecektir. Başarıya bağlı yönetsel ücretin kararlaştırılmış olması halinde, bu ücret ATK § 87 ve devamı hükümlerine tabi olacaktır⁹².

Sözleşmede öngörülmeeyen, tamamen müvekkilin inisiyatifine bağlı ve genellikle bir defaya mahsus bazı ödemeler de söz konusu olabilir. Bu türlere örnek olarak, acentenin faaliyetleri sonucunda yapılan işlemin müvekkile beklediğinden daha büyük

⁸⁹ **Baumbach/Hopt**, ATK § 87, Rn. 3, ancak yazarlar, ücretin hesaplanmasına ilişkin ATK § 87c hükmünün bu ücret türlerine de uygulanabileceğini belirtmektedirler.

⁹⁰ Dükürar ücretinin, başarıya bağlı bir ücret olduğu, bu sebeple ATK § 87 ve devamı hükümlerine tabi olması gerektiği hakkında bkz. **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 20.

⁹¹ **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87, Rn. 9; aynı doğrultuda ayrıca bkz. **EBJS**, ATK § 87, Rn. 7.

⁹² **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 14a, yönetsel ücretler için denkleştirme talep edilemeyeceği hakkında ayrıca bkz. Rn. 15.

bir maddi katkı sağlaması halinde ödenen *bonus*⁹³; acenteye uzun yıllardır o müvekkil için acentelik faaliyetinde bulunması halinde ödenen *emekli ikramiyesi* yahut *sadakat primi*⁹⁴; TTK m. 105'e göre müvekkilin uyuşmazlıklarda temsili sebebiyle ödenen *vekalet ücreti*⁹⁵; acentenin çeşitli işletme ve asgari geçim masraflarının karşılanması için ödenen ikramiye⁹⁶ gösterilebilir. Bu tür ödemeler, her ne kadar acentenin zaman içerisindeki başarılı faaliyetlerine karşı öngörülmüş olsalar da, "münferit olarak", belirli bir başarılı acentelik faaliyetinin yerine getirilmesini esas almadıklarından, olağan acentelik ücretinden sayılmazlar. Bu sebeple bu ödemeler, TTK m. 113 ve devamındaki hükümler bağlamında ücret olarak nitelendirilemezler.

III. ÜCRETİN ALACAKLISI VE BORÇLUSU

Kural olarak, ücret hakkının alacaklısı acente, borçlusu da müvekkildir⁹⁷. Ücret hakkı bakımından acentenin aracılık faaliyetlerinin muhatabı olan müşterinin yahut

⁹³ Birçokları yerine bkz. **Thume**, Band 1, s. 318, Rn. 14-16; **EBJS**, ATK § 87, Rn. 8.

⁹⁴ **Busche**, ATK § 87, Rn. 8; **Baumbach/Hopt**, ATK § 87, Rn. 5.

⁹⁵ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 18.

⁹⁶ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 18. Acenteye ayrıca yılbaşı, bayram, kuruluş yıldönümü, faaliyetlerinden memnun kalınması gibi özel sebeplerin ve olayların varlığı halinde ikramiye ödenmesi kararlaştırılabilir, **Centel**, s. 119. Sebebi ne olursa olsun acentenin başarılı faaliyetlerinin karşılığı olarak ödenmesi kararlaştırılmadıkça acenteye ödenen bedel TTK m. 113 ve devamındaki hükümler anlamında ücret olarak nitelendirilemez.

⁹⁷ Bu borç, TTK m. 114.1'e göre, müvekkille müşteri arasında kurulan işlemin yerine getirilmesi anında ve halinde doğar, bu zamandan önce ücretin ödeneceğine ilişkin

üçüncü bir kişinin, acenteye karşı herhangi bir sorumluluğu bulunmamaktadır. Ancak, TBK m. 83'e göre "*Borcun, bizzat borçlu tarafından ifa edilmesinde alacaklının menfaati bulunmadıkça borçlu, borcunu şahsen ifa etmekle yükümlü değildir.*" Bu sebeple, ücretin müvekkil tarafından ifasında acentenin menfaatinin bulunmaması halinde, borcun müvekkil dışında bir kişi tarafından ödenmesinde de hukuken herhangi bir sakınca bulunmamaktadır.

Acentenin bağımsız işletme niteliği, onun faaliyetlerini gerçekleştirirken alt acentelerden istifade etmesine olanak tanır. Tayin edilen alt (tali) acentelerin de ücret hakkı bulunmaktadır. ATK § 84'ün 3. fıkrasında müvekkilin bir acente olabileceği de belirtilmiştir. Müvekkil acente için *genel acente*, *asli acente* yahut *ana acente* (*Hauptvertreter/Generalvertreter*) kavramları kullanılmakta iken, asli acentenin acentesi için *alt acente* (*Untervertreter*) kavramı kullanılmaktadır⁹⁸. Alt acentelik, gerçek alt acentelik (*echte Untervertretung*) ve gerçek olmayan alt acentelik (*unechte Untervertretung*) olmak üzere ikiye ayrılır.

Gerçek alt acentelikte asli acente, kendisini atayan müvekkile karşı yükümlülüklerini yerine getirebilmek için bir alt acente tayin etmiştir. Bu alt acente ile asli acentenin müvekkili arasında herhangi bir acentelik ilişkisi söz konusu olmayıp, acentelik ilişkisi asli acente ile onun alt acentesi arasındadır. Başka bir ifadeyle, alt acentenin müvekkili asli acentedir ve alt acente sadece onun adına faaliyette bulunmaktadır⁹⁹. Hal böyle olunca, alt acentenin ücret hakkının borçlusu, asıl acentelik

verilmiş sözlerin TTK m. 113 ve devamı anlamında herhangi bir önemi olmadığı hakkında bkz. **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 5.

⁹⁸ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 84, Rn. 127 vd.

⁹⁹ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 84, Rn. 127 vd.

ilişkinin alacaklısı konumunda olan asli acentedir. Bir diğer ifadeyle, asli acentenin müvekkilinin, alt acenteye karşı herhangi bir borcu söz konusu değildir.

Gerçek olmayan acentelikte¹⁰⁰ ise, acenteler arasında gerçek alt acentelikte olduğu gibi asli-tali acente ayırımına gidilmesini gerektirecek türden bir ilişki bulunmamaktadır. Zira gerçek olmayan alt acentelikte, alt acente ile asli acente arasında sözleşmesel herhangi bir ilişki bulunmamaktadır¹⁰¹. Tüm acenteler aynı müvekkil tarafından atanmakta ve onun adına hareket etmektedirler. Dolayısıyla, ücret hakkı bakımından bunlara karşı yalnızca bu müvekkil sorumludur¹⁰². Böyle bir alt acentelik ilişkisinde asli acentenin alt acentelere karşı ücret ödeme borcu söz konusu değildir.

Acenteliğe ilişkin TTK m. 102 ve devamında, müvekkilin acente olabileceğine ilişkin ATK § 84'ün 3. fıkrası hükmüne yer verilmediği görülmektedir. Buradan hareketle, alt acentelik ilişkisine ilişkin yapılan açıklamaların Türk hukuku bakımından da geçerli olup olmadığının belirlenmesi gerekir. Bu doğrultuda öncelikle TTK m. 102.2'nin atfıyla acentelik sözleşmelerine de uygulanabilecek vekâlet sözleşmelerine ilişkin TBK m. 506/I'e bakılmalıdır. Buna göre; "*Vekil, vekâlet borcunu bizzat ifa etmekle yükümlüdür. Ancak vekile yetki verildiği veya durumun zorunlu olduğu ya da teamülün mümkün kıldığı hâllerde vekil, işi başkasına yaptırabilir.*" Öncelikle belirtelim ki, gerçek olmayan alt acentelik ilişkisi bakımından hem asli acenteyi hem de alt acenteyi asli acentenin müvekkili atadığından, yapılan açıklamalar Türk hukuku açısından da geçerlidir. Asıl sorun gerçek alt acentelik ilişkisinin geçerli olup

¹⁰⁰ Müvekkilin bu türden bir alt acentelik ilişkisi öngörmesinin sebebi, merkez dışı görev organizasyonu ve bazı yönetim görevlerini asli acenteye devretmek suretiyle merkezin iş yükünü hafifletmektir, **Karaege**, s. 78.

¹⁰¹ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 84, Rn. 135.

¹⁰² **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 84, Rn. 93.

olmadığına ilişkindir. Sorunun çözüme kavuşturulabilmesi için TBK m. 507 hükmünün de dikkate alınmasında fayda vardır. Hükmün ilk fıkrasında, yetkisi olmaksızın işi başkasına gördüren vekilin, müvekkiline karşı o işi kendisi yapmış gibi sorumlu olacağı öngörülmüştür ve aslına bakılırsa aynı sonuç gerçek alt acentelik için de söz konusudur. Çünkü, gerçek alt acentelikte alt acente ile asli acentenin müvekkili arasında hukuki ilişki bulunmadığından, esas müvekkile karşı sorumluluk zaten asli acentededir. Tüm bu açıklamalardan hareketle, alt acenteliğin Türk hukuku bakımından da uygulama alanına sahip olduğunu söylemek mümkündür¹⁰³.

¹⁰³ ATK § 84'ün aksine TTK m. 102.1'e göre müvekkilin mutlaka tacir olması gerektiğinden, alt acentelik ilişkisinin varlığının tespitinde asli müvekkilin tacir sıfatını haiz olup olmadığına da bakılmalıdır. Bu sıfatı haiz olmayan asli acentenin, müvekkil sıfatıyla alt acentelikler tayin edebilmesi mümkün değildir.

İKİNCİ BÖLÜM

ÜCRET HAKKININ KAZANILMASI

I. GENEL OLARAK

Acentenin hangi faaliyetlerinin ona ücret hakkı kazandıracağı mülga TTK m. 128'de "ücrete tabi muameleler" kenar başlığı altında düzenlenmişti. Söz konusu hükümde, acenteye ücret hakkı kazandıran işlemler, acentenin fiilen acentelik faaliyetinde bulunduğu hallerle sınırlı tutulmamış; bazı durumlarda fiilen acentelik faaliyetinde bulunmasa bile acentenin ücrete hak kazanabileceği öngörülmüştür. Ancak buna rağmen hüküm, çeşitli açılardan ihtiyaca cevap vermekte yetersiz kaldığı gerekçesiyle eleştirilmiş, bu eleştiriler de yeni bir Ticaret Kanunu oluşturulması sürecinde Kanun koyucu tarafından göz ardı edilmeyerek konu, 6102 sayılı TTK m. 113'te eski düzenlemeye nazaran daha geniş bir şekilde kaleme alınmıştır.

Öncelikle belirtmek gerekir ki, acenteye ücret hakkı kazandıracak işlemler, "Ücrete hak kazandıran işlemler" ¹⁰⁴ kenar başlıklı TTK m. 113 hükmünde sayılanlarla sınırlı değildir. Başka bir ifadeyle, acentelik sözleşmesinde, TTK m. 113'te yer almayan türden bir faaliyetin gerçekleştirilmesi halinde de acentenin ücrete hak kazanacağı

¹⁰⁴ Her ne kadar işlem kavramı, hem tek taraflı hem de iki veya çok taraflı hukuki işlemleri içeren daha geniş bir kavram olsa da, acentenin tek taraflı işlemlerde bulunmak suretiyle ücrete hak kazanabilmesi hukuken mümkün olamayacağından, TTK m. 113 vd. hükümlerinde bahsi geçen "işlem" kavramından anlaşılması gerekenin aslında "sözleşme" olduğunun belirtilmesinde fayda vardır. TTK m. 113'ün gerekçesinde işlem ifadesi yerine zaman zaman sözleşme kavramının kullanılması da bu görüşü haklı kılar niteliktedir.

kararlařtırılabilir¹⁰⁵. Acentelik sözleşmesindeki bu gibi belirlemeler sayesinde, taraflar arasında, acenteye ücret hakkı kazandıracak faaliyetlerin tespitine ilişkin ileride yaşanabilecek muhtemel uyuşmazlıklar baştan önlenmiş olacaktır¹⁰⁶.

TTK m. 113 hükmü *e*TTK m. 128 ile mukayese edildiğinde, her şeyden önce, sözleşmelere aracılık etme yahut sözleşmeleri bizzat yapma şeklindeki olağan acentelik faaliyetinin, her iki Kanun bakımından da acenteye ücrete hak kazandıracak anlaşılmaktadır. Bunun dışında göze ilk çarpan husus, mülga Kanun’da yer alan ve acentenin ücrete hak kazanabilmesi için "fiilen" acentelik faaliyetinde bulunması gerektiğine ilişkin *e*TTK m. 128 hükmünden farklı olarak yeni Kanun’da, onun doğrudan katkısı olmaksızın, salt daha önce kazandırdığı müşterilerle kurulan aynı türden işlemler için de ücrete hak kazanabileceğinin öngörölmüş olmasıdır¹⁰⁷.

Bunlardan başka, TTK m. 113’te, acentenin ücrete hak kazanabilmesi için kural olarak faaliyette bulunması gerektiği belirtilmekle birlikte (ilk fıkra), bazı hallerde herhangi bir faaliyette bulunmasa dahi ücrete hak kazanabileceği öngörölmüştür. Mülga TTK m. 128/I ve 6102 sayılı TTK m. 113.2, acentenin faaliyette bulunmaması halinde dahi elde edeceği ve "bölge ücreti" olarak da ifade edilebilen ücret hakkını düzenlemektedir. Öncelikle belirtmek gerekir ki, her iki Kanun bakımından da ortak olan husus, kendisine “belirli bir bölge” bırakılan acentenin, bu bölgede kendi katkısı olmaksızın kurulan işlemler sebebiyle de ücrete hak kazanabilecek olmasıdır. Ancak, mülga Kanun’dan farklı olarak TTK m. 113.2 hükmünde acenteye, belirli bir bölgenin yanı sıra, müşteri çevresi de tahsis edilebileceği belirtilmiştir. Böylelikle acentenin, hem kendisine bırakılan bölgede, hem de kendisine tahsis edilen müşteri çevresiyle herhangi

¹⁰⁵ **Thume**, Band 1, s. 334, Rn. 32.

¹⁰⁶ **Thume**, Band 1, s. 317, Rn. 5.

¹⁰⁷ Bkz. aşa. İkinci Bölüm, II, 1, C, a, ab.

bir katkısı olmadan kurulan işlemler için ücrete hak kazanabileceği öngörülme suretiyle, faaliyette bulunmaması halinde dahi ücrete hak kazanabileceği haller genişletilmiştir.

Acentenin ücrete hak kazanabilmesi için faaliyetlerin her zaman acentelik sözleşmesinin devamı sırasında gerçekleştirilmesi gerekmez. Nitekim TTK m. 113.3'e göre, bazı şartların varlığı halinde acentenin, acentelik sözleşmenin bitiminden sonra da ücrete hak kazanabilmesi mümkündür¹⁰⁸. Bu düzenleme, ücret hakkına ilişkin zaman bakımından yapılan böyle bir ayırımın isabetli ve pratik önemi haiz olmadığı gerekçesiyle Alman hukukunda eleştirilmiş; ancak, bünyesinde barındırdığı süreklilik unsuru sebebiyle acentelik ilişkisinin simsarlıktan farkını ortaya koyması bakımından böyle bir belirlemenin anlamlı olabileceği sonucuna varılmıştır¹⁰⁹.

Acentenin ücret hakkına ilişkin TTK hükümleri incelendiğinde, TTK m. 113'teki faaliyetlerden birinin gerçekleştirilmiş olmasının acentenin ücrete hak kazanabilmesi bakımından tek başına yeterli olmadığı anlaşılmaktadır¹¹⁰. Gerçekten, acentenin ücrete hak kazanabilmesi için, öncelikle acenteye ücret hakkı kazandıran bir işlemin bulunup bulunmadığına; şayet böyle bir işlem söz konusuysa, TTK m. 114.1'e göre, kurulan bu işlemin yerine getirilip getirilmediğine bakılmalıdır. Başka bir ifadeyle, acentenin,

¹⁰⁸ TTK m. 113.3 hükmünün mehzazı, ATK'ya 1989 değışiklikleriyle bugünkü halini alan ATK § 87.3 hükmüdür.

¹⁰⁹ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 34.

¹¹⁰ Oysa, simsarın ücrete hak kazanabilmesi için aracılık faaliyetinde bulunması yeterlidir (TBK m. 521). Simsarlık faaliyeti sonucunda kurulan işlemin taraflarca yerine getirilmesinin, simsarın ücret hakkı bakımından herhangi bir önemi bulunmamaktadır, Bozkurt, Tamer: **Türk Hukukunda ve Uygulamada Tellâllık**, Ankara 2007, s. 220; Gül, Neytullah: **Simsarın Ücret Hakkı**, AÜHFD, C. 65, S. 4, 2016, s. 2806.

müvekkil ile müşteri arasında bir işlemin kurulmasına aracılık etmesi yahut bu sözleşmeyi bizzat müvekkil adına yapması, onun ücrete hak kazanabilmesi için tek başına yeterli olmayıp, ayrıca bu acentelik faaliyetinin "başarıya ulaşması" yani müvekkil ile müşteri arasında kurulan işlemin ifası gerekmektedir¹¹¹.

"Ücrete hak kazanma zamanı" kenar başlıklı mülga TTK m. 129'da sözleşmenin bir malın satılmasına, üretilmesine yahut satın alınmasına ilişkin olması halinde ücret hakkının kazanılması sözleşmenin ifasına bağlı iken; konusu bu sayılanlar dışında kalan sözleşmeler bakımından acentenin, sözleşmenin kurulmasıyla ücrete hak kazanabileceği öngörülmekte idi. Bu hükme dayanarak *Franko*, acentenin kural olarak müvekkil ile müşteri arasında işlemin kurulması anında ücrete hak kazanacağını¹¹² ifade etmekte iken; *Karayalçın ve Domaniç*, müvekkil ile müşteri arasında bir sözleşme kurulmasının acentenin ücrete hak kazanabilmesi için tek başına yeterli olmadığını, acentenin ücrete hak kazanabilmesi için ayrıca müvekkil bakımından ekonomik sonucun da

¹¹¹ Hübsch, Gerbert/Hübsch, Alexandra: **Die neuere Rechtsprechung des Bundesgerichtshofs zum Handelsvertreterrecht**, WM Sonderbeilage, Nr. 1 zu Heft 9/2005, s. 5.

¹¹² Franko, Nisim: **Acentanın Ücret Hakkı (TTK m. 128-131)**, Prof. Dr. Reha Poroy'a Armağan, İstanbul 1995, s. 166 vd. Yazar, görüşünü ortaya koyarken, acentenin tanımına ilişkin eTTK m. 116'da acentenin ücret hakkının müvekkille müşteri arasında kurulan sözleşmenin ifasına bağlı olduğunun belirtilmemiş olmasına dayanmaktadır. Ancak, söz konusu hüküm acentenin "tanımına" ilişkin olduğundan, acentenin haklarına bu hükümde yer verilmesi zaten isabetli olmayacaktır. Zira, acentenin hakları eTTK m. 127-132 arasında özel olarak düzenlendiğinden, ücrete hak kazanma zamanına ilişkin cevabın bu hükümler arasında aranması gerekmektedir.

gerçekleşmesi gerektiğini ifade etmişlerdir¹¹³. TTK m. 114.1 hükmü ile acentenin ücret hakkı açıkça kurulan işlemin ifası şartına bağlandığından, ücret hakkının ne zaman doğduğuna ilişkin mülga TTK dönemindeki belirsizliğin ortadan kaldırıldığını söylemek mümkündür¹¹⁴.

Ücret hakkı, taraflarca acentelik sözleşmesinde kararlaştırılan yahut TTK m. 113'te öngörülen faaliyetlerden birinin gerçekleştiği andan, kurulan bu işlemin müvekkil veya müşteri tarafından ifası anına kadar "beklenen hak" niteliğindedir. Ücrete ilişkin beklenen bu hak, müvekkil yahut müşteriden birinin ifasıyla talep edilebilir bir hak haline gelebileceği gibi; bu işlemin ifa edilmeyeceğinin anlaşılması halinde duruma göre ortadan kalkacaktır. Netice itibariyle, TTK m. 113'te ücret hakkının şartlarının değil, ücrete ilişkin beklenen hakkın şartlarının düzenlendiğini söylemek pek de yanlış olmayacaktır¹¹⁵. Bu sebeple, "ücret hakkının" şartları belirlenirken, TTK m. 113'e ek olarak m. 114'ün de dikkate alınması gerekmektedir¹¹⁶.

Tüm bu açıklamalardan hareketle ücret hakkının ortaya çıkışı bakımından, ilk aşamasını müvekkille müşteri arasında kurulan işlemin oluşturduğu dört aşamalı bir süreç söz konusudur. Bu aşamada ortaya çıkan ücrete ilişkin beklenen hakkın akıbeti, kurulan işlemin müvekkil tarafından ifa edilmesi geciktirici şartına ve aynı zamanda

¹¹³ Karayalçın, Yaşar: **Ticaret Hukuku I, Giriş-Ticari İşletme**, Ankara 1968, s. 526; Domaniç, Hayri: **Türk Ticaret Kanunu Şerhi**, C. I, İstanbul 1988, s. 329.

¹¹⁴ Bkz. aşı. İkinci Bölüm, II, 2.

¹¹⁵ Westphal, Bernd: **Vertriebsrecht**, Band 1, Handelsvertreter, 1998, Rn. 443 (Westphal, Vertriebsrecht).

¹¹⁶ TTK m. 114'e tekabül eden ATK § 87a'nın ayrı bir madde olarak düzenlenmesi yerine § 87 içerisinde ele alınabileceği hakkında bkz. **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 34.

müşteri tarafından ifa edilmemesi bozucu şartına bağlıdır¹¹⁷. İkinci aşamada, müvekkilin kurulan işlemi ifası yer alır. Müvekkilin ifası halinde her ne kadar geciktirici şart gerçekleşmiş olsa da bozucu şart varlığını sürdürmeye devam edeceğinden, ücrete ilişkin beklenen hak da varlığını sürdürecektir¹¹⁸. Müşterinin ifasının gerçekleştiği üçüncü aşamada, artık ücret hakkı kayıtsız şartsız bir talep haline gelir. Dördüncü ve son aşamada ise ücret hakkı muaccel hale gelmektedir. Çalışmamızın bu bölümünde, söz konusu aşamalar göz önünde bulundurulmak suretiyle acentenin ücrete hak kazanabilmesi için gerekli şartlar, mehaz Kanun ve Yönerge hükümleri de dikkate alınarak açıklanmaya çalışılacaktır.

II. ŞARTLARI

1. MÜVEKKİL İLE MÜŞTERİ ARASINDA İŞLEM KURULMASI

A. İŞLEMİN GEÇERLİ BİR ŞEKİLDE KURULMASI

Ücret başlığı altında daha önce ifade edildiği üzere, acentenin ücrete hak kazanabilmesi için öncelikle müvekkille müşteri arasında bir işlemin kurulması gerekir. Ücret hakkının hukuki dayanağını, müvekkille müşteri arasında hukuken geçerli bir şekilde kurulan sözleşme oluşturmaktadır¹¹⁹. Bu sebeple, ön sözleşme veya sözleşme vaadi, henüz ortada geçerli bir sözleşme bulunmadığından ücret hakkı doğurmaz¹²⁰. Ön sözleşme yahut sözleşme vaadinin ücret hakkına dayanak oluşturabilmeleri, ancak

¹¹⁷ **Thume**, Band 1, s. 338, Rn. 41.

¹¹⁸ **Thume**, Band 1, s. 338, Rn. 41.

¹¹⁹ Giefers, Hans-Werner: **Recht des Handelsvertreters**, Freiburg i. Br. 1965, s. 54.

¹²⁰ TTK m. 113'ün gerekçesi.

bunların daha sonra bir sözleşmenin geçerli şekilde kurulmasını sağlamaları halinde mümkündür¹²¹.

TBK m. 1/I'e göre, "*Sözleşme, tarafların iradelerini karşılıklı ve birbirine uygun olarak açıklamalarıyla kurulur.*" Müvekkille müşteri arasında kurulacak sözleşmede, aracı acenteliğin söz konusu olması halinde, kurucu irade beyanı bizzat müşteri tarafından müvekkile yöneltilmekte iken; acentenin sözleşme yapmaya yetkili olması halinde (TTK m. 107) acentelik faaliyeti, sözleşmenin kurulmasına yönelik irade beyanlarında bulunma yetkisini de içerdiğinden, sözleşme bizatihi bu acente tarafından müşteriye yöneltilen irade açıklamasıyla kurulmaktadır¹²². Müvekkille müşteri arasındaki sözleşme, müvekkilin önerisinin müşteriye iletilmesi şeklinde kurulabileceği gibi, sözleşmenin öneri ve kabul ayrımı yapılmaksızın taraflar arasında gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda hazırlanan metnin birlikte benimsenmesi yoluyla da kurulması mümkündür¹²³. Burada önemli olan, sözleşmenin ne şekilde kurulduğundan çok, karşılıklı ve birbirine uygun taraf iradelerinin bulunup bulunmadığıdır. Zira bir sözleşmenin kurulmuş sayılabilmesi için karşılıklı ve birbirine uygun iki irade beyanına ihtiyaç bulunmaktadır. Bu beyanlardan biri eksikse yahut beyanlar arasında bir uyumsuzluk söz konusuysa sözleşme meydana gelmemiştir, başka bir ifadeyle yok hükmündedir¹²⁴. Yokluk halinde, ortada henüz hukuken geçerli bir sözleşme bulunmadığından böyle bir durumda acentenin ücrete hak kazanması mümkün

¹²¹ **Baumbach/Hopt**, ATK § 87, Rn. 7.

¹²² **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 52.

¹²³ Kocayusufpaşaoğlu, Necip/Hatemi, Hüseyin/Serozan, Rona/Arpacı, Abdulkadir: **Borçlar Hukuku Genel Bölüm, Birinci Cilt, Borçlar Hukukuna Giriş-Hukukî İşlem-Sözleşme**, İstanbul 2010, s. 167-168 (Kocayusufpaşaoğlu).

¹²⁴ **Kocayusufpaşaoğlu**, s. 578.

değildir¹²⁵. Kurucu unsurlarından birinin bulunmaması halinde gündeme gelecek yokluk yaptırımının varlığı halinde gerçek ve teknik anlamda bir hükümsüzlükten söz etmek mümkün değildir. Hükümsüz bir sözleşmede de, yokluk halinde olduğu gibi hiçbir hukuki sonuç doğmamakla birlikte, burada yokluktan farklı olarak ortada kurulmuş bir sözleşme vardır¹²⁶. Ancak, hukuk düzeni, bu sözleşmeyi hükümsüz kılmak suretiyle, tarafların böyle bir sözleşmeyle gerçekleşmesini istedikleri hukuki sonucun doğmasını engellemektedir¹²⁷. Sözleşmeyi hükümsüz kılan sebepler, sözleşmenin içeriğinin imkansız, hukuka veya ahlaka aykırı olması, tarafların ayırt etme gücüne sahip olmaması, kanunların öngördüğü şekil şartlarına uyulmaması, muvazaa¹²⁸, gerekli

¹²⁵ Reichelsdorfer, Jörg: **Praxiskommentar zum Handelsrecht** (Hrsg. Haag, Oliver/Löffler, Joachim), Münster 2010, ATK § 87, Rn. 4.

¹²⁶ Belirtilen bu farklılık dışında, (kesin) hükümsüz işlemlerden farklı olarak, yok sayılan işlemler, çevirme (tahvil, konversiyon) kurumundan yararlanamayacakları gibi, bunların onaylanması da söz konusu değildir. Ayrıca, bir hukuki işlem hiç meydana gelmediğinde, yokluğu ileri sürmenin hakkın kötüye kullanılması (TMK m. 2/II) anlamını taşıdığı iddiasıyla aynen ifa talebinde bulunulması, başka bir ifadeyle yokluğun düzeltilmesi düşünülemez, **Kocayusufpaşaoğlu**, s. 579; Oğuzman, Kemal/Öz, Turgut: **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, C. 1, İstanbul 2014, s. 179 (Oğuzman/Öz, C. I).

¹²⁷ Eren, Fikret: **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, Ankara 2016, s. 349.

¹²⁸ Muvazaalı işlemler bakımından tarafların hukuki sonuç iradelerinin bulunmaması sebebiyle yokluk yaptırımının söz konusu olması gerektiğine ilişkin bkz. **Kocayusufpaşaoğlu**, s. 579.

icazetin verilmemesi ve bazı iptal sebepleridir¹²⁹. Özel hukukta karşılaşılan başlıca hükümsüzlük halleri eksiklik, butlan ve iptaldır¹³⁰.

Kurucu unsurları bulunduğu için kurulmakla birlikte, hukuki sonuç doğurabilmeleri için ayrıca bazı unsurların varlığının da arandığı işlemler, aranan bu unsurlar yerine getirilene kadar eksik işlem olarak nitelendirilirler¹³¹. Bu gibi hallerde, eksiklik giderilene kadar sözleşme askıdadır. Tamamlayıcı unsurların gerçekleşmesi halinde sözleşme başlangıçtan itibaren hüküm ifade edecek¹³²; gerçekleşmemesi yahut gerçekleşmeyeceğinin kesinleşmesi halinde kesin hükümsüzlük yaptırımına tabi tutulacaktır¹³³. Eksik sözleşmelere örnek olarak, ayırt etme gücüne sahip küçük veya kısıtlının yapmış olduğu bir borç sözleşmesi gösterilebilir. Böyle bir durumda, sözleşme, kanuni temsilci tarafından onanıncaya kadar askıda hükümsüzdür (TMK m. 16/I). Temsil yetkisi olmayan bir temsilci tarafından yapılan sözleşme de temsil olunan tarafından onanıncaya kadar eksik bir sözleşmedir (TBK m. 46). Yine aynı şekilde geciktirici şarta bağlı sözleşmeler de şart gerçekleşene kadar eksiktir.

Eksik sözleşmelere ilişkin bu genel açıklamalardan sonra, konunun acentelik hukukundaki tezahürü üzerinde durulmalıdır. Bu bağlamda öncelikle, ayırt etme gücünü haiz küçük yahut kısıtlının acente olarak tayin edilebilip edilemeyeceği hususunun, şayet tayin edilebilirse bu durumun müvekkille müşteri arasında kurulacak sözleşmelere etkisinin açıklığa kavuşturulması gerekir. Acentenin tanımlandığı TTK m. 102.1'de acentenin tam ehliyetli olması aranmadığından, müvekkilin ayırt etme gücüne sahip

¹²⁹ Eren, s. 348.

¹³⁰ Eren, s. 349.

¹³¹ Oğuzman/Öz, C. I, s. 184.

¹³² Eren, s. 349.

¹³³ Oğuzman/Öz, C. I, s. 184; Eren, s. 350.

küçük yahut kısıtlıyı acente olarak atamasında hukuken herhangi bir engel bulunmamaktadır¹³⁴. Her ne kadar TTK m. 121.5'te acentenin ehliyetini kaybetmesi acentelik sözleşmesinin sona erme sebepleri arasında sayılmış olsa da, bu durum ancak acentelik sözleşmesinin kurulması esnasında ehliyeti tam bir acentenin atanması halinde bir sona erme sebebi teşkil edecektir. Başka bir ifadeyle, acentelik sözleşmesinin kurulması esnasında zaten sınırlı ehliyetsiz birini acente olarak tayin eden müvekkilin, daha sonra bu duruma dayanarak sözleşmenin sona erdirilmesini talep etmesi TTK m. 121.5 kapsamında değerlendirilemeyecektir. Kaldı ki, TTK m. 121.5'te, bu durumun sona erme sebebi teşkil edebilmesi için ehliyetin "kaybedilmesi" şartının aranması da bu görüşü destekler niteliktedir. Müvekkil açısından yapılan bu açıklamalardan sonra, konunun sınırlı ehliyetsiz bakımından da ele alınması gerekir. Acentelik sözleşmesi iki tarafa borç yükleyen bir sözleşme olduğundan, TMK m. 16'ya göre, sınırlı ehliyetsizin müvekkille akdettiği bu sözleşmenin geçerliliği, onun kanuni temsilcisinin rızasına

¹³⁴ Aksi görüş için bkz. Guhl, Theo/Merz, Hans/Kummer, Max: **Das Schweizerische Obligationenrecht**, Zurich 1980, s. 144. Yazarlar, kendini değil de başkasını yükümlülük altına sokan birinin işin doğası gereği daha yüksek özelliklere sahip olması gerektiği fikrinden hareket etmektedirler. Anonim ve limited şirketlerde yöneticilerin tam ehliyetli olması gerektiğini gerekçe göstermek suretiyle aynı görüş için ayrıca bkz. Şener, Oruç Hami: **Yargıtay Kararları Işığında Limited Ortaklıklar Hukuku**, Ankara 2017, s. 648. Ancak, kanaatimizce, acentenin tam ehliyetli olmasını aramak, müvekkilin iradesini gereksiz yere kısıtlamak anlamına gelecektir. Müvekkil şayet sınırlı ehliyetsiz birini acente olarak tayin etmek istiyorsa, onun bu arzusuna engel olmaya gerek yoktur. Unutulmamalıdır ki, ehliyete ilişkin hükümlerin nihai amacı üçüncü kişileri değil bizzat ehliyetsizi korumaktır, İnceoğlu, M. Murat: **Borçlar Hukukunda Doğrudan Temsil**, İstanbul 2009, s. 137.

bağlıdır ¹³⁵ . Kanuni temsilci rıza gösterdiği takdirde acente faaliyetlerine başlayabilecektir. Burada ayrıca, TMK m. 359/I hükmü üzerinde de durmakta fayda vardır. Söz konusu hükme göre, *"Ana ve baba tarafından bir meslek veya sanat ile uğraşması için çocuğa kendi malından verilen kısmın veya kendi kişisel kazancının yönetimi ve bunlardan yararlanma hakkı çocuğa aittir."* TTK m. 102.1'e göre, acentelik faaliyetinin meslek şeklinde icrası gerektiğinden, TMK m. 359/I kapsamına giren faaliyetlerin geçerli olabilmesi için, sınırlı ehliyetsizin kanuni temsilcisinin rızası aranmayacaktır.

Müvekkilin sınırlı ehliyetsiz bir acente tayin etmesi halinde, bu acente aracı acente olduğunda müşteriyle sözleşmenin kurulabilmesi için her halükârda müvekkilin irade açıklamasına ihtiyaç bulunduğundan, bu durumun işlemin geçerliliği üzerinde zaten herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. Asıl sorun, sınırlı ehliyetsiz acentenin sözleşme kurmaya yetkili olması halinde bu yetkisini kullanarak müvekkille müşteri arasında bizzat sözleşme akdetmesi halinde ortaya çıkmaktadır. Acenteye bizzat müşteriyle sözleşme yapma yetkisinin verilmesi halinde, acente o sözleşmeleri bizzat müvekkil adına yapmaktadır (TTK m. 102.1, m. 107.1). Başka bir ifadeyle böyle bir durumda acente, müvekkilin doğrudan temsilcisi konumundadır. Bu sebeple, sözleşmeden doğan hak ve borçlar acenteye değil, sözleşmenin tarafları olan müvekkil ve müşteriye ait olacaktır¹³⁶. Fiil ehliyeti, borç doğuran sözleşmelerde aleyhine borç doğuran kişiyi koruduğundan¹³⁷; böyle bir durumda, sınırlı ehliyetsiz acente aleyhine

¹³⁵ Dural, Mustafa/Öğüz, Tufan: **Türk Özel Hukuku, Kişiler Hukuku**, C. II, İstanbul 2006, s. 89.

¹³⁶ **Kaya**, Acentelik, s. 15.

¹³⁷ **Eren**, s. 455.

herhangi bir borç doğmadığı¹³⁸ gerekçesiyle, acentenin yasal temsilcinin rızası aranmaksızın akdedilen sözleşme onu bağlayacaktır.

Müvekkille müşteri arasında kurulan işlemin eksikliğine ilişkin üzerinde durulması gereken diğer bir durum da, acentenin yetkisi olmaksızın yahut yetkisini aşarak faaliyette bulunması halidir. Böyle bir durumda, TTK m. 108.1'e göre¹³⁹, *"Acente, yetkisi olmaksızın veya yetki sınırlarını aşarak, müvekkili adına bir sözleşme yaparsa müvekkili bunu haber alır almaz icazet verebilir; vermediği takdirde acente sözleşmelerden bizzat kendisi sorumlu olur."* Kanun koyucunun söz konusu hükümde varlığını aradığı icazet, işlemin geçerliliğine ilişkin olmayıp; kim tarafından sonuç doğuracağının belirlenmesine ilişkindir¹⁴⁰. Gerçekten, müvekkil, işleme icazet verene kadar işlem onun açısından hüküm ve sonuç doğurmayacak; işleme icazet verdikten sonra o işlem baştan itibaren müvekkil adına hüküm ve sonuç doğurmuş olacaktır.

Sadece aracılık faaliyetinde bulunmakla yetkilendirilen bir acentenin, bu yetkisini aşarak sözleşme yapması yetki aşımına; müvekkil ve kendi adına faaliyette bulunan kişi arasında sarıh (açık) yahut zımni (örtülü) bir acentelik sözleşmesi olmaksızın acentelik faaliyetinde bulunulması yetkisiz faaliyete örnek olarak

¹³⁸ Acente aleyhine doğan borçların, müvekkille müşteri arasındaki bu sözleşmeden değil, iki tarafa borç yükleyen acentelik sözleşmesinden kaynaklandığını hatırlatmakta fayda vardır.

¹³⁹ eTTK m. 122'ye göre, yetkisizlik yahut yetki aşımı hallerinde, müvekkil bu işlemi haber alır almaz işleme icazet vermediğini müşteriye derhal bildirmediği o işleme icazet vermiş sayılmaktaydı. Hüküm, müşterileri haksız şekilde koruduğu gerekçesiyle eleştirilmiş ve TTK m. 108.1 bu haklı eleştiriler göz önünde bulundurularak müvekkili koruyucu şekilde kaleme alınmıştır.

¹⁴⁰ Kocayusufpaşaoğlu, s. 593.

gösterilebilir. Aracı acentenin, müvekkil tarafından yetkilendirilmediği bölgede yahut müşteri çevresiyle faaliyette bulunması gibi hallerde, bu sözleşmeler bizzat müvekkil tarafından yapıldığından TTK m. 108.1'e başvurmaya gerek yoktur. Başka bir ifadeyle, TTK m. 108.1 sadece yetki aşılmak suretiyle yahut yetkisiz bir şekilde "sözleşme yapılması halinde" uygulanma kabiliyetine sahiptir.

Askıda geçersizlik yaptırımının acentelik ilişkisinde söz konusu olabileceği diğer bir ihtimal de müvekkille müşteri arasındaki sözleşmenin geciktirici koşula bağlanmış olmasıdır. TBK m. 170'e göre, "*Bir sözleşmenin hüküm ifade etmesi, gerçekleşip gerçekleşmeyeceği bilinmeyen bir olguya bırakılmışsa, sözleşme geciktirici koşula bağlanmış olur.*" Geciktirici koşula bağlı sözleşme aksi kararlaştırılmadıkça ancak bu koşulun gerçekleştiği andan itibaren hüküm ve sonuç doğurmaya başlar. Başka bir ifadeyle geciktirici şart, hukuki işlemin sonuç doğurup doğurmayacağını yani hukuki etkisini askıya alır¹⁴¹. Müvekkille müşteri arasındaki sözleşmenin hüküm doğurup doğurmayacağı geciktirici bir koşula bağlandığı takdirde, ücret hakkının söz konusu olabilmesi için TTK'da öngörülen şartların yanı sıra, bu koşulun da gerçekleşmesi gerekir¹⁴². Müvekkil yahut müşterinin, koşulun gerçekleşmesine engel teşkil edebilecek davranışları acentenin ücret hakkının doğmasına yol açabilir. Şöyle ki, TBK m. 175/I'e göre, taraflardan birinin koşulun gerçekleşmesine dürüstlük kurallarına aykırı bir şekilde engel olması halinde koşul gerçekleşmiş sayılacağından acente ücrete hak kazanabileceği gibi; aynı hükmün 2. fıkrasına göre, koşulun gerçekleşmesi dürüstlük kuralına aykırı bir biçimde sağlandığında koşul gerçekleşmemiş sayılacağından, böyle bir durumda acente ücrete hak kazanamayacaktır. Ayrıca, geciktirici koşulun öngörülmüş olduğu bir işlemde tarafların, bu koşul henüz

¹⁴¹ Sirmen, Lale: **Türk Özel Hukukunda Şart**, Ankara 1992, s. 53 (Sirmen, Şart).

¹⁴² ATK bakımından bkz. **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87, Rn. 24.

gerçekleşmemiş olmasına rağmen edimlerini ifa etmeleri halinde de acente ücrete hak kazanacaktır¹⁴³. Aynı husus tarafların, geciktirici koşulun gerçekleşmeyeceğinin kesinleşmesi halinde dahi sözleşmeyle bağlı kalacaklarını beyan etmeleri halinde de geçerlidir¹⁴⁴.

Taraflar, müvekkille müşteri arasındaki sözleşmeyi geciktirici şarta bağlayabilecekleri gibi bu sözleşmenin bozucu koşula bağlanmasını da kararlaştırmış olabilirler. Böyle bir durumda, bu sözleşmenin hukuki etkisinin ortadan kalkması ileride gerçekleşmesi şüpheli bir olguya bağlanmış olmaktadır. Bu durum TBK m. 173/I'de "*Sona ermesi önceden gerçekleşip gerçekleşmeyeceği bilinmeyen bir olguya bırakılan sözleşme, bozucu koşula bağlanmış olur*" şeklinde ifade edilmiştir. Hükmün 2. fıkrasında bozucu koşula bağlanmış sözleşmenin hükümlerinin koşulun gerçekleşeceği anda ortadan kalkacağı, başka bir ifadeyle, böyle bir sözleşmenin koşul gerçekleşinceye kadar koşula bağlı olmayan bir sözleşme gibi normal sonuçlarını doğuracağı ifade edildiğinden, buradaki hukuki durum geciktirici koşulun tam tersidir. Gerçekten, geciktirici koşulun öngörülmesi halinde, bu koşul gerçekleşene kadar sözleşme hüküm ve sonuçlarını doğuramamakta iken; bozucu koşulun kararlaştırılmış olması halinde ise normal sonuçlarını doğurmaya devam eden sözleşme bu koşulun gerçekleşmesiyle ortadan kalkacaktır.

Bozucu koşulun gerçekleşmesi halinde, herhangi bir ihtar ya da bildirim gerek kalmaksızın, hatta henüz taraflar koşulun gerçekleştiğinden haberdar olmasalar dahi koşul gerçekleştiği anda sözleşme hükümden düşer¹⁴⁵. Koşulun gerçekleşmesinin

¹⁴³ Kaya, Acentelik, s. 194.

¹⁴⁴ Kaya, Acentelik, s. 194.

¹⁴⁵ Oğuzman, Kemal/Öz, Turgut: **Borçlar Hukuku Genel Hükümler**, C. II, İstanbul 2014, s. 514 (Oğuzman/Öz, C. II).

dürüstlük kurallarına aykırı olarak sağlanması yahut gerçekleşmesine dürüstlük kurallarına aykırı olarak engel olunmasına ilişkin TBK m. 175 kapsamında geciktirici koşula yönelik yukarıda yapılan açıklamaların bozucu koşul bakımından da geçerli olduğunu belirtmek isteriz.

Sözleşmenin bozucu koşula bağlandığı hallerde, koşul gerçekleşene kadar ortada geçerli ve hukuki sonuçlarını doğurmakta olan bir sözleşme olduğundan, müvekkille acente arasındaki böyle bir sözleşmenin acentenin ücret hakkına nasıl bir etkisi olacağı üzerinde özellikle durulması gerekmektedir. Şöyle ki, bozucu şart gerçekleşene kadar sözleşme geçerli bir sözleşme gibi hüküm ve sonuç doğurmaya devam edeceğinden, başarılı acentelik faaliyetlerinde bulunan acente, müvekkille müşteri arasında kurduğu yahut kurulmasına aracılık ettiği sözleşmeler sebebiyle ücrete hak kazanmış olabileceği gibi hak kazandığı ücret kendisine çoktan ödenmiş dahi olabilir. Bir görüşe göre, bozucu koşulun gerçekleşmesi halinde, sözleşme ortadan kalkacağından acentelik sözleşmesiyle müvekkilin ulaşmak istediği amaç gerçekleşmemiş olacaktır. Bu görüşe göre, acentenin ücrete hak kazanabilmesi için müvekkille müşteri arasında bir sözleşmenin kurulması gerektiğine ilişkin şart, bozucu koşulun gerçekleşmesiyle bu sözleşme hükümsüz hale geleceğinden gerçekleşmeyecektir ve bu sebeple ortada acenteye ücret ödenmesini gerektirecek herhangi bir hal bulunmamaktadır¹⁴⁶. Böyle bir durumda acente ücrete hak kazanmayacağı gibi, şayet kendisine bir ücret ödenmişse bu ücretin iadesi gerekir. Burada her ne kadar müvekkille müşteri arasındaki işlem hükümsüz hale gelse de acentelik sözleşmesi geçerliliğini sürdürdüğünden, acenteye

¹⁴⁶ Birçokları yerine bkz. **Reichelsdorfer**, ATK § 87, Rn. 4; **Busche**, ATK § 87, Rn. 11; **Baumbach/Hopt**, ATK § 87, Rn. 7; **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 56; **Westphal**, Vertriebsrecht, s. 124, Rn. 467; **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87, Rn. 25; **Kaya**, Şerh, s. 144, **Kaya**, Acentelik, s. 194-194; **Karaege**, s. 119.

yapılan bu ödemelerin iade talebinin dayanağı acentelik sözleşmesi olacaktır¹⁴⁷. Diğer görüşe göre ise, acentenin işlemin kurulmasına yönelik çabaları düşünüldüğünde, kendisine her ne kadar daha önce kararlaştırılan ücretin tamamı kadar olmasa da hakkaniyet gereği uygun bir ücret ödenmelidir¹⁴⁸. İleride ayrıntılı bir şekilde ifade edileceği üzere, acentenin ücrete hak kazanabilmesi için kanun koyucu tarafından, müvekkille müşteri arasında bir işlemin kurulması tek başına yeterli görülmemiş, buna ek olarak kurulan sözleşmenin ifası da aranmıştır¹⁴⁹. Dolayısıyla, bozucu şartın gerçekleşmesiyle artık ortada hüküm ifade edebilecek bir işlemin dahi bulunmadığı bu gibi hallerde, evleviyetle acente ücrete hak kazanamamalıdır. Her ne kadar bu görüş hakkaniyete uygun olmasa da, bu durumun bağımsız bir işletme olan acentenin üstlenmesi gereken bir işletme riski olduğu gerçeği göz ardı edilmemelidir. Ancak hemen belirtelim ki, tarafların acentelik sözleşmesinde işlemin kurulmasına ilişkin bozucu bir şart öngörmeleri ve bu şartın gerçekleşmesi halinde dahi acentenin ücrete hak kazanabileceğini kararlaştırmaları mümkündür.

Acentenin ücrete hak kazanabilmesi için müvekkille müşteri arasında kurulan işlemin kesin hükümsüz olmaması gerekmektedir. TBK m. 27/T'e göre, "*Kanunun emredici hükümlerine, ahlaka, kamu düzenine, kişilik haklarına aykırı veya konusu*

¹⁴⁷ Böyle bir durumda ifa geçerli bir hukuki sebebe dayanmadığından, iadenin sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre gerçekleştirilmesi gerektiği hakkında ayrıca bkz.

MüKoHGB/von Hoyningen-Huene, ATK § 87, Rn. 27.

¹⁴⁸ Roemer, Manfred: **Die Realisierung des Handelsvertreterprovisionsanspruchs**, Münih 1981, s. 12; **Kaya**, Acentelik, s. 195.

¹⁴⁹ Bkz. aşa. İkinci Bölüm, II, 2.

*imkânsız olan sözleşmeler kesin olarak hükümsüzdür.*¹⁵⁰ ". Müşteri ile müvekkil arasındaki kesin hükümsüz bir sözleşme, başlangıçtan itibaren geçersiz olup, hiçbir zaman geçerlilik kazanamayacağı gibi hukuki sonuç da doğuramayacağından, acentenin böyle bir sözleşme sebebiyle ücrete hak kazanabilmesi mümkün değildir¹⁵¹. Kesin hükümsüzlük bakımından durum böyle olmakla birlikte, TBK m. 27/II'ye göre kısmi hükümsüzlüğün söz konusu olması halinde, acente sadece sözleşmenin geçerliliğini sürdüren kısımları bakımından ücrete hak kazanacaktır¹⁵².

Geçersizlik müeyyidelerinden biri de iptal edilebilirliktir. İptal edilebilir bir sözleşme kesin hükümsüz bir sözleşmenin aksine, kurulduğu andan itibaren geçerli olup, hüküm ve sonuçlarını doğurur¹⁵³. Ancak, iptal hakkı sahibi isterse, bu hakkını kullanarak böyle bir sözleşmeyi geçmişe etkili olarak ortadan kaldırabilir¹⁵⁴. İptal edilebilir bir sözleşme, iptalin ileri sürülmesi bozucu koşulunun gerçekleşmesine kadar "askıda geçerli" bir sözleşme olduğundan, müvekkil, acenteye bu zamana kadar ödemede bulunmuş olabilir. Bu ödemelerin iadesi, bozucu şarta ilişkin daha önce yapılan açıklamalarda olduğu gibi, acentelik sözleşmesi hükümlerine göre talep

¹⁵⁰ "Hükümsüzlük" veya "geçersizlik" ifadeleri, yaptırımları içeren birer üst kavram olduklarından, butlân, iptal ve eksiklik gibi yaptırımları ifade etmekte yetersiz kalacaklardır. Bu sebeple, TBK'da "butlân" yerine "hükümsüzlük" ifadesine yer verilmesinin isabetli olmadığı hakkında bkz. **Eren**, s. 350, dn. 154.

¹⁵¹ **Reichelsdorfer**, ATK § 87, Rn. 4.

¹⁵² **Baumbach/Hopt**, ATK § 87, Rn. 7; **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 60; **Westphal**, Vertriebsrecht, s. 123, Rn. 464.

¹⁵³ **Eren**, s. 359.

¹⁵⁴ **Eren**, s. 359.

edilebilir¹⁵⁵. Müvekkille müşteri arasındaki sözleşme iptal edilebilir olmasına rağmen, henüz iptal edilmediği için geçerliliğini devam ettirdiği bir dönemde acentenin ücret talebinde bulunması halinde ise, müvekkil, sözleşmenin iptal edileceğini ileri sürerek ücret ödemekten kaçınabilecektir¹⁵⁶.

Öğretide, müvekkille müşteri arasındaki sözleşmenin iptali halinde acentenin ücrete hak kazanıp kazanmayacağına ilişkin çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bir görüşe göre, TTK m. 114.3 uyarınca iptal sebebinin müvekkile yüklenebilip yüklenemediğine göre bir ayrıma gidilmek suretiyle değerlendirme yapılmalı ve şayet müvekkile isnat edilebilen bir iptal sebebinin varlığı söz konusu ise, acente ücret talep edebilmelidir¹⁵⁷. TTK m. 114.3'ün 2. cümlesine göre, "*Müvekkile yüklenemeyen sebeplerle sözleşmenin yerine getirilemediği hâlde ve ölçüde ücret hakkı düşer.*" Söz konusu hüküm, acentenin ücret hakkının düşebilmesi için müvekkille müşteri arasında geçerli bir sözleşmenin kurulması ve fakat müvekkile yüklenemeyen bir sebeple "kurulan" bu sözleşmenin ifa edilememesi varsayımından hareket etmektedir. Başka bir ifadeyle burada geçerli şekilde kurulan bir sözleşme vardır ancak bu sözleşmenin ifası aşamasında müvekkile yüklenemeyen bir sebebin gerçekleşmiş olması o sözleşmenin başarıya ulaşmasına ve acentenin ücrete hak kazanmasına engeldir. Oysa iptali kabil bir sözleşmenin iptal edilmesi halinde sözleşme geçmişe etkili olarak ortadan kalkacağından, yani ortada geçerli olarak kurulmuş bir sözleşme bulunmadığından, TTK m. 114.3 gerekçe gösterilerek acentenin ücrete hak kazanacağını söylemek isabetli olmayacaktır. Bu sebeple, bizim de katıldığımız diğer görüşe göre, ortada müvekkille müşteri arasında kurulan geçerli bir sözleşme bulunmadığından, burada acentenin ücreti talep hakkının

¹⁵⁵ Ayrıca bkz. yuk. dn. 147.

¹⁵⁶ **Kaya**, Acentelik, s. 193-194.

¹⁵⁷ **Karaege**, s. 117.

bulunmadığını, ancak sözleşmeye aykırılık sebebiyle uğradığı zararın giderilmesini talep hakkının ise varlığını sürdürdüğünü söylemek daha doğrudur¹⁵⁸.

Acentenin ücrete hak kazanabilmesi için, müvekkille müşteri arasında kurulan sözleşmenin hukuken geçerli olması yeterli olup ayrıca bu sözleşme sonucunda müvekkilin iktisadi açıdan büyük bir menfaat elde etmesi şart değildir¹⁵⁹. Zira nasıl ki, kurulan işlemin ifa edil(e)memesi riski acentenin üstlenmek zorunda olduğu bir işletme riskiyse, kurulan sözleşmeden beklenen yararın elde edil(e)memesi riski de müvekkilin üstlenmek zorunda olduğu bir işletme riskidir.

B. KURULAN İŞLEMİN TARAFLARI

Acentenin ücrete hak kazanabilmesi için üçüncü kişiyle geçerli bir işlem kurulması gerekir. Acentenin kendisiyle işlem kurması halinde ücrete hak kazanıp kazanamayacağı hususu ise tartışmalıdır. Öncelikle aracı acentenin, aracılık yaptığı sözleşmenin tarafı olarak kendini göstermesinin, netice itibariyle sözleşmenin kurulması müvekkil tarafından gerçekleştirildiğinden özel bir sorun teşkil etmeyeceğini belirtmemiz gerekir¹⁶⁰. Burada asıl sorun, sözleşme yapmaya yetkili acentenin bu yetkisini kullanarak bizzat kendisiyle işlem yapması halinde ortaya çıkmaktadır. Acentenin kendisiyle işlem yapması halinde kural olarak ücrete hak kazanamayacağına ilişkin görüşü savunanlar görüşlerini öncelikle acentenin tanımına ilişkin TTK m. 102.1 (ATK § 84.1) hükmünde, acentenin müvekkil adına faaliyette bulunması gerektiğinin

¹⁵⁸ **Baumbach/Hopt**, ATK § 87, Rn. 8; **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 25.

¹⁵⁹ **Kaya**, Acentelik, s. 195; **Busche**, ATK § 87, Rn. 10.

¹⁶⁰ **Kaya**, Şerh, s. 14-15.

öngörölmüş olmasına dayandırmaktadırlar¹⁶¹. Bu görüşe göre, acente kendisiyle işlem yaptığı takdirde ortada üçüncü bir kişi bulunmayacağından¹⁶², geçerli bir acentelik ilişkisinden ve acenteye ödenmesi gereken bir ücretten söz edebilmek mümkün değildir¹⁶³. Ayrıca, TTK m. 113.1 (ATK § 87.1) hükmünde acentenin "üçüncü kişilerle" işlem kurması halinde ücrete hak kazanabileceğinin belirtilmiş olması da bu görüş taraftarlarının ileri sürdüğü bir diğer argümandır. Çünkü acentenin ücrete hak kazanabilmesinin temelinde üçüncü kişilerin müşteri olarak kazandırılması düşüncesi yatmaktadır. Söz konusu görüşü savunanların diğer bir dayanağı da TTK m. 109.1'de (ATK § 86.1) öngörölen müvekkilin menfaatini koruma yükümlülüğüdür. Bu argüman, acentenin kendisiyle işlem yapması halinde, kendi menfaatlerini müvekkilin menfaatinin üzerinde tutup, onun aleyhine hareket edebilecek olması ihtimalinden hareket etmektedir. Nihayet, bu görüşü savunanlar, acentenin kendisiyle işlem yapması halinde ücrete hak kazanabilmesini, bu hususun açıkça sözleşmede öngörölmüş olması yahut bu doğrultuda bir ticari teamöl bulunması şartına bağlamaktadırlar¹⁶⁴. Acentenin

¹⁶¹ **Baumbach/Hopt**, ATK § 84, Rn. 30.

¹⁶² **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 66.

¹⁶³ Giedinghagen, Jan: **Provisionspflichtige Eigengeschäfte des Handelsvertreters**, NJW-Spezial 2011, s. 655.

¹⁶⁴ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 2; **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87, Rn. 27; **Kaya**, Acentelik, s. 197. Temsilcinin, yapılan işlemin temsil olunan açısından bir tehlike arz etmemesi, örneğin satım konusu malın borsada kayıtlı ve fiyatının belli olması halinde kendisiyle işlem yapabilmesi mümkündür, **İnceoğlu**, s. 211, 214; Kırca, İsmail: **Ticarî Mümessillik**, Ankara 1996, s. 130; Şener, Oruç Hami: **Ticari Temsilci ve Ticari Temsil Yetkisi**, Ankara 2015, s. 315. Dolayısıyla, acentenin müvekkile ait rayiç piyasa fiyatı mevcut veya borsaya kayıtlı bir malı satın alması

bu türden işlemler sebebiyle ücrete hak kazanacağına ilişkin sözleşmede açık bir hüküm bulunmamasına rağmen müvekkil tarafından acenteye ödemedede bulunulmuş olması, o işlemler sebebiyle acentenin zımnen ücrete hak kazandığı şeklinde anlaşılmamalıdır¹⁶⁵.

Diğer bir görüşe göre ise, acente, bu yönde açık bir hüküm yahut ticari teamül bulunmasa dahi kendisiyle yaptığı işlemler sebebiyle ücrete hak kazanabilir¹⁶⁶. Bu görüşü savunanların en önemli dayanağı, bir sözleşmenin kurulmuş olmasıyla müvekkil için acentelik sözleşmesinden beklenen nihai amacın gerçekleşmiş olmasıdır¹⁶⁷. Zira iktisadi açıdan bakıldığında, işlemin kimle yapıldığının müvekkil açısından hiçbir önemi yoktur¹⁶⁸. Müvekkil için asıl önemli olan o sözleşmenin kimle kurulduğundan çok geçerli bir şekilde kurulup kurulmadığıdır. Sözleşme kurulduğu takdirde müvekkil amacına ulaşmış olacağından, acentenin ücrete hak kazandığının kabulü gerekir. Burada lafzi bir yorum yapılarak sözleşmenin mutlaka acente dışındaki bir "üçüncü kişi" ile kurulması gerektiğinin kabulü halinde, kendisiyle işlem yapan acente salt bu gerekçeyle ücrete hak kazanamayacakken, aynı acentenin sözleşmeyi kendisiyle değil de eşiyle yapması halinde ücrete hak kazanabilecek olmasını açıklamak mümkün olmayacaktır. Çünkü, acentenin kendisini müşteri olarak kazandırmak adına çaba göstermesi söz konusu olmadığı gibi eşini de müşteri olarak kazandırabilmek için çaba sarf etmesine

örneğinde olduğu gibi, müvekkilin böyle bir işlemten dolayı zarara uğrama tehlikesinin bulunmadığı hallerde de acentenin kendisiyle işlem yapabilmesi mümkündür.

¹⁶⁵ **Giedinghagen**, s. 656.

¹⁶⁶ Bu doğrultuda ayrıca bkz. OLG Hamburg 36, 258, 8.1.1875; Hannover Sanayi ve Ticaret Odası Raporu, **Geschäftsbericht** 1926, 20.

¹⁶⁷ Krefeld, Schnitzler: **Provision für Eigengeschäfte des Handelsvertreters**, DB 1965, Nr. 13, s. 463.

¹⁶⁸ **Krefeld**, s. 463.

gerek yoktur¹⁶⁹. Bu görüşü savunanlar ayrıca komisyoncunun kendisiyle işlem yapması halinde hak kazanacağı olağan ücrete ilişkin ATK § 403 hükmünün kıyasen uygulanabileceğini de ileri sürerek, acentenin kendisiyle işlem yapması halinde ücrete hak kazanacağını ifade etmektedirler¹⁷⁰. Aksi görüşü savunanlar, söz konusu hükmün, bu hüküm acentelik ilişkisinin yapısıyla bağdaşmayacağı gerekçesiyle, uygulanma kabiliyetinin bulunmadığını belirtmektedirler¹⁷¹. Zira, komisyoncu, sözleşmeleri kendi adına başkası hesabına yapmaktadır. Başka bir ifadeyle işlemin komisyoncu adına yapılması yani dolaylı temsil ilişkisi komisyonculuğun doğası gereğidir. Oysa acentelikte doğrudan temsil ilişkisi söz konusu olduğundan, komisyon sözleşmelerine ilişkin hükmün acentelik sözleşmelerine uygulanması acentelik ilişkisinin doğasına aykırıdır.

TTK ve mehzaz Kanun hükümlerinde işlemin mutlaka acente dışında bir üçüncü kişiyle yapılması gerektiği gerekçe gösterilmek suretiyle acentenin kendisiyle işlem yapması halinde ücrete hak kazanamayacağına ilişkin görüşe katılmadığımızı belirtmek isteriz. Zira aksi görüş taraftarlarının da ifade ettiği üzere, soruna şekli açısından değil ekonomik açıdan bakılması daha isabetlidir. Gerçekten, burada önemli olan müvekkil açısından iktisadi neticenin hasıl olup olmadığıdır. Müvekkilin acente tayin etmesindeki amaç, adına sözleşme kurulmasının sağlanmış olmasıdır, bu sözleşmelerin kiminle kurulduğunun herhangi bir önemi bulunmamaktadır. Burada acentenin kendisiyle işlem yapmasının müvekkilin menfaatini koruma yükümlülüğüne aykırı olduğu gerekçesiyle bu türden işlemler sebebiyle acentenin ücrete hak kazanamayacağına ilişkin argümanın da isabetli olmadığını ifade etmek gerekir. Şöyle ki, acentenin kendisiyle işlem yapması

¹⁶⁹ **Giedinghagen**, s. 656.

¹⁷⁰ **Krefeld**, s. 463.

¹⁷¹ **Giedinghagen**, s. 656.

halinde müvekkilinin menfaatlerini koru(ya)maması kuvvetle muhtemeldir. Başka bir ifadeyle, böyle bir durumda kendi menfaatini müvekkilin menfaatinin üzerinde tutacak olan acentenin, müvekkil aleyhine hareket edebilmesi ihtimal dahilindedir. Ancak bizce bu husus, acentenin ücrete hak kazanabilmesiyle ilgili olmayıp, acenteyle müvekkil arasındaki acentelik sözleşmesine aykırılık teşkil etmesi açısından önem taşımaktadır.

Türk hukukunda sorunun çözümü için öncelikle TTK m. 102.2 hükmünün dikkate alınmasında fayda vardır. Söz konusu hükmün mehzatı İsvBK m. 418b/I hükmü olup Alman hukukunda komisyon sözleşmelerine ilişkin hükümlerin kıyasen uygulanabilmesi yönünde açık bir düzenleme bulunmamaktadır. Alman hukukunda bu yönde açık bir düzenleme olmadığı halde komisyon sözleşmelerine ilişkin hükümlerin kıyasen uygulanabileceği ifade edilmekte iken Türk hukukunda TTK m. 102.2 hükmündeki atıf dikkate alındığında komisyon sözleşmelerine ilişkin hükümlerin böyle bir durumda evleviyetle uygulanacağını söylemek mümkündür. Bu sebeple, acentenin kendisiyle yaptığı sözleşmeler bakımından ücrete hak kazanıp kazanamayacağını belirlenmesi bakımından TBK m. 543/I hükmünün dikkate alınmasında fayda vardır. Buna göre, *"Borsada kayıtlı veya piyasa fiyatı bulunan kambiyo senetleri veya diğer kıymetli evrakı ya da ticari malları satmaya veya satın almaya yetkili kılınan komisyoncu, vekâlet veren tarafından aksine talimat verilmemişse, satın alacağı mal yerine kendi mallarını satabilir veya satacağı malı kendisi için satın alabilir. Bu hâllerde, komisyoncunun kendisiyle işlem yaptığı andaki değerler esas alınır; komisyoncunun, komisyon işlerinde alışılmış olan ücret ve giderlerini, bu hâllerde bile isteme hakkı vardır."* Netice itibariyle, Türk hukuku bakımından acentenin kendisiyle yaptığı sözleşmeler için de ücrete hak kazanacağını söylemek mümkündür¹⁷². Ancak, tarafların acentelik sözleşmesine koyacakları bir hükümle, acentenin kendisiyle işlem

¹⁷² Aynı görüş için bkz. **Kaya**, Şerh, s. 14.

yapması halinde ücrete hak kazanamayacağını yahut normalde kararlaştırılan ücretten daha düşük bir ücrete hak kazanacağını kararlaştırabileceğini de belirtmek isteriz¹⁷³.

C. İŞLEMİN KURULMA ZAMANI

a. ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN DEVAMI SIRASINDA

aa. Acentenin Kendi Çabasıyla Kurulan İşlemler

Taraflar, acentenin başarılı faaliyetlerine dayalı olmak koşuluyla "işlem" kavramından ne anlaşılması gerektiğini acentelik sözleşmesinde serbestçe belirleyebilirler¹⁷⁴. Bu çerçevede acentenin hangi konuda faaliyette bulunacağı acentelik sözleşmesinde açıkça kararlaştırılabileceği gibi, tarafların zaman içerisindeki davranış tarzı ve uygulamalarının bir sonucu olarak zımni bir belirleme yapılması da mümkündür¹⁷⁵.

Acenteye ücret hakkı kazandıracak tipik işlemler, müvekkille müşteri arasında acentenin katkısıyla kurulan işlemlerdir¹⁷⁶. Bu durum, TTK m. 113.1'de ATK § 87.1'e paralel bir şekilde iki farklı alternatif halinde kaleme alınmıştır¹⁷⁷. İlk alternatifte, ücrete hak kazanabilmesi için kurulan işlemin doğrudan acentenin çabasından kaynaklanması gerektiği belirtilmekte iken; ikinci alternatifte, acentenin aynı nitelikteki işlemler için daha önce kazandırdığı müşterilerle kurulan işlemler sebebiyle talep edebileceği ücret

¹⁷³ **Krefeld**, s. 463.

¹⁷⁴ **Kaya**, Acentelik, s. 197.

¹⁷⁵ **Busche**, ATK § 87, Rn. 10.

¹⁷⁶ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 67; Eberstein, Hans Hermann: **Der Handelsvertretervertrag, Eine Anleitung mit Beispielen zur Abfassung von Verträgen**, 9. neu bearbeitete und erweiterte Auflage, Frankfurt 2008, s. 76.

¹⁷⁷ Benzer şekilde bkz. Yönerge m. 7.1.

hakkı düzenlenmektedir¹⁷⁸. Çalışmamızın bu kısmında, acentenin, doğrudan kendi faaliyetlerinden kaynaklanan işlemler sebebiyle hak kazanacağı ücret üzerinde durulacaktır.

Acentenin, müvekkille müşteri arasında kurulan sözleşmelere fiilen aracılık etmesi yahut bu sözleşmeleri bizzat müvekkil ad ve hesabına yapması onun klasik/olağan faaliyetidir. Bu gibi hallerde acentenin ücrete hak kazanabilmesi, daha önce de ifade edildiği üzere, onun çabalarının başarıya ulaşmasının, yani müvekkille müşteri arasında geçerli bir işlem kurulmasının doğal sonucudur¹⁷⁹. Acentenin bu türden çabaları sebebiyle ücrete hak kazanabilmesi için öncelikle acentelik faaliyetiyle, kurulan işlem arasında nedensellik bağının bulunması gerekir¹⁸⁰. Başka bir ifadeyle, müşteriyle müvekkil arasında kurulan işlemin, acentenin faaliyetlerinden kaynaklanmış olması şarttır. Sözleşme yapmaya yetkili acenteler bakımından işlem doğrudan acente tarafından kurulduğundan, nedensellik bağının varlığı konusunda herhangi bir tereddüt bulunmamaktadır. Asıl sorun, sadece aracılık faaliyetlerinde bulunmak üzere yetkilendirilmiş bir acentenin faaliyetlerinin işlemin kurulmasına katkı sağlayıp sağlamadığı konusunda ortaya çıkmaktadır¹⁸¹. Böyle bir durumda öncelikle, nedensellik bağının varlığı için acentenin çabasının o işlemin kurulmasındaki tek sebep olmasının

¹⁷⁸ Öğretide bu alternatifler için "acentenin doğrudan veya dolaylı katkısından kaynaklanan işlemler" şeklinde yapılan ayırım için bkz. **Kaya**, Acentelik, s. 196.

¹⁷⁹ **Kaya**, Şerh, s. 142.

¹⁸⁰ Birçokları yerine bkz. **Reichelsdorfer**, ATK § 87, Rn. 7; **Thume**, Band 1, s. 339, Rn. 43; **Busche**, ATK § 87, Rn. 16; **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 31; **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87, Rn. 34; **Eberstein**, s. 76.

¹⁸¹ **Busche**, ATK § 87, Rn. 17.

aranmadığını belirtmek isteriz¹⁸². Diğer bir ifadeyle, nedensellik bağının varlığından söz edebilmek için acentenin çabasının, o işlemin kurulmasına etki eden birçok sebepten sadece biri olması yeterli olup¹⁸³, bu sebeplerden en önemlisi olmasına gerek yoktur¹⁸⁴. Bu çabanın, işlemin kurulmasına etki eden sebeplerden biri olup olmadığı, objektif kriterler ve acentenin acentelik sözleşmesinden kaynaklanan yükümlülükleri dikkate alınmak suretiyle tespit edilebilmesi mümkündür¹⁸⁵.

Acentenin ücrete hak kazanabilmesi için, çabalarının özellikle müşterinin sözleşme yapmaya yönelik iradesinin oluşumu aşamasında varlığı şarttır¹⁸⁶. Dolayısıyla, müşterinin, acentenin faaliyetlerinden önce ve bu faaliyetlerden bağımsız bir şekilde zaten müvekkille sözleşme yapmaya karar vermesi halinde, işlemin kurulmasına herhangi bir katkısı bulunmadığından, acentenin ücrete hak kazanamayacağını belirtmemiz gerekir¹⁸⁷. Benzer şekilde, acentenin, müşterinin sözleşme yapma kararı üzerinde hiçbir katkısı bulunmayan; kurulacak sözleşmenin kaleme alınması¹⁸⁸, form doldurulması¹⁸⁹ veya metin tercümesi¹⁹⁰ gibi destekleyici nitelikteki teknik faaliyetleri

¹⁸² **Thume**, Band 1, s. 340, Rn. 43; **Eberstein**, s. 76; Yönerge bakımından ayrıca bkz. Emde, Raimond/Valdini, Daniel: **Die Handelsvertreter-Richtlinie (Teil 2)**, ZVR 2017-3, s. 5.

¹⁸³ **Emde/Valdini**, s. 5; **Reichelsdorfer**, ATK § 87, Rn. 7.

¹⁸⁴ Birçokları yerine bkz. **Reichelsdorfer**, ATK § 87, Rn. 7; **Baumbach/Hopt**, ATK § 87, Rn. 11; **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87, Rn. 34; **Thume**, Band 1, s. 340, Rn. 43.

¹⁸⁵ **Kaya**, Acentelik, s. 198; **BeckOK**, ATK § 87, Rn. 23.

¹⁸⁶ **Kaya**, Şerh, s. 144.

¹⁸⁷ **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87, Rn. 38.

¹⁸⁸ **Baumbach/Hopt**, ATK § 87, Rn. 15.

¹⁸⁹ OLG Köln, Urt. v. 04.11.1970 - 2 U 35/70.

TTK m. 113 (ATK § 87) ve devamındaki hükümler anlamında ücrete hak kazanabilmesi için yeterli değildir¹⁹¹. Ancak, acentelik sözleşmesinde, bu türden hizmetler için acenteye yönetsel ücret ödeneceğı kararlaştırılabilir.

Acentenin çabasıyla işlemin kurulması arasında nedensellik bağıının bulunduğı hallere örnek olarak şunlar gösterilebilir:

- Müşterinin sözleşme yapmama yönündeki direncini kırarak onu sözleşme yapmaya ikna etmesi¹⁹²

- Sözleşmenin kurulmasına yönelik önemli müzakerelerin acente tarafından yürütülmesi¹⁹³,

- Sözleşme konusu malların tanıtılmasına ilişkin reklam faaliyetlerinde bulunulması¹⁹⁴,

- Müşterinin, acente tarafından organize edilen fuarda müvekkilin mallarını görüp sözleşme yapmaya karar vermesi¹⁹⁵,

¹⁹⁰ **Baumbach/Hopt**, ATK § 87, Rn. 15.

¹⁹¹ **Busche**, ATK § 87, Rn. 17; **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 38; ayrıca bu doğrultuda Yargıtay 11. HD'nin, 21.10.2016 tarih ve 961/8319 sayılı kararı için bkz. İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Anabilim Dalı, **Yargıtay 11. Hukuk Dairesinin Türk Ticaret Kanununa İlişkin Kararları**, İstanbul 2018, s. 255.

¹⁹² **Emde**, Vertriebsrecht ATK § 87, Rn. 68.

¹⁹³ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 72.

¹⁹⁴ Acentenin böyle bir durumda ücrete hak kazanabilmesi için, reklamların acente tarafından yapılması şarttır. Müşterinin, sözleşme konusu ürünleri daha önce kullanıp memnun kalanların önerisi üzerine sözleşme yapmaya karar vermesi halinde acentenin, işlemin kurulmasında herhangi bir katkısı bulunmadığı gerekçesiyle, ücrete hak kazanabilmesi mümkün değildir, **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 72.

- Acenteye müvekkil tarafından kendisiyle sözleşme kurulacak potansiyel müşterilerin adresini içeren bir listenin verilmesi halinde, acentenin bu adresleri gezerek müşterilerle sözleşme akdetmesi¹⁹⁶.

Acentenin ücrete hak kazanabilmesi için göstermesi gereken çabanın, bizzat onun faaliyetinden kaynaklanması şart değildir. Gerçekten, bu çabanın, acenteye bağlı ifa yardımcılarının yahut acentenin alt acentelerinin faaliyetlerinden kaynaklanması mümkündür¹⁹⁷. İfa yardımcılarının yahut alt acentenin, müvekkille müşteri arasında işlem kurulmasına yönelik çaba göstermesi halinde, acentenin ücrete hak kazanabilmesi için gereken çaba gösterilmiş ve kurulan sözleşmeyle acentelik faaliyeti arasında nedensellik bağı kurulmuş olur¹⁹⁸. Müvekkilin, acentenin bu çabalarından haberdar olmasının, ücret hakkı bakımından herhangi bir önemi yoktur¹⁹⁹. Zira mühim olan müşteriyle müvekkil arasında geçerli bir sözleşmenin kurulmuş olmasıdır²⁰⁰.

Acentelik faaliyetiyle işlemin kurulması arasında nedensellik bağının bulunduğunu ispat külfeti acentededir²⁰¹. Başka bir ifadeyle, acente, işlemin kurulması için faaliyette bulunduğunu ve bu faaliyetlerinin bir sonucu olarak müvekkille müşteri arasında sözleşme kurulduğunu ispatlamak suretiyle ücrete hak kazanacaktır (Bkz. TMK m. 6, HMK m. 190)²⁰².

¹⁹⁵ **Thume**, Band 1, s. 342, Rn. 48.

¹⁹⁶ **Thume**, Band 1, s. 342, Rn. 51.

¹⁹⁷ **EBJS**, ATK § 87, Rn. 33.

¹⁹⁸ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 68.

¹⁹⁹ **Busche**, ATK § 87, Rn. 17; **EBJS**, ATK § 87, Rn. 29.

²⁰⁰ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 68.

²⁰¹ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 74.

²⁰² **Kaya**, Acentelik, s. 200.

ab. Aynı Nitelikteki İşlemler İçin Kazandırılan Üçüncü Kişilerle Kurulan İşlemler

Acenteye ücret hakkı kazandıracak işlemlerden bir diğeri de TTK m. 113.1'de düzenlenen, "*aynı nitelikteki işlemler için kazandırdığı üçüncü kişilerle kurulan işlemler*"dir. Düzenleme, 86/653 sayılı Yönerge m.7.1.b, İsvBK m. 418g/I hükümlerine paralel bir şekilde, ATK § 87.1 hükmünden aynen alınmıştır. Acentenin ücrete hak kazanabileceği ilk alternatifte, kurulan işlem acentenin doğrudan çabasının bir sonucu iken, bu alternatifte işlemin kurulmasına acente aracılık etmediği gibi sözleşmeleri de bizzat akdetmemektedir. Acentenin buradaki katkısı, aynı nitelikteki işlemler için daha önce kazandırılan üçüncü kişilerle işlem kurulmasından ibarettir. Bu durum sıklıkla acentenin daha önce kazandırdığı müşteriler tarafından verilen sonraki siparişler bakımından gündeme gelmektedir²⁰³. Burada acente, sözleşmenin kurulmasına aracılık ettiği ya da o sözleşmeleri bizzat akdettiği için daha önceki acentelik faaliyetleri sebebiyle ücrete hak kazanmış olmasına rağmen, sonraki işlemler kendi katkısı olmaksızın doğrudan müvekkille yahut müvekkilin başka bir acentesiyle kurulmuş olduğundan, bu işlemler bakımından ücret hakkından mahrum kalma tehlikesiyle karşı karşıyadır²⁰⁴. Başka bir ifadeyle, daha önce acente tarafından kazandırılan müşterilerin zaman içerisinde müvekkilin devamlı müşterisi haline gelerek doğrudan müvekkille işlem kurabilecek olmaları, acentenin en temel hakkı olan ücret hakkından mahrum

²⁰³ Birçokları yerine bkz. **Reichelsdorfer**, ATK § 87, Rn. 9; **Baumbach/Hopt**, ATK § 87, Rn. 17; **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 40; **Busche**, ATK § 87, Rn. 19; Klunzinger, Eugen: **Grundzüge des Handelsrecht**, 14. Auflage, 2011, s. 93.

²⁰⁴ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 78.

kalmasına yol açabilecektir. Bu tehlikeyi dikkate alan kanun koyucu, bu türden işlemler sebebiyle de acentenin ücrete hak kazanabileceğini öngörmek suretiyle, hakkaniyet düşüncesinden hareket ederek, acentenin korunmasını amaçlamaktadır.

Bu alternatifte, doğrudan acentenin faaliyetinden kaynaklanan işlemlerden farklı olarak, kurulan işlemle acentelik faaliyetleri arasında doğrudan bir nedensellik bağının varlığı aranmaz. Çünkü burada, müşteri daha önce acente tarafından müvekkile kazandırılmış olduğundan, acentenin faaliyetleriyle işlemin kurulması arasındaki nedensellik bağının zaten mevcut olduğu varsayımından hareket edilmektedir²⁰⁵. Ancak, böyle bir varsayımdan söz edilebilmesi için, acentenin daha önce müşteriyle en az bir kere işlem kurmuş olması şarttır²⁰⁶. Bu türden faaliyetlerinin acenteye ücret hakkı kazandırmasının sebebi, yukarıda değindiğimiz üzere önceden doğrudan acentenin katkısıyla kurulan işlemlerin etkisinin, daha sonra onun herhangi bir katkısı olmadan kurulan işlemler üzerinde de dolaylı olarak görülmeye devam etmesidir²⁰⁷. Ancak, bu devam eden etkinin acenteye ücret kazandırabilmesi için hangi süre zarfında acenteye bağlanabileceği üzerinde de durmakta fayda vardır. Diyelim ki, acente yıllar önce bir müşteriyle müvekkil arasında işlem kurulmasını sağlamış ve bu faaliyeti sebebiyle ücrete hak kazanmış olsun. Yıllar sonra aynı müşteriyle bu acentenin katkısı olmaksızın kurulan işlemler bakımından da onun ücrete hak kazanabileceğini söylemek mümkün olacak mıdır? Bu soruya kesin bir yanıt vermenin güç olduğunu ve öncelikle her durumda somut olayın özelliklerini değerlendirmek suretiyle bir sonuca varmanın daha isabetli olacağını belirtelim. Her ay sipariş veren müşterinin dört yıl süreyle siparişlerine ara vermesi ve bu dört yıldan sonra yeniden kendiliğinden sipariş vermeye

²⁰⁵ **Baumbach/Hopt**, ATK § 87, Rn. 17.

²⁰⁶ **Thume**, Band 1, s. 348, Rn. 68.

²⁰⁷ **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87, Rn. 42; **Busche**, ATK § 87, Rn. 19.

başlaması halinde, acente, salt yıllar önce müşteriye müvekkile kazandırdığını gerekçe göstermek suretiyle ücret talep edememelidir²⁰⁸. Ancak, bazı durumlarda siparişler arasında dört yıldan daha uzun bir süre bulunmasına rağmen acentenin ücrete hak kazanabilmesi mümkündür. Özellikle sözleşme konusu ürünlerin niteliği gereği siparişler arasında uzun yıllar bulunabilir. Örneğin, motorlu taşıt satımına aracılık edilmesi halinde, bu müşterinin sonraki siparişinin kısa bir süre içinde verilmesi beklenemez. Aynı müşterinin acentenin yıllar önceki faaliyetinden memnun kalarak yıllar sonra yeniden müvekkile işlem kurması halinde de acentenin daha önceki faaliyetlerine dayanarak ücret talep edebilmesi gerekir. Bu konuda yaşanabilecek muhtemel uyuşmazlıkların önüne geçebilmek adına, acentelik sözleşmesinde süreye ilişkin bir belirleme yapılmasının son derece isabetli olacağını belirtmek isteriz.

Acentenin daha önce kazandırdığı müşterilerle, sonradan kurulan işlemler sebebiyle ücrete hak kazanabilmesi için, bu müşterilerin daha önceden onun tarafından müvekkile kazandırılmış olması tek başına yeterli olmayıp, ayrıca bu işlemlerin daha önceki işlemlerle aynı nitelikte olması da gerekmektedir. Aynı nitelikte işlem kavramı, sözleşme konularının aynı ürüne ilişkin olmasından daha geniş²⁰⁹, iktisadi bir kavramdır²¹⁰. İşlemlerin aynı nitelikte olup olmadığının tespitinde, işleme konu ürünlerin fiyatlarının özdeş olup olmadığının herhangi bir önemi yoktur²¹¹. Acentenin

²⁰⁸ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 80. Ancak, bu müşterinin yıllar sonra yeniden aynı acente tarafından müvekkile kazandırılması halinde, acentenin kendi çabasıyla kurulan bir işlem söz konusu olduğundan, ücrete hak kazanacağını hatırlatmakta fayda vardır.

²⁰⁹ **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87, Rn. 49.

²¹⁰ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 46.

²¹¹ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 82.

bu türden işlemler sebebiyle ücrete hak kazanabilmesi için, sonraki siparişlere konu olan ürünlerin, acentenin faaliyette bulunmaya yetkili kılındığı ürün yelpazesinden ürünler olması yeterlidir²¹².

Aynı nitelikteki işlem kavramı, her somut olay bakımından bu olayın özellikleri ve ticari teamüller²¹³ dikkate alınmak suretiyle, ayrı ayrı değerlendirilmelidir²¹⁴. Bir ürünün yedek parçalarının yahut o ürünün teknolojik gelişimine katkı sağlayan yeni parçalarının, ücrete hak kazandırma bakımından aynı nitelikte olma şartını sağladığı kabul edilmektedir²¹⁵. Benzer şekilde, motorlu taşıt satışına aracılık eden acentenin kazandırdığı müşterinin, daha sonra her yıl için o taşıtın yeni modelini doğrudan müvekkilden sipariş etmesi halinde; hem daha önce kazandırılmış bir müşterinin hem de aynı tür bir işlemin varlığı sebebiyle, sonraki her sipariş için acentenin ücret hakkı söz konusu olacaktır²¹⁶. Yine ayrıca, acente aracılığıyla bir toptancıdan gıda maddeleri sipariş eden perakendecinin, sonraki siparişlerinde bu toptancının ürün yelpazesine giren yeni bir ürünün siparişini vermesi halinde de daha önce kazandırılan müşterilerle aynı türden işlem kurulduğu kabul edilmektedir²¹⁷.

Acentenin daha önceden kazandırdığı müşterilerle kurulan aynı nitelikteki işlemler sebebiyle ücrete hak kazanabilmesine ilişkin TTK m. 113.1 hükmü emredici değildir. Başka bir ifadeyle, taraflar acentelik sözleşmesiyle bu türden işlemlerin acenteye ücret hakkı kazandırmayacağını veya olağan acentelik faaliyetleri sebebiyle

²¹² **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87, Rn. 49; **BeckOK**, ATK § 87, Rn. 26.

²¹³ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 82.

²¹⁴ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 47-48.

²¹⁵ **Thume**, Band 1, s. 350, Rn. 71.

²¹⁶ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 46.

²¹⁷ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 47.

ödenmesi kararlaştırılan ücrete nazaran daha düşük bir ücretin ödeneceğini kararlaştırabilirler²¹⁸.

Acentenin bu türden işlemler sebebiyle ücrete hak kazanabilmesi için, müşterinin kendisi tarafından daha önce müvekkile kazandırılmış olduğunu ve bu müşteriyle daha sonra kendi katkısı olmaksızın kurulan işlemin daha önce kendi katkısıyla kurulan işlemle aynı türden olduğunu kanıtlaması gerekir²¹⁹. Müvekkilin, söz konusu müşterilerle, bunlar acente tarafından kendisine kazandırılmadan önce de işlem yaptığını kanıtlaması halinde ise acente, bu müşterilerin sonraki siparişlerini gerekçe göstermek suretiyle ücrete hak kazanamayacaktır²²⁰.

ac. Acenteye Belirli Bir Bölge veya Müşteri Çevresinin Bırakılması

Acente, olağan acentelik faaliyetlerinin karşılığı olarak ücrete hak kazanabileceği gibi, bazı şartların varlığı halinde istisnai olarak herhangi bir faaliyette bulunmamasına rağmen ücrete hak kazanabilir. Gerçekten de, taraflar acentenin faaliyetinden bağımsız bir şekilde ücrete hak kazanabileceğini acentelik sözleşmesiyle kararlaştırabilecekleri gibi²²¹, böyle bir durum TTK m. 113.2'de olduğu gibi kanun koyucu tarafından da öngörülmüş olabilir. Söz konusu hükme göre, "*Acenteye belli bir*

²¹⁸ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 84. Örneğin sözleşmede, aynı türden işlem kurulması durumunda, acenteye kendi çabasıyla kurduğu işlemler için öngörülen ücretin yarısının ödeneceği kararlaştırılabilir, **Kaya**, Acentelik, s. 202, dn. 75.

²¹⁹ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 85.

²²⁰ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 85.

²²¹ Ancak, böyle bir belirlemenin varlığı halinde, acentenin ücret hakkı bakımından TTK m. 113 ve devamındaki hükümlerin uygulanabilmesi mümkün değildir, bkz. yuk. Birinci Bölüm, II, 2, C.

bölge veya müşteri çevresi bırakılmışsa, acente, acentelik ilişkisinin devamı süresince bu bölgedeki veya çevredeki müşterilerle kendi katkısı olmadan kurulan işlemler için de ücret isteyebilir [...]". Öğretide "bölge veya müşteri çevresi ücreti" olarak ifade edilen bu ücret türünün kaynağı ATK § 87.2 hükmü olup²²², benzer bir düzenleme de İsvBK m. 418g'nin 2. fıkrasında yer almaktadır. Ancak, Türk ve Alman hukukundan farklı olarak İsvBK m. 418g/II'de acentenin bölge veya müşteri çevresi ücretine hak kazanabilmesi için bu bölgenin veya müşteri çevresinin acenteye *münhasır olarak (ausschliesslich)* bırakılması gerektiği açıkça ifade edilmiştir. Türk ve Alman hukukunda acentenin, kendisine bırakılan bölgede veya müşteri çevresiyle kendi katkısı olmaksızın kurulan işlemler sebebiyle ücret talep edebilmesi için münhasır olarak yetkilendirilmesi gerektiği açıkça öngörülmediğinden, her bölge ve müşteri çevresi tayininin acenteye TTK m. 113.2 (ATK § 87.2) bağlamında ücret hakkı kazandırıp kazandırmayacağı üzerinde ayrıca durmak gerekir.

Alman hukukundan farklı olarak, TTK m. 102'de belirli bir yer veya bölge tayini acenteliğin unsurlarından sayılmış²²³ ve aksi kararlaştırılmadıkça kendisine

²²² ATK § 92.3'e göre, bu hükmün sigorta acenteleri bakımından uygulanma kabiliyeti bulunmamaktadır. Ancak, ATK 92.3 emredici olmadığından, tarafların acentelik sözleşmesine koyacakları bir hükümle bunun aksini kararlaştırmaları ve sigorta acentesinin de bölge veya müşteri çevresi ücretine hak kazanabileceğini öngörmeleri mümkündür, **Baumbach/Hopt**, ATK § 92, Rn. 6. Türk hukukunda ATK § 92.3'e benzer bir düzenlemeye yer verilmemesi sebebiyle, TTK 113.2 hükmünün sigorta acenteleri bakımından da uygulanabileceğini söylemek mümkündür.

²²³ TTK m. 102'nin mehzazı halen yürürlükte olan İtMK 1742/I hükmü olup, İtalyan hukukunda, belirli bir yer veya bölge tayininin acenteliğin unsurlarından biri olduğu; böyle bir belirleme bulunmadığı takdirde, acentenin faaliyet alanının sınırlandırılmadığı

ve Dünya çapında faaliyette bulunabileceği ifade edilmektedir, Asam, Herbert: **Italienisches Handelsvertreterrecht vor deutschen Gerichten**, <http://www.blume-asam.de/wp-content/uploads/2016/06/Italienisches-Handelsvertreterrecht-2003.pdf>, s. 2, 5. Türk hukukunda da belirli bir yer veya bölge tayininin acenteliğin unsurlarından biri olup olmadığı tartışılmış, bunun acenteliğin zorunlu unsurlarından olmadığı görüşünü savunular, görüşlerini tekel hakkının kaldırılabilir oluşuna dayandırmışlardır, **Arkan**, s. 217; **Karayalçın**, s. 517. Belirli bir yer veya bölge tayininin acenteliğin zorunlu unsurlarından biri olmadığını belirtmekle birlikte; böyle bir belirlemenin, olsa olsa acentenin faaliyet alanının sınırlandırılması anlamına geleceği hakkında ayrıca bkz. Kınacıoğlu, Naci: **Acente ve Acentelik Sözleşmesi**, Ankara 1963, s. 15. Ancak, aksi görüşü savunuların da belirttiği gibi tekel hakkının kaldırılabilir olması, acentenin o yer veya bölgede asla faaliyette bulunamayacağı anlamına gelmeyeceğinden ve acentenin doğası gereği faaliyetlerini belirli bir yer veya bölgede icra etmesi gerektiğinden, belirli bir yer veya bölge tayininin acentelik ilişkisinin unsurlarından biri olduğu kabul edilmelidir, **Kaya**, şerh, s. 10; İmregün, Oğuz: **Kara Ticareti Hukuku**, İstanbul 2005, s. 128; **Kayhan**, s. 40; **Karaeğe**, s. 26. Bu görüş, acentenin tekel hakkıyla ona belirli bir yer veya bölge tahsis edilmesinin farklı kavramlar olduğunu ortaya koyması bakımından isabetli olsa da, acentelik sözleşmesinde acenteye belirli bir yer veya bölge tayin edilmediği takdirde o ilişkinin akıbetinin ne olacağına cevap vermemesi bakımından eleştiriye açıktır. Çünkü belirli bir yer veya bölge tayininin acenteliğin unsurlarından biri olduğu kabul edildiği takdirde, acentelik sözleşmesinde böyle bir belirleme bulunmaması halinde o ilişkinin acentelik olarak nitelendirilememesi gerekecektir.

bırakılan yer veya bölgede acentenin tekel hakkının bulunduğu belirtilmiştir (TTK m. 104)²²⁴. Bu da demek oluyor ki, Türk ve İsviçre hukukunda acenteye belirli bir yer veya bölge bırakıldığı takdirde acente aksi kararlaştırılmadıkça o yer veya bölgede münhasıran yetkili olacağından, kendisine bırakılan yer veya bölgede (yahut müşteri çevresiyle) kendi katkısı olmadan kurulan işlemler sebebiyle de TTK m. 113.2'ye (İsvBK m. 418g/II) dayanarak ücret talebinde bulunabilecektir. Kanun koyucu, burada işlemin kurulmasına katkı sağlayanlar olmasaydı da o işlemin zaten bölge yahut müşteri çevresi acentesi tarafından kurulacağı varsayımından hareket ederek acentenin ücrete hak kazanması gerektiğini ifade etmektedir²²⁵.

Acenteye belirli bir bölge veya müşteri çevresi tahsis edilmesi halinde acentenin o yer veya bölgede kural olarak münhasıran yetkili olduğu Türk ve İsviçre hukukunun aksine Alman hukukunda acentenin tanımına ilişkin ATK § 84'te belirli bir yer veya bölge tayininden söz edilmediği gibi, TTK m. 104 ve İsvBK m. 418f/III'e benzer bir düzenlemeye de yer verilmemiştir. Dolayısıyla Alman hukuku bakımından acentenin kendisine bırakılan yer veya bölgede kural olarak tekel hakkının bulunmadığı sonucu çıkmaktadır. Hal böyle olunca, Alman hukukunda, her bölge veya müşteri çevresi

²²⁴ İsviçre hukukunda ise belirli bir yer veya bölge tayini acenteliğin unsurları arasında sayılmamakla birlikte İsvBK m. 418f/III'te kendisine belirli bir bölge veya müşteri çevresi tahsis edilen acentenin, o bölgede veya müşteri çevresiyle kurulan işlemler bakımından, aksi kararlaştırılmadıkça münhasır yetkili olduğu ifade edilmiştir. İsviçre hukukundaki bu hükmün, TTK m. 102 ve m. 104'ten farklı olarak acenteye belirli bir yer veya bölgenin yanı sıra müşteri çevresinin de tayin edilebileceğini öngörmüş olması sebebiyle TTK m. 104'e nazaran daha isabetli bir biçimde kaleme alındığını söylemek mümkündür.

²²⁵ **Kaya**, Şerh, s. 145-146.

taininin acenteye ATK § 87.2'ye dayanarak ücret talebinde bulunma imkanı tanımadığını söylemek mümkündür²²⁶.

Alman öğretisinde acentenin ATK § 87.2'ye göre talep edebileceği ücret hakkını ifade etmek için *Bezirksprovision* terimi kullanılmaktadır. Acentenin *Bezirksprovision*'a hak kazanabilmesi için açık yahut örtülü bir biçimde *Bezirksvertreter* olarak “münhasıran” yetkilendirilmesi gerekmektedir²²⁷. Başka bir ifadeyle, Türk ve İsviçre hukukundan farklı olarak Alman hukukunda, acentenin kendisine bırakılan bölge veya müşteri çevresi bakımından münhasır yetkili olabilmesi, bu hususta bir belirleme yapılması şartına bağlanmıştır²²⁸. Bu belirleme, sözleşmede acentenin *Bezirksvertreter* olduğuna ilişkin bir ifadeye yer verilmek suretiyle yapılabileceği gibi, "*acente kendisine bırakılan bölgede veya müşteri çevresiyle kurulan işlemler için katkıda bulunup*

²²⁶ **Busche**, ATK § 87, Rn. 22.

²²⁷ **Reichelsdorfer**, ATK § 87, Rn. 16; **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87, Rn. 75-76; **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 91.

²²⁸ Burada kastedilen münhasırlık tek satıcılık sözleşmesinde bulunması gereken münhasırlıktan farklıdır. Tek satıcılık sözleşmesinde, tahsis edilen bölge veya müşteri çevresinde başka bir satıcının yahut bizzat müvekkilin faaliyette bulunması halinde sözleşmeye aykırı hareket edildiği gerekçesiyle sözleşmenin haklı sebeple feshi ve bu bölge yahut müşteri çevresi kendisine tahsis edilen satıcının zararının tazmini talep edilebilmekte iken; bölge veya müşteri çevresi acentesinde o yer veya bölgede başka bir acentenin faaliyette bulunması halinde TTK m. 113.2'de öngörülen ücret hakkı söz konusu olmaktadır, **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 80; **Baumbach/Hopt**, ATK § 87, Rn. 24.

bulunmadığına bakılmaksızın ücrete hak kazanır" şeklinde bir hükme yer vermek suretiyle de yapılabilir²²⁹.

Tüm bu açıklamalardan hareketle bölge veya müşteri çevresi acentesi olduğu açıkça belirlenen acentenin, kendisine bırakılan bölgede veya müşteri çevresiyle kendi katkısı olmadan kurulan işlemler bakımından da ücrete hak kazanabileceğine ilişkin ATK § 87.2 hükmünün, netice itibarıyla İsviçre ve Türk hukukuyla aynı hususu düzenlediğini söylemek mümkündür. Bu sebeple, TTK m. 113.2'ye göre (ATK § 87.2) acentenin ücrete hak kazanabilmesi için belirli bir bölgenin veya müşteri çevresinin *münhasır olarak* acenteye verilmiş olması gerekmektedir²³⁰. Bu münhasırlık Alman hukukunda açıkça münhasırlığın öngörülmüş olması şeklinde karşımıza çıkmakta iken Türk ve İsviçre hukukunda aksi öngörülmedikçe münhasırlığın var olduğu kabul edilecektir. Münhasırlığın bulunmaması halinde acentenin kendisine bırakılan bölgede yahut müşteri çevresiyle kendi katkısı olmaksızın kurulan işlemler sebebiyle ücrete hak kazanabilmesi mümkün olmayacak, bu tahsis sadece onun faaliyet alanına ilişkin bir belirlemeden ibaret kalacaktır²³¹. Başka bir ifadeyle bu acente ancak, kendisine bırakılan bölgede veya müşteri çevresiyle, kendi çabasıyla ya da aynı nitelikteki işlemler için daha önce kazandırdığı müşterilerle kurulan işlemler sebebiyle ücrete hak kazanabilecektir²³².

²²⁹ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 91; karş. **Busche**, ATK § 87, Rn. 22.

²³⁰ **Kaya**, Şerh, s. 145.

²³¹ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 91; **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 75.

²³² **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87, Rn. 77. Alman hukukunda acenteye münhasır olarak bırakılan bölgeyi ifade etmek için *Bezirk* sözcüğü kullanılmakta iken, acentenin

TTK m. 113.2’de (ATK § 87.2, İsvBK m. 418g/II) bölge veya müşteri çevresinin tahsisi şeklinde bir ifadeye yer verilmekte ise de, acentelik sözleşmesinde bir acenteye belirli bir bölgenin ve müşteri çevresinin aynı anda tahsisi mümkündür.

Bölge kavramı ile kastedilmek istenen sınırları belirli coğrafi bir alandır²³³. Acentenin faaliyette bulunabileceği alanın sınırlarının herhangi bir şekilde belirlenmiş yahut belirlenebilir olması yeterlidir²³⁴. Müşteri çevresi kavramı ise, nitelikleri belirlenmiş belirli müşterileri²³⁵ ifade etmek için (örneğin, perakendeciler, öğretmenler, doktorlar vs.) kullanılmaktadır. Bu müşteriler çeşitli özellikleri itibariyle bir kategori oluşturmakta ve acenteye sadece bu kategoriye mensup kişilerle işlem yapma yetkisi verilmektedir. Diğer bir ifadeyle kendisine belirli bir bölge bırakılan acentenin faaliyetleri yer olarak sınırlandırılmakta iken; kendisine belirli bir müşteri çevresi bırakılan acentenin faaliyetleri kişi bakımından sınırlandırılmaktadır²³⁶. Taraflar arasında ücretin belirlenmesine ilişkin ileride yaşanacak sorunların önüne geçilebilmesi için, acentelik sözleşmesinde bu belirlemenin herhangi bir anlaşmazlığa sebebiyet vermeyecek açıklıkta yapılmasında fayda vardır.

münhasır yetkili olmadığı bölge tahsisi *Gebiet* sözcüğüyle ifade edilmektedir, **Emde**, ATK § 87, Rn. 91.

²³³ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 92. İnternet ortamının da belirli bir mecra olarak bu kavrama dahil edilmesi gerektiği hakkında ayrıca bkz. Baş, Kadir: **Online Platformların Acentelik Niteliği ve Bu Platformlar Özelinde Türk Ticaret Kanunu’nun Acenteliğe İlişkin Hükümlerinin Uygulanması**, Batider 2017, C. 33, S. 4, s. 132.

²³⁴ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 92.

²³⁵ **Kaya**, Acentelik, s. 206; **Karaege**, s. 148.

²³⁶ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 90.

Acenteye belirli bir bölge veya müşteri çevresi tahsisine ilişkin TTK m. 113.2 hükmünde bu bölge veya müşteri çevresinin acenteye "bırakılması" ifadesine yer verildiği görülmektedir. Bu ifade, ilk bakışta müvekkil tarafından tek taraflı bir belirlemeyle bu bölgenin yahut müşteri çevresinin acenteye tahsis edilebileceği şeklinde anlaşılmaya müsaittir. Ancak hemen belirtelim ki, taraflar arasındaki ilişkinin bir sözleşme (acentelik sözleşmesi) olmasının neticesi olarak, tek taraflı belirlemeyle acentenin faaliyet alanının sınırlandırılabilmesi mümkün değildir²³⁷. Böyle bir sınırlandırmaya gidilebilmesi tarafların bu hususta anlaşmalarına bağlıdır. Taraflar arasında bu doğrultuda bir mutabakat olmaksızın müvekkil tarafından yapılan tek taraflı bir belirlemenin, o bölge ya da müşteri çevresinin acenteye bırakılması hususunda TBK m. 3 ve devamındaki hükümler anlamında bir "öneri" olarak kabul edilmesi gerekir²³⁸.

Acenteye belirli bir bölge veya müşteri çevresinin tahsisinin iki anlamı vardır. Bunun ilk anlamı, acentenin hangi alanda yahut kimlerle faaliyette bulunabileceğine ilişkin belirlemedir²³⁹. Başka bir ifadeyle, tahsis edilen belirli bir bölge veya müşteri çevresi, acentenin faaliyet alanını belirlemektedir²⁴⁰. Acente, kendisine bırakılan bu

²³⁷ **Baumbach/Hopt**, ATK § 87, Rn. 25.

²³⁸ Alman hukuku bakımından bkz. **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 76.

²³⁹ **Westphal**, Vertriebsrecht, s. 131-132, Rn. 493.

²⁴⁰ Acentenin, kendisine bırakılan faaliyet alanının sınırlarını aşarak kendisine tahsis edilmeyen bölgelerde yahut müşterilerle işlem kurabilmesi de mümkündür. Ancak, böyle bir durumda acentenin yetkisizliği söz konusu olacağından, sorunun TTK 108.1'e göre çözülmesi gerekir, karşı. ATK § 91a. Acentelik sözleşmesinde acentenin kendisine bırakılan bölge veya müşteri çevresi dışında gerçekleştirdiği faaliyetler sebebiyle ücrete

bölgede faaliyette bulunduğu takdirde ücret hakkı TTK m. 113.1'den kaynaklanacaktır²⁴¹. Bölge veya müşteri çevresi tahsisinin diğer anlamı ise acentenin "*herhangi bir faaliyette bulunmaksızın*" hak kazanabileceği ücretin sınırlarının belirlenmesine ilişkindir. Çünkü acente, *kendisine bırakılan bu bölgede veya müşteri çevresiyle*, herhangi bir katkısı olmaksızın kurulan işlemler sebebiyle ücrete hak kazanabilecektir. Acentenin bu durumda talep edebileceği ücret, TTK m. 113.1'deki ücret talebine ilave bir talep değildir²⁴². Başka bir ifadeyle, kendisine bırakılan bölgede veya müşteri çevresiyle kurduğu işlemler sebebiyle TTK m. 113.1'e göre ücrete hak kazanan bir bölge veya müşteri çevresi acentesinin, aynı işlem için TTK m. 113.2'yi gerekçe göstererek bir ücret talebinde daha bulunabilmesi mümkün değildir.

Kendisine bölge veya müşteri çevresi tahsis edilen acentenin ücrete hak kazanabilmesi için faaliyette bulunması gerekmediğinden, TTK m. 113.1'e göre işlemin kurulmasıyla acentenin faaliyeti arasında aranan nedensellik bağı burada aranmaz²⁴³. Gerçekten, bölge veya müşteri çevresi ücretinin kaynağı acentenin faaliyetleri değil, acentelik sözleşmesinin kendisidir. Zira bu ücret acenteye, kendisine bırakılan bölge veya müşteri çevresinde müvekkilin menfaatlerini gözetmesinin (TTK m. 109.1) karşılığı olarak ödenmektedir²⁴⁴. Başka bir ifadeyle, acentenin bu halde ücret talebinde

hak kazanamayacağı açıkça kararlaştırılmak suretiyle yaşanabilecek sorunların önceden önüne geçilebilmesi mümkündür, **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87, Rn. 78.

²⁴¹ **Busche**, ATK § 87, Rn. 21.

²⁴² **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87, Rn. 73.

²⁴³ **Busche**, ATK § 87, Rn. 21.

²⁴⁴ **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87, Rn. 72.

bulunması, onun tüm faaliyetlerini kendisine bırakılan bölge veya müşteri çevresi için müvekkiline tahsis etmesinin bir sonucu ve hakkaniyet gereğidir²⁴⁵.

Acentenin kendisine bırakılan bölgede yahut müşteri çevresiyle kendi katkısı olmaksızın kurulan işlemler sebebiyle ücrete hak kazanabilmesi, bunların acentelik sözleşmesinin devamı esnasında kurulmuş olmasına bağlıdır. Ayrıca, TTK m. 113.1'den farklı olarak bu işlemlerin acenteye bırakılan bölgeden ya da müşteri çevresinden biriyle kurulmuş olması gerekir.

Acenteye belirli bir bölge tahsis edildiği takdirde acentenin TTK m. 113.2'ye dayanarak ücret talebinde bulunabilmesi için bu işlemler kendisine bırakılan bölge içinde ticaretle uğraşan ya da yerleşim yeri bulunan kişilerle kurulmalıdır²⁴⁶. TMK m. 19'a göre gerçek kişiler bakımından yerleşim yeri, bir kimsenin sürekli kalma niyetiyle oturduğu yerdir. Tüzel kişilerin yerleşim yeri ise TMK m. 51'e göre, kuruluş belgesinde başka bir hüküm bulunmadıkça işlerinin yönetildiği yerdir. İşlerin yönetildiği yer kavramından, ticaret şirketleri bakımından idari faaliyetlerin yürütüldüğü, işlerin toplandığı iş merkezi anlaşılmalıdır²⁴⁷. Bu kişilerle acentenin katkısı olmadan kurulan işlemler sebebiyle o acentenin ücrete hak kazanabilmesi için, sözleşmenin nerede kurulduğunun bir önemi olmadığı gibi, sözleşme konusu malın gönderildiği yerin de herhangi bir önemi bulunmamaktadır²⁴⁸. Gerçekten, bölge acentesi, yerleşim yeri kendisine bırakılan bölgede kalan müşterilerle başka bölgelerde kendi katkısı olmadan

²⁴⁵ **Kaya**, Şerh, s. 145.

²⁴⁶ **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87, Rn. 83.

²⁴⁷ Karayalçın, Yaşar: **Ticaret Hukuku II, Şirketler Hukuku**, B. 2, Ankara 1973, s. 113.

²⁴⁸ **Reichelsdorfer**, ATK § 87, Rn. 15; **Busche**, ATK § 87, Rn. 25.

kurulan işlemler sebebiyle dahi ücrete hak kazanabilecektir²⁴⁹. Acentenin böyle bir durumda dahi ücrete hak kazanabilecek olmasının temelinde, bu müşterilerin normal şartlarda o işlemi yerleşim yerlerinin bulunduğu bölge ya da müşteri acentesiyle yapacak olmaları düşüncesi yatmaktadır. Ancak, müşterinin acenteye tahsis edilen bölgede geçici olarak bulunması halinde acentenin, bu müşteriyle kendi katkısı olmaksızın kurulan işlemler sebebiyle ücrete hak kazanabilmesi mümkün değildir²⁵⁰.

Acentenin bölge yahut müşteri çevresi ücretine hak kazanabilmesi için kendisiyle o acentenin katkısı olmaksızın işlem kurulan müşteriler gerçek yahut tüzel kişi olabileceği gibi, şubeler de olabilir²⁵¹. Çünkü şube, iç ilişkide merkeze bağımlı olmakla birlikte, dış ilişkilerinde bağımsız olduğundan, merkezin yaptığı işlemler türünden işlemleri üçüncü kişilerle kendi başına yapabilmektedir²⁵². Bu sebeple, işlemin şubeyle kurulması halinde, merkezin bulunduğu yerdeki bölge veya müşteri çevresi acentesi değil, bizzat bu şubenin bulunduğu yerdeki bölge veya müşteri acentesi ücrete hak kazanacaktır²⁵³. Örneğin, merkezi Kızılcahamam'da olan bir işletmenin Çankaya şubesinin, Çankaya sınırları içerisinde yetkili bir bölge acentesi bulunmasına rağmen Beypazarı acentesiyle bir işlem kurması halinde, bölge ücretine Çankaya acentesi hak kazanacaktır. Ancak, işlemin bizzat merkezle kurulması fakat sözleşme konusu malların merkez dışındaki bir şubeye teslim edilmesi halinde, bölge veya müşteri çevresi ücretine ilişkin değerlendirmeler yapılırken merkezin bulunduğu yer acentesi esas

²⁴⁹ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 102; **Karaege**, s. 148.

²⁵⁰ **Busche**, ATK § 87, Rn. 25.

²⁵¹ **Busche**, ATK § 87, Rn. 25.

²⁵² **Arkan**, s. 38.

²⁵³ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 102.

alınmalıdır²⁵⁴. Benzer şekilde, acenteye bırakılan bölge dışında kurulan bir fuarda müşterilerle akdedilen sözleşmeler bakımından oluşacak bölge veya müşteri çevresi ücreti, fuarın gerçekleştirildiği yer kendisine bırakılan acente açısından değil, o müşterilerin yerleşim yerinde yahut ticaretle uğraştıkları yerde yetkili bölge yahut müşteri acentesi açısından söz konusu olacaktır²⁵⁵.

Acentenin, kendisine bırakılan bölgede veya müşteri çevresiyle kendi katkısı olmaksızın kurulan işlemler sebebiyle ücrete hak kazanabilmesi bakımından, işlemin doğrudan müvekkille yahut müvekkilin yetkilendirdiği başka bir acenteye kurulması arasında herhangi bir fark bulunmamaktadır. Zira bölge veya müşteri çevresi ücretinin söz konusu olabilmesi için önemli olan bu işlemin kimle kurulmuş olduğundan çok, kimle kurulmamış olduğudur ve bu işlemin kendisine bölge veya müşteri çevresi tahsis edilmiş acente tarafından yapılmamış olması, o acentenin bölge veya müşteri çevresi ücretine hak kazanması için yeterlidir. Ancak, bazı istisnai durumlarda müvekkilin doğrudan o bölgede veya müşteri çevresiyle işlem kurması halinde, bu bölge veya müşteri çevresi kendisine tahsis edilmiş acente, bölge veya müşteri çevresi ücretine hak kazanamayabilir. Şöyle ki, müvekkil, yerleşim yeri atadığı bölge veya müşteri çevresi acentesinin sınırları içerisinde kalan bir çalışanına, acentenin satımına aracılık ettiği türden malları doğrudan temin etmiş olabilir. Böyle bir durumda, müşteri (aynı zamanda müvekkilin çalışanı) acentenin bölge veya müşteri çevresi kapsamında bulunduğu gerekçesiyle, bu acentenin TTK m. 113.2'ye göre ücrete hak kazanabilme ihtimali söz

²⁵⁴ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 91.

²⁵⁵ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 93. Ancak, bu durumda, fuar bölgesinde faaliyette bulunan acentenin TTK m. 113.1'e göre kendi çabasıyla veya aynı nitelikteki işlemler için daha önce kazandırılan müşterilerle kurulan işlemler sebebiyle ücrete hak kazanması mümkündür, **Busche**, ATK § 87, Rn 26.

konusudur. Ancak, öğretide müvekkilin, çalışanına onun şahsi ihtiyaçlarını aşmayacak düzeyde ve uygun fiyattan tedarik edilmesi koşuluyla, doğrudan çalışanıyla akdettiği sözleşmeler sebebiyle bölge veya müşteri çevresi acentesinin ücrete hak kazanamayacağı ifade edilmektedir²⁵⁶. Bu satışların şahsi ihtiyaç sınırını aşması halinde, o çalışanın yerleşim yerinin bulunduğu bölge veya müşteri çevresi acentesinin kurulan tüm işlemler bakımından ücretin tamamını talep etme hakkı bulunmaktadır²⁵⁷. Aynı husus, doğrudan müvekkilin aile fertleri veya yakınlarıyla müvekkil arasında kurulan işlemler bakımından da geçerli olmalıdır. Böyle bir durumda, yakınlık derecesine ilişkin bir esasın kabul edilmesinden ziyade tarafların bu işlemi gerçekleştirme amaçlarının esas alınması daha isabetli bir sonuca ulaşılmasını sağlar. Bu sebeple, müvekkilin o işlemi doğrudan kurmakla ulaşmak istediği amaç, acentenin hak kazanacağı ücreti ortadan kaldırmaktan veya kâr elde etmekten ziyade, yakınlarına veya çalışanına uygun fiyattan mal temini; kendilerine mal tedarik edilenlerin amacı da, tedarik edilen malların şahsi amaçla kullanımı olmalıdır. Aksi halde acente, kendisine bırakılan bölge veya müşteri çevresinin kapsamında kalan müşterilerle kendi katkısı olmadan kurulan işlemler sebebiyle TTK m. 113.2'den kaynaklanan ücrete hak kazanacaktır.

Daha önce de ifade edildiği üzere, acenteye bölge veya müşteri çevresi tayin edilmesinin asıl amacı, çalışmalarını bu bölge yahut müşteri çevresine sarf etmek suretiyle kendisine bırakılan bölge veya müşteri çevresinde müvekkilin menfaatlerini gözetmektir²⁵⁸. Acentenin kendisine bırakılan faaliyet alanı içerisinde kendi katkısı olmadan kurulan işlemler sebebiyle de ücrete hak kazanabilecek olması, zaman içerisinde acentenin faaliyetsiz kalmasına ve müvekkilin bölge veya müşteri çevresi

²⁵⁶ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 95; **Busche**, ATK § 87, Rn 26.

²⁵⁷ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 95.

²⁵⁸ **Reichelsdorfer**, ATK § 87, Rn. 15.

tain etmekle ulaşmak istediğı asıl amaçtan uzaklaşılmasına sebep olabilir. Bu sebeple, faaliyetsiz kalan acentenin, TTK m. 113.2'ye göre ücrete hak kazanıp kazanamayacağı hususunun da açıklığa kavuşturulması gerekir. Zira daha önce de ifade edildiğı üzere, TTK m. 113.2'den kaynaklanan ücret talebinin dayanağı, acentenin kendisine bırakılan bölgede veya müşteri çevresinde müvekkilin menfaatlerini koruyacak olmasına ilişkin varsayımdır. O halde acaba acente, faaliyetsiz kalmak suretiyle müvekkilin menfaatlerini koruma yükümlülüğüne aykırı hareket etmiş olacağından TTK m. 113.2'ye dayanarak herhangi bir ücret talebinde bulunamayacak mıdır?

Öncelikle belirtmek gerekir ki, acentenin faaliyette bulunmaması, bu durum kendi kusurundan kaynaklansa bile, onun bölge veya müşteri çevresi ücreti talep edebilmesine tek başına engel teşkil etmez. Zira bu ücret zaten acentenin faaliyette bulunmadığı hallerde dahi isteyebileceğı bir ücrettir. Ancak, böyle bir durumda müvekkil, menfaatlerinin korunmadığı gerekçesiyle sözleşmeyi haklı sebeple feshedebileceğı gibi; faaliyette bulunmama acenteye isnat edilebildiğı ölçüde, uğradığı zararın tazminini de talep edebilecektir²⁵⁹. Acentenin faaliyetsizliğinin müvekkilden kaynaklanması²⁶⁰ ya da acenteye isnat edilebilir herhangi bir kusurun bulunmaması²⁶¹ halinde artık müvekkil lehine tazminata hükmedilebilmesi mümkün olmayacaktır²⁶².

²⁵⁹ **Reichelsdorfer**, ATK § 87, Rn. 17. TTK m. 113.2'ye göre acenteye ödenmesi gereken ücretin, müvekkile ödenmesi kararlaştırılan tazminattan mahsup edilebilmesi mümkündür, **Busche**, ATK § 87, Rn 24.

²⁶⁰ Faaliyetsizliğin müvekkilden kaynaklandığı durumlara örnek olarak müşterilerle işlem kurmak için mal numunelerine veya fiyat kataloğuna ihtiyaç duyan bir bölge veya müşteri çevresi acentesine, müvekkil tarafından gerekli numune ve katalogların gönderilmemiş olması gösterilebilir.

Müvekkilin, menfaatlerinin gözetilmediği şeklindeki genel bir gerekçe ileri sürerek acenteyi TTK m. 113.2'den (ATK 87.2) kaynaklanan ücret hakkından mahrum bırakması mümkün değildir²⁶³. Örneğin acente, müşterileri yeterli sıklıkta ziyaret etmediği şeklinde bir gerekçe ileri sürülerek, kendisine bırakılan müşterilerle kendi katkısı olmaksızın kurulan işlemler sebebiyle elde edeceği ücretten mahrum bırakılamaz²⁶⁴. Kaldı ki TTK m. 113.2 (ATK m. 87.2) acentenin bu ücrete hak kazanabilmesi için faaliyette bulunmasının gerekmediğini zaten açıkça ifade etmektedir. Ancak, müvekkilin acenteden belirli bir işlemin kurulmasına özellikle katılmasını talep ettiği hallerde bu talebe rağmen faaliyetsiz kalan acentenin, dürüstlük kuralına (TMK m. 2/I) aykırı hareket ettiği gerekçesiyle ücrete hak kazanamaması gerekir²⁶⁵.

Bölge veya müşteri çevresi ücretine ilişkin TTK m. 113.2 hükmü emredici değildir²⁶⁶. Bu sebeple taraflar, acentelik sözleşmesinde acentenin kendisine bırakılan

²⁶¹ Bu hallere örnek olarak acentenin muvazzaf askerlik görevi yahut hastalığı sebebiyle faaliyette bulunamaması gösterilebilir, **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 112; **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 97-98. Ayrıca bu durumda, müvekkilin acentelik sözleşmesini haklı sebeple feshetme hakkı da bulunmaktadır, **Busche**, ATK § 87, Rn 24. Burada, acentenin çalışmasına engel teşkil eden bir sebebin bulunduğunu bilen ve buna rağmen acentelik sözleşmesini sona erdirmeyen müvekkilin, korunmaya değer herhangi bir menfaatinin söz konusu olmadığı düşüncesinden hareket edilmektedir.

²⁶² **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 96.

²⁶³ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 97.

²⁶⁴ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 97.

²⁶⁵ **Busche**, ATK § 87, Rn 24.

²⁶⁶ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 116; BGH, 24.04.2014 – VII ZR 163/13.

bölgede veya müşteri çevresiyle kurulan işlemler sebebiyle ücrete hak kazanabilmesi için müşterilerle doğrudan irtibata geçmesi gerektiğini kararlaştırabilirler²⁶⁷. Ayrıca sözleşmede, acentenin kendisine bırakılan bölgede veya müşteri çevresiyle kendi katkısı olmadan kurulan bir işlemin söz konusu olması halinde, bu işlem sebebiyle normalde kendisine ödenmesi kararlaştırılan ücretten daha düşük bir ücret ödeneceği de kararlaştırılabilir²⁶⁸.

Bölge veya müşteri çevresi ücreti bakımından müvekkilin aynı işlem sebebiyle birden fazla acenteye ücret ödemesi ihtimali kuvvetle muhtemeldir. Zira bu durumda bir acentenin ücret hakkının dayanağı TTK m. 113.1 iken diğer acentenin ücret hakkı TTK m. 113.2'den kaynaklanabilir. Aynı işlem için birden çok acenteye ücret ödemek istemeyen müvekkilin, böyle bir durumda acenteler arasında ücret paylaşımına ilişkin belirlemeyi açık bir şekilde öngörmüş olması isabetli olacaktır. Yine aynı şekilde, bölge veya müşteri çevresine ilişkin belirlemeler yapılırken, bir acentenin faaliyet alanının diğer bir acenteyeyle çakışmaması adına belirlemenin herhangi bir tereddüte mahal vermeyecek açıklıkta olmasında fayda vardır²⁶⁹.

b. ACENTELİK SÖZLEŞMESİNİN BİTİMİNDEN SONRA

aa. Genel Olarak

Acentenin ücrete hak kazanabilmesi için kural olarak acentelik sözleşmesinin devamı gerekir. Ancak, acentenin acentelik sözleşmesinin devamı sırasındaki faaliyetleri ve bu faaliyetlerin etkisini acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra gösterebilecek olması, bazı şartların varlığı halinde acentelik sözleşmesinden sonra da

²⁶⁷ Thume, Band 1, s. 351, Rn. 73a.

²⁶⁸ Flohr/Wauschkuhn, ATK § 87, Rn. 103.

²⁶⁹ Flohr/Wauschkuhn, ATK § 87, Rn. 104.

acenteye ücret ödenmesini gerektirebilir²⁷⁰. Gerçekten, bazı durumlarda salt acentelik sözleşmesi sona erdiği gerekçesiyle acentenin ücrete hak kazanamayacağını söylemek hakkaniyetle bağdaşmaz²⁷¹. Bu durumu dikkate alan kanun koyucu, mülga TTK'dan farklı olarak ilk defa acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra kurulan işlemler sebebiyle de acentenin ücrete hak kazanabileceğini öngörmüştür. TTK m. 113.3'e göre, "*Acentelik ilişkisinin bitiminden sonra kurulan işlemler için acente;*

a) İşleme aracılık etmişse veya işlemin yapılmasının kendi çabasına bağlanabileceği ölçüde işlemi hazırlamış ve işlem de acentelik ilişkisinin bitmesinden sonra uygun bir süre içinde kurulmuşsa,

b) Birinci veya ikinci fıkraların birinci cümleleri uyarınca ücret istenebilecek bir işleme ilişkin olarak üçüncü kişinin icabı, acentelik ilişkisinin sona ermesinden önce acenteye veya müvekkile ulaşmışsa,

ücret isteyebilir. Bu ücretin hâl ve şartlara göre paylaşılması hakkaniyet gereği ise, sonraki acente de uygun bir pay alır."

Görüldüğü üzere, acentelik sözleşmesi hangi sebeple sona ermiş olursa olsun, hükümde öngörülen diğer şartların da varlığı halinde acente ücrete hak kazanacaktır²⁷².

²⁷⁰ **Busche**, ATK § 87, Rn. 28.

²⁷¹ **Busche**, ATK § 87, Rn. 28; **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 102.

²⁷² **Kaya**, Acentelik, s. 212; Tekin, **Ufuk: TTK m. 121.5 Hükmüne İhtiyaç Var Mıdır?**, Batider 2018, C. 34, S. 1, s. 175; Aynı şekilde Alman hukuku bakımından bkz. **Busche**, ATK § 87, Rn. 28; **EBJS**, ATK § 87, Rn. 24.

Söz konusu hükmün mehzazı, ATK § 87.3²⁷³ ile Yönerge'nin 8. ve 9. maddeleridir²⁷⁴. ATK § 87.3'te, acentenin acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra kurulan işlemler sebebiyle ücret talebinde bulunabileceği haller, birbirinden bağımsız iki farklı bent olarak düzenlendikten sonra, aynı fıkra da önceki ve sonraki acenteler arasında ücret paylaşımına değinilmiştir. Yönerge'de ise sözleşmenin bitiminden sonra kurulan işlemlere ilişkin ücret hakkı, ATK § 87.3'e paralel bir şekilde 8. maddede düzenlendikten sonra önceki ve sonraki acenteler arasında ücret paylaşımına ayrı bir hükümle 9. maddede yer verilmiştir. Türk kanun koyucusu TTK m. 113.3'ü hazırlarken, düzenleme tarzı bakımından Yönerge hükümlerinden ziyade ATK § 87.3'ü esas alarak, bu hususu tek bir fıkrayla düzenlemeyi tercih etmiştir.

ab. Ücret İstenebilecek Haller

aaa. Acentenin Faaliyetine Dayanan İşlemin Acentelik Sözleşmesinin Bitiminden Sonra Uygun Bir Süre İçinde Kurulması

TTK m. 113.3.a'ya (ATK § 87.3.1.1) göre, acentenin acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra kurulan işlemler sebebiyle ücrete hak kazanabilmesi için, aracılık faaliyetinde bulunması veya işlemin yapılması kendi çabasına bağlanabileceği ölçüde işlemi hazırlaması ve işlemin de acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra uygun bir

²⁷³ Hüküm ATK'ya 1953 revizyonu ile eklenmiş, Yönerge'nin de etkisiyle 1989 yılında değişikliğe uğrayarak bugünkü halini almıştır, **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 102; **Busche**, ATK § 87, Rn. 28.

²⁷⁴ İsviçre hukukunda, acentelik sözleşmesinin bitiminden sonraki ücret hakkı bakımından Yönerge ve ATK hükümlerinde farklı bir düzenlemeye gidilerek acentenin sadece müşterinin sonraki siparişleri bakımından ücret talep edebileceği öngörülmüştür, bkz. ve karşı. İsvBK m. 418t/1.

süre içinde kurulması gerekir²⁷⁵. Başka bir ifadeyle, acentenin böyle bir durumda ücrete hak kazanabilmesi için biri faaliyete, diğeri zamana ilişkin olmak üzere iki şartın aynı anda varlığı gerekir. Bu faaliyetler TTK m. 113.3.a'da (ATK § 87.3.1.1), işlemin kurulmasına aracılık etmek veya işlemin yapılması acentenin çabasına bağlanabileceği ölçüde işlemi hazırlamak şeklinde iki alternatif halinde düzenlenmiştir. Ancak, Türk ve Alman hukukundan farklı olarak Yönerge'nin 8. maddesinin 1. fıkrasının (a) bendinde, acentenin faaliyetleri arasında herhangi bir ayrıma gidilmemiş, kurulan işlemin büyük ölçüde acentenin faaliyetlerine dayanması, onun ücrete hak kazanması için yeterli görülmüştür. Bu hükmün, acentenin aracılık yahut işlemi hazırlama dışındaki faaliyetlerinin ona ücret hakkı kazandırmayacağı şeklinde anlaşılmaya müsait olan TTK m. 113.3.a'dan (ATK § 87.3.1.1) daha geniş bir şekilde kaleme alındığı ve aracılık ile işlemi hazırlama faaliyetleri arasındaki sınırı belirlemenin güçlüğü düşünüldüğünde son derece isabetli olduğunu ifade etmek isteriz²⁷⁶.

TTK m. 113.3.a hükmü emredici nitelik taşımadığından, taraflar acentelik sözleşmesinde, hükümde belirtilenler dışındaki faaliyetlerin de acenteye ücret hakkı kazandıracaklarını kararlaştırabilirler. Yine aynı şekilde, acentelik sözleşmesine, söz konusu hükümde yer alan türden bir faaliyette bulunmasına rağmen acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra kurulan işlemler sebebiyle acentenin ücret talebinde

²⁷⁵ Acentenin, TTK m. 113.3.a'ya göre ücret talep edebilmesi için, faaliyette bulunması şarttır. Bu sebeple, acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra, kendisine belirli bir bölge veya müşteri çevresi bırakılan acentenin, o bölgede veya müşteri çevresiyle kendi katkısı olmadan kurulan işlemler bakımından herhangi bir faaliyetinden söz edilemeyeceği için, TTK m. 113.3.a'ya dayanarak ücret talebinde bulunabilmesi mümkün değildir, **Thume**, Band 1, s. 403, Rn. 179.

²⁷⁶ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 132.

bulunamayacağına yahut bu türden işlemler için olağan acentelik faaliyetleri sonucu kurulan bir işleme nazaran daha düşük ücret ödeneceğine ilişkin bir hüküm de konulabilir²⁷⁷.

Hükümde yer alan “aracılık etmek” ibaresi aracı acenteye özgü görünmesine rağmen, sözleşme yapan acentenin faaliyetinin de ilk aşamasını oluşturmaktadır. Bu sebeple, hem aracı acente hem de sözleşme yapmaya yetkili acente için diğer şartların da varlığı halinde bu hükme dayanarak ücret talep edilmesine imkan sağlamaktadır²⁷⁸. Bu alternatifte acente, işlemin kurulması için aracılık faaliyetinde bulunup sözleşme şartlarının esaslı ölçüde belirlenmesine katkı sağlamakta, sadece işlemin kurulmasına ilişkin nihai irade açıklaması eksik kalmaktadır²⁷⁹. Başka bir ifadeyle, acentenin bu türden faaliyetleri sebebiyle ücret talep edebilmesi bakımından TTK m. 113.1’ten farklı olarak işlem, acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra kurulmaktadır.

TTK m. 113.3.a’ya göre acenteye ücret hakkı kazandıran ikinci alternatif ise, acentenin işlemin yapılmasının kendi çabasına bağlanabileceği ölçüde işlemi hazırlamasıdır. Bu husus ATK § 87.3.1.1’de, “sözleşme müzakerelerini başlatmak ve işlemi büyük ölçüde kendi faaliyetlerine dayanacak şekilde hazırlamak” şeklinde düzenlenmiştir. Söz konusu hükümde acenteye ücret hakkı kazandıracak faaliyetler belirlenirken, aracılık faaliyeti ile sözleşme müzakerelerini başlatma arasında “veya” bağlacına yer verilmiştir. Ancak, sözleşme müzakerelerini başlatmak bakımından arada “ve” bağlacı kullanılmış, acentenin ücrete hak kazanabilmesi için ayrıca işlemin hazırlanması da aranmıştır. Başka bir ifadeyle, ATK § 87.3.1.1’e göre acentenin

²⁷⁷ Schröder, Georg: **Gesetzlicher und vertraglicher Provisionsanspruch des Handelsvertreter**, BB, 1963, Heft 14, s. 569; Thume, Band 1, s. 406, Rn. 189.

²⁷⁸ Kaya, Acentelik, s. 214; TTK m. 113.3.a’nın gerekçesi.

²⁷⁹ MüKoHGB/von Hoyningen-Huene, ATK § 87, Rn. 107.

sözleşme müzakerelerini başlatması onun ücrete hak kazanmasına tek başına yeterli olmayıp; bunun için ayrıca hazırlanan bu işlemin büyük ölçüde acentenin faaliyetlerine dayanacak şekilde hazırlanması da gerekecektir²⁸⁰. Diğer bir ifadeyle, sözleşme müzakerelerinin başlamasını, işleme ilişkin hazırlıklar takip etmelidir²⁸¹. Ancak hemen belirtelim ki, müzakerelerin başlatılmasıyla işlemin hazırlanmasını birbirinden ayırt etmek ve bu ikisi arasındaki sınırı çizmek son derece güçtür. ATK § 87.3'ün gerekçesinde aracılık faaliyetinden anlaşılması gerekenin, müşteri önerisinin müvekkile iletilmesi olduğu belirtilmiştir²⁸². O halde, henüz müşterinin nihai iradesinin oluşmadığı bir dönemde gerçekleştirilen acentelik faaliyetlerinin müzakerelerin başlatılması ve işlemin hazırlanması kapsamında değerlendirilmesi gerekir. İş başlatma, amaca ve amacın gereklerine uygun olmalıdır. Mesela, işlemin diğer tarafına modellerini, resimlerini, broşürlerini, şartlarını, taksit olanaklarını yollama, sonuca götürücü yazışmalar yapma, görüşme, tartışma gibi²⁸³. Bu sebeple, belirli bir işlemi konu edinmeden yapılan genel nitelikteki reklamlar, bir işlemin hazırlanmasına yönelik olmadıklarından, ücret hakkının konusunu oluşturamazlar²⁸⁴.

ATK § 87.3.1.1 ve TTK m. 113.3.a'da, acentenin, aracılık faaliyeti sebebiyle ücrete hak kazanabilmesi için faaliyetinin ölçüsüne ilişkin herhangi bir belirlemeye yer verilmemişken, işlemin hazırlanması sebebiyle ücrete hak

²⁸⁰ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 135.

²⁸¹ **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87, Rn. 111.

²⁸² Bkz. BT- Drucksache 3856, 15.11.1952, s. 24, <http://dipbt.bundestag.de/doc/btd/01/038/0103856.pdf>, 21.03.2018.

²⁸³ TTK m. 113.3.a'nın gerekçesi.

²⁸⁴ **Hopt**, Handelsvertreterrecht, ATK § 87, Rn. 42; **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 132.

kazanabilmesi için faaliyetin acentenin çabasına bağlanabilecek ölçüde olması şartı aranmıştır²⁸⁵. Türk ve Alman hukukunda aracılık faaliyetleri bakımından işlemin kurulmasına büyük ölçüde katkı sağlama ölçütünün aranmamasının sebebi, aracılık faaliyetinin zaten büyük ölçüde işlemin kurulmasına katkı sağladığına ilişkin varsayımdır. Başka bir ifadeyle burada aracılık faaliyetlerinin zaten işlemin kurulmasına katkı sağlayacak ölçüde olduğu kabul edilmektedir²⁸⁶.

Aracılık faaliyeti bakımından bu faaliyetlerin “büyük ölçüde” işlemin kurulmasına katkı sağlaması gerekmediğinden, yukarıda TTK m. 113.1’e ilişkin yapılan açıklamalar burada da geçerli olacak ve acentenin aracılık faaliyetinin işlemin kurulmasına etki eden sebeplerden biri olması, onun ücrete hak kazanması için yeterli olacaktır²⁸⁷. Ancak, aracılık faaliyetinde bulunmanın aksine, işlemin hazırlanmasını sağlayan acentenin sözleşmenin bitiminden sonra kurulan işlemler sebebiyle ücret talebinde bulunabilmesi için, acentenin faaliyetinin işlemin kurulmasına ilişkin sebeplerden biri olması yeterli değildir²⁸⁸. Bunun için işlemin “büyük ölçüde” acentenin faaliyetlerinden kaynaklanmış olması şarttır²⁸⁹. Kurulan işlemin büyük ölçüde kendi faaliyetlerinden kaynaklandığını ispat yükümlülüğü acenteye aittir²⁹⁰. İşlemin

²⁸⁵ **Thume**, Band 1, s. 402, 403, Rn. 178, 181.

²⁸⁶ Bu doğrultuda; aracılık faaliyetinin, acenteye ücret hakkı kazandırma bağlamında işlemin kurulmasını hazırlamadan daha güçlü bir nitelik taşıdığı hakkında ayrıca bkz. **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 133.

²⁸⁷ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 108.

²⁸⁸ **Thume**, Band 1, s. 403, Rn. 181.

²⁸⁹ Acentenin kurulan işleme katkısının en az %60 olması gerektiği hakkında bkz. **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 136; **Thume**, Band 1, s. 403, Rn. 181.

²⁹⁰ **Busche**, ATK § 87, Rn. 35; **Kaya**, Acentelik, s. 214.

kurulmasının ne zaman büyük ölçüde acentenin faaliyetlerinden kaynaklanmış olduğunun tespiti ise son derece güçtür. Taraflar arasında işlemin ne zaman büyük ölçüde acentenin faaliyetlerinden kaynaklandığına ilişkin uyuşmazlık yaşanmaması için acentelik sözleşmesinde buna ilişkin bir belirleme yapılmasında fayda vardır²⁹¹. Acentelik sözleşmesinde bu yönde bir belirlemeye yer verilmemesi halinde, işlemin büyük ölçüde acentenin faaliyetlerinden kaynaklanıp kaynaklanmadığının tespitinde somut olayın özellikleri ve işlemin kurulmasına etki eden tüm faktörler bir arada değerlendirilmelidir²⁹². Bu doğrultuda, sözleşmenin bitiminden önce müşteriye numune gönderen acentenin, sözleşmenin bitiminden sona verilen siparişler bakımından, bu işlemler büyük ölçüde onun faaliyetlerine dayandığından, ücret talep edebilmesi gerekir²⁹³. Yine aynı şekilde, ürün ve fiyat listesinin müşteriye posta yoluyla gönderildiği durumlarda, sözleşmenin bitiminden sonra verilen siparişlere acentenin büyük ölçüde katkı sağladığının kabulü gerekir²⁹⁴. Müvekkille acentelik sözleşmesinin devamı sırasında akdedilen çerçeve sözleşmeler sebebiyle acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra verilen siparişlerin de büyük ölçüde acentenin katkısıyla kurulduğunu söylemek mümkündür²⁹⁵.

TTK m. 113.3.a'ya göre, acentenin, acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra kurulan işlemler sebebiyle ücrete hak kazanabilmesi için, bu işlemin büyük ölçüde

²⁹¹ **Thume**, Band 1, s. 406-407, Rn. 190.

²⁹² **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 109.

²⁹³ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 109.

²⁹⁴ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 137.

²⁹⁵ **Hopt**, Handelsvertreterrecht, ATK § 87, Rn. 41. Ancak, böyle bir durumda, yukarıda açıklanan TTK m. 113.1'deki ikinci alternatiften farklı olarak, sonraki siparişlerin acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra verilmesi gerekir.

acentenin faaliyetinden kaynaklanması yahut acentenin bu işleme aracılık etmesi tek başına yeterli olmayıp; ayrıca bu işlemin, acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra uygun bir süre içinde kurulması gerekir. Acentenin ücret talebinde bulunmasının zorlaştırıldığı bu düzenlemenin amacı, müvekkil ve müşteri arasındaki ilişkinin bir an önce sonuçlandırılmasını sağlamaktır²⁹⁶.

Her şeyden önce uygun sürenin hesabına, son aracılık yahut hazırlık faaliyetinin yapıldığı tarihten itibaren değil, acentelik ilişkisinin sona erdiği tarihten itibaren başlanması gerekir²⁹⁷. Uygun süre ifadesinden ne anlaşılması gerektiği ise Kanun'da açıkça öngörülmemiştir. Dolayısıyla, tarafların acentelik sözleşmesinde “uygun süre” kavramından ne anlaşılması gerektiğini açıkça kararlaştırmaları halinde, bu belirleme esas alınmalıdır²⁹⁸. Acentelik sözleşmesinde işlemin uygun bir süre içinde kurulup kurulmadığına ilişkin bir belirleme bulunmadığı takdirde ise, uygun süre, her somut olayın özelliği ayrıca değerlendirilmek suretiyle belirlenmelidir²⁹⁹. Bu değerlendirme

²⁹⁶ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 138; **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 111; **Busche**, ATK § 87, Rn. 30.

²⁹⁷ Birçokları yerine bkz. **Thume**, Band 1, s. 406, Rn. 188; **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 111; **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 138; bu sürenin, acentenin son aracılık faaliyetinden itibaren başlaması gerektiği hakkındaki aksi görüş için bkz. **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87, Rn. 116.

²⁹⁸ Bu doğrultuda, acentelik sözleşmesine, “acentenin, acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra kurulan işlemler sebebiyle ücrete hak kazanabilmesi için bu işlemlerin, acentelik sözleşmesinin bitiminden itibaren en geç altı ay içinde kurulması gerekir” şeklinde bir hüküm konabileceği hakkında bkz. **Kaya**, Acentelik, s. 216; **Schröder**, BB 1963, s. 569.

²⁹⁹ **Thume**, Band 1, s. 405, Rn. 186.

yapılırken, öncelikle kurulan işlemin türü ve içeriğine göre, ticari teamüller de dikkate alınmak suretiyle bir belirleme yapılmaya çalışılmalıdır³⁰⁰. Bunun için de, acentelik sözleşmesinin devamı sırasında münferit bir işlemin kurulabilmesi için ne kadarlık bir süreye ihtiyaç varsa, bu türden bir işlemin acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra kurulabilmesi için de o kadarlık bir süreye ihtiyaç duyulabileceği göz ardı edilmemelidir³⁰¹.

aab. Müşteri Önerisinin Acentelik İlişkisinin Sona Ermesinden Önce Ulaşması

Acentenin acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra kurulan işlemler sebebiyle ücrete hak kazanabileceği diğer bir hal, acenteye ücret hakkı kazandıracak bir işleme ilişkin müşteri önerisinin³⁰² acentelik sözleşmesinin bitiminden önce acenteye veya

³⁰⁰ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 111.

³⁰¹ **Westphal**, Vertriebsrecht, s. 138, Rn. 514. Bu sürenin belirlenmesinde her sektörün kendine has özelliklerinin ayrı ayrı dikkate alınması gerekir, **Thume**, Band 1, s. 405, Rn. 186. Örneğin, hemen teslim edilebilecek türden temel ürünlere ilişkin bir işlem, sipariş üzerine üretilecek bir makınayı konu edinen bir işlemten daha kısa süre içinde kurulmalıdır. Benzer şekilde, mevsimlik ürünlere ilişkin bir işlem, yeni sezon ürünleri ortaya çıkmadan kurulmuş olmalıdır, Thume, Karl-Heinz: **Provisionsansprüche des Handelsvertreters beim Vertrieb von Dauerverträgen**, MDR, 2011/12, s. 708.

³⁰² Bu kurum için TTK m. 113.3.b’de “icap”, TBK m. 3 vd.’da ise “öneri” terimi tercih edilmiştir. TTK’nın TMK’nın ayrılmaz bir parçası (TTK m.1.1) ve TBK’nın da TMK’nın Beşinci Kitabı ve onun tamamlayıcısı olması (TBK m. 646) karşısında TTK’da da “öneri” teriminin tercih edilmesinin daha isabetli olacağını söylemek mümkündür.

müvekkile ulaşmasıdır. TTK m. 113.3.b’de yer alan bu düzenlemenin mehaızı, ATK § 87.3.1.2 ve Yönergenin 8. maddesinin 1. fıkrasının (b) bendidir. Hükümün amacı, müşterinin önerisi kendisine ulaşan müvekkilin, bu öneriye ilişkin kabulünü acentelik sözleşmesinden sonraki bir zamana erteleyerek acenteyi ücret hakkından mahrum bırakmasının önüne geçmektir³⁰³. Ancak, bu düzenleme emredici nitelik taşımadığından, tarafların acentelik sözleşmesine koyacakları bir hükümle, bu türden işlemlerin acenteye ücret hakkı kazandırmayacağını yahut olağan acentelik faaliyetleri sonucu ödenmesi öngörülen ücretten daha düşük bir ücretin ödeneceğini kararlaştırmaları mümkündür³⁰⁴.

Acentenin TTK m. 113.3.b’ye göre ücret talebinde bulunabilmesi için her şeyden önce TTK m. 113.1 veya TTK m. 113.2’ye göre ücrete hak kazandıran bir işlemin varlığı gerekir. Ancak, burada TTK m. 113.1 ve TTK m. 113.2’den farklı olarak işlem acentelik sözleşmesinin devamı sırasında değil, bilakis acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra kurulmaktadır. Başka bir ifadeyle burada ücret hakkı bakımından birinci ve ikinci fıkraya göre tek eksik, müvekkilin henüz kabul beyanında bulunmamış olmasıdır³⁰⁵.

Öneri, öyle bir irade açıklamasıdır ki, bununla bir kimse diğer tarafa (belirli bir kişiye) veya herkese karşı, sözleşmenin kurulması bundan böyle sadece karşı tarafın kabulüne bağlı olmak üzere, bir sözleşme yapma teklifinde bulunur³⁰⁶. Başka bir ifadeyle, sözleşmeyi kuran irade açıklamalarından ilki “öneri” iken, karşı tarafın bu

³⁰³ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 142; **Westphal**, Vertriebsrecht, s. 139, Rn. 518.

³⁰⁴ **Thume**, Band 1, s. 407, Rn. 192.

³⁰⁵ **Kaya**, Acentelik, s. 218.

³⁰⁶ **Kocayusufpaşaoğlu**, s. 179; **Eren**, s. 258-259.

öneriye ilişkin olumlu cevabı ise “kabul” adını taşır³⁰⁷. Öneriden söz edilebilmesi için bu irade açıklamasının, kurulması istenen sözleşmeye ilişkin bütün esaslı unsurları içermesi, yani sözleşmenin kurulmasını sağlayabilecek olgunlukta olması şarttır³⁰⁸. Ayrıca bu irade açıklamasının, öneride bulunan tarafından sözleşmenin kurulmasına ilişkin son söz niteliğini taşıması, başka bir ifadeyle karşı tarafın kabulüyle sözleşmenin kurulmasını göze alacak nitelikte olması da gerekir³⁰⁹.

Kabul, yapılan bir öneriye karşılık karşı taraf (muhatap) tarafından önerene yöneltilen ve sözleşmeyi öneriye uygun bir şekilde kurma arzusunu kesin olarak ifade eden bir irade açıklamasıdır³¹⁰. Başka bir ifadeyle kabul beyanı, içeriği itibariyle öneriye uygun olmalıdır. Kabul sözcüğüne yer verilse dahi, öneriden ayrılan, değişiklik veya eklemeler içeren irade açıklamaları kabul sayılamaz³¹¹. Bu durum, önceki önerinin reddi ile birlikte yapılmış yeni bir öneri anlamı taşır³¹² ve önerisi reddedilen (ilk önerinin sahibi), bu yeni öneriyi kabul edip etmemekte serbesttir³¹³. Acaba, kabul beyanının sadece objektif açıdan ikinci derecede noktalar bakımından öneriden ayrılması, yani önerinin önemsiz değişikliklerle kabul edilmesi halinde, bu değişikliklere rağmen sözleşme kurulmuş sayılabilir mi? Bir görüşe göre, kabul objektif

³⁰⁷ Eren, s. 259.

³⁰⁸ Kocayusufpaşaoğlu, s. 180.

³⁰⁹ Kocayusufpaşaoğlu, s. 180.

³¹⁰ Oğuzman/Öz, C. I, s. 65.

³¹¹ Kocayusufpaşaoğlu, s. 204.

³¹² Bu husus, Alman Medeni Kanunu (AMK) § 150.2 ve Milletlerarası Mal Satımına İlişkin Sözleşmeler Hakkında Birleşmiş Milletler Antlaşması’nın (Viyana Satım Antlaşması) m. 19.1’de açıkça düzenlenmiştir.

³¹³ Kocayusufpaşaoğlu, s. 204.

açından esaslı noktalarda öneriyle aynı içeriğe sahip olmakla birlikte ikinci derecedeki noktalardan farklı hususlar içeriyor ise; TBK m. 2/I kıyasen uygulanmalı ve sözleşme kurulmuş sayılmalıdır³¹⁴. Bizim de katıldığımız diğer bir görüşe göre ise, eklenen veya değiştirilen hususlar objektif açıdan ikinci derecedeki noktalarla ilgili bulunsa bile, bunların öneren bakımından sübjektif açıdan esaslı sayılabilmesi mümkündür³¹⁵. İlk defa kabul aşamasında ortaya çıkan bu ekleme ve değişikliklere itiraz imkanı tanınmadan, önereni kurulmuş sayılan bu sözleşmeden kurtulabilmek için, bunların kendisi bakımından “esaslı” olduğunu ispat yükümlülüğü altına sokmak, bu ispatın son derece güç olabileceği de düşünüldüğünde, adil bir çözüm olmayacaktır³¹⁶. Bu sebeple, böyle bir durumda, Viyana Satım Antlaşması’nın 19. maddesinin 2. fıkrasının benimsenmesi daha doğrudur. Bu hükme göre, “..., [k]abul beyanı oluşturması düşünülen, fakat önerinin şartlarını esaslı olarak değiştirmeyen eklemeler veya sapmalar içeren öneriye yönelik cevap, kabul sayılır; meğerki öneren, haklı bir gecikme olmaksızın bu uyumsuzluklara sözlü olarak itiraz etmiş veya bu yönde bir bildirim göndermiş olsun. Bunu yapmadığı takdirde önerinin şartları kabul beyanındaki değişikliklerle birlikte sözleşmenin içeriğini oluşturur.” Görüldüğü üzere, böyle bir durumda söz konusu ekleme ve değişikliklerle bağlı olmak istemeyen öneren gecikmeksizin bunlara itiraz etmekle yükümlü kılınmıştır. Bu ekleme veya değişikliklere gecikmeksizin itiraz etmeyen öneren, sözleşmenin bu haliyle kurulmasına katlanacaktır³¹⁷. Netice itibariyle, sözleşmenin ikincil noktalarına ilişkin değişiklikleri TBK m. 6’ya göre, uygun bir sürede reddetmeyen önerenin, karşı tarafın söz konusu

³¹⁴ Eren, s. 270.

³¹⁵ Kocayusufpaşaoğlu, s. 205.

³¹⁶ Kocayusufpaşaoğlu, s. 205.

³¹⁷ Kocayusufpaşaoğlu, s. 205.

değişiklikleri içeren yeni önerisini susarak kabul ettiğini söylemek mümkündür³¹⁸. Bu sebeple müvekkilin, salt acenteye ücret ödememek adına müşterinin önerisini önemsiz birkaç değişiklikle kabul etmesi halinde, öneren bu değişiklikleri uygun bir sürede reddetmediği takdirde sözleşme TBK m. 6'ya göre kurulmuş sayılmalı ve acente TTK m. 113.3.b'ye dayanarak ücret talep edebilmelidir³¹⁹. Aksi takdirde, müşterinin önerisini önemsiz değişikliklerle kabul eden müvekkile, salt bu değişiklikleri ileri sürerek acenteyi ücret hakkından mahrum bırakma imkanı tanınmış olacağından, bu durum hükmün temelinde yatan hakkaniyet düşüncesine aykırılık teşkil edecektir³²⁰. Müşterinin uygun süre içerisinde bu değişikliklere ilişkin müvekkilin “yeni” önerisini reddetmesi halinde ise, kurulmuş bir işlemin varlığından söz edilemeyeceği için acentenin bu hükme dayanarak ücret talebinde bulunabilmesi mümkün değildir. Ayrıca, müvekkilin bu önerisinin acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra müşteri tarafından kabul edilmesi halinde de, ortada sözleşmenin bitiminden önce müvekkile yöneltilmiş bir müşteri önerisi bulunmadığı gerekçesiyle, acentenin TTK m. 113.3.b'ye dayanarak ücret talebinde bulunamaması gerekir. Ancak, böyle bir durumda acentenin işlemin kurulmasına ilişkin katkıları göz önünde bulundurulduğunda, onun TTK m. 113.3.a'ya dayanarak ücret talebinde bulunabilmesi mümkündür.

TTK m. 113.3.a'dan farklı olarak acentenin TTK m. 113.3.b'e dayanarak ücret talebinde bulunması halinde, işlemin büyük ölçüde acentenin faaliyetlerine dayanması gerekmez³²¹. Hatta bu hükme göre, acenteye TTK m. 113.2'ye göre ücret hakkı

³¹⁸ **Kocayusufpaşaoğlu**, s. 205.

³¹⁹ Bu sonuca, şartın gerçekleşmesinin dürüstlük kurallarına aykırı engellenmesine ilişkin TBK m. 175/I'den de ulaşılabileceği hakkında bkz. **Kaya**, Şerh, s. 149.

³²⁰ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 105.

³²¹ **Thume**, Band 1, s. 408, Rn. 194.

kazandıracak bir işleme ilişkin müşteri önerisinin sözleşmenin bitiminden sonra acenteye veya müvekkile ulaşması halinde dahi acente ücret talep edebilir. Başka bir ifadeyle, acente herhangi bir faaliyette bulunmadığı hallerde bile TTK m. 113.3.b'ye dayanarak ücret talebinde bulunabilir. Diğer bir ifadeyle, bu hükme dayanarak talepte bulunabilmesi için acentenin faaliyetlerinin işlemin kurulmasına etki eden en önemli faktör olması aranmadığı gibi, işlemin kurulmasında herhangi bir katkıda bulunması da gerekmez³²². Ayrıca, bu hükümde TTK m. 113.3.a'dan farklı olarak işlemin, acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra uygun sürede kurulması gerektiğine ilişkin herhangi bir sınırlamada öngörülmemiştir. Söz konusu hükümde bu yönde bir sınırlama yapılmaması, işlemin acentelik sözleşmesinin bitiminden çok uzun bir süre sonra kurulduğu hallerde acentenin ücrete hak kazıp kazanamayacağına ilişkin tartışmaları da beraberinde getirmiştir. Bir görüşe göre, müşteri önerisinin acenteye veya müvekkile acentelik sözleşmesinin devamı sırasında ulaşması acentenin bu hükme dayanarak ücret talebinde bulunabilmesi için yeterlidir³²³. Dolayısıyla, bu görüşe göre, müşterinin işlemin kurulmasına yönelik önerisi acentelik sözleşmesinin devamı sırasında müvekkil veya acenteye ulaştığı takdirde işlemin acentelik sözleşmesinin bitiminden uzun bir süre sonra kurulması halinde dahi acente TTK m. 113.3.b'ye dayanarak ücret talep edebilmelidir³²⁴. Ancak, bizim de katıldığımız diğer bir görüşe göre, TTK m. 113.3.b'de de TTK m. 113.3.a'daki gibi işlemin uygun bir süre içerisinde kurulması gerekir³²⁵. Uygun sürenin belirlenmesinde de öncelikle acentelik sözleşmesinde bu yönde bir

³²² **Thume**, Band 1, s. 408, Rn. 194.

³²³ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 105.

³²⁴ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 105; **Kaya**, Acentelik, s. 217-218.

³²⁵ **Kaya**, Şerh, s. 149.

belirleme yapılıp yapılmadığına bakılmalı; sözleşmede bu yönde bir belirleme bulunmadığı takdirde bu süre, TBK m. 5/I'e göre, "zamanında ve usulüne uygun gönderilmiş kabul beyanının ulaşmasının beklenebileceği ana kadar geçen süre" şeklinde anlaşılmalıdır³²⁶. Kaldı ki, TTK m. 113.3.a'dan farklı olarak burada müşterinin önerisi müvekkil veya acenteye acentelik sözleşmesinin bitiminden önce ulaşmış olduğundan, esasında TTK m. 113.3.b kapsamındaki bir işlemin acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra TTK m. 113.3.a'ya nazaran daha kısa bir sürede kurulabileceğini söylemek bile mümkündür.

D. BİRDEN FAZLA ACENTENİN ÜCRET TALEP EDEBİLMESİ SORUNU

Acenteye ücret hakkı kazandıran işlemlerin düzenlendiği TTK m. 113'te, birden fazla acentenin ücrete hak kazanıp kazanamayacağı hususu da bir ölçüde düzenlenmeye çalışılmıştır. Hükmün ilk fıkrasının ikinci cümlesinde, ücret hakkının üçüncü fıkra uyarınca önceki acenteye ait olduğu halde ve ölçüde doğmayacağı düzenlenmiş, ikinci fıkrasının ikinci cümlesinde de aynı hususun bölge ve müşteri çevresi ücreti bakımından da geçerli olduğu belirtilmiştir. Dolayısıyla, söz konusu hükümde önceki acentenin ücret hakkı sonraki acenteye nazaran üstün tutulmuş, sonraki acentenin kural olarak ücrete hak kazanamayacağı ifade edilmiştir. Bu kuralın istisnası, TTK m. 113.3'ün son cümlesinde, "*Bu ücretin, hâl ve şartlara göre paylaşılması hakkaniyet gereği ise, sonraki acente de uygun bir pay alır.*" şeklinde düzenlenmiştir. Bu hükümler birlikte değerlendirildiğinde, hakkaniyet, ücretin önceki ve sonraki acenteler arasında paylaşılmasını gerektirmedikçe önceki acentenin ücretin tamamına hak kazanacağı sonucuna varılmaktadır.

³²⁶ **Karaege**, s. 166; Alman hukuku bakımından karşı. AMK § 147.2

Önceki ve sonraki acente arasında ücret paylaşımına ilişkin bu düzenlemeler, ücrete hak kazandıran işlemlere ilişkin ATK § 87’den aynen alınmıştır. Gerçekten ATK § 87’nin 1. ve 2. fıkrasının 2. cümlelerinde önceki acentenin ücret hakkına üstünlük tanınacağı belirtildikten sonra, 3. fıkrasının son cümlesinde ücretin hakkaniyet gereği sonraki acenteye paylaşılabilirliği öngörülmüştür. Bu husus, içerik itibariyle Yönerge’nin 9. maddesinde de benzer şekilde düzenlenmekle birlikte, söz konusu Yönerge hükmünün, ATK § 87’den farklı bir biçimde kaleme alındığını belirtmemiz gerekir. Şöyle ki, ATK § 87.1’in 2. cümlesinde, aynı hükmün 3. fıkrasına atıf yapılmak suretiyle, önceki acentenin ücret hakkına üstünlük tanınması gerektiği ifade edilmiştir. Hükmün 2. fıkrasında da 1. fıkradaki kuralın bu fıkra için de geçerli olduğu belirtilmiştir. Oysa Yönerge’de bu husus, ücrete hak kazandıran işlemlere ilişkin 7. ve 8. maddelerden sonra salt önceki ve sonraki acenteler arasında ücret paylaşımını düzenleyen ayrı bir hükümde düzenlenmiştir. Kanaatimizce ATK § 87’nin (TTK m. 113) ücret paylaşımına ilişkin kısımlarında gereksiz bir tekrar söz konusudur ve hüküm bu haliyle son derece karışıktır. Bu sebeple, Yönerge’deki düzenlenme tarzının kanun yapma tekniği açısından daha isabetli olduğunu belirtmek isteriz.

Ücretin önceki ve sonraki acenteler arasında paylaşılması ile kastedilen, ücretin acenteler arasında yarı yarıya bölüşülmesi olmayıp³²⁷; sonraki acenteye işlemin kurulmasına sağladığı katkı ölçüsünde pay verilmesidir³²⁸. Bu katkı düşünüldüğünde sonraki acentenin ücretten pay alması hakkaniyet gereğidir. Başka bir ifadeyle, sonraki

³²⁷ **Westphal**, Vertriebsrecht, s. 140, Rn. 523; **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 144. Ancak, acentelik sözleşmesine konacak bir hükümle ücretin önceki ve sonraki acenteler arasında yarı yarıya paylaştırılacağı kararlaştırılabilir.

³²⁸ Bu husus, TTK m. 113.3’e ilişkin hükümet gerekçesinde “oransallık ilkesi” şeklinde ifade edilmiştir.

acentenin kurulan işleme katkısı, kendisine ücret ödenmemesinin hakkaniyetle bağdaşmayacağı kadar önemli olmalıdır³²⁹. Görüldüğü üzere, acentenin işlemin kurulmasına sağladığı her katkı, onun ücretten pay almasına yetecek ölçüde olmayabilir. TTK m. 113.3'ün son cümlesinde de ifade edildiği üzere, hakkaniyet gereği sonraki acentenin ücretten pay alabilmesi için hal ve şartlar da dikkate alınmalıdır. Bunun için her olayda somut olayın özellikleri ile sözleşmesel ve sözleşme dışı etkenlerin birlikte değerlendirilmesi gerekir³³⁰. Bu sebeple, somut olayın özellikleri dikkate alındığında, sonraki acentenin önemsiz nitelikteki katkıları, ona ücret hakkı kazandırmayacak ve hakkaniyet gereği ücretin tamamı önceki acenteye ait olacaktır³³¹. Oysa önceki acentenin faaliyetleri sonucunda müşterinin önerisi müvekkile ulaştıktan sonra bazı önemli noktaların açığa kavuşturulması gerektiği takdirde ve bunların da sonraki acente tarafından açığa kavuşturulması hâlinde, ücret hakkaniyet gereği önceki ve sonraki acenteler arasında işlemin kurulmasına sağladıkları katkı oranında paylaştırılmalıdır³³². Ancak, böyle bir paylaşım için, sonraki bir acentenin varlığı şarttır³³³. Şöyle ki, işlemin kurulmasında acentenin katkısı bulunmakla birlikte, işlem müvekkilin veya müvekkilin bir çalışanının katkıları neticesinde kurulduğu takdirde ortada “sonraki” bir acente bulunmadığından, ücret paylaşımından da söz etmek mümkün olmayacak ve acente ücretin tamamına tek başına hak kazanacaktır.

Türk ve Alman hukukunda ücret paylaşımına ilişkin bu düzenlemeler, acenteler arasında halef-selef ilişkisinin varlığı halinde uygulama alanı bulacaktır. Başka bir

³²⁹ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 113.

³³⁰ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 113.

³³¹ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 114.

³³² **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 114.

³³³ **Karaege**, s. 169-170.

ifadeyle Türk ve Alman hukukuna göre acenteler arasında ücret paylaşımının söz konusu olabilmesi için bu acentelerin art arda faaliyette bulunan acenteler olması gerekir. Daha önce de belirttiğimiz gibi, kanun koyucu “önceki ve sonraki acentelerin” işlemin kurulmasına sağladıkları katkıyı dikkate alarak hakkaniyet gereği ücretin bu acenteler arasında paylaştırılabileceğini öngörmüştür. Ancak hemen belirtelim ki, aralarında bir öncelik sonralık ilişkisi bulunmayan, yani aynı anda faaliyette bulunan birden fazla acentenin, hatta bazı durumlarda herhangi bir faaliyette bulunmayan acentelerin bile ücrete aynı anda hak kazanabilmeleri mümkündür. Örneğin, bir acente TTK m. 113.1’e göre olağan acentelik faaliyetinde bulunması sebebiyle ücrete hak kazanmakta iken aynı anda diğer bir acente, TTK m. 113.2’ye dayanarak, bu işlem kendisine bırakılan bölgede veya müşteri çevresinde ikamet eden bir müşteriyle kendi katkısı olmadan kurulduğu için ücret talebinde bulunabilir. Aynı husus, bir acentenin olağan acentelik faaliyeti sebebiyle, bir diğer acente için de bu işlem daha önce kazandırılan müşterilerle kurulan işlemlerle aynı türden bir işlem olduğu gerekçesiyle aynı anda birden fazla acenteye ücret hakkı kazandırabilir. Bu durum, acenteler arasında öncelik-sonralık ilişkisi bulunmadığı için ücret paylaşımına gidilip gidilemeyeceği ile şayet ücret paylaşımı söz konusu değilse, acentelerin çakışan ücret taleplerinin akıbetinin ne olacağı sorularını beraberinde getirmektedir.

Acentelerin ücret taleplerinin çakışması halinde bir görüşe göre halef-selef acenteler arasında olduğu gibi, tek bir ücretin işlemin kurulmasına sağladıkları katkı oranında acenteler arasında paylaştırılması gerekir³³⁴. Bu görüşü savunanlar, netice itibariyle kurulan işlemin aynı olduğunu ileri sürerek, bir işlem için bir kere ücret ödeneceği düşüncesinden hareket etmektedirler. Başka bir ifadeyle, işlemin kurulmasına birden

³³⁴ Knütel, Rolf: **Die Provisionsteilung bei Mitwirkung Mehrerer Makler oder Handelsvertreter**, ZHR 1980, 144, s. 295; Thume, Band 1, s. 366, Rn. 104 vd.

fazla acente katkı sağlamış olsa bile müvekkil açısından bakıldığında bu katkıların tamamı aynı işleme ilişkin olduğundan, aynı işlem için birden fazla ücret ödememelidir³³⁵. Diğer bir görüşe göre, ücret paylaşımı sadece acenteler arasında öncelik sonralık ilişkisinin bulunması halinde söz konusu olacağından, burada bir ücret paylaşımından söz etmek mümkün değildir³³⁶. Bu görüş taraftarlarının en büyük dayanağı, kanun koyucunun TTK m. 113'te (ATK § 87) ücretin sadece halef ve selef acente arasında paylaşılmasını öngörmüş olmasıdır³³⁷. Bu husus, TTK m. 113.3'ün gerekçesinde de, "halefe oransallık ilkesine göre" bir paylaşımın yapılması şeklinde ifade edilmiştir. ATK § 87.3'ün gerekçesinde ise açıkça, hükümde öngörülen paylaşım esasının, işlemin kurulmasına birden fazla acentenin aynı anda katkı sağladığı hallerde geçerli olmadığı, böyle bir durumda ücretin nasıl ödeneceği hususunun taraflar arasında yapılacak sözleşmeyle belirlenmesi gerektiği belirtilmiştir³³⁸. Bu görüşü savunanlara göre, kanun koyucu birden fazla acentenin işlemin kurulmasına katkı sağlaması halinde ücretin bu acenteler arasında paylaşılmasını bilinçli olarak kabul etmemiş, sorunun çözümünü taraflara bırakmıştır³³⁹. Bu sebeple, öncelikle taraflar arasında ücretin işleme

³³⁵ **Knütel**, s. 295.

³³⁶ **Kaya**, Acentelik, s. 203-204; **Karaege**, s. 139; Alman hukuku bakımından birçokları yerine bkz. Westphal, Bernd: **Provisionskollisionen durch Zusammenwirken mehrerer Handelsvertreter für einen Geschäftsabshchluß**, BB 1991, s. 2028 (Westphal, Provisionskollisionen); **Baumbach/Hopt**, ATK § 87, Rn. 21; **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 55.

³³⁷ **Westphal**, Provisionskollisionen, s. 2027-2028.

³³⁸ Bkz. BT- Drucksache 3856, 15.11.1952, s. 24, <http://dipbt.bundestag.de/doc/btd/01/038/0103856.pdf>, 06.04.2018.

³³⁹ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 55.

katkı sağlayan acenteler arasında paylaşılmına ilişkin bir belirleme yapıp yapılmadığına bakılmalı³⁴⁰, böyle bir belirleme bulunmadığı takdirde işleme katkı sağlayan acentelerin her birine ücretin tamamı ödenmelidir³⁴¹. Burada, müvekkil açısından değil, işlemin kurulmasına katkıda bulunan acenteler açısından bakıldığında, ücretin paylaşılmasının hakkaniyete uygun olmadığı ifade edilmektedir³⁴². Müvekkil aynı işlem sebebiyle birden fazla acenteye ücretin tamamını ödemek istemeyeceği gibi, işlemin kurulmasına katkı sağlayan acenteler de ücret haklarını başka acentelerle paylaşmak istemeyeceklerdir³⁴³. Acente, aynı anda başka acentelerin de işlemin kurulmasına yönelik faaliyette bulunduğundan habersiz iken müvekkil kendisi adına birden çok acentenin faaliyette bulunduğundan haberdardır³⁴⁴. Bu sebeple, müvekkile nazaran daha zayıf konumda olan acentenin menfaatinin korunması hakkaniyete daha uygundur³⁴⁵. Bu görüş, acentenin menfaatlerine üstünlük tanınması sebebiyle müvekkilin

³⁴⁰ Bazı hallerde taraflar arasında ücret paylaşımına ilişkin zımni bir anlaşma da söz konusu olabilir. Bu durumda müvekkilin pazarlama organizasyonuna dahil olacak tüm acenteler baştan itibaren bu sistem içinde belirli işlemler bakımından başka acentelerin de yetkili olduğundan haberdar olduklarından ücret paylaşımını da zımnen kabul etmektedirler. Bu sebeple, taraflar arasında ücret paylaşımın öngörölmediği bu gibi durumlarda her acenteye ücretin tamamının ödenmesi hakkaniyetle bağdaşmaz, **Karaege**, s. 142; **Baumbach/Hopt**, ATK § 87, Rn. 21.

³⁴¹ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87, Rn. 55.

³⁴² **Westphal**, Provisionskollisionen, s. 2028.

³⁴³ **Westphal**, Provisionskollisionen, s. 2028.

³⁴⁴ **Westphal**, Provisionskollisionen, s. 2028.

³⁴⁵ **Kaya**, Acentelik, dn. 204. İşlemin kurulmasına katkı sağlayan her acenteye ücretin tamamını ödemek istemeyen müvekkilin, böyle bir durumda ücretin nasıl ödeneceği

menfaatlerinin gözetildiği ilk görüşe nazaran daha isabetli olsa da, bazı hallerde bir acentenin diğer acentelerle aynı anda faaliyette bulunduğundan haberdar olması ihtimalini göz ardı etmesi sebebiyle eleştirilebilir. Bu sebeple kanaatimizce, bir acentenin işlemin kurulmasına başka acentelerin de aynı anda katkı sağladığından habersiz olması ve acentelik sözleşmesinde de ücret paylaşımına ilişkin bir belirleme yapılmaması halinde işleme katkı sağlayan her acente ücretin tamamına hak kazanmalıdır. Acentenin durumdan haberdar olduğunu ve bu sebeple bir ücretin tüm acenteler arasında paylaşılması gerektiğini iddia eden müvekkilin, iddiasını ispat etmesi gerekir³⁴⁶.

hususunu acentelik sözleşmesinde kararlaştırması, ileride yaşanacak uyuşmazlıkların önüne geçebilmek adına son derece önemlidir, **Kaya**, Acentelik, s. 204.

³⁴⁶ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 160.

2. KURULAN İŞLEMİN YERİNE GETİRİLMESİ (İFASI)³⁴⁷

A. Genel Olarak

Ücrete hak kazanma zamanını düzenleyen eTTK m. 129 hükmü³⁴⁸, acentenin ücrete hak kazanmasına ilişkin ilkeyi ortaya koymada yetersiz kaldığı, karışık bir

³⁴⁷ TTK m. 114'te acentenin ücrete hak kazanabilmesi, kurulan işlemin "yerine getirilmesi" şartına bağlanmıştır. Ancak, borç ilişkisinin hükümlerinin düzenlendiği TBK'nın, borçların ifasına ilişkin m. 83 vd. hükümlerinde kanun koyucunun "yerine getirme" ifadesi yerine "ifa" kavramını tercih ettiği görülmektedir. TBK'da ifaya ilişkin bir tanıma yer verilmemiştir. Ancak öğretide ifa, hukuki işlem ya da kanun gereği borçlanılmış edimin, borçlunun ya da üçüncü kişinin borca uygun edim eylemleriyle "yerine getirilmesi" şeklinde tanımlanmıştır, Kocayusufpaşaoğlu, Necip/Hatemi, Hüseyin/Serozan, Rona/Arpacı, Abdulkadir: **Borçlar Hukuku Genel Bölüm, Üçüncü Cilt, İfa-İfa Engelleri-Haksız Zenginleşme**, İstanbul 2009, s. 7, (Serozan); Oğuzman/Öz, C.II, s. 257. Görüldüğü gibi, ifa (*Erfüllung*) ve yerine getirme (*Ausführung*) kavramları birbirini tanımlamak için, birbiri yerine kullanılmaktadır. TTK m. 114'te "yerine getirme" kavramı kullanılmakta iken, aynı hükmün gerekçesinde ifa kavramına yer verilmesi de her iki kavramın birbirinin yerine kullanıldıklarının göstergesidir. Çalışmamızda da esas itibarıyla aralarında herhangi bir fark bulunmayan ifa ve yerine getirme kavramlarına birlikte yer verilmiştir.

³⁴⁸ "Acente, mukavelenin yapıldığı tarihte, mukavele mevzuu bir malın satın alınması, imal edilmesi veya satılması ise, müvekkilinin malı veya bedeli yahut onun yerine diğer bir karşılığı aldığı tarihte ücrete hak kazanır. Bu hallerde müvekkile isnadedilebilecek bir sebepten dolayı mukavele yerine getirilmemiş olsa bile acente ücretin ödenmesini istiyebilir.

şekilde kaleme alındığı ve sözleşmeler arasında gereksiz bir biçimde farklılık yaratıldığı gerekçesiyle eleştirilmekteydi³⁴⁹. Gerçekten söz konusu hükümde, üçüncü kişi ile yapılan sözleşmelerin konusuna göre bir ayırım yapılmış ve sadece konusu bir malın satın alınması, üretilmesi veya satılması olan sözleşmeler ile yine bu bağlamda kısım kısım icra edilecek sözleşmelerin ifasına sonuç bağlanmıştır. 6102 sayılı TTK'da bu eleştiriler dikkate alınmış ve ücrete hak kazanma zamanına³⁵⁰ ilişkin m. 114 hükmü, sözleşmenin konusuna göre bir ayırım yapılmadan kaleme alındığı gibi, ücrete hak kazanma zamanına ilişkin ilke açık bir şekilde ortaya konmuştur: Acente, kurulan işlem yerine getirildiği anda ve ölçüde ücrete hak kazanır.

Görüldüğü gibi, acentenin ücrete hak kazanması, müvekkille müşteri arasında kurulan ve TTK m. 113'e göre acenteye ücret hakkı kazandıracak türden bir işlemin ifası şartına bağlanmıştır. Başka bir ifadeyle acentenin ücret talep edebilmesi için, müşteriyle müvekkil arasında bir işlem kurulması tek başına yeterli olmayıp; ayrıca, kurulan bu işlemin müşteri veya müvekkil tarafından ifası gerekmektedir. Diğer bir ifadeyle, acenteye ücret hakkı kazandıran hukuki olgu, acentenin edimini ifa etmiş olması değil, müşteriyle sözleşme yapılmasıdır; ücret hakkının doğmasında da kural,

Mukavele kısım kısım yerine getirilecekse acente, yerine getirildiği veya yerine getirilmesi gerektiği nispette ücrete hak kazanır."

³⁴⁹ Mülga Kanun dönemindeki eleştiriler hakkında bkz. yuk. İkinci Bölüm, I; Ayrıca bkz. TTK m. 114'ün gerekçesi.

³⁵⁰ "Ücrete hak kazanma zamanı" kenar başlığını taşıyan bu hüküm, ilk bakışta ücret hakkının muacceliyetine ilişkin bir düzenleme içerdiği izlenimi uyandırır da, aslında burada ifade edilmek istenen ücret hakkının söz konusu olabilmesi için gereken ve müvekkille müşteri arasında kurulan sözleşmenin taraflarca ifasına ilişkin diğer şarttır.

söz konusu sözleşmenin ifasıdır³⁵¹. Bu sebeple, TTK m. 113 ve 114 hükümleri birlikte değerlendirilmek suretiyle; müşteriyle müvekkil arasında kurulan işlemin, bu işlemin taraflarından birince tamamen veya kısmen ifa edilmesine, edilmemesine yahut ifa edilmeyeceğinin anlaşılmasına göre acentenin ücrete hak kazanıp kazanmadığı belirlenmelidir³⁵². Ayrıca belirtmek isteriz ki, daha önce de ifade ettiğimiz üzere, acentenin tahsil ücreti, yönetsel ücret niteliğini haiz olduğundan, işlemin ifası şartına bağlı değildir³⁵³. Bir diğer ifadeyle, acentenin ücrete hak kazanabilmesi için gereken kurulan işlemin yerine getirilmesi şartı, TTK m. 113'ün bir ila üçüncü fıkralarında düzenlenen işlemler bakımından aranır³⁵⁴. Bu sebeple acente, kendisine tahsil yetkisi verildiği takdirde, kurulan işlemin ifa edilip edilmediğine bakılmaksızın tahsil ücretine hak kazanacaktır.

TTK m. 114 hükmünün mehzatı ATK § 87a hükmü ile Yönergenin 10. ve 11. maddeleridir³⁵⁵. ATK § 87a hükmü, ATK'ya 1953 yılında eklenmiş³⁵⁶, 1989

³⁵¹ TTK m. 114'ün gerekçesi.

³⁵² TTK m. 114'ün gerekçesi.

³⁵³ Bkz. yuk. Birinci Bölüm, II, 2, E.

³⁵⁴ **Busche**, ATK § 87a, Rn. 3.

³⁵⁵ İsviçre hukukunda ücrete hak kazanma zamanı İsvBk m. 418g'nin 3. fıkrasında düzenlenmiştir. Buna göre, “*Aksi yazılı olarak kararlaştırılmadıkça, ücret hakkı, işlemin müşteriyle geçerli bir şekilde kurulduğu anda doğar.*” Görüldüğü üzere, ATK 87a ve TTK m. 114'ten farklı olarak İsviçre kanun koyucusu ücrete hak kazanma zamanı bakımından işlemin ifasını değil, kurulması anını esas almıştır.

³⁵⁶ Bkz. BT- Drucksache 3856, 15.11.1952, s. 24, <http://dipbt.bundestag.de/doc/btd/01/038/0103856.pdf>, 14.04.2018.

değişikliğiyle Yönerge'yle uyumlu hale getirilerek bugünkü halini almıştır³⁵⁷. Beş fıkradan oluşan ATK § 87a hükmünün 4.³⁵⁸ ve 5. fıkrası³⁵⁹ TTK m. 114'e alınmamıştır³⁶⁰. Mevaz ATK hükmü ile TTK m. 114 hükmü arasındaki diğer bir farklılık da TTK m. 114.1'de ATK § 87a'nın 1. fıkrasından farklı olarak özneye yer verilmemiş olmasıdır. Şöyle ki, ATK § 87a'nın 1. fıkrasının ilk cümlesinde acentenin, kurulan işlem “müvekkil tarafından” yerine getirildiği anda ve ölçüde ücrete hak kazanacağı ifade edilmiştir. Oysa TTK m. 114.1'in ilk cümlesinde, acentenin kurulan işlem yerine getirildiği anda ve ölçüde ücrete hak kazanacağı öngörülmüş, işlemin müvekkil tarafından mı yoksa müşteri tarafından mı yerine getirilmesi gerektiğine ilişkin herhangi bir belirleme yapılmamıştır. İşlemin müvekkil yahut müşteri tarafından yerine getirilmesinin birbirinden farksız görüldüğü bu ifade tarzının hatalı olduğunu

³⁵⁷ **Busche**, ATK § 87a, Rn. 2.

³⁵⁸ “*Ücret talebi, § 87c'ye göre hesap kesimi yapılacak ayın son günü muaccel hale gelir.*”

³⁵⁹ “*İkinci fıkranın ilk yarım cümlesi (Müşterinin işlemi yerine getirmeyeceği sabitse, acentenin ücret hakkı düşer) ile üçüncü ve dördüncü fıkrasından ayrılan sözleşme hükümleri, acente aleyhine olduğu ölçüde geçersizdir.*” Bu hükmün, ATK'nın Yönerge'yle uyumlaştırılması için 1989 yılında yapılan değişikliklerle mevcut halini almadan önce, sadece 3. ve 4. fıkraları bakımından mutlak emredici nitelik taşıdığı ve tarafların acente lehine olsa bile bu hükümlerin aksini kararlaştıramayacakları hakkında bkz. Ankele, Jörg: **Das deutsche Handelsvertreterrecht nach der Umsetzung der EG-Richtlinie**, DB Heft 44 vom 3.11.1998, s. 2212; **Eberstein**, s. 76.

³⁶⁰ Beşinci fıkranın alınmamasının, TTK m. 114.2 hükmünün (noktalı virgüle kadar) emredici karakteri sebebiyle, yapılacak yorumlarda güçlük yaratacak nitelikte olduğu hakkında bkz. **Kaya**, Şerh, s. 156.

belirtmek isteriz. Çünkü TTK m. 114.1'in üçüncü cümlesinde, “*Her halde, üçüncü kişi kurulan işlemi yerine getirdiği anda ve ölçüde ücrete hak kazanır*”³⁶¹.” denilmek suretiyle işlemin müşteri tarafından yerine getirilmesine ayrı bir sonuç bağlandığı görülmektedir. Söz konusu düzenleme emredici nitelik taşır ve tarafların acentelik sözleşmesiyle bunun aksini kararlaştırabilmeleri mümkün değildir³⁶². Ancak TTK m. 114.1'in ilk cümlesinde özne belirtilmediğinden ve ikinci cümlesinde de ilk cümledeki bu kuralın acentelik sözleşmesiyle değiştirilebileceği öngörüldüğünden, bu durum, işlem müşteri tarafından yerine getirildiği takdirde acentenin “her halde” ücrete hak kazanacağına ilişkin emredici hükmün acentelik sözleşmesiyle değiştirilebileceği şeklinde hatalı bir değerlendirme yapılmasına yol açmaktadır³⁶³. Bu sebeple, TTK m. 114.1'in ilk cümlesinin; “*acente, kurulan işlem ‘müvekkil tarafından’ yerine getirildiği anda ve ölçüde ücrete hak kazanır*” şeklinde değiştirilmek suretiyle herhangi bir anlam ve işlevi bulunmayan bu farklılığın ortadan kaldırılması isabetli olacaktır³⁶⁴.

ATK § 87a ile TTK m. 114 arasındaki diğer bir farklılık da TTK m. 114.3'ün ilk cümlesindeki “*aracılık edilen sözleşme*” ifadesidir. Bu ifade, söz konusu hükümdeki imkanın sadece acentenin aracılığıyla kurulan işlemlere özgü olduğu şeklinde hatalı anlaşılmaya müsaittir. Dolayısıyla, mehzada olduğu gibi acentenin aracılık yahut sözleşme yapma yetkisine değil doğrudan müşteriyle kurulan işlemlere vurgu yapılması daha doğrudur³⁶⁵.

³⁶¹ Aynı şekilde bkz. ATK § 87a, 1. fıkra, 3. cümle.

³⁶² **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87a, Rn. 35.

³⁶³ **Kaya**, Şerh, s. 156.

³⁶⁴ **Kaya**, Şerh, s. 155-156.

³⁶⁵ **Kaya**, Şerh, s. 156.

Belirtilen bu farklılık dışında TTK m. 114 hükmü, ATK § 87a'ya paralel bir şekilde düzenlenmiş; acentenin, kurulan işlemin müvekkil tarafından yerine getirilmesi geciktirici şartına bağlı olarak ücrete hak kazanacağı ve müşterinin işlemi ifa etmemesi veya etmeyeceğinin kesinleşmesi bozucu şartına bağlı olarak ücret hakkından mahrum kalacağı ifade edilmiştir³⁶⁶. Başka bir ifadeyle, işlem müvekkil yahut müşteri tarafından ifa edilene kadar acentenin ücrete ilişkin beklenen bir hakkı (*Anwartschaftsrecht*) söz konusudur³⁶⁷. Beklenen hak, şarta bağlı hak sahibinin, şartın gerçekleşmesinin askıda olduğu dönemdeki güvenli bekleme durumunu ifade eder³⁶⁸. Bu dönemde, şarta bağlı işlemle borç altına giren veya bir hak üzerinde tasarrufta bulunan kimse, şarta bağlı hakkı engelleyecek veya onu ihlal edecek her türlü davranıştan kaçınmakla yükümlü tutulmuştur (TBK m. 171/1). Ancak, müşterinin işlemi yerine getirmeyeceğinin kesinleşmesi (veya yerine getirmemesi) halinde acentenin ücrete hak kazanamayacağına ilişkin TTK m. 114.2 hükmü düşünüldüğünde, acentenin işlemin kurulmasıyla ifası arasında geçen dönemde müşterinin edimi ifa etmeme tehlikesine karşı korunduğu ve

³⁶⁶ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87a, Rn. 27; Holling, Werner: **Der Provisionsanspruch des Handelsvertreters bei Nichtausführung eines abgeschlossenen Geschäftes durch das vertretene Unternehmen**, DB 1960, Nr. 3, s. 79.

³⁶⁷ **Kaya**, Şerh, s. 159; **Kaya**, Acentelik, s. 223, dn. 174; **Karaege**, s. 185. Alman hukuku bakımından birçokları yerine bkz. **Thume**, Band 1, s. 338, Rn. 41; **Baumbach/Hopt**, ATK § 87a, Rn. 1; **EBJS**, ATK § 87, Rn. 18; **Busche**, ATK § 87a, Rn. 1.

³⁶⁸ **Sirmen**, Şart, s. 131; Buz, Vedat: **Medeni Hukukta Yenilik Doğuran Haklar**, Ankara 2005, s. 115; Nomer, Haluk, N.: **Beklenen Haklar Üzerindeki Tasarrufların Hukukî Sonuçları**, İstanbul 2002, s. 13.

şart gerçekleşene kadar acente bakımından güvenli bir bekleme durumunun söz konusu olduğu söylenemez. Başka bir ifadeyle, geciktirici şart gerçekleşmiş ve müvekkil edimini ifa etmiş olsa bile müşteri edimini ifa etmedikçe acente ücrete hak kazanamayacaktır.

İşlemin ifasıyla anlatılmak istenen, müvekkil veya müşterinin acenteye ücret hakkı kazandıracak işleme ilişkin temel edimini yerine getirmesidir³⁶⁹. Bunun için, aracılık edilen ilişkiden doğan borçların yerine getirilmesine yönelik hareketlerin başlaması yeterli olup, o ilişki ile takip edilen amacın yerine gelmesi şart değildir³⁷⁰. Bir diğer ifadeyle, acentenin ücrete hak kazanabilmesi için o işlemde beklenen tüm ekonomik menfaatin gerçekleşmesi gerekmez³⁷¹. Örneğin, acente, bir inşaat sözleşmesine aracılık etmişse, acentelik ücretinin doğması için inşaatın başlaması yeterlidir; ayrıca inşaatın tamamlanması ve eserin ücretinin de muaccel olması şartı aranmaz³⁷². Benzer şekilde, acentenin aracılık ettiği yahut bizzat akdettiği sözleşme bir satım sözleşmesiye, müvekkilin ifası, satım konusu şeyin müşteriye ulaşmasıyla değil, müvekkil tarafından müşteriye gönderilmesiyle gerçekleşmiş olur³⁷³. Bu örneklerden de anlaşılacağı üzere, ifanın ne zaman yapıldığı belirlenirken, sözleşmenin türü, niteliği ve sözleşmenin ifasına ilişkin emredici hükümlere aykırı olmayan sözleşme şartlarının göz önünde bulundurulması gerekir³⁷⁴.

³⁶⁹ **Kaya**, Şerh, s. 158. Sigorta acenteleri bakımından, ilk prim ödendiği anda (ve ölçüde) kurulan işlemin ifası şartı gerçekleşmiş sayılır, **Karaege**, s. 282, dn. 1400.

³⁷⁰ TTK m. 114'ün gerekçesi.

³⁷¹ **Kaya**, Şerh, s. 158.

³⁷² TTK m. 114'ün gerekçesi.

³⁷³ **Kaya**, Şerh, s. 159.

³⁷⁴ **Kaya**, Şerh, s. 158.

İşlemin yerine getirilmesiyle kastedilen kural olarak sözleşmedeki temel edimin ifası olsa da, bazı hallerde takas, sulh, ibra, temerrüt halinde satım³⁷⁵ , tazminat³⁷⁶ gibi ifa yerine kaim değerlerin tahsili de acenteye ücret hakkı kazandırabilir³⁷⁷. Ancak, bu surrogatların acenteye ücret hakkı kazandırabilmesi, bunların ifaya eşdeğer bir menfaat doğurmasına bağlıdır³⁷⁸. Dolayısıyla, temerrüt sebebiyle tazminat gibi eşdeğer menfaat sağlamayan getiriler acenteye ücret hakkı kazandırmaz³⁷⁹. Benzer şekilde, ifa yerine veya ifa uğruna edim halinde de acentenin ücrete hak kazanması mümkündür. İfa yerine edimde borçlu, alacaklının rızasıyla, başlangıçta yüklenmiş olduğu edimden farklı bir edimi yerine getirmektedir³⁸⁰. Alacaklı, bu edimi ifa yerine aldığı takdirde borçlu borcundan kurtulmuş olur. İfa uğruna edimde ise alacaklı, edimi ifa yerine değil, ifadan beklediği sonucu gerçekleştirmeye yarayacak bir vasıta olarak kabul etmektedir³⁸¹. Bu sebeple borç, ifa uğruna verilen edimin alınmasıyla değil, alacaklının elindeki vasıttan

³⁷⁵ **Kaya**, Şerh, s. 159.

³⁷⁶ BGH, Urt. vom 11.10.1990 – I ZR 6/89; **Hübsch/Hübsch**, s. 5.

³⁷⁷ Birçokları yerine bkz. **EBJS**, ATK § 87a, Rn. 7; **Busche**, ATK § 87a, Rn. 6; **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87a, Rn. 13.

³⁷⁸ **Thume**, Band 1, s. 427-428, Rn. 247; **Busche**, ATK § 87a, Rn. 6; **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87a, Rn. 13.

³⁷⁹ **Kaya**, Şerh, s. 159.

³⁸⁰ Cemal, Ahmet: **Edime Uygun İfa Kuralının Bir İstisnası Olarak İfa Uğruna Edim**, İstanbul Üniversitesi Mukayeseli Hukuk Araştırmaları Dergisi, C. 3, S. 5, İstanbul 1969, s. 242.

³⁸¹ **Cemal**, s. 244.

sağlayabildiği hak oranında sona erer³⁸². Alacaklının bütün çabasına rağmen ifa uğruna kabul edilen edimden bir şey elde edememesi halinde ise eski talep hakkı saklı kalmaya devam eder³⁸³. Müşterinin, müvekkile borcuna karşılık kambyo senedi vermesi hali, ifa uğruna edimin tipik örneğini teşkil eder³⁸⁴. Böyle bir durumda acentenin ücrete hak kazanabilmesi için aranan ifa koşulu, müvekkile kambyo senedinin verildiği anda değil, senet bedelinin ödendiği anda gerçekleşmiş olur³⁸⁵. Ancak, müvekkilin kambyo senedi verilmesini “ifa yerine edim” olarak kabul etmesi halinde ücret hakkı kambyo senedinin verildiği anda doğar.

TTK m. 114, ücret hakkının ne zaman doğacağına ilişkin ilkeyi belirlemenin yanı sıra, ne ölçüde doğacağını da düzenlemiştir. Bu hükme göre acente, kurulan işlem yerine getirildiği anda *ve ölçüde* ücrete hak kazanır. Başka bir ifadeyle, TTK m. 114.1’e göre, kurulan işlemin kısmen ifası halinde acente, işlemin ifa edilen kısmına oranla ücrete hak kazanacaktır³⁸⁶.

Belirli bir borç ilişkisinden veya sözleşmeden doğan ve belirli bir anda muaccel olan bir borç tamamen ifa edilmediği takdirde kısmen ifa (TBK m. 84) söz konusu olur³⁸⁷. Borçlu, edimi bir bütün olarak borçlandığı için edim niteliği itibariyle

³⁸² Engin, Baki İlkay: **İfa Uğruna Edim**, Erdoğan Moroğlu’na 65. Yaş Günü Armağanı, İstanbul 1999, s. 839.

³⁸³ **Serozan**, s. 95.

³⁸⁴ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87a, Rn. 16.

³⁸⁵ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87a, Rn. 16; **Kaya**, Şerh, s. 159.

³⁸⁶ Kindler, Peter: **Neues deutsches Handelsvertreterrecht aufgrund der EG – Richtlinie**, RIW 1990, Heft 5, s. 360; **Emde**, ATK § 87a, Rn. 24; **Reichelsdorfer**, ATK § 87a, Rn. 5.

³⁸⁷ **Eren**, s. 942.

bölünebilir olsa bile, tamamını ifa etmekle yükümlüdür³⁸⁸. Ancak, istisnai hallerde borçlu kısmi ifada bulunabilir. Böyle bir durumda TBK m. 84/I'e göre, alacaklı kısmen ifayı reddedebilir. Başka bir ifadeyle alacaklı kural olarak kısmi ifayı kabul etmek zorunda değildir. Kısmi ifayı kabul etmeyen alacaklı mütemerrit duruma düşmez³⁸⁹. Bilakis, kısmi ifada bulunmak isteyen borçlu, teklif ettiği fakat kabul edilmeyen kısım da dahil olmak üzere borcun tamamı için mütemerrit duruma düşer ve ifa etmemenin bütün sonuçlarına katlanır³⁹⁰. Tüm bu açıklamalardan hareketle, acentenin işlemin ifa edilen kısmına oranla ücrete hak kazanması, kısmi ifanın taraflarca kabul edilip edilmediğine bağlıdır. Şöyle ki, müvekkille müşteri arasında kurulan sözleşmede işlemin kısmen ifasına ilişkin herhangi bir belirleme yapılmamışsa ve müvekkil tarafından yapılan kısmi ifa müşteri tarafından reddedilmişse, acente TTK m. 114.3'e göre ücrete hak kazanır³⁹¹. Zira böyle bir durumda ifa edilmeme müvekkilden kaynaklanmaktadır³⁹². Müşterinin kısmi ifa talebinin müvekkil tarafından reddedilmesi halinde, ifa edilmeme müvekkilden kaynaklanmadığı için, acentenin müşteri tarafından ifası teklif edilen kısım da dahil olmak üzere ücret isteme hakkının bulunmadığı kabul edilmektedir³⁹³. Çünkü burada, daha önce de ifade edildiği üzere ifa etmemeye eş bir durum söz konusu olduğundan, TTK m. 114.2'nin uygulanması gerekir ve müşteri tarafından ifa gerçekleşmediği gerekçesiyle acente ücrete hak kazanamaz³⁹⁴. Ancak,

³⁸⁸ Eren, s. 942.

³⁸⁹ Eren, s. 942.

³⁹⁰ Oğuzman/Öz, C. I, s. 285.

³⁹¹ Karaege, s. 192.

³⁹² Bkz. aşağı. İkinci Bölüm, II, 2, B.

³⁹³ Kayıhan, s. 134.

³⁹⁴ Bkz. aşağı. İkinci Bölüm, II, 2, C; Karaege, s. 192.

müvekkilin kısmi ifayı reddetmesi TMK m. 2 anlamında dürüstlük kuralına aykırılık teşkil ederse³⁹⁵, şartın gerçekleşmesi dürüstlük kuralına aykırı bir şekilde engellenmiş olduğundan şart gerçekleşmiş sayılmalı (TBK m. 175/I) ve acente ücret talep edebilmelidir³⁹⁶. Kısmi ödemenin müvekkil veya müşteri tarafından kabul edilmesi halinde ise acente, işlemin ifa edilen kısmına oranla ücrete hak kazanır. İfa edilmeyen kısma ilişkin ücret hakkı, bu kısımların ifasına bağlıdır³⁹⁷. Bu kısımların acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra ifa edilmesinin ise, acentenin ücret hakkı bakımından herhangi bir önemi yoktur³⁹⁸.

³⁹⁵ Bu duruma örnek olarak müşteriyle kurulan işlemin kendisi açısından kârlı olmadığını düşünen müvekkilin acenteye ücret ödememek adına kısmi ifayı reddetmesi gösterilebilir.

³⁹⁶ Benzer şekilde, niteliği itibariyle bir anda ifası mümkün olmayan bir borcun söz konusu olması halinde (örneğin, üç ciltten oluşan bir şerhin henüz iki cildi basılmışsa ve şimdilik sadece bu ciltlerin teslimi mümkünse) kısmi ödemenin müvekkil tarafından reddedilmesi acentenin ücret hakkını ortadan kaldırmaz, **Kayıhan**, s. 134.

³⁹⁷ **Kaya**, Şerh, s. 159.

³⁹⁸ **Kaya**, Acentelik, s. 225. Acentelik sözleşmesinin devamı sırasında kurulan ancak sözleşmenin bitiminden sonra ifa edilen işlemler için Alman hukukunda *Überhangprovision* terimi kullanılmakta olup, Türk hukukunda bu durum “sarkan ücret” şeklinde ifade edilmektedir, Ayan, Özge: **Acentenin Denkleştirme Talep Etme Hakkı**, Ankara 2008, s. 62. TTK m. 113.3’ten farklı olarak burada, işlem acentelik sözleşmesinin devamı sırasında kurulmakta, kurulan işlemin ifası ise acentelik sözleşmesinin bitiminden sonraki döneme sarmaktadır. Aradaki bu farkı ortaya koyabilmek adına Alman hukukunda acentenin TTK m. 113.3’e göre talep edebileceği ücret hakkını ifade etmek için *unechte Überhangprovision* (gerçek olmayan sarkan

B. İşlemin Müvekkil Tarafından Yerine Getirilmesi

Acente, kural olarak kurulan işlem müvekkil tarafından yerine getirildiği anda ve ölçüde ücrete hak kazanır. Daha önce de belirttiğimiz gibi, bu durum öğretide, acentenin ücret hakkının, kurulan işlemin müvekkil tarafından ifa edilmesi geciktirici şartına bağlı olduğu şeklinde ifade edilmektedir. Ancak, işlemin müvekkil tarafından ifa edilmesine ilişkin bu geciktirici şartın, TTK m. 114'ün tüm fıkraları birlikte değerlendirildiğinde, acentenin ücrete hak kazanabilmesi bakımından tek başına yeterli olmadığı anlaşılmaktadır³⁹⁹. Gerçekten, işlemin müşteri tarafından ifa edilmesi halinde acentenin “her halde” ücrete hak kazanacağına ilişkin TTK m. 114.1'in üçüncü cümlesi ile müşterinin işlemi yerine getirmeyeceğinin kesinleşmesi halinde acentenin ücrete hak kazanamayacağının öngörüldüğü TTK m.114.2 hükümlerine bakıldığında, acentenin ücrete hakkının akıbetinin, işlemin *müşteri tarafından* ifa edilmesi “geciktirici şartına” yahut *müşteri tarafından* ifa edilmemesi (veya edilmeyeceğinin kesinleşmesi) “bozucu şartına” bağlı olduğu anlaşılabacaktır⁴⁰⁰. Özetleyecek olursak, acentenin ücret hakkı son tahlilde, müşterinin kurulan işlemi yerine getirip getirmediğine bağlıdır. Bu sebeple, müvekkil ve müşteri arasında kurulan işlemin TTK m. 114.1'in ilk cümlesine göre müvekkil tarafından ifa edilmesi halinde acentenin ücret hakkı beklenen bir hak niteliğini korur ve müşterinin ifa edip etmemesine göre askıda kalmaya devam eder⁴⁰¹.

ücret) ifadesi kullanılmaktadır, **Hübsch/Hübsch**, s. 5; Kindler, Peter: **Italienisches Handels- und Wirtschaftsrecht**, R&W – Online Datenbank 2015, Rn. 66; **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87, Rn. 130.

³⁹⁹ **Thume**, Band 1, s. 513, Rn. 452.

⁴⁰⁰ **Thume**, Band 1, s. 424-425, Rn. 239-240.

⁴⁰¹ **Thume**, Band 1, s. 513, Rn. 452.

İşlemin müvekkil tarafından ifa edildiği anda ve ölçüde acentenin ücrete hak kazanmasına ilişkin TTK m. 114.1 hükmü emredici değildir. TTK m. 114.1'in ikinci cümlesinde ifade edildiği üzere, taraflar bu kuralı acentelik sözleşmesiyle değiştirebilirler. Örneğin taraflar, acentelik sözleşmesine, kurulan işlem müvekkil tarafından tam olarak ifa edilmeden acentenin ücrete hak kazanmayacağına ilişkin bir hüküm koyabilirler⁴⁰². Benzer şekilde tarafların, acentelik sözleşmesine koyacakları bir hükümle, acentenin ücrete hak kazanabilmesi için işlemin müşteri tarafından ifa edilmesi gerektiğini kararlaştırmaları mümkündür⁴⁰³.

Her ne kadar, işlemin müvekkil tarafından yerine getirilmesi gerektiğine ilişkin kuralın aksinin kararlaştırılması mümkünse de, işlemin müvekkil tarafından ifa edilmesi halinde acentenin uygun bir avansa hak kazanacağına ilişkin düzenleme emredici nitelik taşımaktadır⁴⁰⁴. Buna göre, müvekkil işlemi yerine getirince, acente, izleyen ayın son günü istenebilecek uygun bir avansa hak kazanır. Avans, acentenin akdettiği yahut aracılık ettiği belirli bir işleme karşılık olarak verilebileceği gibi, onun ileride gerçekleştireceği faaliyetlerine karşılık olarak da verilmiş olabilir. Hatta bu avansın, acentenin o ana kadarki masraflarının ve hizmetlerinin karşılığı olarak ödenmesi de mümkündür⁴⁰⁵. Acentelik sözleşmesinde, acenteye ödenecek avansın miktarı ve ne şekilde ödeneceği (sabit bir ücret -işlem başına 1000TL- yahut oransal bir ödeme - ücretin %10'u- gibi) kararlaştırılabilir⁴⁰⁶. Sözleşmede buna ilişkin bir belirleme

⁴⁰² **Kaya**, Acentelik, s. 226.

⁴⁰³ **Baumbach/Hopt**, ATK § 87a, Rn. 8; **Busche**, ATK § 87a, Rn. 15.

⁴⁰⁴ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87a, Rn. 29; **Baumbach/Hopt**, ATK § 87a, Rn. 9; **Thume**, Band 1, s. 433, Rn. 263, 266.

⁴⁰⁵ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87a, Rn. 29.

⁴⁰⁶ **Baumbach/Hopt**, ATK § 87a, Rn. 9.

yapılmadığı takdirde avansın miktarı ve ne şekilde ödeneceği her olayın özelliklerine göre ayrıca değerlendirilmelidir⁴⁰⁷. Örneğin, işlemin müşteri tarafından yerine getirilme ihtimalinin yüksek olduğu durumlarda acenteye daha yüksek bir avans ödenmesi mümkündür⁴⁰⁸. Müşterinin sözleşmeyi yerine getirmemesi halinde ise acenteye ödenen avansın faiziyle birlikte müvekkile geri verilmesi gerekir⁴⁰⁹.

TTK m. 114.3'3 göre, işlemin müvekkil tarafından kısmen veya tamamen yahut öngörüldüğü şekliyle yerine getirilmeyeceği kesinleşse bile, acente ücret isteyebilir; meğerki, bu durum acenteye bağlansın⁴¹⁰. Bu hükmün amacı, acentenin, müşteriyle kurulan işlemde doğan borcunu haklı bir sebep olmaksızın yerine getirmeyen müvekkile karşı korunmasını sağlamaktır⁴¹¹. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi, bu hükmün uygulanabilmesi, müvekkille müşteri arasında geçerli bir hukuki işlemin kurulmasına bağlıdır⁴¹². Bu sebeple, müşteriyle müvekkil arasındaki işlemin baştan

⁴⁰⁷ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87a, Rn. 31; **Thume**, Band 1, s. 433, Rn. 263; **Eberstein**, s. 87-88.

⁴⁰⁸ **Baumbach/Hopt**, ATK § 87a, Rn. 9.

⁴⁰⁹ **Kaya**, Acentelik, s. 226.

⁴¹⁰ TTK m. 114'ün gerekçesi. İşlemin yerine getirilmediğinin kesinleşip kesinleşmediği tarafların öznel durumu dikkate alınarak değil, objektif kriterlere göre belirlenmelidir, **Busche**, ATK § 87a, Rn. 14. Tarafların işlemin yerine getirilmemesi konusunda anlaşmaları, sözleşmeden dönmeleri yahut müvekkilin ifasının objektif olarak imkansızlaşması halinde edimin ifa edilmeme hususunun kesinleştiğini söylemek mümkündür, **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87a, Rn. 46; **Kaya**, Acentelik, s. 234-235.

⁴¹¹ **Kaya**, Acentelik, s. 233.

⁴¹² Bkz. yuk. İkinci Bölüm, II, 1. A.

itibaren hükümsüzlükle malul olduğu hallerde acentenin ücrete ilişkin beklenen bir hakkından söz etmek mümkün değildir⁴¹³. Ancak işlemin, ileriye etkili olarak sona erdiği hallerde acente, işlem müvekkil tarafından kısmen yahut tamamen veya öngörüldüğü şekilde yerine getirilmese bile ücrete hak kazanacaktır⁴¹⁴.

TTK m. 114.3'ün ilk cümlesinde, işlemin kısmen, tamamen yahut öngörüldüğü şekliyle yerine getirilmemesi olmak üzere, üç farklı ihtimal düzenlenmiştir. İşlemin, öngörülen şekilde yerine getirilmemesine örnek olarak; eksik, ayıplı, geç yahut kararlaştırılan edimden başka bir edimin ifası gösterilebilir⁴¹⁵. Ancak, işlemin yerine getirilmesinde temerrüde düşüldüğü takdirde acente, borç ifa edildiği anda değil, muaccel olduğu an itibariyle ücrete hak kazanır⁴¹⁶.

Müvekkilin işlemi neden ifa etmediğinin, kural olarak acentenin ücrete hak kazanması bakımından herhangi bir önemi yoktur⁴¹⁷. Dolayısıyla, işlemin kendisi için ekonomik açıdan kârlı olmadığını düşünen müvekkilin edimini ifadan kaçınması halinde de acentenin TTK m. 114.3'ün ilk cümlesine göre ücret talep edebilmesi gerekir⁴¹⁸. Yine benzer şekilde, müşterinin, müvekkile atfedilen sebeplerle işlemi yerine getirmediği hallerde (örneğin müşteri, müvekkilin ayıplı ifası sebebiyle kendi edimini

⁴¹³ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87a, Rn. 40.

⁴¹⁴ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87a, Rn. 40.

⁴¹⁵ **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87a, Rn. 52-54; **EBJS**, ATK § 87a, Rn. 17.

⁴¹⁶ **Kaya**, Acentelik, s. 234. Ancak, müvekkilin temerrüde düşmede kusurunun bulunmadığı hallerde ücret hakkı, işlem ifa edildiği anda doğar, **Thume**, Band 1, s. 517-518, Rn. 461.

⁴¹⁷ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87a, Rn. 58.

⁴¹⁸ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87a, Rn. 58. Bunun, müvekkil tarafından üstlenilmesi gereken bir risk olduğu hakkında bkz. **Hübsch/Hübsch**, s. 5.

yerine getirmez veya sözleşmeden dönerse) de acente ücrete hak kazanır⁴¹⁹. Ancak, TTK m. 114.3'ün ikinci cümlesine göre, işlem müvekkile yüklenemeyen sebeplerle yerine getirilmediği halde ve ölçüde acente ücrete hak kazanamayacaktır⁴²⁰.

İşlemin yerine getirilmemesinin müvekkile yüklenemediği hallere örnek olarak; aracılık edilen sözleşme kurulduktan sonra yürürlüğe konan idari kısıtlamalar⁴²¹, müvekkilin üretim tesislerinin mücbir sebeple⁴²² yok olması, ithalat yasağı, müşterinin ödeme güçlüğü veya iflası gösterilebilir⁴²³. Buna karşılık, hammadde veya işgücü eksikliği⁴²⁴, müvekkilin iş yoğunluğu, müvekkilin sözleşmenin yerine getirilmesinde temerrüde düşmesi, müvekkille müşterinin anlaşarak sözleşmeyi yerine getirmeden sona erdirmesi, müvekkilin ödeme güçlüğü veya iflası gibi hallerde ifa etmemenin müvekkile yüklenebileceğini söylemek mümkündür⁴²⁵. Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi müvekkile yüklenemeyen sebeple kastedilen, onun yahut ifa yardımcılarının işlemin

⁴¹⁹ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87a, Rn. 41; **Kaya**, Şerh, s. 162. Bu duruma örnek olarak, müvekkilin üretim modelini değiştirmek suretiyle sözleşmeye aykırı ifası gösterilebilir, **Karaege**, s. 201.

⁴²⁰ İsviçre hukuku bakımından benzer şekilde, ayrıca bkz. İsvBK m. 418h.

⁴²¹ Bu türden kısıtlamalara örnek olarak, sözleşme konusu malın üretilmesinin, ihraç veya ithal edilmesinin devlet tarafından yasaklandığı haller gösterilebilir, **Baumbach/Hopt**, ATK § 87a, Rn. 28.

⁴²² Yangın, su baskını ve doğal afetler gibi.

⁴²³ TTK m. 114'ün gerekçesi.

⁴²⁴ Ancak öğretide, işgücü eksikliğinin işçilerin greve gitmelerinden kaynaklanması hali, müvekkile yüklenemeyen sebep olarak kabul edilmektedir, **Baumbach/Hopt**, ATK § 87a, Rn. 28.

⁴²⁵ TTK m. 114'ün gerekçesi.

yerine getirilmemesinde herhangi bir kusurunun bulunmamasıdır⁴²⁶. Başka bir ifadeyle, müvekkile yüklenemeyen sebepler, onun yahut ifa yardımcılarının etki alanı dışında kalan sebeplerdir⁴²⁷. Öğretide, ifa imkansızlığının, ifa edilmemenin müvekkile yüklenemediği hallerden biri olmadığı ifade edilmektedir⁴²⁸. Ancak, borcun ifasının borçlunun sorumlu tutulamayacağı sebeplerle imkansızlaşması halinde borç sona ereceğinden (TBK m. 136/I), bu durumun da müvekkile yüklenemeyen sebeplerden sayılabilmesi gerekir⁴²⁹. Dolayısıyla, objektif olarak önceden öngörülmesi mümkün olmayan sebeplerle, malın üretilmesinin ve müşteriye gönderilmesinin imkansızlaşması halinde acente ücrete hak kazanamayacaktır⁴³⁰.

Daha önce de ifade ettiğimiz üzere, 3. fıkra hükmünün nispi emredici olduğuna ilişkin mehzaz ATK § 87a'nın 5. fıkrası TTK'ya alınmamıştır. TTK m. 114.3 hükmünün ATK § 87a'nın 3. fıkrasından aynen alındığı düşünüldüğünde, 5. fıkranın Kanun'a neden dahil edilmediğini anlamak güçtür. Kanaatimizce, söz konusu mehzaz ATK hükmü de dikkate alındığında, Türk hukuku bakımından da aynı durumun geçerli olduğunu ve TTK m. 114.3 hükmünün aksinin acente aleyhine kararlaştırılamayacağını söylemek mümkündür. Bu çerçevede, tarafların acentelik sözleşmesinde, müvekkilin işlemi kısmen, tamamen yahut sözleşmede öngörüldüğü şekilde yerine getirmediği hallerde acentenin ücrete hak kazanamayacağını kararlaştıramayacaklarını belirtmek isteriz. Yine aynı şekilde, müvekkile yüklenebilen sebeplerle sözleşmenin yerine getirilmediği hallerde acentenin ücrete hak kazanamayacağına ilişkin sözleşme hükmü,

⁴²⁶ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87a, Rn. 53.

⁴²⁷ **Eberstein**, s. 92.

⁴²⁸ **Kaya**, Acentelik, s. 235.

⁴²⁹ **Karaege**, s. 204.

⁴³⁰ **Kaya**, Acentelik, s. 235.

kanuna aykırılık sebebiyle geçersiz sayılmalıdır. Buna karşılık, işlemin müvekkile yüklenemeyen sebeplerle yerine getirilmediği hallerde bile acentenin ücrete hak kazanacağına ilişkin sözleşme hükmü, acente lehine olduğu gerekçesiyle geçerli olmalıdır⁴³¹.

TTK m. 114.3'e göre ücrete hak kazandığını ispat yükümlülüğü acentededir (TMK m. 6, HMK m. 190). Başka bir ifadeyle acentenin, kendisine ücret hakkı kazandıran bir işlemin varlığını ve fakat bu işlemin müvekkil tarafından yerine getirilmediğini ispat etmesi gerekir⁴³². Acente belirtilen hususları ispatladığı takdirde, işlemi kendisine yüklenemeyen sebeplerle yerine getirmediğini iddia eden müvekkilin, bu iddiasını ispatlamasıyla artık acentenin ücret hakkından söz etmek mümkün değildir⁴³³.

C. İşlemin Müşteri Tarafından Yerine Getirilmesi

TTK m. 114.1'in üçüncü cümlesine göre, *“Her hâlde acente, üçüncü kişi kurulan işlemi yerine getirdiği anda ve ölçüde ücrete hak kazanır.”* Bu düzenleme, “her hâlde” ibaresinden de anlaşılacağı üzere emredici nitelik taşımaktadır⁴³⁴. Başka bir ifadeyle, tarafların acentelik sözleşmesiyle bu kuralın aksini öngörebilmeleri mümkün değildir⁴³⁵. Hüküm, acentenin ücrete ilişkin beklenen hakkının ne zaman tam hakka

⁴³¹ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87a, Rn. 56.

⁴³² **Karaege**, s. 207.

⁴³³ **Holling**, s. 79; **Hübsch/Hübsch**, s. 5.

⁴³⁴ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87a, Rn. 35.

⁴³⁵ Bu husus, ATK § 87a'nın 1. fıkrasının son cümlesinde açıkça ifade edilmiştir.

dönüşeceğine ilişkin kuralı açıkça ortaya koymaktadır: İşlem müşteri tarafından⁴³⁶ ifa edildiği takdirde acente başka herhangi bir şart aranmaksızın ücrete hak kazanacaktır. Gerçekten, işlem müşteri tarafından ifa edildiği takdirde, müvekkil için o işlemten beklenen amaç gerçekleşmiş, başka bir ifadeyle işlem başarıyla sonuçlanmış olacak ve acentenin ücrete hak kazanmasının önünde herhangi bir engel kalmayacaktır⁴³⁷. Başka bir ifadeyle, işlem müşteri tarafından ifa edildiği takdirde, müvekkil tarafından yerine getirilip getirilmediğine dahi bakılmaksızın acente ücrete hak kazanacaktır⁴³⁸.

Acentenin, işlemin müşteri tarafından ifa edilmesi geciktirici şartının gerçekleşmesiyle tam hakka dönüşecek olan ücrete ilişkin beklenen hakkı, bu işlemin müşteri tarafından ifa edilmemesi veya ifa edilmeyeceğinin kesinleşmesi halinde ise son bulacaktır⁴³⁹. TTK m. 114.2’de düzenlenen bu ihtimalde, acentenin ücret hakkı düşecek, ödeniş tutarlar (acenteye TTK m. 114.1’e göre ödenen avans vb.) da geri verilecektir⁴⁴⁰. Ancak, bunun için, müşterinin edimini ifa etmeyeceğinin objektif olarak kesinleşmesi

⁴³⁶ TBK m. 83’e göre, “*Borcun, bizzat borçlu tarafından ifa edilmesinde alacaklının menfaati bulunmadıkça borçlu, borcunu şahsen ifa etmekle yükümlü değildir.*” Bu sebeple, müşterinin borcu bizzat ifa etmek zorunda olmadığı durumlarda, borcun başkası tarafından ifa edilmesi halinde de acentenin ücrete hak kazanabilmesi için gereken ifa koşulu sağlanmış olacaktır.

⁴³⁷ **Giefers**, s. 59.

⁴³⁸ İşlem müvekkil tarafından yerine getirilmemesine rağmen müşteri tarafından ifa edildiği takdirde ücret hakkının dayanağı TTK m. 114.3’değil, TTK m. 114.1’in son cümlesidir.

⁴³⁹ **Thume**, Band 1, s. 500, Rn. 429.

⁴⁴⁰ Böyle bir durumda ortada geçerli bir sözleşme bulunduğundan, iade talebinin dayanağı sebepsiz zenginleşme değil, acentelik sözleşmesidir, **Kaya**, Şerh, s. 161.

gerekir⁴⁴¹. Başka bir ifadeyle, müşteri henüz ifada bulunmadığı gibi, ileride de bulunmayacağı anlaşılmış olmalıdır⁴⁴². Sonraki objektif hukuki veya fiilî imkansızlık hali, ikale anlaşması, dönme hakkının kullanılması, ifa etmemenin kesinlik arz ettiği durumlara örnek olarak gösterilebilir⁴⁴³. Buna karşın, müşterinin ifa etmeyeceğinin tahmin ediliyor olduğu veya müşterinin ifa etmeyeceğine ilişkin güçlü bir kanaatin uyandığı hallerde objektif bir kesinleşmeden söz etmek mümkün değildir⁴⁴⁴. İfanın yapılmayacağının objektif olarak kesinleştiğini ve ücret ödeme yükümlülüğünün ortadan kalktığını iddia eden müvekkil bu iddiasını ispatlamalıdır (TMK m. 6, HMK m. 190)⁴⁴⁵.

Müvekkilin, işlemin müşteri tarafından yerine getirilmediği gerekçesiyle acenteye ücret ödemekten imtina edebilmesi, kendi edimini yerine getirmesi şartına bağlıdır (TBK m. 97)⁴⁴⁶. Bu çerçevede, daha önce ifade ettiğimiz üzere, henüz müvekkilin ifada bulunmaması sebebiyle müşterinin edimini yerine getirmeyi reddetmesi halinde TTK m. 114.2'nin değil, TTK m. 114.3'ün uygulanması ve bu ifa etmeme müvekkile yüklenemeyen sebeplerden kaynaklanmadıkça acentenin ücrete hak kazanabilmesi gerekir⁴⁴⁷. Buna karşın müvekkil, kendisine yüklenemeyen sebeplerle

⁴⁴¹ **Busche**, ATK § 87a, Rn. 20; **Thume**, Band 1, s. 502, Rn. 432.

⁴⁴² **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87a, Rn. 29.

⁴⁴³ **Kaya**, Şerh, s. 162.

⁴⁴⁴ **Kaya**, Acentelik, s. 229.

⁴⁴⁵ **Kaya**, Acentelik, s. 230.

⁴⁴⁶ Birçokları yerine bkz. **Baumbach/Hopt**, ATK § 87a, Rn. 13; **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87a, Rn. 27; **Busche**, ATK § 87a, Rn. 17.

⁴⁴⁷ **Busche**, ATK § 87a, Rn. 17; **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87a, Rn. 36-37. Örneğin, müvekkilin sözleşmeye uygun bir biçimde ürün tesliminde bulunmaması halinde,

işlemi ifa edememiş ve müşteri de müvekkil ifa etmediği için ifayı reddetmişse, TTK m. 114.2'nin uygulanması gerekir ve acente ücrete hak kazanamaz.

İfa etmemenin müvekkile isnat edilip edilemeyeceğine ilişkin yukarıdaki istisna dışında, müşterinin işlemi yerine getirmeme gerekçesinin acentenin ücrete hak kazanamaması bakımından herhangi bir önemi yoktur⁴⁴⁸. Başka bir ifadeyle, işlemin müşteri tarafından neden yerine getirilmediğine bakılmaksızın, işlem müşteri tarafından yerine getirilmediği takdirde acente ücrete hak kazanamaz. Bu çerçevede, işlem müvekkil tarafından ifa edilmesine rağmen müşterinin herhangi bir sebep göstermeksizin işlemi yerine getirmemesi halinde de acente ücret talep edemeyecektir.

Kural olarak, müşteri işlemi ifa etmediği takdirde acentenin ücrete ilişkin beklenen hakkı ortadan kalkmakla birlikte, acentelik sözleşmesinde bu kuralın aksinin kararlaştırılması mümkündür. Şöyle ki, TTK m. 114'e alınmayan mehzaz ATK § 87a'nın 5. fıkrasında acente lehine aksi kararlaştırılabilecek hükümler arasında ATK § 87a.2'nin (TTK m. 114.2) noktalı virgülle ayrılan yere kadar olan kısmı da sayılmıştır. Dolayısıyla, taraflar acentelik sözleşmesine koyacakları bir hükümle, müşterinin ifa etmemesi halinde bile acentenin ücrete hak kazanacağını kararlaştırabilirler⁴⁴⁹. O halde denilebilir ki, *aksi kararlaştırılmadıkça*, müşteri kurulan işlemi yerine getirmediği takdirde acente ücrete hak kazanamayacaktır. Bazı durumlarda, müvekkil işlemi sözleşmede kararlaştırıldığı şekilde yerine getirmesine rağmen müşteri, herhangi bir

müşterinin TBK m. 227'ye göre sözleşmeden dönme hakkını kullanabildiği durumlarda, işlemin yerine getirilmemesinin sorumluluğu müvekkile ait olacağından burada TTK m. 114.2'nin değil, m. 114.3'ün uygulanması gerekir, **Kaya**, Acentelik, s. 229, dn. 209.

⁴⁴⁸ **Busche**, ATK § 87a, Rn. 18.

⁴⁴⁹ Bu doğrultuda bkz. **Kaya**, Şerh, s. 114; **Kaya**, Acentelik, s. 231-232, dn. 224.

sebeple işlemi yerine getirmeyi reddedebilir⁴⁵⁰. Öğretide, böyle bir durumda müvekkilin dava açarak müşteriye ödemeye zorlaması gerektiği ifade edilmektedir⁴⁵¹. Dava açılmasında herhangi bir yararın bulunmadığı hallerde (müşterinin borç ödemedi acze düşmesi gibi) ise müvekkilden dava açmasını beklemek hakkaniyetle bağdaşmaz⁴⁵². Müvekkil, herhangi bir fayda bulunmamasına rağmen dava açmasını isteyen acentenin, yargılama giderlerine kendisiyle birlikte katlanmasını talep edebilir⁴⁵³.

Acentenin ücrete hak kazanabilmesi için, acente tarafından arzu edilen, elbette müvekkilin müşteriye ifaya zorlamak için dava açmasıdır. Ancak müvekkilin bu konuda acente kadar hevesli davranmaması ve herhangi bir talepte bulunmaması da ihtimal dahilindedir. Şöyle ki, müvekkil sözleşmeye aykırı hareket etmemek için edimini ifa etmesine rağmen, o işlemin ekonomik getirisinin beklediğinden düşük olduğu gerekçesiyle dava açmaya yanaşmayabilir. Bu takdirde bir an için TTK m. 105.2'ye göre acentenin müşteriye karşı dava açarak onu müvekkile olan borcunu yerine getirmeye zorlayabileceği şeklinde bir yorum yapılabilse de, TTK m. 114.2 düşünüldüğünde bu yorumun pek de hukuka uygun olduğu söylenemez. Çünkü acente, müşterinin kurulan işlemi ifa etmemesine karşı korunmamış, bu durum hem TTK hem de ATK bakımından bağımsız bir işletme olan acentenin üstlenmek zorunda olduğu bir risk şeklinde kaleme alınmıştır.

Müşteriye karşı işlemin yerine getirilmesine yönelik açılmış herhangi bir dava bulunmadığı takdirde, bozucu şart gerçekleşmiş olur ve TTK m. 114.2'ye göre

⁴⁵⁰ Müşterinin başka biriyle daha cazip şartlarda sözleşme yapma fırsatı yakalamış olması sebebiyle sözleşmeyi yerine getirmemesi bu duruma örnek olarak gösterilebilir.

⁴⁵¹ **Baumbach/Hopt**, ATK § 87a, Rn. 15.

⁴⁵² **Baumbach/Hopt**, ATK § 87a, Rn. 15.

⁴⁵³ **Kaya**, Acentelik, s. 231.

acentenin ücrete ilişkin beklenen hakkı ortadan kalkar, daha önce ödenmiş tutarlar da geri verilir. Böyle bir durumda iade yükümlülüğü sebepsiz zenginleşmeden değil, acentelik sözleşmesinden kaynaklanmaktadır⁴⁵⁴.

⁴⁵⁴ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87a, Rn. 37; **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87a, Rn. 50; **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87a, Rn. 43.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

ÜCRETİN MİKTARI, ÖDENMESİ VE ÜCRETE İLİŞKİN KONTROL HAKKI

I. ÜCRET MİKTARININ BELİRLENMESİ VE HESAPLANMASI

1. BELİRLENMESİ

A. GENEL OLARAK

Acentenin talep edebileceği ücret miktarının nasıl belirleneceği, TTK m. 115.1’de, “Sözleşmede hüküm yoksa ücretin miktarı, acentenin bulunduğu yerdeki teamüle, teamül de mevcut değilse hâlin gereğine göre o yerdeki asliye ticaret mahkemesince belirlenir.” şeklinde düzenlenmiştir. Hükümün dildeki sadeleşme dışında mülga TTK m. 130’dan tek farkı, görevli mahkemenin asliye ticaret mahkemesi olduğunun belirtilmiş olmasıdır⁴⁵⁵.

⁴⁵⁵ Ancak, TTK m. 115’in gerekçesinde, eTTK m. 130’daki “mahkemece tayin olunur” ifadesinin ücretin nasıl belirleneceğini değil, kim tarafından belirleneceğini göstermesi sebebiyle metnin öngörülme amacıyla bağdaşmadığı ve dolayısıyla bu ifadenin TTK m. 115.1 hükmüne alınmadığı belirtilmiştir. Gerekçe ile madde metni arasındaki bu farklılık, Ön-Tasarıda tamamen gerekçedeki beyana paralel bir düzenleme yapılmışken, Son-Tasarıda bu değişiklikten vazgeçilerek eTTK m. 130 hükmünü aynen muhafaza eden bir düzenleme tercih edilmesine rağmen, bu tercihin Ön-Tasarı aşamasında kaleme alınan gerekçeye yansıtılmamasından kaynaklanmaktadır, Kendigelen, Abuzer: **Türk Ticaret Kanunu, Değişiklikler, Yenilikler ve İlk Tespitler**, Değişiklikler İşlenmiş ve Güncellenmiş 2. Bası, İstanbul 2012, s. 111-112.

TTK m. 115.1'in Alman hukukundaki karşılığı ATK § 87b'nin ilk fıkrasıdır⁴⁵⁶. Üç fıkradan oluşan ATK § 87b hükmünün⁴⁵⁷ ilk fıkrasında, ücret miktarının ne şekilde belirleneceği öngörüldükten sonra, ikinci ve üçüncü fıkralarında belirlenen ücretin nasıl hesaplanacağına ilişkin ilkeler düzenlenmiştir. Bir diğer ifadeyle bu hüküm, öncelikle ücret miktarının nasıl belirleneceğine ilişkin kuralı; daha sonra belirlenen miktarın ne şekilde hesaplanması gerektiğini düzenlemektedir⁴⁵⁸. Farklı bir ifadeyle hükmün amacı,

⁴⁵⁶ TTK m. 115'te ATK § 87b'nin sadece ilk fıkrasına yer verilmiş, hükmün ücretin miktarının ne şekilde hesaplanmasına ilişkin ilkeleri düzenleyen ikinci ve üçüncü fıkralarına yer verilmemiştir. Söz konusu ATK hükümlerinin TTK m. 115'e alınmaması, bu hükümlerin Türk hukuku bakımından uygulanma kabiliyetinin bulunmadığı şeklinde anlaşılmamalıdır. Şöyle ki, tarafların ücret miktarına ilişkin herhangi bir belirleme yapmadıkları ve konuya ilişkin uygulanabilir bir teamülün de bulunmadığı hallerde "halin gereğine göre" ücretin miktarını belirleyecek asliye ticaret mahkemesi hakimi TMK m. 1'e göre konuya ilişkin mehzaz kanun hükümlerinden de yararlanmalıdır. Ücret miktarı hakkında ayrıca bkz. ve karşı. İsvBK m. 418g/I.

⁴⁵⁷ Hükmün ilk fıkrası ATK'ya 1953 değişiklikleriyle, ikinci ve üçüncü fıkralar ise 1967 yılında Katma Değer Vergisi Kanunu'nda yapılan değişiklikler sonucunda eklenmiştir, BGBl I, 7.8.1953, Nr. 45, s. 771-776, <https://www.bgbl.de>, 09.07.2018; BGBl I, 2.6.1967, Nr. 30, s. 545 vd, <https://www.bgbl.de>, 09.07.2018. Ücret miktarına ilişkin bu hüküm, ücrete hak kazandıran işlemler bakımından herhangi bir ayırım gözetilmeksizin, acentenin talep edebileceği tüm ücret türleri ile alt acenteler ve sigorta acenteleri bakımından da uygulanma kabiliyetine sahiptir, **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87b, Rn. 2; **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87b, Rn. 3-4.

⁴⁵⁸ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87b, Rn. 1.

önce acenteye ne kadar ücret ödeneceğini belirlemek, bunu takiben bu ücretin nasıl hesaplanacağına ilişkin esasları ortaya koymaktır⁴⁵⁹.

Yönerge'nin 6. maddesinin birinci fıkrasında konu, ücret miktarının sözleşmeyle kararlaştırılmadığı hallerde acentenin olağan (mutad) ücrete hak kazanacağı; böyle bir alışılmış uygulamanın bulunmaması halinde ise acentenin, işlemin bütün yönleri dikkate alınmak suretiyle makul bir ücrete hak kazanacağı şeklinde düzenlenmiştir.

Ücret miktarına ilişkin tüm bu düzenlemeler incelendiğinde, ücret miktarının belirlenmesi bakımından öncelikle taraf iradelerinin esas alınması ve acentelik sözleşmesinde bu doğrultuda bir belirleme yapıp yapılmadığına bakılması gerektiği anlaşılmaktadır. TTK m. 115, ATK §87b ve Yönerge'nin 6. maddesi hükümleri tamamlayıcı niteliği haiz olduğundan, bu hükümler taraflar arasında ücret miktarına ilişkin herhangi bir belirleme yapılmadığı takdirde uygulama alanı bulacak ve mevcut teamüllerden yararlanmak suretiyle bir belirleme yoluna gidilecektir⁴⁶⁰. Nihayet ücret miktarına ilişkin herhangi bir ticari teamülün de bulunmaması halinde ücret miktarı, halin gereğine göre mahkemece belirlenecektir.

B. TARAFLARCA BELİRLENMESİ

Yukarıda belirtildiği üzere ücret miktarının belirlenmesi bakımından öncelikle taraflar arasında bu hususta herhangi bir belirleme yapıp yapılmadığına bakılmalı ve böyle bir belirlenmenin varlığı halinde tarafların kararlaştırdığı miktar esas alınmalıdır⁴⁶¹. Ücret miktarına ilişkin ticari teamüller, ancak taraflar arasında bu hususta herhangi bir

⁴⁵⁹ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87b, Rn. 2.

⁴⁶⁰ **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87b, Rn. 2; **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87b, Rn. 6.

⁴⁶¹ Ücret miktarı acentelik sözleşmesi yapılırken belirlenebileceği gibi, tarafların bu hususta daha sonra mutabakata varmaları da mümkündür, **Busche**, ATK § 87b, Rn. 5

belirleme yapılmadığı takdirde uygulama alanı bulacağından, taraflarca kararlaştırılan ücret miktarının teamülden daha düşük ya da yüksek olmasının, teamülün uygulanıp uygulanmaması bakımından herhangi bir önemi bulunmamaktadır. Başka bir ifadeyle, taraflar arasında ücret miktarına ilişkin bir belirlemenin varlığı halinde, konuya ilişkin ticari teamül, acenteye daha yüksek miktarda ücret ödenmesini öngörse bile taraf iradelerine üstünlük tanınmalıdır⁴⁶².

Ücret miktarını belirleme yetkisinin taraflardan birine bırakılması halinde, bu yetki kendisine bırakılan tarafın, ücret miktarını karşılıklı edimler arasında açık oransızlığa sebebiyet verecek şekilde belirlemesi ihtimal dahilindedir. Böyle bir durumda zarar gören tarafın, aşırı yararlanmaya ilişkin TBK m. 28'e dayanarak talepte bulunabilmesi gündeme gelir. Ancak hemen belirtmek isteriz ki, TTK m. 18.2'ye göre ticaretine ait bütün faaliyetlerinde basiretli bir iş adamı gibi davranması gereken tacirin, ticari işletmesiyle ilgili faaliyetlerinde düşüncesizliği ya da deneyimsizliği söz konusu olamayacağından, TBK m. 28'e dayanarak talepte bulunabilmesi mümkün değildir. Ancak, burada acentenin tacir olup olmadığına göre bir ayırım yapılmalı⁴⁶³ ve tacir sıfatını haiz acente aşırı yararlanma hallerinden sadece "zor durumda kalma" haline dayanarak talepte bulunabilmelidir⁴⁶⁴. Acente bakımından hal böyle olmakla birlikte, TTK m. 102.1'e göre müvekkilin zaten tacir sıfatını haiz olduğu düşünüldüğünde, aşırı yararlanmaya ilişkin bu söylenenlerin müvekkil bakımından evleviyetle geçerli olacağı açıktır.

⁴⁶² Flohr/Wauschkuhn, ATK § 87b, Rn. 6; MüKoHGB/von Hoyningen-Huene, ATK § 87b, Rn. 4.

⁴⁶³ Bkz. yuk. dn. 51.

⁴⁶⁴ Arkan, s. 153.

Ücret miktarını belirleme yetkisinin taraflardan birine bırakıldığı bu gibi hallerde karşılıklı edimler arasında açık oransızlık bulunduğunu iddia eden tarafın, bu belirlemenin ahlaka aykırı olduğu gerekçesiyle hükümsüzlüğünü ileri sürüp süremeyeceği üzerinde de durmakta fayda vardır. Böyle bir durumda, TBK m. 28'in şartları gerçekleştiği takdirde (örneğin acentenin zor durumda kalması sebebiyle edimler arasında aşırı orantısızlığın bulunması halinde) aşırı yararlanmaya ilişkin bu hüküm, özel hüküm niteliğini haiz olması sebebiyle uygulanır ve ahlaka aykırılığı genel olarak düzenleyen TBK m. 27'ye başvurulamaz⁴⁶⁵. Buna karşın, olayda TBK m. 28'de aşırı yararlanma için aranan şartlar dışında, örneğin, taraflardan birinin sahip olduğu tek el durumunun veya güçlü konumun kötüye kullanılması, mesleki etik kuralların ağır bir biçimde çiğnenmesi, sömürenin düşünce veya hareket tarzının kötü ve aşağılık diye ifade edilebilecek bir nitelik taşıması gibi "ek bir unsur" da gerçekleşmiş bulunuyorsa TBK m. 27/I'deki ahlaka aykırılık kavramının sınırları içerisine girilir ve bu belirlemenin geçersiz olduğu sonucuna varılır⁴⁶⁶. Bu doğrultuda, karşılıklı edimler arasındaki orantısızlığın açık değil, çok veya olağanüstü ölçüde açık bir nitelik taşıması, TBK m. 28'de bulunması zorunlu olmayan ek bir unsur olup, TBK m. 27'nin uygulama alanına girecektir⁴⁶⁷.

Acentelik ilişkisinin güçlü konumdaki tarafının müvekkil olduğu düşünüldüğünde, ücret miktarının genellikle müvekkil tarafından belirlenmesi ve bu belirlemenin de acentenin faaliyetlerine karşılık son derece düşük olması kuvvetle muhtemeldir. Ancak çoğu zaman müvekkille sözleşme yapma fırsatını kaçırmak istemeyen acentenin bu miktarı kabul etmek zorunda kalacağı açıktır. İşte güçlü konumun kötüye

⁴⁶⁵ Bu hususta bkz. **Kocayusufpaşaoğlu**, s. 498.

⁴⁶⁶ **Kocayusufpaşaoğlu**, s. 498.

⁴⁶⁷ **Kocayusufpaşaoğlu**, s. 499.

kullanılabildiği bu gibi haller bakımından, TBK m. 28’de aranan şartlar dışında ek bir unsurun daha gerçekleştiği gerekçesiyle, acentenin TBK m. 27’ye dayanarak ahlaka aykırı bir biçimde belirlenen ücret miktarının geçersizliğini ileri sürebileceği kabul edilmelidir⁴⁶⁸. Bu belirlemenin ahlaka aykırılığı, ücret miktarının acentenin ekonomik bağımsızlığını yitirecek veya ortadan kaldıracak ölçüde düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Böylelikle acente, zor durumda kalma hali dışındaki aşırı yararlanma hallerine karşı da korunmuş olmaktadır.

Ücret miktarının ne şekilde belirlenmesi gerektiği hususu Kanun’da düzenlenmemiştir. Hemen belirtelim ki, ileride yaşanacak uyuşmazlıklar bakımından ispat kolaylığı sağlaması amacıyla ücret miktarına ilişkin belirlemenin yazılı yapılmasında fayda vardır. Ancak, aynı türden işlemler için uzunca süredir belirli bir oran üzerinden ödenen ücret miktarına itiraz etmeyen tarafların, gelecekteki işlemler bakımından da aynı oran üzerinden örtülü olarak anlaşmaya vardıklarının kabulü gerekir⁴⁶⁹.

Ücret miktarının belirlenmesi bakımından tarafların açık yahut örtülü iradelerinin ne yönde olduğunu tespit etmek son derece güçtür. Bunun için, ücret miktarının taraflarca kararlaştırıldığı hallerde, sözleşmede kullanılan ifadeler yorumlanmak suretiyle tarafların gerçek iradeleri ortaya konmalıdır⁴⁷⁰. Örneğin, ücret miktarının “şimdilik”, “yeni bir miktar belirlenene kadar” veya “belirli bir süre” gibi bir ifade kullanılmak suretiyle belirlenmesi, tarafların acentelik sözleşmesinin sonuna kadar

⁴⁶⁸ Böyle bir durumda ücret miktarının teamüle göre belirlenmesi gerektiği hakkında bkz. aşa. Üçüncü Bölüm, I, 1, C.

⁴⁶⁹ Birçokları yerine bkz. **Busche**, ATK § 87b, Rn. 5; **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87b, Rn. 8; **Westphal**, Vertriebsrecht, s. 158, Rn. 586.

⁴⁷⁰ **Kaya**, Acentelik, s. 240.

değil, sadece belirli bir süre için bu miktarla bağlı kalmak istedikleri ve ücret miktarının zaman içerisinde yeniden belirlenebileceği şeklinde yorumlanmalıdır⁴⁷¹. Bu türden sözleşme hükümlerine rağmen ücret miktarına ilişkin zaman içerisinde yeni bir belirleme yapılmaması halinde taraf iradelerinin yorumlanmasına göre, ücretin mevcut miktar üzerinden hesaplanması yahut ücret miktarına ilişkin geçerli bir anlaşma bulunmadığı gerekçesiyle konuya ilişkin ticari teamülün esas alınması gerektiği ileri sürülebilir.

Tarafların, belirlenen ücret miktarının sadece belirli türden işlemler için söz konusu olduğunu kararlaştırmaları da mümkündür. Hemen belirtelim ki, taraflar arasında böyle bir belirleme, acentenin, belirtilen türden işlemler dışındaki işlemler sebebiyle ücret talep edemeyeceği anlamına gelmez⁴⁷². Ancak, bu işlemler için acenteye ödenmesi gereken ücretin hangi miktar üzerinden hesaplanması gerektiği hususu ise tartışmalıdır. Bir görüşe göre, böyle bir durumda, ücret miktarı belirlenmemiş türden işlemlere ilişkin ücret miktarı, taraflar arasında bu türden işlemler sebebiyle herhangi bir belirleme yapılmadığı gerekçesiyle ticari teamüle göre belirlenmelidir⁴⁷³. Diğer bir görüşe göre ise, ücret miktarı kararlaştırılmayan türden işlemler bakımından o yerdeki ticari teamül değil, taraflar arasında diğer işlemler için öngörülen ücret miktarı esas alınmalıdır⁴⁷⁴.

Böyle bir durumda ücret miktarının ticari teamülün öngördüğü miktar üzerinden mi yoksa daha önce belirtilen işlemler için kararlaştırılan miktar üzerinden mi

⁴⁷¹ **Kaya**, Acentelik, s. 240.

⁴⁷² **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87b, Rn. 6; **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87b, Rn. 8.

⁴⁷³ **Kaya**, Acentelik, s. 240.

⁴⁷⁴ **Busche**, ATK § 87b, Rn. 5.

hesaplanması gerektiği bir yorum sorunudur. Dolayısıyla bu konuda bir kanaate varmadan önce taraf iradeleri iyi yorumlanmalı ve tarafların, bazı türden işlemler için ücret miktarı öngörmelerine rağmen diğer işlemler için ücret miktarı kararlaştırmamakla yeni amaçladıkları üzerinde durulmalıdır.

Bu doğrultuda öncelikle yararlanılması gereken husus, tarafların kullandıkları sözcüklerin anlamı ve dilbilgisi kurallarıdır⁴⁷⁵. Gerçekten, acentenin “sadece” doğrudan akdettiği yahut aracılık faaliyetinde bulunduğu işlemlerde, işlem bedelinin %10’u tutarında ücrete hak kazanacağına ilişkin bir sözleşme hükmünün varlığı halinde, acentenin doğrudan akdetmediği işlemler sebebiyle, örneğin, kendisine bırakılan bölgede veya müşteri çevresiyle kendi katkısı olmaksızın kurulan işlemler sebebiyle de %10 ücret talep edebileceğinin kararlaştırıldığını söylemek mümkün değildir. Çünkü söz konusu miktar “sadece” acentenin doğrudan akdettiği yahut aracılık ettiği işlemler bakımından kararlaştırılmıştır.

Tarafların kullandıkları sözcüklerin lafzından herhangi bir sonuca varmak mümkün değilse, yorumlanan sözleşme hükmünün çeşitli maddeler içeren bir sözleşmenin bir parçasından ibaret olduğu unutulmamalı ve bu hükmün diğer hükümlerle olan bağlantısı göz önünde bulundurulmak suretiyle bir değerlendirme yapılmalıdır⁴⁷⁶. Bu doğrultuda, yukarıdaki gibi bir sözleşme hükmünün varlığı halinde, acentelik sözleşmesinde acentenin daha önce kazandırılan müşterilerle kurulan aynı türden işlemler için ücret talep edemeyeceğinin öngörülmesi halinde, daha önce belirtilen ücret miktarının bu işlemler için de uygulanabilmesi mümkün değildir. Yine benzer şekilde acentelik sözleşmesinde aynı bölgede veya müşteri çevresinde aynı anda birden fazla acentenin faaliyette bulunabileceğine ilişkin bir sözleşme hükmünün varlığı

⁴⁷⁵ Kocayusufpaşaoğlu, s. 333.

⁴⁷⁶ Kocayusufpaşaoğlu, s. 334.

halinde, acente bu miktara dayanarak ücret talep edememelidir. Çünkü her iki durumda da zaten acentenin ücret talep edebilmesi mümkün değildir.

Taraf iradeleri yorumlanırken dürüstlük kuralına (TMK m. 2/I) uygun hareket edilmelidir. Hal böyle olunca, acentenin “sadece” doğrudan akdettiği yahut aracılık faaliyetinde bulunduğu işlemlerde, işlem bedelinin %10’u tutarında ücrete hak kazanacağına ilişkin bir sözleşme hükmünün varlığı halinde, taraf iradelerinin, acentenin doğrudan katkısı olmaksızın kurulan işlemler sebebiyle, örneğin daha önce kazandırılan müşterilerle kurulan aynı tür işlemler için, ücretin farklı bir oran üzerinden ödenmesi gerektiği şeklinde anlaşılması dürüstlük kuralına daha uygundur. Çünkü tarafların sözleşme ile ulaşmak istedikleri ortak amaç, miktarı belirtilen türden işlemler dışındaki işlemlere bu oranın uygulanmamasıdır. Başka bir ifadeyle sözleşmede kararlaştırılan ücret miktarı, sadece belirtilen türden işlemler bakımından geçerlidir. Dolayısıyla mevcut ücret miktarının, miktarı belirlenmeyen işlem türleri bakımından doğrudan uygulanabilmesi çok da isabetli görünmemektedir. Burada, ücret miktarı belirlenmeyen işlemler bakımından, ücret miktarının ticari teamüle göre belirlenmesi gerektiğine ilişkin peşin bir kabulün de isabetli olmayacağını belirtmek isteriz. Gerçekten bazı durumlarda, miktarı belirlenen işlemlerle nitelik itibariyle benzer işlemlerin varlığı halinde, daha önce kararlaştırılan ücret miktarının, miktarı kararlaştırılmayan işlemler için de uygulanması duruma göre daha isabetli olabilecektir. Netice itibariyle, taraf iradeleri her durumda somut olayın özellikleri göz önünde bulundurulmak suretiyle yorumlanmalıdır. Bu çerçevede, tarafların bazı türden işlemler için ücret miktarını kararlaştırmadıkları sonucuna varıldığı takdirde ücret miktarı taraflarca belirlenmemiş olduğundan, TTK m. 115.1 gereği teamüle göre belirlenmeli; açık ya da örtülü taraf iradelerinin teamülün öngördüğü miktardan farklı bir oran üzerinden ücret ödenmesi yönünde olduğu sonucuna varıldığı takdirde ise, teamülde

öngörülen miktarın değil daha önce bazı işlemler için kararlaştırılan ücret miktarının, miktarı kararlaştırılmayan işlemler için de geçerli olduğu sonucuna varılmalıdır.

Taraflarca başlangıçta kararlaştırılan ücret miktarı sonradan değiştirilebilir. Ancak böyle bir değişikliğin müvekkil veya acente tarafından tek başına yapılması mümkün olmayıp, tarafların bu hususta mutabakata varmaları şarttır. Benzer şekilde, önceden kararlaştırılan ücret miktarının zaman içerisinde taraflarca tek taraflı değiştirilmesine diğer tarafın itiraz etmemesi ve bu durumun süreklilik arz etmesi, ücret miktarının zımnen değiştirildiği anlamına gelmez⁴⁷⁷. Gerçekten, kendisine başlangıçta kararlaştırılan ücret miktarından daha düşük miktarda ücret ödenen acentenin, müvekkil tarafından acentelik sözleşmesinin feshedilmesi endişesiyle bu değişikliğe sesini çıkarmaması ihtimal dahilindedir⁴⁷⁸. Bu gibi hallerde acentenin, zamanaşımına uğramaması kaydıyla, eksik ödenen ücret miktarını yıllar sonra talep edebilmesinde herhangi bir sakınca bulunmamaktadır⁴⁷⁹.

⁴⁷⁷ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87b, Rn. 7.

⁴⁷⁸ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87b, Rn. 11; Mannheim Eyalet Mahkemesi bir kararında, kendisine sözleşmede kararlaştırılan ücretten daha düşük miktarda ücret ödenmesine itiraz etmeyen ve yıllarca bu düşük miktar üzerinden fatura kesen sigorta acentesinin bu davranışının, müvekkil tarafından tek taraflı değiştirilen ücret miktarının zımnen kabulü şeklinde anlaşılması gerektiğini belirtmiştir, karar için bkz. LG Mannheim, Urt. vom 10.12.2004 - 23 O 89/04, **Beckonline**; bu doğrultuda **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87b, Rn. 11.

⁴⁷⁹ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87b, Rn. 7; Behrend, Alexander: **Aktuelle Handelsvertreterrechtliche Fragen in Rechtsprechung und Praxis**, NJW 2003, s. 1565.

Kararlaştırılan ücret miktarında değişiklik yapma hakkının taraflardan birine bırakılabilmesi de mümkündür. Ancak, böyle bir durumda kendisine ücret miktarında değişiklik yapma hakkı tanınan taraf sınırsız bir yetkiye sahip olmayıp, bu hakkını dürüstlük kuralına (TMK m. 2) uygun kullanmalıdır⁴⁸⁰. Acentenin acentelik ilişkisinin zayıf tarafı olduğu gerekçesiyle öğretide, müvekkil tarafından tek taraflı olarak ücret miktarında değişiklik yapılabilmesinin, bu hususun yazılı olarak kararlaştırılması ve ücret miktarında değişiklik yapılmasını gerektiren sebeplerin somut bir biçimde açıkça ortaya konması şartına bağlı olduğu kabul edilmektedir⁴⁸¹.

Kural, tarafların ücret miktarını serbestçe belirleyebilmeleri olmakla birlikte, bazı durumlarda ücret miktarının ilgili kamu otoriteleri tarafından belirlenebilmesi de mümkündür. Ücret miktarına ilişkin kamusal bir belirlemenin varlığı halinde taraflar ücret miktarını tamamen serbestçe kararlaştıramayacakları gibi, ücret miktarının ticari teamüle göre belirlenebilmesi de mümkün olmayacaktır⁴⁸². Ücret miktarının kamu otoriteleri aracılığıyla belirlenmesinin tipik örneği, Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı tarafından yayımlanan 05.03.2012 tarihli ve 28224 sayılı Gemi Acenteleri Yönetmeliği'nin 24. maddesinde öngörülen, gemi acenteliği hizmetlerine ilişkin ücret tarifesinin, Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği ile Odalar ve Borsalar Kanunu'nun (TOBBK) 12. maddesinin 1. fıkrasının (p) bendine dayanarak hazırlanan "Gemi

⁴⁸⁰ Flohr/Wauschkuhn, ATK § 87b, Rn. 9.

⁴⁸¹ MüKoHGB/von Hoyningen-Huene, ATK § 87b, Rn. 7a. Müvekkil tarafından hazırlanan matbu acentelik sözleşmesinde yer alan ücret miktarında tek taraflı değişiklik yapma hakkının saklı tutulduğuna ilişkin genel bir hüküm, TBK m. 25 anlamında içerik denetimine tabi tutulmalıdır.

⁴⁸² MüKoHGB/von Hoyningen-Huene, ATK § 87b, Rn. 8; Kaya, Acentelik Hukuku, s. 242.

Acentelik Hizmetleri Ücret Tarifesine İlişkin Tebliğ⁴⁸³ ekinde belirlenen ve gemi acentelerine ödenmesi gereken taban ücret miktarlarıdır.

Bu tebliğin amacı, Türkiye karasularında, iç sularında ve nehirlerinde sefer yaparak yük ve yolcu taşıyan veya Türk Boğazları'ndan geçen deniz taşıt ve araçlarının acentelik hizmetlerini ifa eden "gemi acenteleri"nin hizmet ücret tarifesinin belirlenmesidir (m. 1). Tebliğin 7. maddesinde, bu Tebliğe ekli cetvellerde gösterilen miktarların “taban ücretler” olduğu öngörülmüştür⁴⁸⁴. Başka bir ifadeyle alınacak ücretler, Tebliğde belirtilen cetvellerdeki ücretlerden aşağı olamaz. Bu çerçevede, gemi acentelerinin ücret miktarı, söz konusu Tebliğde belirtilen cetvellerdeki ücretlerden az olmamak kaydıyla taraflarca serbestçe kararlaştırılabilir. Ancak, tarafların belirlediği ücret miktarının Tebliğde öngörülen taban fiyatın altında kaldığı haller için aynı Tebliğin 10. maddesinde sadece cezai yaptırım öngörüldüğü düşünüldüğünde, taban fiyatın altında belirlenen ücret miktarlarının da geçerli olduğunun kabulü gerekir.

C. TİCARİ TEAMÜLE GÖRE BELİRLENMESİ

TTK m. 2.1'e göre, *“Kanunda aksine bir hüküm yoksa, ticari örf ve âdet olarak kabul edildiği belirlenmedikçe, teamül, mahkemenin yargısına esas olamaz. Ancak, irade açıklamalarının yorumunda teamüller dikkate alınır.”* Görüldüğü üzere teamülün mahkemenin yargısına esas olabilmesi için, bu hususun kanunda açıkça öngörülmesi şarttır. İşte TTK m. 115.1, teamülün hükme esas alınabileceğinin açıkça öngörüldüğü hallerden biridir. Hükme göre, acentenin ücret miktarı taraflarca belirlenmediği takdirde ticari teamüle göre belirlenmelidir. Dolayısıyla ücret miktarına ilişkin ticari teamülün

⁴⁸³ RG 10.03.2008, S. 26812.

⁴⁸⁴ Söz konusu Tebliğ'de bu ücretlerin, gemi tonilatosu esas alınmak yahut işlemin türüne göre bir ayırım yapılmak suretiyle hesaplanması gerektiği ifade edilmiştir.

uygulanması, taraflarca belirlenen ücret miktarının bir alternatifi değil; taraflarca kararlaştırılan bir ücret miktarı bulunmadığı takdirde tamamlayıcı olarak başvuru bir yoldur⁴⁸⁵. Başka bir ifadeyle, aksi kararlaştırılmadıkça, taraflarca belirlenen ücret miktarı ile ticari teamülde öngörülen ücret miktarı arasında bir seçim yapılamamalıdır⁴⁸⁶.

Ticari teamül, kural olarak taraflar arasında ücret miktarına ilişkin herhangi bir belirleme yapılmadığı hallerde uygulama alanı bulsa da, taraflarca kararlaştırılan ücret miktarının geçersiz olduğu hallerde⁴⁸⁷ de ücret miktarının ticari teamüle göre belirlenmesi gerekir⁴⁸⁸. Örneğin, taraflarca belirlenen ücret miktarının ticari teamülde öngörülen ücret miktarına nazaran, bağımsız bir işletme niteliğini haiz acentenin bağımsızlığına hanel gelmesini sağlayacak ölçüde düşük belirlenmesi halinde⁴⁸⁹, böyle bir belirlemenin ahlaka aykırılık teşkil edeceği gerekçesiyle geçerli olmadığı (TBK m.

⁴⁸⁵ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87b, Rn. 18; **Emde/Valdini**, s. 5.

⁴⁸⁶ **Kaya**, Acentelik Hukuku, s. 244.

⁴⁸⁷ Bu duruma örnek olarak kesin hükümsüzlük (TBK m. 27) yahut irade bozukluğu hallerinden (TBK m. 30 vd.) birinin varlığı gösterilebilir.

⁴⁸⁸ **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87b, Rn. 12; **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87b, Rn. 9.

⁴⁸⁹ Alman hukukunda ücret miktarının ancak acentenin geçimini sağlamaya yetecek kadar düşük miktarda belirlendiği böyle bir ücret için “*Hungerprovision*” terimi kullanılmaktadır, **Thume**, Band 1, s. 454, Rn. 308; **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87b, Rn. 10.

27) ve bu sebeple ücretin teamülde öngörülen miktar esas alınarak hesaplanması gerektiği kabul edilmektedir⁴⁹⁰.

Esas alınacak teamül, acentenin bulunduğu yerdeki ticari teamüldür⁴⁹¹. Acentenin farklı yerlerde faaliyet göstermesi halinde, ücret her bir yer için o yerdeki teamül esas alınarak ayrı ayrı belirlenmelidir⁴⁹².

Acentelik sözleşmesinin yapıldığı sırada geçerli olan ticari teamül değil; işlemin kurulduğu sırada geçerli olan ticari teamül dikkate alınır. Bunun sonucu olarak da aynı tür işlemler için zaman içerisinde farklı ücret miktarları uygulanabilecektir⁴⁹³.

Ücrete esas alınacak ticari teamülün tespiti için öncelikle acenteye ücret hakkı kazandıran işlemin içeriğinin ve türünün belirlenmesi gerekir⁴⁹⁴. Daha sonra bu türden işlemler için acenteye o branşta/meslek grubunda ne kadar ücret ödendiği araştırılmalıdır⁴⁹⁵. Ücret miktarına ilişkin uygulanabilecek teamülün tespiti bakımından

⁴⁹⁰ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87b, Rn. 10, 18. Ücret miktarının ticari teamüle nazaran son derece düşük belirlenmesinin dürüstlük kuralına aykırılık teşkil edeceği hakkında ayrıca bkz. **Kaya**, Acentelik, s. 243; **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87b, Rn. 15; **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87b, Rn. 11. Kanaatimizce, taraflarca ancak acentenin geçimini sağlamasına yetecek kadar düşük bir ücretin kararlaştırıldığı hallerde, bu belirlemenin dürüstlük kuralına aykırılıktan ziyade ahlaka aykırılık teşkil ettiğinin kabulü daha isabetli görünmektedir.

⁴⁹¹ **Westphal**, Vertriebsrecht, s. 161, Rn. 597.

⁴⁹² **Emde/Valdini**, s. 4.

⁴⁹³ **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87b, Rn. 13.

⁴⁹⁴ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87b, Rn. 10.

⁴⁹⁵ **Westphal**, Vertriebsrecht, s. 161, Rn. 597. Örneğin, sigorta acenteleri bakımından uygulanacak ticari teamül, ilgili sigorta branşı gözetilmek suretiyle belirlenmelidir,

gerektiğinde konuya ilişkin uzmanlardan ve ilgili kuruluşlardan da yararlanılabilir. Bu kuruluşlara örnek olarak sanayi ve ticaret odaları ile acentenin mensubu olduğu meslek örgütleri gösterilebilir⁴⁹⁶.

D. ASLİYE TİCARET MAHKEMESİ TARAFINDAN BELİRLENMESİ

TTK m. 115.1’de, ücret miktarına ilişkin taraflarca bir belirleme yapılmaması halinde, acentenin bulunduğu yerde ücret miktarının belirlenmesine ilişkin herhangi bir ticari teamül de mevcut değilse⁴⁹⁷, ücretin asliye ticaret mahkemesince⁴⁹⁸ belirlenmesi gerektiği ifade edilmiştir.

Narbay, Şafak/Güllüce, Muhammet Ali: **Türk Hukukunda Sigorta Acenteleri**, Cevdet Yavuz’a Armağan, C. II, İstanbul 2016, s. 1988. Sigorta branşları için bkz. <https://www.tsb.org.tr/sigorta-branslari.aspx?pageID=622>, 29.08.2018.

⁴⁹⁶ TOBBK m. 17/I/e’ye göre, çalışma alanları içindeki ticari ve sınai örf, adet ve teamülleri tespit ve ilan etmek oda meclislerinin görevlerinden biridir. Bu sebeple, ücret miktarının taraflarca kararlaştırılmadığı hallerde, ücret miktarı belirlenirken, acentenin bulunduğu yerdeki sanayi ve ticaret odasının tespit ve ilan ettiği bir ticari teamülün bulunup bulunmadığı araştırılmalıdır, **Kaya**, Acentelik Hukuku, s. 245. Alman hukukunda ücret miktarının Die Centralvereinigung Deutscher Wirtschaftsverbände für Handelsvermittlung und Vertrieb (CDH) aracılığıyla tespit edilmesi, ücret miktarının ilgili meslek kuruluşları tarafından belirlendiği hallere örnek olarak gösterilebilir, **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87b, Rn. 12; **Westphal**, Vertriebsrecht, s. 161, Rn. 598.

⁴⁹⁷ Asliye ticaret mahkemesi öncelikle acentenin bulunduğu yerdeki ticaret ve sanayi odalarına konuya ilişkin bir ticari teamülün bulunup bulunmadığını sormalıdır, **Kaya**, Acentelik, s. 245, dn. 288.

Hakim, sözleşmenin konusu, işlemin türü ve büyüklüğü, acentenin kurulan işleme katkısı, müşterilerin nitelikleri ve işlemin yerine getirilip getirilmediği gibi hususları da dikkate alarak halin icabına göre gerekirse uzman bilirkişilerden de istifade etmek suretiyle⁴⁹⁹ ücret miktarını tespit eder⁵⁰⁰. Hakim, TMK m. 4'e göre takdir yetkisini kullanarak TMK m. 1'e göre hüküm tesis eder⁵⁰¹.

2. HESAPLANMASI

Ücret miktarının belirlenmesi ile hesaplanması kavramları birbirinden farklıdır⁵⁰². Ücretin hesaplanmasıyla kastedilen, taraflarca yahut teamülle veya mahkeme tarafından belirlenen ücret miktarına ilişkin ana kuraldan ne anlaşılması gerektiğidir. Başka bir ifadeyle ücret miktarının hesaplanması, miktara ilişkin belirlemenin içeriğinin doldurulması anlamına gelir⁵⁰³. Diğer bir ifadeyle, TTK m. 115.1'e göre belirlenen ücret miktarı ücrete ilişkin bir "yol haritası" ise, ücretin hesaplanması da ücret miktarına ilişkin yol haritasındaki şekil ve işaretlerden ne anlaşılması gerektiğini ortaya koymaktadır. Dolayısıyla TTK m. 115.1'e göre belirlenen ücret miktarı, acentenin o işlem dolayısıyla ne kadar ücrete hak kazanacağına ilişkin sorunun tamamen çözülmesini sağlamaktan uzaktır. Örneğin, acentelik sözleşmesinde acentenin kurulan

⁴⁹⁸ Ancak, her ne kadar söz konusu hükümde görevli mahkemenin asliye ticaret mahkemesi olduğu ifade edilmekte ise de, müstakil bir asliye ticaret mahkemesinin bulunmadığı yerlerde görevli mahkeme o yerdeki asliye hukuk mahkemesidir.

⁴⁹⁹ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87b, Rn. 12.

⁵⁰⁰ **Kaya**, Şerh, s. 167; **Kaya**, Acentelik, s. 245.

⁵⁰¹ **Kaya**, Şerh, s. 167.

⁵⁰² Bu yönde bkz. **Centel**, s. 267-292.

⁵⁰³ Bu yönde bkz. **Giefers**, s. 66-67.

her işlem için işlem bedelinin %10'u tutarında yahut 10.000 TL ücrete hak kazanacağı kararlaştırıldığında, ücretin net ya da brüt işlem bedeli üzerinden mi hesaplanacağı; işlemin kurulması sırasında taşıma, sigorta, vergi gibi yan giderlerin işlem bedelinden düşülüp düşülemeyeceği; kısacası, “işlem bedeli” kavramından ne anlaşılması gerektiği, ücretin nasıl hesaplanacağıyla ilgilidir. Ancak, TTK m. 115 hükmünde, ATK § 87b'den farklı olarak gerek taraflarca, gerek ticari teamüle göre belirlenen ücret miktarının ne şekilde hesaplanması gerektiğine ilişkin herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Oysa uygulamada, tarafların ücret miktarını belirlemelerine rağmen bu bedelin nasıl hesaplanacağı konusunda uyuşmazlık yaşamaları ve sorunun asliye ticaret mahkemesine intikal etmesi kuvvetle muhtemeldir. İşte önüne bu türden bir uyuşmazlık gelen hakim, TTK m. 115'e alınmayan ATK § 87b'nin ikinci ve üçüncü fıkralarında düzenlenen ücretin hesaplanmasına ilişkin ilkelerden de yararlanmalıdır. Çünkü kanun hükümlerinin yorumlanmasında da uygulanma kabiliyeti olan TMK m. 1/III'e göre, hakim, karar verirken bilimsel görüşlerden ve yargı kararlarından yararlanır. Hükümde yer alan “bilimsel görüşler ve yargı kararları” ifadesinin kapsamına, öncelikle mehaz hukuk sistemindeki bilimsel görüş ve yargı kararları da girer⁵⁰⁴. Kaldı ki hakim, mehaz olmasa bile karşılaştırmalı hukukun verilerinden de yararlanmalıdır⁵⁰⁵. Bu sebeple, bu başlık altında ücretin hesaplanması sorununa, ATK § 87b'nin ikinci ve üçüncü fıkralarında düzenlenen ilkeler doğrultusunda bir çözüm bulunmaya çalışılacaktır.

⁵⁰⁴ Oğuzman, Kemal/Barlas, Nami: **Medenî Hukuk, Giriş-Kaynaklar-Temel Kavramlar**, B. 22, İstanbul 2016, Nr. 260-261, s. 77-78.

⁵⁰⁵ Oğuzman/Barlas, Nr. 261, s. 77-78; YİBGK, 09.03.1955, E. 1954/22, K. 1955/2, (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası).

ATK § 87b'nin ikinci fıkrasının ilk cümlesine göre, “*Ücret, üçüncü kişi [müşteri] ya da müvekkilin ödemekle yükümlü olduğu bedel üzerinden hesaplanır*”⁵⁰⁶.” Uygulamada ücretin genellikle müşteriye gönderilen faturada belirtilen tutar üzerinden hesaplanacağı ifade edilmektedir. Örneğin, işlem bedelinin %10’u oranında ücrete hak kazanacağı kararlaştırılan acente, fatura tutarının 10.000 TL olması halinde 1.000 TL ücrete hak kazanacaktır. Taraflar, ücret miktarının fatura bedeli üzerinden değil de kendi belirledikleri başka bir kıstas üzerinden hesaplanmasını da kararlaştırabilirler. Bu duruma örnek olarak; ücretin, satılan ürünlerin miktarı (parça başına 1.000 TL) veya ağırlığı (ton başına 1.000 TL) dikkate alınmak suretiyle hesaplandığı haller gösterilebilir⁵⁰⁷.

Ücretin hesaplanmasında esas alınacak bedel, müvekkilin ödemekle yükümlü olduğu bedel olabileceği gibi, müşterinin ödemekle yükümlü olduğu bedel de olabilir. Müvekkilin satış acentesi, müvekkilin mallarının müşteriye satılmasına aracılık ettiğinde yahut o malları bizzat müvekkil adına müşteriye sattığında acentelik ücretinin, müşteri tarafından ödenmesi gereken bedel üzerinden hesaplanması gerekir⁵⁰⁸. Müvekkil adına mal alımına aracılık etmeye yahut o malları bizzat müvekkil adına almaya yetkili acentenin faaliyetleri için talep edebileceği ücret ise, müvekkil tarafından müşteriye ödenmesi gereken bedel üzerinden hesaplanmalıdır.

⁵⁰⁶ Ayrıca bkz. ve karş. Yönerge m. 6.2.

⁵⁰⁷ **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87b, Rn. 18; **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87b, Rn. 20.

⁵⁰⁸ Örneğin, sigorta sözleşmelerinde müvekkil sigortacı, müşteri de sigorta ettiren olduğundan, acentelik ücreti sigorta ettiren tarafından ödenecek prim üzerinden hesaplanacaktır, **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87b, Rn. 16.

Ücretin hesaplanması bakımından esas alınması gereken, kural olarak müşterinin müvekkile kurulan işlem için ödemekle yükümlü olduğu “brüt” ücretin tamamıdır⁵⁰⁹. Bu çerçevede, müvekkil tarafından zaman içerisinde kısım kısım teslim edilecek bir siparişin varlığı halinde ücret, teslimatı yapılacak ürünlerin tamamının toplam bedeli üzerinden hesaplanmalıdır⁵¹⁰. Acenteye ödenmesi gereken ücret hesaplanırken, sadece kurulan işlemler sebebiyle müvekkilin aktifinde gerçekleşecek artışların değil, pasifinde azalmayı önleyen davranışların da dikkate alınması gerekir⁵¹¹.

Müşterinin borcuna karşılık müvekkile kambiyo senedi verdiği hallerde, tahsil edilen senet bedelinin senette belirtilen tutardan az olması, acentenin başlangıçta kararlaştırılandan daha düşük bir ücret almasına yol açmaz⁵¹². Başka bir ifadeyle, acenteye ödenmesi gereken ücret miktarı bakımından, senedin tahsil edilen kısmı değil senette yer alan bedelin tamamı esas alınmalıdır. Yine özellikle ücret miktarının kurulan her işlem için parça başına sabit bir tutar olarak belirlendiği hallerde, müvekkilin nakit ihtiyacı sebebiyle normalden daha düşük bir fiyatla işlem yaptığını ya da ödeme

⁵⁰⁹ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87b, Rn. 18; **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87b, Rn. 20.

⁵¹⁰ **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87b, Rn. 21.

⁵¹¹ Bu duruma örnek olarak, taşımacılık işiyle iştigal eden müşterinin mal gönderiminde müvekkile indirim yapması sebebiyle müvekkilin normalde ödemesi gerekenden daha az taşıma masrafı ödediği haller gösterilebilir, **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87b, Rn. 20.

⁵¹² Birçokları yerine bkz. **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87b, Rn. 22; **Busche**, ATK § 87b, Rn. 9; **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87b, Rn. 20.

güçlüğünde bulunduğunu ileri sürerek acentenin ücret miktarında indirim yapabilmesi mümkün değildir⁵¹³.

ATK § 87b.2'nin ikinci cümlesine göre; *“Peşin ödeme sebebiyle yapılan indirimler kesilmez; aynısı taşıma, ambalaj, gümrük, vergi gibi tali masraflar için de geçerlidir, meğerki bu masraflar üçüncü kişiye ayrıca fatura edilsin.”* Dolayısıyla, işlem bedelinin peşin ödenmesi yahut siparişin büyüklüğü sebebiyle müşteriye toplam tutar üzerinden indirim yapılması halinde, kural olarak acenteye ödenmesi gereken ücret hesaplanırken bu indirimler dikkate alınamaz. Ancak bazı hallerde, bu tür indirimlerin, yapıldıkları zamana bağlı olarak acenteye ödenmesi gereken ücret miktarını etkileyebilmesi de mümkündür. Şöyle ki, müvekkille müşteri arasındaki işlemin kurulmasından *sonra*; müşterinin gelecek yıllar için de siparişte bulunmaya karar vermiş olması, müşterinin yıllardır o müvekkille çalışmayı sürdürmesi (sadakat indirimi), dönemsel kampanyalar veya yıl sonunda o müşteriye büyük bir işlem hacmine ulaşılması (hasılat indirimi) gibi sebeplerle müvekkilin müşteriye indirim yaptığı haller, acentenin ücret hakkında düşüşe sebep olmaz⁵¹⁴. Ancak, henüz müvekkille müşteri arasında işlem kurulmadan gerçekleştirilen indirimlerin varlığı halinde, işlem bedeli başlangıçta zaten indirimli fiyat üzerinden belirlendiğinden, acentelik ücretinin de bu (indirimli) tutar esas alınmak suretiyle hesaplanması gerekir⁵¹⁵. Bu çerçevede, müvekkille müşteri arasında işlemin kurulmasına ilişkin müzakereler sırasında müşterinin işlem bedelini peşin ödemesi halinde kendisine %10 indirim

⁵¹³ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87b, Rn. 18.

⁵¹⁴ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87b, Rn. 25; **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87b, Rn. 30.

⁵¹⁵ **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87b, Rn. 31; **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87b, Rn. 24.

yapabileceğini söylemesi ve müşterinin de bunu kabul ederek işlem bedelini peşin ödemesi, acentenin ücret hakkında da düşüşe yol açacaktır. Buna karşın, müvekkille müşteri arasında işlem kurulmuş, müşterinin işlem bedelini taksitle ödeyeceği kararlaştırılmış ve müşteri de işlem bedelinin bir kısmını taksitler halinde ödedikten sonra geri kalan kısmını peşin ödemeyi teklif etmişse, bu peşin ödeme sebebiyle işlem bedelinde indirim yapan müvekkilin acentenin ücret hakkında da indirime gitmesi mümkün değildir.

Benzer şekilde, acentelik ücreti hesaplanırken taşıma, ambalaj, gümrük, vergi gibi masraflar da acenteye ödenmesi gereken ücret miktarında indirime yol açmaz. Başka bir ifadeyle müvekkil, kural olarak söz konusu hükümde örnek mahiyetinde sayılan bu türden yan masrafları ödediğini gerekçe göstererek acenteye ödenmesi kararlaştırılan ücrette kesinti yapamaz⁵¹⁶. Ancak, müvekkil tarafından müşteriye gönderilen faturada söz konusu masraf kalemlerinin ayrıca belirtildiği hallerde, bu masraflar sebebiyle acenteye ödenmesi kararlaştırılan ücrette indirime gidilebilecektir. Örneğin, müvekkil tarafından müşteriye gönderilen ürünler tutarı olarak 10.000 TL, ambalajlama masrafı olarak 500 TL, taşıma masrafı olarak da 500 TL olmak üzere toplam 11.000 TL’lik bir faturanın gönderilmesi halinde, söz konusu masraflar ayrıca fatura edildiğinden, acenteye ödenecek ücret miktarı 11.000 TL üzerinden değil, 10.000 TL üzerinden hesaplanmalıdır⁵¹⁷.

⁵¹⁶ Bu türden tali masraflara örnek olarak, malların sigortalanması, sevk irsaliyelerinin hazırlanması, kurulum masrafları gibi masraflar gösterilebilir, **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87b, Rn. 27; **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87b, Rn. 33.

⁵¹⁷ Faturanın gerçekleştirilen masraflar konusunda ayrıca herhangi bir belirleme yapılmaksızın yekûn olarak 11.000 TL kesilmesi halinde acenteye ödenmesi gereken ücret miktarı ise 11.000 TL’nin %10’u yani 1.100 TL olmalıdır.

Tarafların kurulan işlem sebebiyle üstlendikleri edim, bir çırpıda, bir kerede yerine getirilen ansız (ani) bir edim olabileceği gibi, tutarı baştan belli olmayıp belirli bir süre kesintisiz yerine getirilen sürekli bir edim de olabilir⁵¹⁸. Sürekli edimli ilişkilerde, ani edimli ilişkilerden farklı olarak zaman, sözleşmenin salt ifa biçimi olmaktan çıkarak doğrudan sözleşmenin belirleyici asli ögesi olur⁵¹⁹. Gerçekten bu türden işlemlerde süre edimin kapsamını belirlediğinden, zaman ne kadar uzarsa edimin kapsamı da o ölçüde genişler⁵²⁰. Müvekkille müşteri arasında kurulan işlemin ani edimli bir ilişki olması halinde işlem bedeli baştan belli olduğundan, acenteye ödenmesi gereken ücretin hesaplanması son derece kolaydır. Oysa, özellikle belirsiz süreli sürekli borç ilişkileri bakımından ise işlem bedelinin baştan belirlenebilmesi mümkün olmadığından, acentenin ücret miktarını hesaplamak nispeten daha zordur.

Alman hukukunda konuyu düzenleyen ATK § 87b.3'e göre, *“Belirli süreli kullanımın devri ve kullanım sözleşmelerinde ücret, sözleşme boyunca elde edilecek toplam bedel üzerinden hesaplanır. Belirsiz sürelielerde ücret, üçüncü kişinin sözleşmeyi en erken feshedebileceği zamana kadar, bu zaman esas alınarak hesaplanır; sözleşme devam ettiği sürece acente, benzer şekilde hesaplanacak ek ücretlere hak kazanır.”* Özellikle hatırlatmak isteriz ki, bu hüküm, ücret hakkının ne zaman ortaya çıktığını, muaccel olduğunu yahut zamanaşımına uğradığını değil, ücret miktarının hesaplanmasında esas alınacak işlem bedelinin nasıl hesaplandığını düzenlemektedir.

⁵¹⁸ Serozan, s.13-14.

⁵¹⁹ Serozan, s. 14.

⁵²⁰ Serozan, s. 14.

ATK § 87b.3'te ifade edilen “kullanımın devri ve kullanım sözleşmeleri” ifadesi geniş yorumlanmalıdır⁵²¹. Dolayısıyla, edimin kapsamının zamana bağlı olduğu tüm sürekli borç ilişkileri bakımından bu hükmün uygulanabilmesi mümkündür. Bu türden sözleşmelere örnek olarak, taşınmaz kirası, ürün kirası, hizmet, sigorta, patent/marka lisans sözleşmeleri gösterilebilir⁵²².

Tüm bu açıklamalardan hareketle, belirli süreli sözleşmelerde, sözleşmenin ne zaman sona ereceği sözleşmede açıkça öngörüldüğünden, müvekkille müşteri arasında sürekli borç ilişkisi doğuran bir işlemin kurulmasını sağlayan acentenin, kurulan bu işlem sebebiyle talep edebileceği ücret, kurulan işlem sebebiyle sözleşme süresi boyunca ödenmesi gereken toplam bedel üzerinden hesaplanır⁵²³. Örneğin, müvekkilin taşınmazının müşteri tarafından aylık 1.000 TL karşılığında iki yıl süreyle kiralınması halinde, kurulan işlem başına %10 ücrete hak kazanacağı kararlaştırılan acentenin ücret hakkı, toplamda iki yıl boyunca müşteri tarafından müvekkile ödenmesi kararlaştırılan 24.000 TL'nin %10'u yani 2.400 TL'dir⁵²⁴.

⁵²¹ **Thume**, Band 1, s. 448, Rn. 297, s. 472, Rn. 356; **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87b, Rn. 41.

⁵²² **Thume**, Band 1, s. 448, Rn. 297, s. 472, Rn. 356; **Baumbach/Hopt**, ATK § 87b, Rn. 13.

⁵²³ Birçokları yerine bkz. **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87b, Rn. 42; **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87b, Rn. 34; **Thume**, Band 1, s. 448, Rn. 297, s. 474, Rn. 362; **Baumbach/Hopt**, ATK § 87b, Rn. 14.

⁵²⁴ TBK m. 347/I'e göre, “*Konut ve çatılı işyeri kiralarında kiracı, belirli süreli sözleşmelerin süresinin bitiminden en az onbeş gün önce bildirimde bulunmadıkça, sözleşme aynı koşullarla bir yıl için uzatılmış sayılır.*” Bu sebeple, kira sözleşmesinin

Tekrar belirtmek isteriz ki, ücret hakkının ne zaman doğduğu ve ücret hakkının muacceliyeti ile ücretin ne şekilde hesaplanması gerektiği hususları farklı şeylerdir. Daha önce de belirtildiği üzere, ücret hakkının doğumu bakımından kurulan işlemin taraflarca ifa edildiği an esas alınır⁵²⁵. Yine acentenin hak kazandığı ücretin, doğumu tarihinden itibaren en geç üç ay içinde ve her halde sözleşmenin sona erdiği tarihte ödenmesi gerekir (TTK m. 116.1)⁵²⁶. Dolayısıyla, yukarıda kira sözleşmesine ilişkin verdiğimiz örnek bakımından da, ücret hakkının doğduğu anın işlemin taraflarca ifa edildiği an olduğu şeklindeki genel kural varlığını sürdürecektir ve taraflar kira sözleşmesinden doğan edimlerini yerine getirmedikçe sözleşme boyunca ödenecek toplam bedel üzerinden hesaplanması gereken acentelik ücreti de muaccel olamayacaktır⁵²⁷.

Acentelik ilişkisinin, acenteye ücret hakkı kazandıran kullanımın devri ya da kullanım sözleşmelerinden önce sona ermesinin acentenin ücret hakkı üzerinde herhangi bir etkisi bulunmamaktadır⁵²⁸. Başka bir ifadeyle, acentelik ilişkisinin müvekkille müşteri arasında kurulan işlemde önce sona ermesi halinde de acente, işlemin toplam

örnekte belirtilen sürenin (iki yılın) bitiminden sonra devam etmesi halinde acente, her yıl için o yıldaki toplam kira bedeli esas alınarak hesaplanan ücrete hak kazanacaktır.

⁵²⁵ Bkz. yuk. İkinci Bölüm, II, 2.

⁵²⁶ Bkz. aşağı. Üçüncü Bölüm, III, 1.

⁵²⁷ **Thume**, Band 1, s. 448, Rn. 297, s. 474-475, Rn. 363; **Baumbach/Hopt**, ATK § 87b, Rn. 13.

⁵²⁸ Stötter, Karin: **Das Recht der Handelsvertreter**, 6. neubearbeitete Auflage, München 2007, s. 89.

bedeli üzerinden hesaplanan acentelik ücretinin tamamına hak kazanır⁵²⁹. Çünkü burada artık müvekkil açısından beklenen ekonomik amaç gerçekleşmiş ve o işlem başarıya ulaşmış olduğundan, acentenin ücrete hak kazanmasının önünde bir engel bulunmamaktadır. Kurulan işlemin belirtilen süreden daha önce sona ermesi halinde ise, sona erme müvekkile yüklenebilen bir sebepten kaynaklanmadıkça acente, işlemin ifa edilmeyen kısımları bakımından ücrete hak kazanamaz⁵³⁰. Hesaplanan ücretin tamamının acenteye ödenmesi halinde, müvekkilin acentelik sözleşmesine dayanarak işlemin yerine getirilmeyen kısımları için acenteden iade talebinde bulunabilmesi mümkündür⁵³¹.

Belirsiz süreli sözleşmelerde ise acente, başlangıçta üçüncü kişinin (müşteri) sözleşmeyi en erken feshedebileceği zaman esas alınarak hesaplanacak bir ilk ücrete hak kazanır. ATK § 87b.3 hükmünde açıkça ifade edildiği gibi, bu ücret, sözleşmenin “üçüncü kişi” tarafından en erken feshedilebileceği zaman esas alınarak hesaplanır. Dolayısıyla, işlemin müvekkil tarafından en erken ne zaman feshedilebileceğinin acentenin ücret hakkı bakımından herhangi bir önemi yoktur⁵³².

Fesih hakkı müşteri tarafından en erken feshedilebilecek zamanda kullanıldığı takdirde acente sadece fesih anına kadar geçen süre için ücrete hak kazanır. Fesih hakkı hiç yahut usulüne göre, örneğin sözleşmede kararlaştırılan sürede ve/veya şekilde,

⁵²⁹ Birçokları yerine bkz. **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87b, Rn. 46, 56; **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87b, Rn. 36, 42; **Busche**, ATK § 87b, Rn. 15; **Baumbach/Hopt**, ATK § 87b, Rn. 17.

⁵³⁰ Bu durum, acentenin, kurulan işlem yerine getirildiği ölçüde ücrete hak kazanacağını düzenlendiği TTK m. 114.1’in (ATK § 87a.1) doğal bir sonucudur.

⁵³¹ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87b, Rn. 41.

⁵³² **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87b, Rn. 49.

kullanılmadığında ise taraflar arasındaki sürekli borç ilişkisi varlığını sürdüreceğinden, acente daha önce hak kazandığı ücretin yanında, yine sözleşmenin en erken feshedilebileceği zamana kadar olan süre esas alınarak hesaplanacak yeni bir ücrete daha hak kazanır⁵³³.

Acentelik ilişkisinin müvekkille müşteri arasında kurulan belirsiz süreli işlemten önce sona ermesi halinde yukarıda belirli süreli sözleşmelere ilişkin söylenenler burada da geçerli olacak ve acente müvekkille müşteri arasındaki belirsiz süreli sözleşmenin müşteri tarafından en erken feshedilebileceği her zaman dilim(ler)i için ücrete hak kazanmaya devam edecektir⁵³⁴. Bu sonuç, işlemin kurulmasıyla müvekkil açısından beklenen ekonomik amacın gerçekleşmesini sağlayan o acente olmasından kaynaklanmaktadır.

Ücret hakkının nasıl hesaplanacağına ilişkin ATK § 87b hükmü bakımından son olarak üzerinde durulması gereken husus, hükmün emredici olmayıp, tamamen tamamlayıcı nitelik taşıdığıdır. Bu doğrultuda taraflar, acenteye, geçerli olmak koşuluyla diledikleri şekilde ve miktarda ücret ödenmesini kararlaştırabilirler. Yine benzer şekilde, acentelik sözleşmesinde, işlem bedelinin peşin ödenmesi halinde yapılan indirimler yahut müvekkil tarafından yapılan tali masraflar sebebiyle acentenin ücret

⁵³³ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87b, Rn. 38.

⁵³⁴ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87b, Rn. 36; **Baumbach/Hopt**, ATK § 87b, Rn. 17; **Stötter**, s. 89-90; Acentelik sözleşmesinin devamı sırasında kurulan bir işlemin acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra ifa edilen kısım(lar)ı bakımından artık acentenin ücrete hak kazanamayacağına ilişkin diğer bir görüş için bkz. **Reichelsdorfer**, ATK § 87b, Rn. 17. Acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra acenteye ücret ödemek istemeyen müvekkilin, bu hususu acentelik sözleşmesinde açıkça belirtmesinde fayda vardır, **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87b, Rn. 44.

miktarında indirim yapılacağı öngörülebilir. Hatta tarafların ücret miktarını müvekkille müşteri arasında kurulan işlem bedeli dışında tamamen başka bir kıstası esas alarak belirlemeleri de mümkündür⁵³⁵. Örneğin, ücret miktarının satım konusu malların sayısı (parça başına) veya ağırlığı yahut birçok kıstasın bir araya getirilmesiyle oluşturulan yeni bir kıstas üzerinden hesaplanacağı kararlaştırılabilir⁵³⁶.

II. ÜCRETE İLİŞKİN KONTROL HAKKI

1. GENEL OLARAK

Mülga TTK m. 131/I'de düzenlenen ücrete ilişkin kontrol hakkı, ücret hakkı kazandıran işlemlere ilişkin sadece defter kayıtlarının bir suretinin acenteye verilmesini düzenlemesi sebebiyle, ücretin hesaplanabilmesi bakımından gerekli bilgilerin acenteye verilmesi konusunda yetersiz kalmaktaydı. Gerçekten, acenteye ücret hakkı kazandıran işlemlerin tespitinin müvekkilin defterleri dışındaki bilgi ve belgelere de dayanabileceği düşünüldüğünde, kontrol hakkının sadece müvekkilin defter kayıtlarıyla sınırlanması bu hakkı içerik olarak son derece sınırlandırmaktaydı. Ayrıca kayıtların yetersizliği bir yana, müvekkil tarafından verilen belgelerin acentenin defter kayıtlarıyla uyuşmaması halinde ücret hakkına ilişkin bir belirsizlik söz konusu olmaktadır⁵³⁷. Dolayısıyla TTK m. 116.2 hükmü, bu ihtiyaçlar dikkate alınmak ve Yönerge'nin 12. maddesi ile ATK § 87c'nin 2. ila 4. fıkraları göz önünde bulundurulmak suretiyle detaylı bir biçimde şu şekilde kaleme alınmıştır:

“Ücret istemi, muacceliyeti ve hesaplanması bakımından önemli olan bütün konular hakkında acente bilgi istediği takdirde müvekkil bu bilgileri vermek zorundadır. Ayrıca

⁵³⁵ MüKoHGB/von Hoyningen-Huene, ATK § 87b, Rn. 46.

⁵³⁶ MüKoHGB/von Hoyningen-Huene, ATK § 87b, Rn. 46.

⁵³⁷ TTK m. 116'nın gerekçesi.

acente, ücrete bağlı işlemlere ilişkin defter kayıtlarının suretlerinin kendisine gönderilmesini de müvekkilden isteyebilir. Müvekkil, defter suretini vermekten kaçınırsa ya da defterlerin doğruluğu ve tamlığı konusunda kuşku duymayı gerektiren haklı nedenler varsa, acente, ticari defter ve belgelerin ilgili kısımlarını ya kendisi inceler ya da bir uzmana inceletebilir. Müvekkil buna izin vermezse sorunu mahkeme duruma en uygun şekilde karara bağlar.”

Görüldüğü üzere ücrete ilişkin kontrol hakkı; bilgi alma hakkı, defter kayıtlarının suretlerinin gönderilmesini talep hakkı ile ticari defter ve belgeleri bizzat veya uzman aracılığıyla inceleme hakkı olmak üzere üç haktan oluşmaktadır. TTK m. 116.3’e (ATK § 87c.5, Yönerge m. 12.3) göre, TTK m. 116.2 hükmünün aksinin kararlaştırılması acente aleyhine olduğu ölçüde geçersizdir (nispi emredicilik). Dolayısıyla, bu haklar daraltılamaz, sınırlandırılmaz⁵³⁸ ve zorlaştırılmaz; ancak, acente lehine genişletilebilir⁵³⁹.

TTK m. 116.2 hükmü, acenteye ücret hakkı kazandıran her ücret türü bakımından (tahsil ücreti, yönetsel ücret, bölge veya müşteri çevresi ücreti gibi) uygulanma kabiliyetine sahiptir⁵⁴⁰. Buna karşın, ücretin acentelik faaliyetlerinden ve kurulan

⁵³⁸ Örneğin taraflar, acentenin işlem kurulduktan sonra en geç üç ay içerisinde bilgi talebinde bulunabileceğini kararlaştıramazlar, **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87c, Rn. 85.

⁵³⁹ Birçokları yerine bkz. **Busche**, ATK § 87c, Rn. 36; **Baumbach/Hopt**, ATK § 87c, Rn. 29; **EBJS**, ATK § 87c, Rn. 52.

⁵⁴⁰ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87c, Rn. 10.

işlemlerden bağımsız olarak sabit bir miktar şeklinde belirlendiği durumlarda bu hükmün uygulanabilmesi mümkün değildir⁵⁴¹.

Alt acentelik ilişkisinin varlığı halinde, hem alt acentenin hem de ana acentenin ücrete ilişkin kontrol hakkı bulunmaktadır⁵⁴². Ancak, alt acentenin TTK m. 116.2'den doğan haklarını doğrudan müvekkile karşı kullanarak ondan talepte bulunabilmesi mümkün olmayıp, bu taleplerini ana acenteye karşı ileri sürmesi gerekmektedir⁵⁴³.

2. BİLGİ ALMA HAKKI

Mehaz ATK'da TTK'dan farklı olarak, acentenin ücrete ilişkin bilgi alma hakkı, defter kayıtlarının suretinin gönderilmesini talep hakkını düzenleyen ATK § 87c'nin ikinci fıkrasından sonra, aynı hükmün üçüncü fıkrasında düzenlenmiştir. Alman öğretisinde hükmün bu şekilde kaleme alınması sebebiyle acentenin ücrete ilişkin bilgi alma hakkının, defter kayıtlarının suretinin gönderilmesini talep hakkının tamamlayıcısı olduğu kabul edilmektedir⁵⁴⁴. Dolayısıyla, Alman hukukunda öncelikle acentenin defter kayıtlarının suretinin gönderilmesini talep etmesi, daha sonra bilgi istemesi, verilen bilgilerden de tatmin olmaması halinde bizzat ya da uzman aracılığıyla inceleme talebinde bulunabileceği kabul edilmektedir⁵⁴⁵. Gerçekten, ücret hakkına ilişkin bilgi

⁵⁴¹ Emde, Raimond: **Abrechnung und Buchauszug als Informationsrechte des Handelsvertreters**, MDR 20/2003, s. 1151-1152 (Emde, Buchauszug).

⁵⁴² **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87c, Rn. 20.

⁵⁴³ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87c, Rn. 20.

⁵⁴⁴ Birçokları yerine bkz. **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87c, Rn. 70; **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87c, Rn. 54, 57.

⁵⁴⁵ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87c, Rn. 57; **Reichelsdorfer**, ATK § 87c, Rn. 19-20.

isteyen acentenin ilk bakmak isteyeceği şey müvekkilin defter kayıtları olacağından, ATK § 87c'deki sistematığın TTK m. 116.2'ye nazaran daha isabetli olduğunu belirtmek isteriz⁵⁴⁶.

TTK m. 116.2'ye göre; acentenin, ücret istemi, muacceliyeti ve hesaplanması, bu bağlamda dava ve takip hakkı bakımından önemli nitelikteki bilgi ve belgeleri talep hakkı bulunmaktadır⁵⁴⁷. Acentenin bilgi alma hakkı, özellikle müvekkilin defterlerini hiç veya tam tutmadığı haller bakımından büyük önem taşımaktadır. Çünkü, bu gibi durumlarda defter kayıtları gerektiği gibi tutulmamış olduğundan, acenteye tanınan defter kayıtlarının suretlerinin gönderilmesini talep hakkı ile inceleme hakkının etkin bir şekilde kullanılabilmesi son derece güçtür⁵⁴⁸. Burada, defter kayıtlarının neden gerektiği gibi tutulmadığının ya da acentenin ücret hakkı bakımından önemli konuların defter kayıtlarından neden anlaşılamadığının, acentenin bilgi alma hakkı bakımından herhangi bir öneminin bulunmadığını belirtmek isteriz⁵⁴⁹.

Acentenin bilgi alma hakkının içeriğini, ücret istemi, muacceliyeti ve hesaplanması bakımından önemli olan *bütün konular* oluşturmaktadır. Bu çerçevede hakkın kapsamına, ücreti gerektiren işlemlerin ortaya çıkışı, müşterilerin adları ve adresleri, işlem bedeli, yapılan tali masraflar ve indirimler, ödeme şartları, işlemin yerine getirilip getirilmediği ile şayet yerine getirilmediyse neden yerine getirilmediği gibi bilgiler

⁵⁴⁶ **Kaya**, Acentelik, s. 251.

⁵⁴⁷ **Kaya**, Şerh, s. 172; **Reichelsdorfer**, ATK § 87c, Rn. 19.

⁵⁴⁸ Karasu, Rauf: **Acentenin Ücreti ile İlgili Bilgi Alma ve İnceleme Hakkı**, İnÜHFD, C. 4, S. 2, 2013, s. 63-64; **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87c, Rn. 54.

⁵⁴⁹ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87c, Rn. 55.

girer⁵⁵⁰. Özellikle, müvekkille müşteri arasında kurulan işlemin yerine getirilmeme gerekçesi, bu gerekçenin müvekkile isnat edilip edilememesi sebebiyle acentenin ücrete hak kazanıp kazanamayacağını belirlenmesi bakımından büyük önem taşımaktadır⁵⁵¹. Acentenin, ücret istemi, muacceliyeti ve hesaplanması bakımından önem taşımayan konular bakımından ise bilgi alma hakkı bulunmamaktadır. İstenilen bilgilerin ücret hakkının doğumu, muacceliyeti ve hesaplanmasıyla ilgili olduğunu ispat yükü ise acentededir⁵⁵².

TTK m. 116.2'nin ilk cümlesinde yer alan "acente bilgi istediği takdirde" ifadesinden de anlaşılacağı üzere, acentenin bilgi alma hakkını kullanabilmesi için müvekkilden⁵⁵³ bu yönde bir talepte bulunması gerekir⁵⁵⁴. Bu durum, müvekkilin kanundan kaynaklanan genel bir bilgi verme yükümlülüğünün bulunmamasından kaynaklanmaktadır⁵⁵⁵. Acentenin bilgi alma hakkını kullanırken müvekkile herhangi bir gerekçe sunmasına ise gerek yoktur⁵⁵⁶. Başka bir ifadeyle, müvekkil, ücret hakkına ilişkin bilgi almak isteyen acenteden neden böyle bir talepte bulunduğunu açıklamasını isteyemez. Bu çerçevede acente, müvekkilin defter tutma yükümlülüğüne aykırı hareket

⁵⁵⁰ Flohr/Wauschkuhn, ATK § 87c, Rn. 72; Busche, ATK § 87c, Rn. 25; Baumbach/Hopt, ATK § 87c, Rn. 23.

⁵⁵¹ Bkz. yuk. İkinci Bölüm, II, 2, B.

⁵⁵² MüKoHGB/von Hoyningen-Huene, ATK § 87c, Rn. 59.

⁵⁵³ Acentenin müvekkilden talepte bulunması kural olmakla birlikte, bu hakkını doğrudan mahkeme aracılığıyla kullanabilmesi de mümkündür, MüKoHGB/von Hoyningen-Huene, ATK § 87c, Rn. 62.

⁵⁵⁴ Flohr/Wauschkuhn, ATK § 87c, Rn. 73, 75.

⁵⁵⁵ MüKoHGB/von Hoyningen-Huene, ATK § 87c, Rn. 61.

⁵⁵⁶ MüKoHGB/von Hoyningen-Huene, ATK § 87c, Rn. 57.

ederek defter tutmadığı ya da ücrete ilişkin hususlara kayıtlarında tam olarak yer vermediği hallerde bilgi talebinde bulunabileceği gibi, defterlerin eksiksiz bir biçimde tutulması halinde dahi bilgi talebinde bulunabilir⁵⁵⁷. Yine aynı şekilde, acentenin defter kayıtlarının suretinin kendisine gönderilmesini talep etmeden doğrudan bilgi talebinde bulunabilmesi de mümkündür⁵⁵⁸. Ancak bu hakkın acenteye sınırsız bir kontrol imkanı vermediğini de belirtmek isteriz. Gerçekten, acentenin ücret hakkının tamamen ödendiği, zamanaşımına uğradığı yahut müvekkilin işletmesinin iç ilişkilerine⁵⁵⁹ veya ticari sırlarına ilişkin bilgi talep edildiği hallerde bilgi alma hakkının varlığından söz edilemez⁵⁶⁰.

Kanun'da bilgi talebinin ve cevaplanmasının şekli, ortamı ve zamanına ilişkin herhangi bir sınırlama bulunmamaktadır⁵⁶¹. Dolayısıyla, acente müvekkilden sözlü, yazılı yahut herhangi başka bir biçimde talepte bulunabileceği gibi, bu taleplerin müvekkil tarafından herhangi bir şekilde yerine getirilmesi mümkündür⁵⁶². Benzer şekilde acente, acentelik sözleşmesinin devamı sırasında bilgi talebinde bulunabileceği

⁵⁵⁷ **Karasu**, s. 64.

⁵⁵⁸ **Karasu**, s. 64.

⁵⁵⁹ Bu duruma örnek olarak acentenin kendisine ücret hakkı kazandıran işlemin müşterisi dışındaki diğer müşteriler hakkında bilgi talep etmesi gösterilebilir, **Kaya**, Acentelik, s. 253.

⁵⁶⁰ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87c, Rn. 59-60; **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87c, Rn. 78.

⁵⁶¹ **Kaya**, Şerh, s. 172.

⁵⁶² Ancak, ispat kolaylığının sağlanması bakımından taraflar arasındaki bu türden işlemlerin yazılı yapılmasında fayda vardır.

gibi, acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra da, zamanaşımı süresi içerisinde, bilgi alma hakkını kullanabilir⁵⁶³.

Acentenin talep ettiği bilgilerin tam, eksiksiz, açık ve anlaşılabilir bir biçimde verilmesi gerekir⁵⁶⁴. Başka bir ifadeyle, acenteye sunulan bilgiler, onun ücret hakkına ilişkin bilgi ihtiyacını karşılayacak nitelikte olmalıdır. Bu sebeple, bilgilerin hakkın etkin kullanılmasını sağlayacak bir biçimde sunulmaması halinde, örneğin, acentenin sorduğu soruların cevabı niteliğinde olmayan, baştan savma, ücret hakkıyla ilgisi olmayan bilgilerin verilmesi halinde, acentenin bilgi alma hakkının işlevsel bir biçimde kullanıldığını söylemek güçtür⁵⁶⁵. İstenen bilgilerin etkili bir biçimde sunulmaması yahut bilgi talebinin reddedilmesi halinde, acente dava açabilir⁵⁶⁶. Her ne kadar TTK m. 116.2'nin son cümlesinin lafzı, sadece inceleme hakkına izin verilmeyen hallerde mahkemeye başvurulabileceği şeklinde anlaşılmaya müsait olsa da; acente, bilgi talebinin karşılanmadığı hallerde de dava yoluyla talepte bulunabilir⁵⁶⁷. Ancak, bunun için acentenin, hakkında bilgi talep edilen hususların ücret istemi, muacceliyeti ve hesaplanmasıyla ilgili olduğunu ispatı şarttır⁵⁶⁸.

Acentenin bilgi alma hakkı, ücret hakkından bağımsız olarak hukuki tasarrufa konu olamaz. Başka bir ifadeyle bu hak, ücret hakkını takip eder ve onun akıbetine

⁵⁶³ **Kaya**, Şerh, s. 172.

⁵⁶⁴ **Kaya**, Acentelik, s. 252.

⁵⁶⁵ **Karasu**, s. 65.

⁵⁶⁶ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87c, Rn. 62.

⁵⁶⁷ **Kaya**, Acentelik, s. 253.

⁵⁶⁸ **Kaya**, Acentelik, s. 253; **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87c, Rn. 59.

bağlıdır⁵⁶⁹. Dolayısıyla, bu hakkın ücret hakkından bağımsız olarak devri mümkün değildir⁵⁷⁰. Diğer bir ifadeyle ücret hakkının devriyle birlikte bilgi alma hakkı da devralana geçer.

3. DEFTER KAYITLARININ SURETLERİNİN GÖNDERİLMESİNİ TALEP ETME HAKKI

TTK m. 116.2'nin ikinci cümlesine göre, *“Ayrıca acente, ücrete bağlı işlemlere ilişkin defter kayıtlarının suretlerinin de kendisine gönderilmesini müvekkilinden isteyebilir.”* Mülga TTK'da da düzenlenen bu kontrol hakkı, söz konusu düzenlemede yer alan “ayrıca” ibaresinden de anlaşılacağı üzere, acentenin bilgi alma hakkının bir alternatifi olmadığı gibi, ileri sürülebilmesi için öncelikle bilgi alma hakkının kullanılmasını gerektiren bir hak da değildir. Diğer bir ifadeyle acentenin defter kayıtlarının suretlerinin gönderilmesini talep hakkı, onun bilgi alma hakkından bağımsız bir haktır. Elbette bilgi alma hakkını kullanan acentenin, müvekkilin defter kayıtlarının suretlerinden de yararlanması doğaldır. Ancak tekrar ve önemle belirtmek isteriz ki, haklar arasındaki bu yakın ilişki, haklardan birinin kullanılmasının öncelikle diğerinin kullanılması şartına bağlandığı şeklinde anlaşılmamalıdır.

Acentenin, defter kayıtlarının suretlerinin gönderilmesini talep hakkı, onun kendisine ücret hakkı kazandıran işlemler hakkında bilgi sahibi olmasını ve bu vesileyle müvekkil tarafından kendisine ödenen veya henüz ödenmeyen ücretin doğru hesaplanıp

⁵⁶⁹ **Kaya**, Şerh, s. 173. Örneğin, ücret hakkının sona ermesi halinde bilgi alma hakkı da ortadan kalkar.

⁵⁷⁰ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87c, Rn. 4.

hesaplanmadığını inceleyebilmesini sağlar⁵⁷¹. Bu sebeple, kayıt suretlerinin talep edilebilmesi, bunların acentenin ücret hakkıyla ilgili olmasına bağlıdır. Başka bir ifadeyle acente, ücret hakkını ilgilendirmeyen konulara ilişkin defter kayıtlarının suretlerinin gönderilmesini talep edemez⁵⁷². Suretlerin gönderilmesinin talep edilebilmesi için ayrıca bu defterler kayıtlarının müvekkile ait olması da şarttır⁵⁷³. Dolayısıyla, acentenin TTK m. 116.2'ye dayanarak müşterinin yahut bir başkasının defter kayıtlarının suretlerinin gönderilmesini talep edebilmesi mümkün değildir. Müvekkil dışındaki kişilerin defter kayıtlarının acentenin ücret talebiyle alakalı olması da bu durumu değiştirmez. Yine bu doğrultuda acente, müvekkilin defter kayıtlarında herhangi bir şekilde yer almayan hususlara ilişkin kayıtların kendisine gönderilmesini de talep edemez⁵⁷⁴.

Hükümde, suretlerinin gönderilmesi talep edilebilecek “defter kayıtları” ibaresinden ne anlaşılması gerektiği açıkça düzenlenmemiştir. Her şeyden önce, TTK m. 102.1'e göre müvekkil tacir sıfatını haiz olduğundan, TTK m. 116.2'nin ikinci cümlesi bağlamında akla ilk gelen defterler, müvekkilin TTK m. 64'e göre tutmakla yükümlü olduğu ticari defterlerdir. Ancak, acentenin gönderilmesini talep edebileceği defter kayıt

⁵⁷¹ Seetzen, Uwe: **Die Kontrollrechte des Handelsvertreters nach § 87c HGB und ihre Durchsetzung**, WM, Nr. 7, 16.02.1985, 214; Thume, Band 1, s. 637, Rn. 92; Flohr/Wauschkuhn, ATK § 87c, Rn. 50; OLG Köln, Urt. vom 27.01.2017 - 19 U 89/16, Beckonline.

⁵⁷² Reichelsdorfer, ATK § 87c, Rn. 12.

⁵⁷³ MüKoHGB/von Hoyningen-Huene, ATK § 87c, Rn. 41.

⁵⁷⁴ MüKoHGB/von Hoyningen-Huene, ATK § 87c, Rn. 41.

suretleri, müvekkilin ticari defterlerinden⁵⁷⁵ ibaret olmayıp TTK m. 64.2’de zikredilen belgelerin gönderilmesi de talep edilebilir. Bu kapsamda müvekkil, ticari işletmesiyle ilgili olarak kendisine gönderilen ve fotokopi, karbonlu kopya, mikrofiş, bilgisayar kaydı veya benzer şekildeki bir kopyasını yazılı, görsel veya elektronik ortamda saklamakla yükümlü olduğu, acentenin ücret hakkına ilişkin *tüm belgelerin* suretlerini talebi halinde acenteye göndermekle yükümlüdür.

Acenteye ücret hakkı kazandıracak işlemlere ilişkin bilgilerin defter kayıtlarında eksiksiz bir biçimde yer alması beklenir. Bu sebeple ücret istemi, muacceliyeti ve hesaplanması bakımından önemli bütün hususlara defter kayıtlarında yer verilmiş olmalıdır⁵⁷⁶. Örneğin, müşterilerin adları ve adresleri, sözleşme konusu, müşteriye sağlanan indirimler veya diğer avantajlar⁵⁷⁷, teslimat miktarı, teslimat tarihi, net ve brüt işlem bedeli, müşteri tarafından iade edilen ürün miktarı ve iade sebepleri, işlemin (ne ölçüde) yerine getirilip getirilmediği gibi acentenin ücret hakkını ilgilendiren hususlara ilişkin bütün kayıtların suretlerinin gönderilmesi talep edilebilir⁵⁷⁸. Acentenin, kural olarak ücret hakkına ilişkin bütün belgelerin kendisine gönderilmesini talep edebilecek

⁵⁷⁵ TTK m. 64.4’e göre, pay defteri, yönetim kurulu karar defteri ve genel kurul toplantı ve müzakere defteri gibi işletmenin muhasebesiyle ilgili olmayan defterler de ticari defter olduklarından, acente tarafından bu defterlere ilişkin kayıtların suretlerinin gönderilmesi de talep edilebilir. Ancak böyle bir durumda suretlerin gönderilmesini talep eden acente, bu kayıtların kendisine ücret hakkı kazandıracak işlemlere ilişkin olduğunu ispat etmelidir.

⁵⁷⁶ **Seetzen**, s. 216.

⁵⁷⁷ **Kaya**, Acnetelik, s. 256.

⁵⁷⁸ Birçokları yerine bkz. **Thume**, Band 1, s. 638-639, Rn. 94; **Behrend**, s. 1564; **Seetzen**, 216; **Stötter**, s. 132; **Reichelsdorfer**, ATK § 87c, Rn. 14.

olması, ona sınırsız bir kontrol imkanı sağlamaz. Bu çerçevede, daha önce bilgi alma hakkına ilişkin olarak ifade ettiğimiz gibi, acentenin bu hakkının sınırını da müvekkilin iç ilişkileri ve ticari sırları dışındaki alan oluşturmaktadır⁵⁷⁹.

Acente tarafından gönderilmesi talep edilen belgelerin müvekkil tarafından eksiksiz bir biçimde gönderilmesi kadar anlaşılır bir biçimde sunulması da şarttır⁵⁸⁰. Ayrıca acente tarafından gönderilmesi talep edilen belgelerin yazılı olarak (metin halinde) gönderilmesi gerekir⁵⁸¹. Başka bir ifadeyle, gönderilmesi istenen belgelerin içeriği hakkında acentenin sözlü olarak bilgilendirilmesi, talep edilen belgelerin ona gönderildiği anlamına gelmez⁵⁸². Ancak müvekkil, bu metinlerin acenteye hangi formatta sunulacağını ise kendisi tayin eder⁵⁸³. Şöyle ki, müvekkil talep edilen belgeleri tarayarak elektronik posta aracılığıyla acenteye gönderebileceği gibi, fiziksel çıktılar halinde de gönderebilir. Burada asıl önemli olan, belgelerin hangi formatta sunulduğundan ziyade, acentenin gerçekten ücrete hak kazanıp kazanmadığını kontrol edebilmesine imkan sağlayacak şekilde sunulup sunulmadığıdır⁵⁸⁴. Bu çerçevede, belirli bir işlem sebebiyle ücrete hak kazanıp kazanmadığı konusunda tereddütleri olan acentenin o işleme ilişkin bazı belgelerin kendisine gönderilmesini talep etmesi halinde, müvekkil tarafından bu belgelerin belirli bir düzen içerisinde, acente gerekli-gereksiz birçok belge arasından işine yarayanları bulma külfetine sokulmadan gönderilmesi

⁵⁷⁹ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87c, Rn. 39.

⁵⁸⁰ Birçokları yerine bkz. **Behrend**, s. 1564; **Seetzen**, s. 216, **Stötter**, s. 131.

⁵⁸¹ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87c, Rn. 146.

⁵⁸² **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87c, Rn. 146.

⁵⁸³ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87c, Rn. 40.

⁵⁸⁴ **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87c, Rn. 53.

gerekir⁵⁸⁵. Yine aynı şekilde, acenteye özet yapılarak cevap verilmesi halinde de müvekkil tarafından belge gönderme yükümlülüğünün yerine getirildiğini söylemek güçtür⁵⁸⁶.

Müvekkilin defter kayıtlarını göndermesi için acentenin talepte bulunması şarttır⁵⁸⁷. Türk hukukunda ve mehaz hukuk sistemlerinde acentenin ne şekilde talepte bulunması gerektiği açıkça belirtilmemiştir⁵⁸⁸. Kanaatimizce taraflar arasında ileride yaşanabilecek uyuşmazlıklarda ispat kolaylığının sağlanabilmesi amacıyla acentenin yazılı olarak talepte bulunmasında fayda vardır. Acentenin talebini gerekçelendirmesine ise gerek yoktur. Ancak acentenin, talep ettiği belgelerin ücret hakkına ilişkin olduğunu ispat etmesi şarttır. Burada ayrıca acentenin, kendisine belge gönderilmesini talep edebilmesi için defter kayıtlarının tamlığı ve doğruluğu konusunda şüpheyne düşmüş olması da şart değildir⁵⁸⁹. Başka bir ifadeyle, defter kayıtları eksiksiz ve doğru tutulmasına rağmen acente defter kayıtlarının suretinin kendisine gönderilmesini talep edebilir⁵⁹⁰. Buna karşın, kendisine ücret ödenmesini gerektiren bir işlemin söz konusu olmadığı açık

⁵⁸⁵ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87c, Rn. 40.

⁵⁸⁶ **Kaya**, Şerh, s. 174.

⁵⁸⁷ **Reichelsdorfer**, ATK § 87c, Rn. 16.

⁵⁸⁸ **Reichelsdorfer**, ATK § 87c, Rn. 16; **Busche**, ATK § 87c, Rn. 19; OLG Köln, Urt. vom 27.01.2017 - 19 U 89/16, **Beckonline**.

⁵⁸⁹ Gamm, Otto Friedrich: **Die Neuere Rechtsprechung des BGH zum Handelsvertreterrecht**, NJW Heft 49, 05.12.1979, s. 2493; **Seetzen**, s. 214; **Kaya**, Acentelik, s. 254, dn. 320.

⁵⁹⁰ **Gamm**, s. 2493.

olduğu⁵⁹¹ yahut ücret hakkı tamamen ödendiği⁵⁹² veya zamanaşımına uğradığı⁵⁹³ hallerde, acente defter kayıtlarının kendisine gönderilmesini talep edememelidir⁵⁹⁴.

Acentenin ne zaman talepte bulunması gerektiği hususu ise Kanun'da düzenlenmemiştir. Alman hukukunda konunun düzenlendiği ATK § 87c.2 hükmünde, acentenin “hesaplama yapılırken” defter kayıtlarının suretinin kendisine gönderilmesini talep edebileceği ifade edilmiştir. Alman öğretisinde “hesaplama yapılırken” ifadesinin bu hakkın talep edilebileceği zamana ilişkin bir sınırlandırma anlamına gelmediği⁵⁹⁵, bu ifadeden belgelerin gönderilmesinin talep edilebileceği “en erken sürenin” anlaşılması gerektiği kabul edilmektedir⁵⁹⁶. Daha doğrusu bu ifadeyle kastedilen, henüz ücret hakkının hesaplanmadığı bir dönemde acentenin defter kayıtlarının suretlerinin kendisine gönderilmesini talep hakkının bulunmadığıdır⁵⁹⁷. Dolayısıyla hesaplama yapıldıktan sonra acentenin bu belgelerin kendisine gönderilmesini talep edebilmesinin önünde herhangi bir engel bulunmamaktadır. O kadar ki, taraflar arasında ücret hakkına ilişkin bir ihtilafın varlığı halinde ücret hakkı zamanaşımına uğramadıkça⁵⁹⁸ acente

⁵⁹¹ **Seetzen**, s. 214.

⁵⁹² Böyle bir durumda ücretin ödendiğini iddia eden müvekkil, iddiasını ispat etmekle yükümlüdür, **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87c, Rn. 62.

⁵⁹³ OLG München (7. Zivilsenat), Endurteil vom 11.04.2018 - 7 U 1972/17, **Beckonline**; **Behrend**, s. 1564.

⁵⁹⁴ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87c, Rn. 49.

⁵⁹⁵ **Busche**, ATK § 87c, Rn. 16; **Reichelsdorfer**, ATK § 87c, Rn. 17.

⁵⁹⁶ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87c, Rn. 43-44.

⁵⁹⁷ **Busche**, ATK § 87c, Rn. 16; **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87c, Rn. 43.

⁵⁹⁸ **Reichelsdorfer**, ATK § 87c, Rn. 18.

yıllar sonra bile defter kayıtlarının kendisine gönderilmesini talep edebilecektir⁵⁹⁹. Burada acentenin yıllarca defter kayıtlarının suretinin gönderilmesini talep etmemiş olması da onun bu hakkından feragat ettiği anlamına gelmez⁶⁰⁰.

Acentenin talep ettiği belgelerin teminine ve gönderilmesine ilişkin masraflar müvekkil tarafından üstlenilmelidir⁶⁰¹. Müvekkil, talep edilen belgelerin acenteye gönderilmesinin kendisi açısından masraflı olduğunu ileri sürerek bu belgeleri göndermekten kaçınamaz⁶⁰². Müvekkil, kendisinden belge talep edilme ihtimalini göz önünde bulundurarak muhasebe düzenini buna göre kurmalıdır⁶⁰³. Bu açıdan bakıldığında, ücret hakkına ilişkin gönderilmesi talep edilen belgelerin elektronik ortama aktarılmasının müvekkilin yararına olacağı açıktır. Gerçekten, kayıtların elektronik ortamda tutulması halinde binlerce doküman e-posta, taşınabilir bellek yahut CD aracılığıyla acenteye iletilebileceğinden, müvekkil fotokopi ve bu belgelerin gönderilmesine ilişkin kargo masraflarından kurtulacaktır.

Ücrete bağlı işlemlere ilişkin defter kayıtlarının suretlerinin talebine rağmen acenteye gönderilmemesi yahut eksik gönderilmesi halinde acentenin, bu belgelerin gönderilmesini mahkeme aracılığıyla talep edebilme imkanı da bulunmaktadır⁶⁰⁴. Başka

⁵⁹⁹ **Baumbach/Hopt**, ATK § 87c, Rn. 19; **Reichelsdorfer**, ATK § 87c, Rn. 17.

⁶⁰⁰ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87c, Rn. 44, 49a; **Baumbach/Hopt**, ATK § 87c, Rn. 19; **Behrend**, s. 1564.

⁶⁰¹ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87c, Rn. 45.

⁶⁰² **Karasu**, s. 67.

⁶⁰³ **Karasu**, s. 68; **Busche**, ATK § 87c, Rn. 20.

⁶⁰⁴ **Kaya**, Acentelik, s. 257. Ancak böyle bir durumda, acentenin yeniden müvekkilin defter kayıtlarının suretlerinin kendisine gönderilmesini talep etmek yerine inceleme hakkını kullanması usul ekonomisi açısından daha isabetli olduğu düşünülebilir, bu

bir ifadeyle, TTK m. 116.2'nin son cümlesinde inceleme hakkı bakımından acenteye tanınan bu imkan, defter kayıtlarının suretlerinin gönderilmesini talep hakkı bakımından da tanınmıştır. Ancak böyle bir durumda acentenin TTK m. 116.2'nin üçüncü cümlesine göre inceleme hakkını kullanabileceği de unutulmamalıdır⁶⁰⁵.

4. İNCELEME HAKKI

Acentenin ücret hakkına ilişkin inceleme hakkının düzenlendiği TTK m. 116.2'nin üçüncü cümlesine göre, “*Müvekkil defter suretini vermekten kaçınırsa ya da defterlerin doğruluğu ve tamlığı konusunda kuşku duymayı gerektiren haklı sebepler varsa, acente, ticari defter ve belgelerin ilgili kısımlarını ya kendisi inceler ya da bir uzmana inceletebilir.*” Bu hak sayesinde acente, kendisine gönderilmeyen belgeleri inceleyerek ücrete hak kazanıp kazanmadığını gözden geçirme imkanı elde etmiş olacaktır.

Acentenin inceleme hakkı, onun bilgi alma ve defter kayıtlarının suretlerinin gönderilmesini talep etme hakkından farklı olarak bağlı bir haktır⁶⁰⁶. Şöyle ki, acentenin bizzat veya uzman aracılığıyla inceleme hakkını kullanabilmesi için, defter suretlerinin kendisine verilmemesi veya defterlerin doğruluğu ve tamlığı konusunda kuşku duymayı gerektiren haklı nedenlerin varlığı şarttır. Acentenin inceleme talebinde bulunabilmesi, defter suretlerinin kendisine hiç yahut tam ve doğru gönderilmemesine bağlı olduğundan, bu hakkın kullanılabilmesi için öncelikle defter kayıtlarının suretlerinin gönderilmesi talep edilmiş olmalıdır. Bu sebeple, salt bilgi alma hakkının kullanılmasından sonra ya da henüz defter kayıtlarının suretlerinin gönderilmesi talep

doğrultuda bkz. **Karaege**, s. 221; **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87c, Rn. 46.

⁶⁰⁵ Bkz. aşa. Üçüncü Bölüm, II, 4.

⁶⁰⁶ **Kaya**, Şerh, s. 174; **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87c, Rn. 174; **Gamm**, s. 2493.

edilmeden inceleme talebinde bulunulamaz⁶⁰⁷. Gerçekten müvekkilin defter suretlerini vermekten *kaçınmasından* söz edebilmek için, öncelikle kendisine bu hususta bir talep yöneltmiş olmalıdır. Yine aynı şekilde, defterlerin doğruluğuna ve tamlığına ilişkin bir şüpheden söz edilebilmesi için de öncelikle bu belgelerin acenteye gönderilmiş olması gerekir.

Öğretide defter suretlerinin acenteye gönderilmediğinden söz edebilmek için acentenin, bu belgelerin kendisine gönderilmesi için müvekkile makul bir süre vermesinin ve bu süre zarfında talep edilen belgelerin kendisine gönderilmemesinin gerektiği kabul edilmektedir⁶⁰⁸. Bu belgelerin neden gönderilmediğinin ise, inceleme hakkının kullanılabilmesi bakımından herhangi bir önemi yoktur. Dolayısıyla acente, müvekkil tarafından defter tutma yükümlülüğüne (TTK m. 64) aykırı hareket edilmesi halinde inceleme talebinde bulunabileceği gibi; talep ettiği belgeler dışındaki belgelerin gönderilmesi halinde de inceleme hakkını kullanabilir⁶⁰⁹. Defter kayıtlarının suretlerinin gönderilmemesi nedeniyle acente tarafından dava açılmış olması da, inceleme hakkının kullanılmasına engel değildir⁶¹⁰.

İnceleme hakkının kullanılabileceği diğer bir durum da defter suretleri acenteye gönderilmesine rağmen, defterlerin doğruluğu ve tamlığı konusunda kuşku duyulmasını gerektiren haklı nedenlerin varlığıdır. Ancak hemen belirtelim ki, acentenin defterlerin doğruluğu ve tamlığı hakkındaki sübjektif kanaati ona inceleme talep hakkı vermez. Başka bir ifadeyle, acentenin defterlerin tamlığı ve doğruluğuna ilişkin kendi şahsi görüşü ile dayanaktan yoksun iddia ve tahminleri sonucunda oluşan şüphe, acentenin

⁶⁰⁷ **Kaya**, Şerh, s. 174-175.

⁶⁰⁸ **Kaya**, Acentelik, s. 258.

⁶⁰⁹ **Kaya**, Acentelik, s. 258-259; **Kaya**, Şerh, s. 174, dn. 184.

⁶¹⁰ **Kaya**, s. 259.

inceleme talebinde bulunabilmesi için yeterli değildir⁶¹¹. Bunun için tarafsız bir üçüncü kişinin objektif kanaatine göre defterlerin tamlığı ve doğruluğuna ilişkin “somut” bir şüphenin varlığı aranmaktadır⁶¹². Bu duruma örnek olarak, gönderilmesi talep edilen belgeler arasında sayısal tutarsızlıkların varlığı ya da defter kayıtlarının kabul görmüş muhasebe kurallarını yansıtmaması halleri gösterilebilir⁶¹³. Defterlerin tamlığı ve doğruluğu konusunda kuşku duymayı gerektiren haklı sebeplerin varlığını iddia eden acente, bu iddiasını ispatlamakla yükümlüdür (TMK m. 6, HMK m. 190)⁶¹⁴.

İnceleme hakkı, ücrete ilişkin diğer kontrol haklarında olduğu gibi, acentelik sözleşmesinin devamı sırasında kullanılabileceği gibi, acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra da kullanılabilir⁶¹⁵. Ancak, ister acentelik sözleşmesinin devamı sırasında ister bitiminden sonra olsun, ortada acenteye ücret hakkı kazandıracak bir

⁶¹¹ **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87c, Rn. 87; **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87c, Rn. 68; **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87c, Rn. 176.

⁶¹² **Busche**, ATK § 87c, Rn. 30.

⁶¹³ **Kaya**, Şerh, s. 174; **Kaya**, Acentelik, s. 259; **Karasu**, s. 68.

⁶¹⁴ **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87c, Rn. 87; **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87c, Rn. 68.

⁶¹⁵ Acente, acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra da ücrete hak kazanabileceğinden (TTK m. 113.3), inceleme hakkının acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra kullanılması mümkündür, **Kaya**, Acentelik, s. 260. Acentelik sözleşmesinin neden sona erdiğinin ise inceleme hakkı bakımından herhangi bir önemi bulunmamaktadır. Gerçekten, acentelik sözleşmesinin acentenin kusurlu davranışlarıyla müvekkil tarafından feshedilmesi halinde bile acentenin ücrete ilişkin inceleme hakkı varlığını sürdürmeye devam eder, **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87c, Rn. 70; **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87c, Rn. 89.

işlemin bulunmaması halinde veya ücret hakkı zamanaşımına uğradığı takdirde inceleme hakkının varlığından söz edebilmek mümkün değildir⁶¹⁶. Aynı durum, müvekkille acentenin ücretin hesaplanması konusunda anlaşmaları ve dolayısıyla taraflar arasında ücret hakkına ilişkin herhangi bir ihtilafın bulunmaması halinde de söz konusudur⁶¹⁷.

Acente tarafından bizzat veya uzman aracılığıyla incelenmesi talep edilebilecek belgeler ticari defter kayıtlarından ibaret değildir⁶¹⁸. Acente, ücret hakkına ilişkin olmaları koşuluyla, müvekkile ait tüm belgeleri de bizzat inceleyebilir veya uzmana incelettirebilir⁶¹⁹. Bu çerçevede, ticari defterlerin yanı sıra, ücret hakkıyla bağlantılı olmaları koşuluyla, üçüncü kişilerle yapılan yazışmalar, sözleşmeler, faturalar, teslim tutanakları⁶²⁰, bilgisayar kayıtları gibi belgelerin incelenmesi talep edilebilir⁶²¹. Ayrıca inceleme sırasında acente, bilgi almak istediği hususlara ilişkin gerekli gördüğü takdirde müvekkilin defterlerinden fotokopi alabileceği gibi özet şeklinde notlar da çıkarabilir⁶²².

⁶¹⁶ Böyle bir durumda acentenin ücret alacağıının zamanaşımına uğradığını iddia eden müvekkil, bu iddiasını ispat etmekle yükümlüdür, **Busche**, ATK § 87c, Rn. 35.

⁶¹⁷ **Busche**, ATK § 87c, Rn. 30; **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87c, Rn. 88; **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87c, Rn. 69.

⁶¹⁸ **Karasu**, s. 69.

⁶¹⁹ **Kaya**, Acentelik, s. 261.

⁶²⁰ **Reichelsdorfer**, ATK § 87c, Rn. 22.

⁶²¹ **Karasu**, s. 69; **Kaya**, Acentelik, s. 262; **Busche**, ATK § 87c, Rn. 31; **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87c, Rn. 74.

⁶²² **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87c, Rn. 95; **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87c, Rn. 77.

İnceleme hakkının kullanılmasına yönelik istem, herhangi bir şekle bağlı değildir⁶²³. Ancak, ispat kolaylığı sağlaması bakımından yazılı bir şekilde ileri sürülmesinde fayda vardır. Ayrıca kural olarak acente ücret hakkını bizzat kullanmalıdır⁶²⁴. Ne var ki, çoğu zaman, ücret hakkına ilişkin belgelerin incelenmesi teknik bilgiyi gerektireceğinden, özellikle muhasebe konusunda herhangi bir bilgisi bulunmayan acentenin tek başına müvekkilin defter kayıtlarından bir şey anlamayacak olması kuvvetle muhtemeldir. İşte bu gibi durumlarda kanun koyucu *acenteye* söz konusu belgeleri bir uzmana inceletebilme imkanı tanımıştır⁶²⁵.

Oysa TTK m. 116.2'den farklı olarak, mehz ATK § 87c'nin inceleme hakkına ilişkin dördüncü fıkrasında, inceleme hakkının bizzat acente tarafından mı yoksa bir uzman aracılığıyla mı kullanılacağı hususu müvekkilin takdirine bırakılmıştır⁶²⁶. Ancak

⁶²³ **Kaya**, Şerh, s. 175.

⁶²⁴ **Kaya**, Şerh, s. 175.

⁶²⁵ Türk ve Alman hukukunda acentenin inceleme hakkının bir uzman aracılığıyla kullanılabileceği ifade edilmiş olmakla birlikte, İsviçre hukukunda konunun düzenlendiği İsvBK m. 418k/II'de ücret hakkına ilişkin belgelerin bir uzmana incelettirilebilme imkanına yer verilmemiştir. Ancak öğretide, acentenin inceleme hakkını bir uzman aracılığıyla kullanabilmesinin mümkün olduğu kabul edilmektedir, Bühler, Theodor: **Der Agenturvertrag, Art. 418a-418v OR, Kommentar zum Schweizerischen Zivilgesetzbuch, Obligationenrecht**, Kommentar zur 1. und 2. Abteilung, Zürcher Kommentar Band/Nr. V/2f (Hrsg. Gauch, Peter/Schmid, Jörg), 2000, s. 131, Rn. 14; Weber, Rolf H./Vlcek, Michael: **Kurzkomentar OR Art. 1-529** (Hrsg. Honsell Heinrich), Basel 2008, İsvBK m. 418k, Rn. 3.

⁶²⁶ “Müvekkil defter suretini vermeyi kabul etmezse ya da defter suretlerinin tamlığı veya doğruluğu konusunda haklı şüpheler mevcutsa, acente, müvekkilin tercihinə göre,

Alman öğretisinde, belgelerin bizzat acente tarafından mı yoksa uzman aracılığıyla mı inceleneceğine ilişkin seçim hakkının acentelik sözleşmesiyle acenteye bırakılmasının mümkün olduğu kabul edilmektedir⁶²⁷. Yine benzer şekilde, acentelik sözleşmesinde, müvekkil tarafından belirli bir süre zarfında seçim yapılmadığı takdirde seçim hakkının acenteye geçmiş sayılacağı kararlaştırılabilir. Hükmün gerekçesinde, inceleme hakkının bizzat acente tarafından kullanılması halinde, acentenin ücret hakkıyla ilgili olmayan konulardaki belgeleri görme ve müvekkile ait birçok ticari sırrı öğrenme ihtimaline vurgu yapılmış; öğrenilen bu bilgilerin daha sonra müvekkil aleyhine kullanılma tehlikesi göz önünde bulundurulduğunda defterlerin uzman aracılığıyla incelenip incelenmeyeceği konusundaki seçim hakkının müvekkile bırakılması gerektiği ifade edilmiştir⁶²⁸. Alman öğretisinde de hükmün amacının müvekkile ait ticari sırların üçüncü kişilerle paylaşılmasını önlemek olduğu belirtilmiştir⁶²⁹. Ancak bununla birlikte, müvekkilin ticari sırlarının üçüncü kişiler tarafından öğrenilme tehlikesinin bulunmadığı hallerde, müvekkil tarafından inceleme hakkını bizzat kullanması kararlaştırılan acentenin, talep edilen belgelerin incelenmesi sırasında bir uzmandan istifade edebilmesinin önünde herhangi bir engel bulunmadığı gibi; bu belgelerin bir

ya kendisine ya da kendisi (acente) tarafından belirlenecek bir denetçiye veya yeminli mali müşavire, defterlerde ya da başkaca belgelerde, hesap dökümlerinin ya da defter suretlerinin doğruluğunu ve tamlığını tespit edebilmek amacıyla inceleme hakkı tanınmasını talep edebilir.”

⁶²⁷ **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87c, Rn. 74.

⁶²⁸ Bkz. BT- Drucksache 3856, 15.11.1952, s. 29, <http://dipbt.bundestag.de/doc/btd/01/038/0103856.pdf>, 23.07.2018.

⁶²⁹ **Busche**, ATK § 87c, Rn. 32; **Reichelsdorfer**, ATK § 87c, Rn. 24.

uzmana incelettirilmesinin kararlaştırılmış olması da acentenin o belgeleri bizzat inceleyebilme imkanını ortadan kaldırmaz⁶³⁰.

TTK m. 116.2’de yer alan “...[a]cente, ticari defter ve belgelerin ilgili kısımlarını ya kendisi inceler ya da bir uzmana inceletebilir...” şeklindeki ifadeden de anlaşılacağı üzere Türk hukukunda seçim hakkının acenteye bırakıldığı açıktır. Buna rağmen *Kaya*, ATK § 87c.4’ün gerekçesinde ifade edilen, müvekkilin ticari sırlarının üçüncü kişiler tarafından öğrenilmesi tehlikesine işaret ederek seçim hakkının müvekkile bırakılmasının daha isabetli olacağı görüşündedir⁶³¹. Öncelikle bu görüşün, hakların temsilci aracılığıyla kullanılmasının amacıyla ve niteliğiyle bağdaşmadığını belirtmek isteriz. Çünkü, bir hakkın bizzat sahibi tarafından mı yoksa temsilci aracılığıyla mı kullanılacağına yükümlülük sahibinin değil, hak sahibinin karar vermesi daha isabetlidir⁶³². Yine aynı şekilde bu görüş, inceleme hakkının amacıyla ve niteliğiyle de bağdaşmaz. Şöyle ki, müvekkilin defter suretini vermekten kaçınması ya da defterlerin doğruluğu ve tamlığı konusunda kuşku duymayı gerektiren haklı nedenlerin varlığı halinde kullanılabilecek inceleme hakkı, ancak seçim hakkı acenteye bırakıldığı takdirde etkin bir biçimde kullanılmış olacaktır. Gerçekten, defter suretini vermekten kaçınan ya da defterlerin doğruluğu ve tamlığı konusunda şüphe uyandıran müvekkile bir de bu hakkın kim tarafından kullanılacağını belirleme yetkisinin tanınması adil bir davranış olmasa gerektir⁶³³. Kaldı ki, Türk hukukunda acentenin müvekkilinin menfaatlerini koruma yükümlülüğüne ilişkin TTK m. 109.1 ve Alman hukukunda acentenin sır saklama yükümlülüğüne ilişkin ATK § 86.1 hükümlerinin varlığı

⁶³⁰ **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87c, Rn. 93.

⁶³¹ **Kaya**, Acentelik, s. 261.

⁶³² **Karasu**, s. 70.

⁶³³ **Karasu**, s. 70.

düşünüldüğünde; müvekkil, ATK § 87c.4'ün gerekçesinde ve *Kaya*'nın görüşünde belirtilen ticari sırlarının üçüncü kişiler tarafından öğrenilmesi tehlikesine karşı zaten tamamen korumasız bırakılmış da değildir⁶³⁴. Tüm bu söylenenlerden hareketle, ATK § 87c.4 hükmünün seçim hakkının müvekkile bırakılmasına ilişkin kısmının Türk hukuku bakımından pratik bir öneminin bulunmadığını söylemek daha isabetli olacaktır.

ATK § 87c.4 hükmünün TTK m. 116.2'den ayrıldığı bir diğer husus da uzman kavramından ne anlaşılması gerektiğini açıkça düzenlemiş olmasıdır. Gerçekten, inceleme hakkının uzman aracılığıyla da kullanılabileceğini belirtmekle yetinen TTK m. 116.2'nin aksine, ATK § 87c.4 hükmünde uzmanın denetçi yahut yeminli mali müşavir sıfatını haiz olması gerektiği de açıkça ifade edilmiştir. Öğretide, ATK § 87c.4 anlamında uzman olarak nitelendirilebilecek kişilerin hükümde sayılanlardan⁶³⁵ ibaret olmadığı; sır saklama konusunda yeminli kişilerin, örneğin bir hesap uzmanının ya da

⁶³⁴ **Kaya**, Şerh, s. 175. Acentenin haksız rekabete ilişkin TTK m. 55.1.d'ye göre de müvekkile ait ticari sırları saklamakla yükümlü olduğu hakkında ayrıca bkz. **Karasu**, s. 71. Ancak, acentenin sır saklama yükümlülüğüne aykırı hareket etmesinin TTK m. 55.1.d anlamında haksız rekabet teşkil edebilmesi için eylemlerin hukuka aykırı bir biçimde gerçekleşmiş olması şarttır. Bu çerçevede, üçüncü kişilerle paylaşılan belge ve bilgilerin sistematik bir biçimde toplanması, kopyalanması veya müvekkilin işyerinden çıkarılması halinde hukuka aykırılık şartının gerçekleştiğini söylemek mümkündür, Şehirli Çelik, Feyzan Hayal: **6102 sayılı TTK m. 55.1.c Kapsamında “Başkalarının İş Ürünlerinden Yetkisiz Yararlanma”**, Banka ve Ticaret Hukuku Araştırma Enstitüsü 60. Yıl Armağanı, Ankara 2015, s. 382-383.

⁶³⁵ Müvekkilin acentenin seçim hakkını ATK § 87c.4'te belirtilen iki meslek grubuna mensup kişilerle sınırlandırması ATK § 87c.5'e (TTK m. 116.3, Yönerge m. 12.3) aykırılık teşkil eder.

serbest muhasebeci mali müşavirin de uzman sıfatıyla müvekkilin ticari defter ve belgelerinin ilgili kısımlarını inceleyebileceği kabul edilmektedir⁶³⁶. Daha önce ifade ettiğimiz üzere, kanun hükümlerinin yorumlanmasında da uygulanma kabiliyeti olan TMK m. 1/III'e göre, hakim, karar verirken bilimsel görüşlerden ve yargı kararlarından yararlanır. Hükümde yer alan “bilimsel görüşlerden ve yargı kararları” ifadesinin kapsamına, öncelikle mehzaz hukuk sistemindeki bilimsel görüş ve yargı kararları da girer⁶³⁷. Bu çerçevede, ATK § 87c.4 hükmünün uzman kavramından ne anlaşılması gerektiğine ilişkin kısmının Türk hukuku bakımından da uygulanabileceğini ve uzmanın sır saklamakla yükümlü, defter tutma ve inceleme konusunda uzman kişiler arasından seçilmesi gerektiğini söylemek mümkündür⁶³⁸. Ayrıca inceleyecek kişinin, uzman ihtiyacını karşılayacak nitelikte ve vasıfta olması şarttır. Teknik muhasebe bilgisi gerektiren bir konuda bir tıp doktorundan uzman sıfatıyla yararlanılamayacağı açıktır⁶³⁹.

⁶³⁶ Uzmanın kim olduğunu belirleme yetkisi ise acenteye bırakılmıştır, **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87c, Rn. 76. Ancak, acente uzmanı belirlerken dürüstlük kuralına (TMK m. 2) uygun davranmalıdır, **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87c, Rn. 94; **Stötter**, s. 139.

⁶³⁷ Bkz. yuk. Üçüncü Bölüm, I, 2.

⁶³⁸ **Kaya**, Acentelik, s. 261, bu doğrultuda ayrıca bkz. Can, Ozan: **Limited Şirketlerde Ortakların Bilgi Alma ve İnceleme Hakkı**, Ankara 2015, s. 59. Aksi görüş için bkz. **Karasu**, s. 69-70. Örneğin bkz. 3568 sayılı Serbest Muhasebeci Mali Müşavirlik ve Yeminli Mali Müşavirlik Kanunu, m. 43; Türkiye Denetim Standartları, **Bağımsız Denetim Standardı (BDS) 200**, Bağımsız Denetçinin Genel Amaçları ve Bağımsız Denetimin Bağımsız Denetim Standartlarına Uygun Olarak Yürütülmesi, Finansal Tabloların Denetimine İlişkin Etik İlkeler, A. 15, s. 16.

⁶³⁹ **Kaya**, Şerh, s. 175.

İnceleme, ister bizzat acente tarafından isterse uzman aracılığıyla yapılsın, müvekkilin iş yerinde gerçekleştirilmelidir⁶⁴⁰. Başka bir ifadeyle ne acentenin ne de uzmanın ücret hakkına ilişkin belgelerin müvekkilin iş yeri dışındaki bir yerde kendilerine sunulmasını isteyebilmesi mümkündür. Bu hususun, müvekkilin ticari sırlarının korunmasına yönelik bir tedbir amacı taşıdığı söylenebilir.

Ücret hakkına ilişkin belgelerin bizzat acente tarafından veya bir uzman aracılığıyla incelenmesinden doğan masraflar acente tarafından üstlenilmelidir⁶⁴¹. Ancak, yapılan incelemeler sonucunda defterlerin doğruluğu ve tamlığına ilişkin şüphelerin haklı çıkması ve dolayısıyla acentenin ücret hakkının doğru hesaplanmadığı kanaatine varılması halinde, acente yaptığı masraflar sebebiyle uğradığı zararın tazminini talep edebilir⁶⁴².

TTK m. 116.2'nin son cümlesinde, müvekkil tarafından inceleme hakkının kullanılmasına izin verilmemesi halinde mahkemenin sorunu en uygun şekilde karara bağlayacağı düzenlenmiştir. Her ne kadar bu hüküm acentenin hakkını mahkeme aracılığıyla kullanabilmesinin sadece inceleme hakkının kullanılmasına izin verilmeyen hallerle sınırlandırıldığı şeklinde anlaşılmaya müsaitse de, daha önce de ifade ettiğimiz gibi, acentenin diğer kontrol haklarının da mahkeme aracılığıyla kullanılabilmesi

⁶⁴⁰ **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87c, Rn. 96.

⁶⁴¹ Birçokları yerine bkz. **Reichelsdorfer**, ATK § 87c, Rn. 25; **Busche**, ATK § 87c, Rn. 32; **Ruß**, ATK § 87c, Rn. 5; **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87c, Rn. 97; **Stötter**, s. 139.

⁶⁴² **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87c, Rn. 78; **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87c, Rn. 98; **Ruß**, ATK § 87c, Rn. 5. Burada müvekkil bilgi verme yükümlülüğüne (TTK m. 120.1) aykırı hareket ettiğinden, acentenin talebinin dayanağı acentelik sözleşmesi olmalıdır.

mümkündür⁶⁴³. Bu çerçevede, bilgi alma ve inceleme talebi cevapsız bırakılan, haksız olarak reddedilen, ertelenen ve bu sebeple ücret hakkına ilişkin konularda bilgi alamayan her acente, mahkemeye başvurmaya yetkilidir⁶⁴⁴. Acente kontrol hakkını mahkeme aracılığıyla kullanırken talebini detaylı bir biçimde somutlaştırmalı, genel ifadelerden kaçınmalıdır⁶⁴⁵. Dava, talep edilen bilgilerin verilmemesi yahut eksik verilmesine dayanıyorsa, dava dilekçesinde hangi bilginin talep edildiği açıkça belirtilmelidir⁶⁴⁶. Davanın ticari defter kayıtlarının kendisine verilmesine ilişkin olması halinde, acentenin defter kayıtlarındaki hangi bilgileri talep ettiğini açıklamasına gerek yoktur⁶⁴⁷. Çünkü böyle bir durumda, müvekkilin ticari defterlerinde hangi bilgiye ne şekilde yer verildiğini bilmesi acenteden beklenemez. Ancak, hangi bölge veya müşteri çevresi ile hangi zaman dilimine ait belgelerin talep edildiği mutlaka belirtilmelidir⁶⁴⁸.

⁶⁴³ Hemen belirtelim ki, söz konusu hükümde acenteye mahkemeye müracaat imkanı tanınmakla birlikte, bu imkanın etkin bir biçimde düzenlendiğini söylemek güçtür. Bu çerçevede, anonim ve limited şirketlerde olduğu gibi (Bkz. TTK m. 437.5, TTK m. 614.3), başvuru şartları ve süresi belirtilmek suretiyle (talebin reddinin yanı sıra, içeriksiz ve yetersiz cevap, erteleme ve oyalama gibi hallerde ve kesin bir süre içinde) daha etkin bir düzenleme yapılabilirdi, **Kaya**, Şerh, s. 176.

⁶⁴⁴ **Karasu**, s. 72.

⁶⁴⁵ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87c, Rn. 207.

⁶⁴⁶ **Karasu**, s. 72.

⁶⁴⁷ Böyle bir durumda acentenin ücret hakkına ilişkin belgelerin tamlığı ve doğruluğu konusunda kuşku duymayı gerektiren haklı nedenlerin varlığını ve bu kuşkunun objektif gerekçelere dayandığını ispatı yeterlidir, **Karasu**, s. 72-73.

⁶⁴⁸ **Emde**, Vertriebsrecht, ATK § 87c, Rn. 204.

İnceleme hakkının, ücret hakkı bakımından taşıdığı önem, bu konuda açılmış bir davanın amaca yararlı bir süre içerisinde sonuçlandırılmasını gerektirir. Şöyle ki, davanın uzun sürmesi, inceleme hakkından beklenen yararın ortadan kalkmasına yol açabileceğinden, yargılama mümkün olan en kısa sürede sonuçlandırılmalıdır. Ancak, acentenin mahkemeye başvurması halinde davanın hangi yargılama usulüne tabi olacağı Kanun'da açıkça düzenlenmemiştir. Oysa inceleme hakkına ilişkin davaların basit yargılama usulüne (HMK m. 316 vd.) tabi tutulması ve mahkeme tarafından verilen kararın da nihai bir karar olarak kabul edilmesi son derece isabetli olurdu⁶⁴⁹.

III. ÜCRETİN ÖDENME ZAMANI VE YERİ

1. ZAMANI

Acentenin ücret hakkının ne zaman ödenmesi gerektiği son derece önem arz etmektedir. Çünkü müvekkilin, iktisadi bakımdan zayıf olan acenteyi hak kazandığı ücretin kendisine ödenmesi hususunda oyalaması ve sömürmek istemesi kuvvetle muhtemeldir⁶⁵⁰. Bundan dolayı çeşitli kanunlar, özellikle ATK, bu hususta emredici hükümler öngörmüştür. Şöyle ki; ücretin ödenme zamanının düzenlendiği ATK § 87a.4'te acentenin ücret hakkının, § 87c.1'e göre hesaplaşmanın gerçekleştiği ayın son günü muaccel olacağı öngörülmüştür. ATK § 87c.1'e göre ise, *“Müvekkil, acentenin istemeye hak kazandığı ücreti aylık olarak hesaplamak zorundadır; hesap dönemi, en fazla üç aya uzatılabilir. Hesaplaşma gecikmeksizin, en geç takip eden ayın sonuna kadar yapılır.”* Buna göre, Alman hukukunda aksi kararlaştırılmadıkça ücretin aylık olarak hesaplanması gerektiği kabul edilmiştir. Alman hukukunda kural ücretin aylık hesaplanması olmakla birlikte tarafların hesap dönemini üç aya kadar uzatabilmeleri

⁶⁴⁹ **Kaya**, Şerh, s. 176; **Karasu**, s. 72.

⁶⁵⁰ **Karayalçın**, C. I, s. 527.

mümkündür⁶⁵¹. Tarafların tespit edilen ücret miktarı üzerinde hesaplaşmaları ise, bir ila üç ay arasındaki hesap dönemini izleyen ayın sonuna kadar gerçekleşmelidir. Örneğin, birer aylık hesaplama dönemlerinin kararlaştırıldığı hallerde, ocak ayında kurulan bir işlem sebebiyle acentenin hak kazandığı ücretin, şubat ayı sonuna kadar ödenmesi gerekir.

Konunun düzenlendiği İsvBK m. 418i'de ise bu husus, “*Aksine anlaşma veya teamül bulunmadıkça ücret, işlemin kurulduğu takvim yılının altıncı ayı sonunda; sigorta sözleşmelerinde ise, ilk yıllık primin ödenmesi halinde muaccel olur.*” şeklinde düzenlenmiştir. Buna göre, acentenin ücret talebinin ne zaman muaccel olduğu belirlenirken öncelikle taraflarca konuya ilişkin bir belirleme yapıp yapılmadığına, taraflarca bir belirleme yapılmadığı takdirde bu hususta bir teamül bulunup bulunmadığına bakılmalıdır. Bu doğrultuda uygulanabilir bir teamülün de bulunmaması halinde acentenin hak kazandığı ücretin, sigorta sözleşmeleri bakımından ilk yıllık primin ödendiği tarihte, diğer sözleşmeler bakımından ise müvekkille müşteri arasında kurulan işlemin kurulduğu takvim yılının altıncı ayının son gününde ödenmesi gerekir.

Nihayet ücretin ödenme zamanının düzenlendiği Yönerge'nin 12. maddesinin ilk fıkrasında, bir yılın üçer aydan oluşan dört çeyrek döneme ayrılacağı, acentenin ücret hakkının, işlemin içinde gerçekleştiği çeyrek yılı izleyen ayın sonuna kadar ödenmesi gerektiği ifade edilmiştir. Örneğin, şubat ayında (ocak-mart dönemi içerisinde) kurulan

⁶⁵¹ Alman öğretisinde taraflarca üç ayı aşan bir hesaplama döneminin kararlaştırılması halinde, bu belirlemenin tamamen geçersiz olmadığı ve kanuni sınırı aşan bu belirlemeden en yüksek sınır olan üç aylık sürenin anlaşılması gerektiği kabul edilmektedir, **Flohr/Wauschkuhn**, ATK § 87c, Rn. 20; **MüKoHGB/von Hoyningen-Huene**, ATK § 87c. Rn. 27.

bir işlem sebebiyle acentenin hak kazandığı ücretin, en geç nisan ayının sonuna kadar ödenmesi gerekir.

Türk hukukunda ise ücret hakkının ne zaman muaccel olacağı TTK m. 116.1’de düzenlenmiştir. Buna göre, “*Acentenin hak kazandığı ücretin, doğumu tarihinden itibaren en geç üç ay içinde ve her halde sözleşmenin sona erdiği tarihte ödenmesi gerekir.*” Buna karşın aynı husus eTTK m. 131/II’de, “*Acenteye ait alacakların, aksi kararlaştırılmış olmadıkça, her üç ayda bir defa ve her halde takvim yılının sonunda veya acentelik mukavelesi sona erdiği zaman, tesbit edilerek ödenmesi lazımdır.*” şeklinde kaleme alınmıştı. Söz konusu hükümler mukayese edildiğinde göze ilk çarpan farklılık, acenteye ait tüm alacakların muacceliyet tarihinin düzenlendiği eTTK m. 131/II’nin aksine TTK m. 116.1’de sadece ücret alacağının muacceliyetinin düzenlenmiş olduğudur. Bunun dışında eTTK m. 131/II’de alacakların üç ayda bir defa, takvim yılının sonunda yahut acentelik sözleşmesinin bitiminde ödenmesi gerektiği belirtilmekte iken TTK m. 116.1’de ücretin takvim yılının sonunda ödenmesi gerektiği hususu düzenlenmemiştir. Hükümler arasındaki diğer bir farklılık da eTTK m. 131/II’nin aksinin taraflarca kararlaştırılabilmesi mümkün iken⁶⁵², TTK m. 116.1’de taraflara bu imkanın verilmemesidir⁶⁵³.

TTK m. 114.1’e göre, acente kurulan işlem yerine getirildiği anda ve ölçüde ücrete hak kazanacağından; başka bir ifadeyle ücret hakkının doğumu, o işlemin ifasına

⁶⁵² Aksi kararlaştırılabilecek tek hususun, üç aylık kanuni hesap verme döneminin acentelik sözleşmesiyle uzatılabilmesi olduğu gerekçesiyle eTTK m. 131/II hükmünün yazılış şeklinin yeterince açık ve anlaşılır olmadığı hakkında ayrıca bkz. **Doğanay**, s. 615.

⁶⁵³ Ancak, TTK m. 116.3 göz önünde bulundurulduğunda, tarafların acente lehine olmak koşuluyla TTK m. 116.1’in aksini kararlaştırabilmeleri mümkündür.

bağlı olduğundan, ücretin “doğumu tarihinden itibaren” hesaplanması gerektiğine ilişkin TTK m. 116.1 hükmü TTK m. 114 ile birlikte değerlendirilmelidir⁶⁵⁴. Yine aynı şekilde, konunun, acentenin hangi hallerde ücrete hak kazanacağını belirleyen TTK m. 113 gözönünde bulundurularak değerlendirilmesi gerekir.

TTK m. 116.1’in lafzına bakıldığında ücret hakkının ne zaman muaccel olacağının iki ihtimal halinde düzenlendiği anlaşılmaktadır. Bu ihtimallerden ilki, ücret hakkının doğumu tarihinden itibaren en geç üç ay içinde ödenmesi gerektiğidir. Hükümde yer alan “en geç” ifadesi ve TTK m. 116.3 hükmü dikkate alındığında, tarafların acentelik sözleşmesinde ücretin üç aydan daha kısa bir sürede (örneğin, Alman hukukunda olduğu gibi aylık) ödeneceğini kararlaştırmaları mümkündür.

Sürelerin hesabında TBK hükümleri de göz önünde bulundurulmalıdır. Nitekim TBK m. 92.1.3’e göre, *“Ay olarak veya yıl, yarıyıl ve yılın dörtte biri gibi birden çok ayı içeren bir zaman olarak belirlenmiş süre, sözleşmenin kurulduğu gün ayın kaçınıcı günü ise, son ayın bunu karşılayan gününde dolmuş olur. Son ayda bunu karşılayan gün yoksa süre, bu ayın son günü dolmuş sayılır.”*⁶⁵⁵ Dolayısıyla müvekkille müşteri arasında 15.01.2018’de kurulan bir işlem, müşteri tarafından 15.02.2018’de ifa edilmiş ve ücret hakkı da bu tarihte doğmuşsa, ücretin en geç 15.05.2018’e kadar ödenmesi gerekir.

Ücret hakkının muacceliyetine ilişkin ikinci ihtimal ise acentelik sözleşmesinin sona erdiği tarihtir. Ancak hemen belirtelim ki TTK m. 116.1 hükmü, acentelik sözleşmesinin sona erdiği tarihin muacceliyet tarihi olarak kabul edildiği hallerde, ücretin ne zaman ödeneceğine ilişkin ilkenin yeterince açık düzenlenmediği

⁶⁵⁴ Bu doğrultuda ayrıca bkz. TTK m. 114.1’in gerekçesi.

⁶⁵⁵ Ayrıca bkz. AMK § 188.

gerekçesiyle eleştirilmiştir⁶⁵⁶. Gerçekten hüküm, tarafların ücretin en geç sözleşmenin sona erdiği tarihte ödenmesini kararlaştırabilecekleri yahut bu konuda herhangi bir belirleme yapılmadığı takdirde en geç acentelik sözleşmesinin bitiminde ücretin muaccel olacağı şeklinde anlaşılmaya müsaittir⁶⁵⁷. Oysa sürekli bir borç ilişkisine dayanan ücret hakkının acente bakımından taşıdığı önem dikkate alındığında, kanun koyucunun, ücretin acentelik ilişkisinin sona ermesine kadar ödenmeyebileceğini amaçladığını söylemek güçtür⁶⁵⁸. Dolayısıyla, söz konusu hükümden, ücret hakkının kural olarak doğumu tarihinden itibaren üç ay içinde muaccel olacağı; acentelik sözleşmesi üç aydan daha kısa bir süre önce sona erdiği takdirde, bu üç aylık sürenin dolması beklenmeksizin, “*her halde*” sözleşmenin sona erdiği tarihte ödenmesi gerektiği anlaşılmaktadır⁶⁵⁹. TTK tasarısının ilk halinde hükümde yer alan “veya sözleşmenin” şeklindeki ifadenin⁶⁶⁰ Adalet Komisyonunda “her halde sözleşmenin” şeklinde değiştirilmesi de bu görüşü destekler niteliktedir.

2. YERİ

Ücretin ödenmesinde göz önünde bulundurulması gereken bir diğer unsur da ifa yeridir. Acente, dürüstlük kuralı aksini gerektirmedikçe, ifa yerinden başka bir yerdeki ödeme teklifini kabul etmek zorunda değildir⁶⁶¹. Ancak acente, ifa yerinden başka bir

⁶⁵⁶ Söz konusu eleştiriler için bkz. **Kaya**, Acentelik, s. 246.

⁶⁵⁷ **Kaya**, Acentelik, s. 246.

⁶⁵⁸ **Kaya**, Acentelik, s. 247.

⁶⁵⁹ **Kaya**, Şerh, s. 172.

⁶⁶⁰ <http://www2.tbmm.gov.tr/d23/1/1-0324.pdf>, s. 29, 30.07.2018.

⁶⁶¹ **Oğuzman/Öz**, C. I, s. 330.

yerde arz edilen ifayı kabul ettiği takdirde borç sona erer⁶⁶². Acentenin böyle bir ifayı kabul etmemesi halinde müvekkilin ödememenin sonuçlarına katlanması gerekir⁶⁶³. Ödeme yerinin nasıl belirleneceği hakkında TTK’da özel bir düzenleme bulunmadığından, ifa yerine ilişkin TBK m. 89 hükmü acentenin ücret hakkı bakımından da uygulanır. Buna göre;

“Borcun ifa yeri, tarafların açık veya örtülü iradelerine göre belirlenir. Aksine bir anlaşma yoksa, aşağıdaki hükümler uygulanır;

- 1. Para borçları, alacaklının ödeme zamanındaki yerleşim yerinde,*
- 2. Parça borçları, sözleşmenin kurulduğu sırada borç konusunun bulunduğu yerde,*
- 3. Bunların dışındaki bütün borçlar, doğumları sırasında borçlunun yerleşim yerinde, ifa edilir.*

Alacaklının yerleşim yerinde ifası gereken bir borcun doğumundan sonra alacaklının yerleşim yerini değiştirmesi sebebiyle ifa önemli ölçüde güçleşmişse borç, alacaklının önceki yerleşim yerinde ifa edilebilir.” Dolayısıyla, acentenin ücret alacağının kural olarak para alacağı olduğu düşünüldüğünde, ifa yeri acentenin ödeme zamanındaki yerleşim yeridir.

IV. ÜCRETİN ÖDENMEMESİNİN SONUÇLARI

1. TEMERRÜT FAİZİ TALEP HAKKI

Acentenin ücret hakkının ödenmemesi sebebiyle müvekkilin sorumluluğu bakımından TTK’da ayrıca bir düzenleme yapılmadığından, borçlunun sorumluluğuna ilişkin hükümler (TBK m. 123 vd.) acentelik ilişkisi bakımından da uygulama alanına

⁶⁶² Oğuzman/Öz, C.I, s. 331.

⁶⁶³ Oğuzman/Öz, C. I, s. 331.

sahiptir⁶⁶⁴. Söz konusu hükümler, acentenin ücret alacağına ilişkin özel bir durum içermediğinden, bu başlık altında ayrıca inceleme konusu yapılmayacaktır. Ancak, acentenin ücret alacağının çoğu zaman para alacağı olduğu gerçeği düşünüldüğünde, para borçlarında temerrüdün sonuçları üzerinde özellikle durmakta fayda vardır.

TBK m. 120’de para borçlarında temerrütte, gecikme tazminatını (TBK m. 118) karşılamak ve tazminatın alt sınırını teşkil etmek üzere temerrüt faizi ödenmesi gerektiği ifade edilmiştir⁶⁶⁵. Bu sebeple, acentenin ücret alacağını zamanında ödemeyen müvekkilin acenteye temerrüt faizi ödemesi gerekir. TBK m. 117/I’e göre, müvekkilin temerrüde düşmesi için kural olarak ihtar çekilmelidir. Aynı hükmün ikinci fıkrasında borçlunun temerrüdünden söz edebilmek için ihtara gerek duyulmayan haller düzenlenmiştir. Buna göre, ücretin ödeneceği gün birlikte belirlenmiş veya sözleşmede saklı tutulan bir hakka dayanarak taraflardan biri usulüne uygun bir bildirimde bulunmak suretiyle belirlemişse, bu günün geçmesi halinde müvekkil ihtara gerek olmaksızın mütemerrit olur.

TTK m. 3.1’e göre, bu kanunda düzenlenen hususlar ticari işlerdendir. Acentenin ücret hakkı da TTK m. 113 ve devamında düzenlendiğinden, ticari iş olduğunun kabulü gerekir. Bir hususun ticari iş sayılmasıyla ulaşılmak istenen amaç, konu hakkında ticari hükümlerin uygulanmasını sağlamaktır⁶⁶⁶. Dolayısıyla, müvekkilin acentenin ücretini ödemekte temerrüde düşmesi halinde istenebilecek temerrüt faizi belirlenirken, aradaki işin ticari bir iş olduğu göz önünde bulundurulmak suretiyle değerlendirme

⁶⁶⁴ **Karaege**, s. 212.

⁶⁶⁵ **Oğuzman/Öz**, C. I, s. 502. Ayrıca acente, zararının temerrüt faizinden fazla olması halinde, aşan kısmın tazminini de talep edebilir (TBK m. 122/I).

⁶⁶⁶ Poroy, Reha/Yasaman, Hamdi: **Ticarî İşletme Hukuku**, Genişletilmiş ve Güncelleştirilmiş 13. Bası, İstanbul 2010, Nr. 92, 111.

yapılmalıdır. Taraflar, uygulanacak temerrüt faizi oranını ayrıca belirlememişlerse, temerrüt faizi kapital faizi oranı⁶⁶⁷ üzerinden hesaplanmalıdır (3095 sayılı Kanun m. 2/I). Ticari işlerde temerrüt faizinin hesaplanmasına ilişkin 3095 sayılı Kanun'un ikinci maddesinin ikinci fıkrasında özellik arz eden bir husus bulunmaktadır. Buna göre, *“Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasının önceki yılın 31 Aralık günü kısa vadeli avanslar için uyguladığı faiz oranı, yukarıda açıklanan miktardan fazla ise, arada sözleşme olmasa bile ticari işlerde temerrüt faizi bu oran üzerinden istenebilir. Söz konusu avans faiz oranı, 30 Haziran günü önceki yılın 31 Aralık günü uygulanan avans faiz oranından beş puan veya daha çok farklı ise yılın ikinci yarısında bu oran geçerli olur.”* Görüldüğü üzere, temerrüt faizinin, kısa vadeli avanslar için uygulanan faiz oranı üzerinden hesaplanması, alacaklının bu yönde açık bir talepte bulunmasına bağlı olduğundan; alacaklının sadece “kanuni faiz” ya da “ticari faiz” talebinde bulunması, temerrüt faizinin kısa vadeli avanslar için uygulanan faiz oranı üzerinden hesaplanabilmesi bakımından yeterli olmayacaktır⁶⁶⁸. Bu hallerde, temerrüt faizi yıllık yüzde dokuz oranı üzerinden hesaplanmalıdır. O halde, acentenin açıkça talepte bulunması halinde ise temerrüt faizi, 3095 sayılı Kanun m. 2/II'ye göre kısa vadeli avanslar için uygulanan faiz üzerinden hesaplanacaktır.

Sözleşmede temerrüt faizi oranı kararlaştırılmamışsa ve kapital faizi, yüzde dokuz oranı ya da avans faiz oranından daha yüksek bir oran olarak belirlenmişse, temerrüt faizinin, bu kapital faizi oranı üzerinden hesaplanması gerekir (3095 sayılı Kanun 2/III, BK 120/III). TBK m. 120/I'de, uygulanacak yıllık temerrüt faizi oranının, sözleşmede kararlaştırılmamışsa, faiz borcunun doğduğu tarihte yürürlükte olan mevzuat

⁶⁶⁷ Kanuni faiz oranı hakkında ayrıca bkz. 19.12.2005 tarihli ve 2005/9831 sayılı Bakanlar Kurulu Kararı.

⁶⁶⁸ Arkan, s. 88.

hükümlerine göre belirleneceği ifade edilmiştir. Aynı hükmün ikinci fıkrasında ise sözleşmeyle kararlaştırılacak yıllık temerrüt faizi oranının ilk fıkradaki faiz oranının yüzde yüz fazlasını aşamayacağı belirtilmiştir. Her ne kadar TBK m. 120'nin gerekçesinde hükmün emredici olduğu ifade edilmiş olsa da, ticari işlerde faiz oranının serbestçe belirleneceğine ilişkin TTK m. 8.1'in TBK m. 120/II'ye göre özel hüküm niteliğini haiz olduğu düşünüldüğünde⁶⁶⁹, ticari işler bakımından TBK m. 120/II'deki bu sınırlamanın geçerli olmadığını ve ticari işlerde temerrüt faizinin serbestçe kararlaştırılabileceğini özellikle vurgulamak isteriz⁶⁷⁰.

2. HAPİS HAKKI

Acente, ücret alacakları kendisine ödeninceye kadar TTK m. 119.1'e göre hapis hakkını kullanabilecektir⁶⁷¹. Bu hükmü göre, “*Acente, müvekkilindeki bütün alacakları ödeninceye kadar, acentelik sözleşmesi dolayısıyla alıp da gerek kendi elinde gerek özel*

⁶⁶⁹ Oğuzman/Öz, C. I, s. 317.

⁶⁷⁰ Arkan, s. 88; Oğuzman/Öz, C. I, s. 317. Bu yönde bkz. YHGK, E. 2013/6-2249, K. 2015/1362, T. 15.05.2015; 19. HD., E. 2013/8556, K. 2013/12306, T. 01.07.2013 (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası). Aksi yönde bkz. 13. HD., E. 2012/17865, K. 2012/26319, T. 22.11.2012 (Kazancı İçtihat Bilgi Bankası); 13. HD., E. 2013/21286, K. 2013/182, T. 13.01.2014 (Yasa Hukuk Dergisi, 2014, C. 9, S. 95, s. 177-178).

⁶⁷¹ Bu hakkın kullanılması, alacağın dayandığı hukuki ilişkinin geçerliliği bir şekil şartına tabi tutulmuş olsa bile herhangi bir şekle tabi değildir (TBK m. 12). Bu sebeple acente yazılı yahut sözlü olarak hapis hakkını kullandığını müvekkile bildirebilir. Ayrıca acente, hapis hakkı dolayısıyla zilyetliğinde bulundurduğu malı müvekkile iade ederek her zaman hapis hakkını kullanmaktan vazgeçebilir, Çetiner, Bilgehan: **Hapis Hakkı**, İstanbul 2010, s. 111.

bir sebebe dayanarak zilyet olmakta devam eden bir üçüncü kişinin elinde bulunan taşınurlar ve kıymetli evrak ile herhangi bir eşyayı temsil eden senet aracılığıyla kullanabildiği mallar üzerinde hapis hakkına sahiptir.” Hükümde, acenteye “bütün alacakları” ödeninceye kadar hapis hakkının tanınmış olması, onun sadece ödenmeyen ücret alacakları sebebiyle değil, aynı zamanda TTK m. 117.1 ve m. 118.1’den kaynaklanan olağanüstü masraflar, avans ve bunlara işletilecek faiz alacakları sebebiyle de hapis hakkını kullanabileceği anlamına gelir⁶⁷². Aynı şekilde, rekabet yasağına veya tekel hakkına aykırılık gibi sebeplerle kesinleşen tazminat talepleri ile acentelik sözleşmesinin sona ermesinden kaynaklanan tazminat alacakları (TTK m. 121) ve denkleştirme istemine ilişkin alacaklar için de hapis hakkının kullanılabilmesi mümkündür⁶⁷³. Ayrıca, TTK m. 119.4’te TMK m. 950’nin sadece tacirler arasındaki ticari işlerde bağlantı karinesine ilişkin ikinci fıkrasının saklı tutulması sebebiyle acente, sadece acentelik sözleşmesinden doğan alacakları için değil, tacir sıfatını haiz müvekkili (TTK m. 102.1) ile arasındaki ticari işletmenin niteliğine uygun başka sözleşmesel ilişkilerden doğan alacakları için de hapis hakkını kullanabilir⁶⁷⁴. Ancak bunun için, acentenin de tacir sıfatını haiz olması şarttır⁶⁷⁵.

Acente, kural olarak müvekkilindeki muaccel alacakları sebebiyle hapis hakkını kullanabilir⁶⁷⁶ (TMK m. 950/I). Ancak TTK m. 119.3’e göre, müvekkil aciz halinde

⁶⁷² Kaya, Acentelik, s. 267.

⁶⁷³ Kaya, Şerh, s. 189; Kaya, Acentelik, s. 267.

⁶⁷⁴ Kaya, Şerh, s. 192; Aksi yönde bkz. Çetiner, s. 212.

⁶⁷⁵ Kaya, Acentelik, s. 274.

⁶⁷⁶ Benzer şekilde bkz. İsvBK m. 418o/I.

bulunduğu takdirde, acentenin henüz muaccel olmamış alacakları sebebiyle de hapis hakkını kullanabilmesi mümkündür⁶⁷⁷.

Acente, acentelik sözleşmesi sebebiyle aldığı ve doğrudan kendisine teslim edilen yahut dolayısıyla (özel bir sebeple üçüncü kişinin elinde olup da zilyetliği acente tarafından teslimsiz kazanılan) zilyetliğinde bulunan⁶⁷⁸ taşınır, kıymetli evrak⁶⁷⁹ ile herhangi bir eşyayı temsil eden senet⁶⁸⁰ üzerinde hapis hakkına sahiptir. Ancak her taşınır üzerinde hapis hakkı kurulamayacağını da belirtmek isteriz. Gerçekten, TTK m. 119.4'te saklı tutulan TMK m. 951/I'e göre, nitelikleri itibarıyla paraya çevrilmeye elverişli olmayan taşınır, kıymetli evrak üzerinde hapis hakkı kullanılamaz. Başka bir ifadeyle, iktisadi değeri olsa bile paraya çevrilmeye elverişli olmayan taşınır, kıymetli evrak üzerinde hapis

⁶⁷⁷ Ayrıca bkz. TMK m. 952/I ve benzer şekilde İsvBK m. 418o/I. TTK m. 119.4'te TMK m. 952'nin saklı tutulduğu gerekçesiyle bu hususun TTK m. 119.3'te ayrıca düzenlenmesinin kanun yapma tekniği bakımından isabetli olmadığı hakkında ayrıca bkz. **Kaya**, Acentelik, s. 273-274.

⁶⁷⁸ TMK m. 950/I'e göre acentenin zilyetliğinin müvekkilin rızasına dayanması gerekmele birlikte; müvekkilin, acentelik sözleşmesiyle, malları üzerinde acentenin zilyetlik kazanmasına baştan rıza gösterdiği kabul edilmektedir, **Kaya**, Şerh, s. 191.

⁶⁷⁹ Kıymetli evrak üzerinde hapis hakkının doğması için senedin devrine (TTK m. 647) gerek olmayıp, zilyedi olmak yeterlidir, Sirmen, Lale: **Eşya Hukuku**, Ankara 2016, s. 662 (Sirmen, Eşya Hukuku).

⁶⁸⁰ Hapis hakkı acentenin doğrudan veya dolaylı zilyetliğinde bulunan kıymetli evrak üzerinde kullanıldığına ve emtiayı temsil eden senetler de zaten kıymetli evrak niteliğini haiz olduğuna göre, söz konusu hükümde kıymetli evrakın yanı sıra "herhangi bir eşyayı temsil eden senetlere" yönelik böyle bir ifadeye ihtiyaç olmadığını söylemek mümkündür, **Kendigelen**, Tespitler, s. 113.

hakkından söz edebilmek mümkün değildir. Bu çerçevede, özellikle müvekkil tarafından acenteye verilen müşteri tanıtım belgeleri, mallarla ilgili belgeler⁶⁸¹ (TTK m. 120.1.a) paraya çevrilemeyeceğinden, bunlar üzerinde hapis hakkının kullanılabilmesi mümkün değildir⁶⁸².

Ayrıca TMK m. 951/II'ye göre, “*Alacaklının üstlendiği yükümlülükle veya borçlunun teslim sırasında ya da daha önce verdiği talimatla*⁶⁸³ *veya kamu düzeniyle*⁶⁸⁴

⁶⁸¹ Bu türden belgelere örnek olarak ATK § 86a'nın ilk fıkrasında belirtilen, numune, çizim, fiyat listesi, reklam baskıları, işlem şartları gibi faaliyetinin icrası için acentenin ihtiyaç duyacağı belgeler gösterilebilir, Karasu, Rauf: **6102 sayılı Türk Ticaret Kanununa Göre Müvekkilin Acenteye Bilgi ve Belge Verme Yükümlülüğü**, GÜHFD, C. XVIII, S. 1, 2014, s. 115 (Karasu, GÜHFD).

⁶⁸² Bu doğrultuda bkz. Oğuzman, Kemal/Seliçi Özer/Oktay-Özdemir Saibe: **Eşya Hukuku**, 17. Baskı, İstanbul 2014, s. 1029-1030; **Kaya**, Acentelik, s. 269. İsvBK m. 418o/II'de hapis hakkının tarifeler ile müşteri listeleri üzerinde kullanılamayacağı açıkça düzenlenmiştir. Alman hukukunda acentenin hapis hakkının düzenlendiği ATK § 88a.2'de ise İsviçre hukukundan farklı olarak, acenteye ATK § 86a.1 gereği sunulması gereken belgeler üzerinde de hapis hakkının kurulabileceği öngörülmüştür. Ayrıca belirtmek isteriz ki ATK § 88a.2'de hapis hakkına ilişkin genel hükümlere yollama yapılmış ve AMK § 273'te hapis hakkı bir ayni hak şeklinde değil, def'i olarak düzenlenmiştir.

⁶⁸³ Acentenin ücret ve diğer alacaklarının korunması bakımından son derece önem arz eden hapis hakkının müvekkilin talimatlarıyla kaldırılabilmesi TTK m. 119.1'i tamamen işlevsiz hale getireceği gibi, müvekkilin bağımsız tacir yardımcısı olan acentenin bağımsızlık niteliğine de halel getirir, **Kaya**, Acentelik, s. 271. Böyle bir talimatın TBK m. 27 gereği geçersiz sayılması gerektiği hakkında ayrıca bkz. **Karaege**, s. 257.

bağdaşmayan hallerde de hapis hakkı kullanılamaz.” Dolayısıyla acente, acentelik sözleşmesi kurulurken yahut daha sonraki bir dönemde hapis hakkından feragat ettiği takdirde, hapis hakkından mahrum kalacaktır⁶⁸⁵. Oysa konuya ilişkin ATK § 88a.1 ve İsvBK m. 418o/I hükümlerinde acentenin hapis hakkından önceden feragat edemeyeceği açıkça ifade edilmiştir. Acentelik sözleşmesinde müvekkile nazaran daha zayıf konumda olan acentenin, sırf müvekkille sözleşme kurabilmek adına böyle bir taahhütte bulunarak hapis hakkından önceden feragat etmesinin son derece yüksek bir ihtimal olduğu düşünüldüğünde, Alman ve İsviçre hukukundaki düzenlemelerin, acentenin korunmasının sağlanması açısından daha isabetli olduğunu söylemek mümkündür. Bu doğrultuda, TMK m. 951’in her iki fıkrasının da saklı tutulduğu TTK

⁶⁸⁴ Hapis hakkının kamu düzenine aykırı kullanılmasına örnek olarak müvekkilin, acentenin zilyetliğindeki haczi caiz olmayan malları (İİK m. 82) üzerinde kullanılması gösterilebilir, **Kayhan**, s. 149; **Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir**, s. 1034-1035; **Sirmen**, Eşya Hukuku, s. 665. TTK m. 119.4’te TMK m. 951/II hükmü saklı tutulmamış olsaydı dahi hapis hakkının kamu düzeniyle bağdaşmayacak şekilde kullanılmasının mümkün olmayacağı hakkında ayrıca bkz. **Kaya**, Acentelik, s. 271.

⁶⁸⁵ **Kaya**, Acentelik, s. 270. Acentenin hapis hakkı bağlamında TMK m. 951/II’nin doğrudan uygulama alanı bulmasının acentelik sözleşmesinin niteliğine aykırı olacağı ve dolayısıyla Türk hukukunda acentenin hapis hakkından önceden feragat edemeyeceği hakkında ayrıca bkz. **Kaya**, Şerh, s. 191. Hapis hakkından önceden feragat edilmesine ilişkin sözleşme hükmünün TBK m. 27’ye göre geçersiz sayılacağı hakkında ayrıca bkz. **Karaege**, s. 257. Acentelik sözleşmesinde hapis hakkından feragatın genel işlem koşulu niteliğinde bir hükümle kararlaştırılması halinde, TBK m. 21.2’ye göre bu genel işlem koşulunun yazılmamış sayılabileceği hakkında ayrıca bkz. **Çetiner**, s. 215.

m. 119.4'te hükmün sadece ilk fıkrasının saklı tutulmasının daha isabetli olacağını belirtmek isteriz⁶⁸⁶.

TMK m. 950/I'den de anlaşılacağı üzere, ücret alacağı ödenmediği sürece acente hapis hakkının konusu olan malları müvekkile geri vermekten kaçınarak zilyetliğinde tutabilir⁶⁸⁷. Başka bir ifadeyle acentenin paraya çevirme yoluna gitmesi zorunlu değildir⁶⁸⁸. Müvekkilin, acentenin zilyetliğindeki hapis konusu malların kendisine verilmesini talep etmesi halinde, acente hapis hakkından doğan bir def'i ileri sürerek bunları geri vermekten kaçınma hakkına sahiptir⁶⁸⁹. Mahkeme, hapis hakkının kullanılıp kullanılmayacağını bu def'i çerçevesinde inceleyecektir⁶⁹⁰.

Acentenin ücret hakkının ödenmemesi sebebiyle kullanabileceği hapis hakkının kapsamının, kendisine ödenmeyen ücret miktarıyla sınırlı olması gerekir. Diğer bir ifadeyle acente, sadece alacağının karşılanmasına yetecek kadar mal üzerinde hapis hakkı kullanabilir; fazlasını müvekkile vermelidir⁶⁹¹. Aksi takdirde acente müvekkilin bu yüzden uğradığı zararı tazmin etmelidir. Ancak, mal niteliği itibarıyla bölünemiyorsa acente alacağına tamamen kavuşmadıkça eşyayı müvekkile geri vermek zorunda değildir⁶⁹².

Alacağı teminat altına almak amacıyla kurulan hapis hakkı, bu amaca ulaşıldığında sona erer. Müvekkilin borcunu ödememesi ve acenteye yeterli teminatı da

⁶⁸⁶ **Kaya**, Acentelik, s. 270-272.

⁶⁸⁷ **Çetiner**, s. 121.

⁶⁸⁸ **Sirmen**, Eşya Hukuku, s. 665.

⁶⁸⁹ **Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir**, s. 1035; **Sirmen**, Eşya Hukuku, s. 665.

⁶⁹⁰ Köprülü, Bülent/Kaneti, Selim: **Sınırlı Aynî Haklar**, 2. Bası, İstanbul 1983, s. 525.

⁶⁹¹ **Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir**, s. 1035; **Sirmen**, Eşya Hukuku, s. 665.

⁶⁹² **Köprülü/Kaneti**, s. 525; **Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir**, s. 1035.

göstermemesi halinde acente, TTK m. 119.4'te saklı tutulan TMK m. 953/I'e göre, müvekkile daha önceden bildirimde bulunarak, hapsedtiği şeylerin teslimine bağılı rehin hükümleri uyarınca paraya çevrilmesini isteyebilir⁶⁹³ (İİK m. 23/I/2, m. 145-153). Müvekkile yapılacak bildirim bir şekilde tabi değildir⁶⁹⁴. Acenteye yeterli teminatın gösterilmesi halinde ise artık hapis hakkına konu eşyanın satılması mümkün değildir⁶⁹⁵. Gösterilen teminat, acentenin alacağına kavuşmasını sağlayacak nitelikte ve miktarda olmalıdır⁶⁹⁶. Teminat önerisi veya kesin olmayan teminatlar acentenin alacağına kavuşması bakımından yeterli güvence sağlamayacağından, üzerinde hapis hakkı kurulan eşyanın satımına engel olamayacaktır⁶⁹⁷.

3. TAKAS HAKKI

TTK m. 119.2 hükmüyle acenteye, ödenmeyen ücret alacakları sebebiyle başka bir imkan daha tanınmıştır. Söz konusu hükme göre, “*Müvekkile ait mallar acente tarafından sözleşme veya kanun gereği satıldığı takdirde, acente bu malların bedelini ödemekten kaçınabilir.*” Böyle bir durumda taraflar karşılıklı olarak birbirlerinden

⁶⁹³ Ayrıca TMK m. 953/II'ye göre, “*Üzerinde hapis hakkı bulunan nama yazılı kıymetli evrakin paraya çevrilmesi için icra dairesi, borçlu yerine gerekli işlemleri yapar.*”

⁶⁹⁴ **Kaya**, Acentelik, s. 275. İİK m. 146'ya göre ödeme emrinin tebliği ihbar sayılmalıdır, **Köprülü/Kaneti**, s. 526; **Oğuzman/Seliçi/Oktay-Özdemir**, s. 1036.

⁶⁹⁵ Böyle bir durumun hapis hakkını mı ortadan kaldıracağı yoksa sadece hapis konusu malın paraya çevrilmesini mi engelleyeceği öğretide tartışmalıdır. Bu tartışmalar için bkz. **Köprülü/Kaneti**, s. 527.

⁶⁹⁶ **Kaya**, Acentelik, s. 275. Teminatın ayni ya da şahsi olmasının herhangi bir önemi yoktur, **Kayıhan**, s. 149.

⁶⁹⁷ **Kaya**, Şerh, s. 191. Benzer şekilde bkz. İsvBK m. 418o/I.

alacaklı olduklarından, acentenin kanuni bir takas imkanı (TBK m. 139 vd.) söz konusudur⁶⁹⁸. Hükmün ilk fıkrasında menkul mal ve kıymetli evrak üzerinde kurulacak bir hapis hakkından bahsedildikten sonra, ikinci fıkrasında müvekkilin acentede bulunan paralarının ödenmesinden kaçınılabileceğinin düzenlenmesi, açıkça ifade edilmemiş olsa bile bir takas imkanının söz konusu olduğunu belirtmek içindir⁶⁹⁹. Acente bu imkanını sadece müvekkile ait malların satılması sonucu elde ettiği bedel üzerinde değil, aynı zamanda TTK m. 113.4'e göre tahsil ettiği bedel üzerinde de kullanabilir. Yine aynı şekilde TTK m. 106.1'e göre bizzat teslim ettiği malların bedeli üzerinde de acentenin takas imkanı bulunmaktadır. Her ne kadar TBK m. 145'te takas hakkından önceden feragat edilebileceği ifade edilse de, acentenin müvekkile nazaran daha zayıf konumda olduğu düşünüldüğünde, hapis hakkından feragate ilişkin yukarıda söylenenlerin takas imkanı bakımından da geçerliliğini koruduğunu belirtmek isteriz⁷⁰⁰.

V. ZAMANAŞIMI

Acentenin ücret alacağı ile acentelik sözleşmesinden doğan diğer alacakların tabi olduğu zamanaşımı TTK'da değil TBK'da düzenlenmiştir. TBK m. 147/I/5'de acentelik sözleşmesinden doğan alacakların beş yıllık zamanaşımı süresine tabi olduğu belirtilmiştir. Beş yıllık sürenin başlangıç tarihi ise acentenin ücret alacağı bakımından alacağın muaccel olduğu tarih iken (TBK m. 149/I), diğer alacakları bakımından acentelik sözleşmesinin sona erme tarihidir⁷⁰¹.

⁶⁹⁸ **Kaya**, Acentelik, s. 272.

⁶⁹⁹ **Kaya**, Acentelik, s. 273.

⁷⁰⁰ Bkz. yuk. Üçüncü Bölüm, IV, 2.

⁷⁰¹ **Kayhan**, s. 151.

SONUÇ

Ücret hakkı, acentenin en temel hakkıdır. TTK m. 113-116 arasında düzenlenen acentenin ücret hakkı, acentenin başarılı faaliyetlerini esas almaktadır. Dolayısıyla başarıya ulaşmayan acentelik faaliyetleri bakımından ücret hakkına ilişkin TTK m. 113 ve devamındaki hükümlerin uygulanma kabiliyeti bulunmamaktadır.

Ücret kavramından ne anlaşılması gerektiği Kanun'da açıkça düzenlenmemiştir. Her ne kadar ücret çoğunlukla parasal bir edim şeklinde belirlense de, acenteye acentelik faaliyetinin konusunu teşkil eden malların bedelsiz yahut normal fiyatına nazaran daha düşük bir bedelle verilmesi hallerinde olduğu gibi para dışında bir karşılığın da ücret olarak kararlaştırılabilmesi mümkündür. Ücretin parasal bir karşılık halinde belirlendiği durumlarda, acenteye sabit bir miktar (örneğin 10.000 TL) ödenmesi kararlaştırılabileceği gibi satım bedelinin yüzde %10'u gibi yüzde halinde, oransal bir belirleme de yapılabilir.

Ücret hakkına ilişkin TTK hükümlerinde “müşteri” ifadesi yerine “üçüncü kişi” ifadesine yer verildiği gerekçesiyle acentenin kendisiyle işlem yapması halinde ücrete hak kazanamayacağı ileri sürülmektedir. Ancak, acentenin ücrete hak kazanıp kazanamayacağı, müvekkil açısından o işlemde beklenen ekonomik amacın hasıl olmasına bağlı tutulmalı, işlem kurulduysa ve ifa edildiyse acentenin ücret hakkı doğmalıdır. Bu çerçevede, işlemin kimle kurulduğunun, acentenin ücrete hak kazanması bakımından herhangi bir önemi bulunmamaktadır. Tüm bunlardan hareketle, TTK 'da kendisiyle işlem yapılan kişiyi ifade etmek üzere “üçüncü kişi” ifadesi yerine “müşteri” ifadesinin kullanılması daha isabetli olurdu.

Acentenin, acentelik sözleşmesinin devamı sırasında kurulan işlemler sebebiyle ücrete hak kazanabileceği ilk hal, işlemin doğrudan onun çabasıyla kurulmuş olmasıdır. Ücrete hak kazanabilmesi için acentenin faaliyetlerinin işlemin kurulmasının tek ya da

en önemli sebebi olması şart olmayıp, işlemin kurulmasındaki birçok sebepten biri olması yeterlidir.

TTK m. 113.1'e göre acente aynı nitelikteki işlemler için daha önce kazandırdığı müşterilerle doğrudan kendi katkısı olmadan işlem kurulması halinde de ücrete hak kazanabilir. Burada, doğrudan acentenin çabasıyla kurulan işlemlerden farklı olarak, acentenin faaliyetleriyle kurulan işlem arasında ayrıca bir nedensellik bulunması aranmaz. Acenteye sonradan kurulan işlemler sebebiyle ücret ödenmesinin sebebi, daha önce kurulan işlemlerin etkisinin halen devam etmesidir. Ancak bu etkinin ne kadar süre devam ettiği her somut olayın özelliği dikkate alınarak ayrıca değerlendirilmeli, ilgili sektörün özellikleri de göz önünde bulundurulmak suretiyle bir kanaate varılmalıdır. Hükümdeki "aynı nitelikteki işlem" kavramıyla kastedilen, işleme konu ürünler arasında bir özdeşliğin varlığı değil, acentenin faaliyette bulunmaya yetkili kılındığı ürün yelpazesinden ürünlerin varlığıdır.

Acentenin belirli bir bölgede veya müşteri çevresiyle faaliyette bulunacağı kararlaştırılmış ve kendisine bir tekel hakkı tanınmışsa, acente bu bölgede veya müşteri çevresiyle kendi katkısı olmadan kurulan işlemler sebebiyle de ücrete hak kazanır. Ancak bunun için, müşterinin yerleşim yeri yahut işletme merkezi acenteye tahsis edilen bölgede bulunmalı yahut müşteri, acenteye tahsis edilen müşteri çevresine mensup olmalıdır.

Tekel hakkından kaynaklanan ücret hakkı bakımından müvekkil, acentenin faaliyette bulunmadığı gerekçesiyle ücrete hak kazanamayacağını ileri süremez. Ancak, öğretide haklı olarak, bazı konularda müvekkilin acenteden özellikle belirli bir faaliyette bulunmasını istediği takdirde, nasılsa ücrete hak kazanacağını düşünerek faaliyette bulunmayan acentenin, TMK m. 2/I'ye aykırı hareket ettiği gerekçesiyle ücrete hak kazanamayacağı ifade edilmektedir.

TTK m. 113.3.a'ya göre, acentenin, acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra kurulan işlemler sebebiyle ücrete hak kazanabilmesi için, bu işlemin büyük ölçüde acentenin faaliyetinden kaynaklanması yahut acentenin bu işleme aracılık etmesi tek başına yeterli olmayıp; ayrıca bu işlemin, acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra uygun bir süre içinde kurulması gerekir. Uygun süre ifadesinden ne anlaşılması gerektiği ise Kanun'da açıkça öngörülmemiştir. Dolayısıyla, tarafların acentelik sözleşmesinde “uygun süre” kavramından ne anlaşılması gerektiğini açıkça kararlaştırmaları halinde, bu belirleme esas alınmalıdır. Acentelik sözleşmesinde işlemin uygun bir süre içinde kurulup kurulmadığına ilişkin bir belirleme bulunmadığı takdirde ise, uygun süre, her somut olayın özelliği ayrıca değerlendirilmek suretiyle belirlenmelidir. Bu değerlendirme yapılırken, öncelikle kurulan işlemin türü ve içeriğine göre, ticari teamüller de dikkate alınmak suretiyle bir belirleme yapılmaya çalışılmalıdır. Bunun için de, acentelik sözleşmesinin devamı sırasında münferit bir işlemin kurulabilmesi için ne kadarlık bir süreye ihtiyaç varsa, bu türden bir işlemin acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra kurulabilmesi için de o kadarlık bir süreye ihtiyaç duyulabileceği göz ardı edilmemelidir.

Türk ve Alman hukukunda hakkaniyetin ücret paylaşımını gerektirdiği takdirde art arda faaliyette bulunan acenteler arasında ücretin paylaşılacağı ifade edilmiştir. Acenteler arasında öncelik-sonralık ilişkisi bulunmadığı hallerde, yani aynı anda yetkili ve ücrete hak kazanan birden fazla acentenin varlığı halinde, acenteler arasında ücret paylaşımına gidilip gidilemeyeceği ile şayet ücret paylaşımı söz konusu değilse, acentelerin çakışan ücret taleplerinin akıbetinin ne olacağı tartışmalıdır. Kanaatimizce, Kanun'da bu durumda acenteler arasında ücret paylaşımı öngörülmediğinden, bir acentenin işlemin kurulmasına başka acentelerin de aynı anda katkı sağladığından habersiz olması ve acentelik sözleşmesinde de ücret paylaşımına ilişkin bir belirleme

yapılmaması halinde işleme katkı sağlayan her acente ücretin tamamına hak kazanmalıdır.

TTK m. 114.1'e göre, acentenin ücrete hak kazanabilmesi için kurulan işlemin ifası şarttır. Ancak, kurulan işlemin kim tarafından ifa edildiği acentenin ücret hakkının doğumu bakımından son derece önemlidir. Hemen belirtelim ki, işlemin sadece müvekkil tarafından ifa edilmesi halinde, işlem henüz müşteri tarafından ifa edilmediğinden ve dolayısıyla müvekkil açısından o işlemten beklenen ekonomik amaç henüz hasıl olmadığından, acente kural olarak ücrete hak kazanamaz, meğerki müşterinin ifa etmemesi müvekkile yüklenebilsin (TTK m. 114.3). Ancak, işlemin müşteri tarafından ifa edilmesi halinde ise acente, işlemin müvekkil tarafından ifa edilip edilmediğine bakılmaksızın ücrete hak kazanır (TTK m. 114.1, son cümle).

İşlemin müvekkile yüklenemeyen sebeplerle ifa edilmemesiyle kastedilen, onun yahut ifa yardımcılarının işlemin yerine getirilmemesinde herhangi bir kusurunun bulunmamasıdır.

İfa etmemenin müvekkile isnat edilip edilemeyeceğine ilişkin yukarıdaki istisna dışında, müşterinin işlemi yerine getirmeme gerekçesinin acentenin ücrete hak kazanamaması bakımından herhangi bir önemi yoktur. Başka bir ifadeyle, işlemin müşteri tarafından neden yerine getirilmediğine bakılmaksızın, işlem müşteri tarafından yerine getirilmediği takdirde acente ücrete hak kazanamaz.

Kural olarak, müşteri işlemi ifa etmediği takdirde acentenin ücrete ilişkin beklenen hakkı ortadan kalkmakla birlikte, acentelik sözleşmesinde bu kuralın aksinin kararlaştırılması mümkündür.

Ücret miktarının belirlenmesi ile hesaplanması kavramları birbirinden farklıdır. TTK m. 115.1 hükmünde, ücretin hesaplanmasına ilişkin ATK §87b hükmünün 2. ve 3. fıkralarına yer verilmemiş ve hükmün gerekçesinde de bu konuda bir açıklama yapılmamıştır. Uygulamada, tarafların ücret miktarını belirlemelerine rağmen bu

bedelin nasıl hesaplanacağı konusunda uyuşmazlık yaşamaları ve sorunun asliye ticaret mahkemesine intikal etmesi kuvvetle muhtemeldir. İşte önüne bu türden bir uyuşmazlık gelen hakim, TTK m. 115'e alınmayan ATK § 87b'nin ikinci ve üçüncü fıkralarında düzenlenen ücretin hesaplanmasına ilişkin ilkelerden de yararlanmalıdır.

ATK § 87b'nin ikinci fıkrasının ilk cümlesine göre, *“Ücret, üçüncü kişi [müşteri] ya da müvekkilin ödemekle yükümlü olduğu bedel üzerinden hesaplanır.”* Uygulamada ücretin genellikle müşteriye gönderilen faturada belirtilen tutar üzerinden hesaplanacağı ifade edilmektedir. Ücretin hesaplanması bakımından esas alınması gereken, kural olarak müşterinin müvekkile kurulan işlem için ödemekle yükümlü olduğu “brüt” ücretin tamamıdır.

ATK § 87b.2'nin ikinci cümlesine göre; *“Peşin ödeme sebebiyle yapılan indirimler kesilmez; aynısı taşıma, ambalaj, gümrük, vergi gibi tali masraflar için de geçerlidir, meğerki bu masraflar üçüncü kişiye ayrıca fatura edilsin.”* Ancak bazı hallerde, bu tür indirimlerin, yapıldıkları zamana bağlı olarak acenteye ödenmesi gereken ücret miktarını etkileyebilmesi de mümkündür. Bu çerçevede, henüz müvekkille müşteri arasında işlem kurulmadan gerçekleştirilen indirimlerin varlığı halinde, işlem bedeli başlangıçta zaten indirimli fiyat üzerinden belirlendiğinden, acentelik ücretinin de bu (indirimli) tutar esas alınmak suretiyle hesaplanması gerekir.

TTK m. 116.2'ye göre acentenin ücret hakkına ilişkin kontrol hakkı bulunmaktadır. Onun bu hakkı; bilgi alma hakkı, defter kayıtlarının suretlerinin gönderilmesini talep hakkı ile ticari defter ve belgeleri bizzat veya uzman aracılığıyla inceleme hakkı olmak üzere üç haktan oluşmaktadır.

Mehaz ATK'da TTK'dan farklı olarak, acentenin ücrete ilişkin bilgi alma hakkı, defter kayıtlarının suretinin gönderilmesini talep hakkını düzenleyen ATK § 87c'nin ikinci fıkrasından sonra, aynı hükmün üçüncü fıkrasında düzenlenmiştir. Alman öğretisinde hükmün bu şekilde kaleme alınması sebebiyle acentenin ücrete ilişkin bilgi

alma hakkının, defter kayıtlarının suretinin gönderilmesini talep hakkının tamamlayıcısı olduğu kabul edilmektedir. Dolayısıyla, Alman hukukunda öncelikle acentenin defter kayıtlarının suretinin gönderilmesini talep etmesi, daha sonra bilgi istemesi, verilen bilgilerden de tatmin olmaması halinde bizzat ya da uzman aracılığıyla inceleme talebinde bulunabileceği kabul edilmektedir. Gerçekten, ücret hakkına ilişkin bilgi isteyen acentenin ilk bakmak isteyeceği şey müvekkilin defter kayıtları olacağından, ATK § 87c'deki sistematığın TTK m. 116.2'ye nazaran daha isabetli olduğunu belirtmek isteriz.

Acentenin bilgi alma hakkını kullanırken müvekkile herhangi bir gerekçe sunmasına ise gerek yoktur. Başka bir ifadeyle, müvekkil, ücret hakkına ilişkin bilgi almak isteyen acenteden neden böyle bir talepte bulunduğunu açıklamasını isteyemez. Ancak bu hakkın acenteye sınırsız bir kontrol imkanı vermediğini de belirtmek isteriz. Gerçekten, acentenin ücret hakkının tamamen ödendiği, zamanaşımına uğradığı yahut müvekkilin işletmesinin iç ilişkilerine veya ticari sırlarına ilişkin bilgi talep edildiği hallerde bilgi alma hakkının varlığından söz edilemez.

İstenen bilgilerin etkili bir biçimde sunulmaması yahut bilgi talebinin reddedilmesi halinde, acente dava açabilir. Her ne kadar TTK m. 116.2'nin son cümlesinin lafzı, sadece inceleme hakkına izin verilmeyen hallerde mahkemeye başvurulabileceği şeklinde anlaşılmaya müsait olsa da; acente, bilgi talebinin karşılanmadığı hallerde de dava yoluyla talepte bulunabilir.

Acentenin ücrete ilişkin defter kayıtlarının suretlerinin kendisine gönderilmesini talep hakkı, onun bilgi alma hakkından bağımsız bir haktır. Hükümde yer alan “defter kayıtları” ibaresinden ne anlaşılması gerektiği açıkça düzenlenmemiştir. Her şeyden önce, TTK m. 102.1'e göre müvekkil tacir sıfatını haiz olduğundan, TTK m. 116.2'nin ikinci cümlesi bağlamında akla ilk gelen defterler, müvekkilin TTK m. 64'e göre tutmakla yükümlü olduğu ticari defterlerdir. Acentenin, kural olarak ücret hakkına

ilişkin bütün belgelerin kendisine gönderilmesini talep edebilecek olması, ona sınırsız bir kontrol imkanı sağlamaz. Acentenin bu hakkının sınırını müvekkilin iç ilişkileri ve ticari sırları dışındaki alan oluşturmaktadır.

Acentenin inceleme hakkı ise, onun bilgi alma ve defter kayıtlarının suretlerinin gönderilmesini talep etme hakkından farklı olarak bağlı bir haktır. Şöyle ki, acentenin bizzat veya uzman aracılığıyla inceleme hakkını kullanabilmesi için, defter suretlerinin kendisine verilmemesi veya defterlerin doğruluğu ve tamlığı konusunda kuşku duymayı gerektiren haklı nedenlerin varlığı şarttır.

Acente inceleme hakkını bizzat kullanabileceği gibi bu hakkını bir uzman aracılığıyla da kullanabilir. Alman hukukunda, Türk hukukundan farklı olarak, inceleme hakkının bizzat acente tarafından mı yoksa bir uzman aracılığıyla mı kullanılacağı hususunda seçim hakkı müvekkile bırakılmıştır. Söz konusu ATK hükmünün amacının, acentenin müvekkile ilişkin öğrendiği ticari sırları başkalarıyla paylaşma tehlikesinin bertaraf edilmesi olduğu belirtilmiştir. Ancak, acentenin müvekkilin menfaatini koruma borcuna ilişkin TTK m. 109.1 düşünüldüğünde, Türk hukukunda isabetli olarak inceleme hakkının uzman aracılığıyla kullanılması acentenin inisiyatifine bırakılmıştır. İnceleme hakkının uzman aracılığıyla kullanılması halinde uzmanın, sır saklamakla yükümlü ve müvekkilin defter kayıtlarından anlayabilecek meslek mensupları arasından seçilmesi gerekir.

ÖZET

Ücret hakkı acentenin en temel hakkı olup Türk Ticaret Kanunu'nun 113 ila 116. maddeleri arasında düzenlenmiştir. Hangi işlemlerin acenteye ücret hakkı kazandıracağı 113. maddede yer almaktadır. Bu hükme göre acente doğrudan kendi katkısıyla kurulan işlemler sebebiyle ücrete hak kazanabileceği gibi, müvekkile daha önce kazandırdığı müşterilerle sonradan kurulan aynı nitelikteki işlemler sebebiyle de ücrete hak kazanabileceği ifade edilmiştir. Söz konusu hükme göre ayrıca acente, kendisine belirli bir bölge veya müşteri çevresi bırakıldığı takdirde, bu bölgede veya müşteri çevresiyle kendi katkısı olmadan kurulan işlemler sebebiyle de ücrete hak kazanabilecektir. Yine aynı hükme göre acente, bazı şartların varlığı halinde acentelik sözleşmesinin bitiminden sonra kurulan işlemler sebebiyle de ücrete hak kazanmaktadır. Acentenin ücrete hak kazanabilmesi için Türk Ticaret Kanunu m. 113'e göre ücrete hak kazandıran bir işlemin varlığına ek olarak, m. 114'te ifade edildiği üzere kurulan işlemin ifası da gerekir. İşlemin ifasıyla doğan ücret hakkı, doğumu tarihinden itibaren en geç üç ay içinde ve her halde sözleşmenin sona erdiği tarihte muaccel olur (m. 116). Acentenin, ücret istemi, muacceliyeti ve hesaplanması bakımından önemli olan bütün konular hakkında kontrol hakkı bulunmaktadır. Bu hak, onun bilgi alma, müvekkilin defter kayıtlarının suretlerinin gönderilmesini talep ve inceleme hakkı olmak üzere üç haktan oluşmaktadır. Çalışmamızın birinci bölümünde Türk ve karşılaştırmalı hukukta konunun düzenlenişi ile kavramsal çerçeve üzerinde durulacak; ikinci bölümünde ücrete hak kazanılmasının şartları ele alındıktan sonra üçüncü bölümünde ücretin belirlenmesi, hesaplanması ile ödenmesi ve ücrete ilişkin kontrol hakkı açıklanmaya çalışılacaktır.

ABSTRACT

The right of remuneration, which regulated between the Articles 113 to 116 of the Turkish Commercial Code, is the most fundamental right of commercial agent. According to Article 113, it is stated that the commercial agent has the right of remuneration due to the transactions established by its own contribution. Commercial agent has the right of remuneration also for same quality of transactions, which established later with the former customer. According to same Article, the commercial agent may also be entitled to remuneration, whether it is left in a certain area or customer environment, due to the transactions established in this area or the customer environment even without its own contribution. It is pointed in the same Article that, commercial agent also has the right of remuneration due to transactions established after the end of the commercial agency contract in the presence of certain conditions. As indicated in the Article 114, it is also necessary to perform the transaction, which gives the commercial agent the right of remuneration. The remuneration arising from the performance of the transaction shall be due within three months at the latest from the date of birth and in any circumstances at the date on which the contract is concluded (Article 116). The commercial agent has the right to control all matters that are important in terms of remuneration, accural and calculation. That right includes, the right to demand information, copies of the commercial book records of the client and examination. In the first part of our work we will focus on the regulations and conceptual framework of Turkish and comparative law. After considering the conditions of the acquisition of the remuneration in the second part, it is aimed to explain the determination and the calculation of the remuneration, payment and the control right of commercial agent about the right of remuneration in the final section.